

VOJNO DELO

OPŠTEVOJNI TEORIJSKI ČASOPIS

S A D R Ź A J

UZ PEDESETOGODISNJICU OKTOBARSKE REVOLUCIJE

General armije Ivan GOŠNJAK	SSSR u drugom svetskom ratu —	3
Maršal Sovjetskog saveza A. A. GRECKO	Na straži mira — — — —	11
Kap. b. broda Dušan MILJANIĆ	Mjesto i uloga flote u oružanim snagama SSSR-a — — — —	18
General-major u rez. Lado AMBROŽIĆ	Partizanska protivofanziva (u Sloveniji 1942—1943) — — — —	37
Viceadmiral Branko MAMULA	Dejstva jugoslovenske mornarice na krilu armije u završnim operacijama	64

Pukovnik Mile TRNJAKOVIĆ	Savremenije komandovanje u trupi	79
Pukovnik Milivoje STANKOVIĆ	Napad iz pokreta i upotreba artiljerijskih i raketnih jedinica — — —	93

POGLEDI I MISLJENJA

General-major Jože JAKOMIN	O fizionomiji SK u armiji — — —	106
Potpukovnik Stojan ĐORĐEVIĆ	Noćna borba pešadije uz primenu tehničkih dostignuća — — — —	112
Potpukovnik Milun OGNJANOVIĆ	O sadržaju predmetnih metodika —	117

IZ INOSTRANIH ARMIIJA

LJ. B.	Naučno prilaženje rukovođenju jedinica — — — — —	124
T. M.	Strategija regionalnih ratova u sledećoj deceniji — — — — —	132
Kap. b. broda u penz. Nikola SAFONOV	Rat na moru i rekama u Vijetnamu	138
N. B.	Bionika i njena vojna primena —	150
M. S.	Vojnogeografska služba SR Nemačke	159

BIBLIOGRAFIJA

SSSR U DRUGOM SVETSKOM RATU

Za pola veka od velikog Oktobra, SSSR je izrastao u jednu od najrazvijenijih država sveta, a socijalizam je postao praksa miliona ljudi i u nizu drugih zemalja. Više od četvrt veka SSSR je bio jedina socijalistička država u svetu, izložen nasrtajima međunarodne reakcije, koja je htela da ga uništi ili omete njegov razvoj. Tek rođena sovjetska republika morala je četiri godine da se s oružjem u ruci bori protiv snaga kontrarevolucije i intervencije svetskih imperijalističkih sila, a već nakon manje od dve decenije relativno mirnog razvitka bila je prinuđena da opet četiri godine učestvuje u najtežem i najstrašnijem ratu u istoriji, u ratu protiv fašističke Nemačke i njenih saveznika i da snosi osnovni teret tog rata na svojim plećima.

Pojava fašizma i njegovo jačanje, naročito u Nemačkoj, bio je rezultat dalje krize imperijalizma posle prvog svetskog rata. Fašizam i militarizam su se drastičnim merama i metodama obračunavali s radničkim pokretom i svim što je napredno i slobodoljubivo. Istovremeno, fašističke države — Nemačka, Italija i Japan — od početka su ispoljavale težnju da silom izvrše novu podelu sveta i ostvare svetsku hegemoniju. One su gazile sve postojeće međunarodne ugovore i obaveze i najotvorenije atakovale na nezavisnost, prvenstveno malih i nerazvijenih država. Mandžurija, odnosno Kina, Etiopija, Španija, Austrija, Čehoslovačka i Albanija bile su žrtve agresivne politike fašističkih država u periodu od 1931. do 1939. godine. Fašistička agresija u ovom periodu stvarno je predstavljala uvod u drugi svetski rat.

Takvom razvoju događaja i jačanju fašističkih država, naročito Nemačke, i njenoj sve većoj agresivnosti, doprinela je popustljivost vladajućih krugova vodećih sila iz pobedničke Antante. Ovi krugovi su računali da će jačanjem privredne i vojne moći fašističkih zemalja, u prvom redu fašističke Nemač-

ke, biti stvorena udarna snaga za uništenje SSSR i revolucionarnog radničkog pokreta — u Evropi naročito. Antikomunistička hajka i antisovjetska histerija fašističkih vlastodržaca, sklapanje pakta protiv Kominterne između Nemačke, Japana i Italije 1936. i 1937. godine i slično — podgrejavale su takve iluzije vladajućih krugova zapadnih velikih sila. Popustljivost tadašnjih vlada vodećih zemalja zapadne Evrope fašističkim silama, u prvom redu na račun malih naroda — što je dostiglo vrhunac zloglasnim Minhenskim ugovorom 1938. godine — samo je povećavala apetite fašističke Nemačke i njenih saveznika za svetskom dominacijom.

Fašistička Nemačka je od dolaska Hitlera na vlast izvanredno mnogo podigla svoju ekonomsku i vojnu moć; ona je izgradila najsavremenije opremljene i veoma dobro obučene milionske oružane snage, a da u tome nije naišla na ozbiljniji otpor zapadnoga sveta, njihovih vodećih vrhova. Brzi slom većine kapitalističkih država bio je rezultat kapitulanstva i izdaje većine vodećih političkih i vojnih krugova. Posledica politike podrške i popuštanje fašističkim silama i očekivanja da će fašistička agresija biti usmerena protiv SSSR bilo je prihvatanje, između ostalog, pogrešnih koncepcija u oblasti odbrane i uopšte slaba pripremljenost za odbranu od agresije.

U težnji za evropskom, a zatim i svetskom hegemonijom, hitlerovski fašizam, izgrađen na toj osnovi, neminovno se morao sukobiti i sa SSSR, osnovnom antiimperijalističkom snagom uopšte.

Ulaskom SSSR u rat nastale su bitne promene u odnosu snaga zaraćenih strana, što je odlučujuće uticalo na tok rata. Rat protiv fašističke Nemačke i njenih saveznika, osnovnog i najvećeg neprijatelja radničke klase i progressa uopšte, bez obzira na to koje sve snage i s kojim sve ciljevima su učestvovalе u njemu, objektivno, istorijski, od početka je bio pravedan — oslobodilački rat. Ulazak SSSR u rat još više je ojačao demokratski sadržaj i oslobodilačke ciljeve rata protiv fašizma. To je bio veliki podstrek revolucionarnim, oslobodilačkim snagama u Evropi i njihovoj borbi protiv fašizma. U vojnostrategijskom pogledu, dotad nepobediva nemačkofašistička armija sudarila se s najvećom i najmoćnijom oružanom silom u Evropi — sa Sovjetskom armijom. Aktivne vojno-političke snage uključene u neposrednu borbu protiv evropskih fašističkih sila višestruko su porasle. Angažovanje osnovnih vojnih snaga fašističke Nemačke protiv SSSR stvorilo je relativno povoljnu strategijsku situaciju za narodnooslobodilačke snage u okupiranim zemljama da se organizuju i povedu odnosno pojačaju oružanu borbu.

Ulaskom SSSR u rat nastali su povoljni uslovi za stvaranje široke antihitlerovske odnosno antifašističke koalicije, na čelu sa tri velike sile — SSSR, SAD i Velikom Britanijom. Postalo je očevidno da je evropski kontinent, a to je konkretno značilo u prvom redu sovjetsko-nemački front, od odlučujućeg značaja za tok i ishod celog rata, za interese svih naroda i država bez razlike. Već dan posle napada hitlerovske Nemačke na

SSSR, vodeći državnici SAD i Velike Britanije, u poznatoj Atlantskoj povelji izjavili su spremnost svojih zemalja da pomognu SSSR. Ugovori između zapadnih velikih sila i SSSR u toku 1942. godine o prijateljstvu i uzajamnoj pomoći bili su izraz jačanja saradnje triju vodećih antifašističkih sila i stvaranja antihitlerovske koalicije¹, i porasta snaga i političkog prestiža ove koalicije u svetu uopšte.

Veliki otadžbinski rat SSSR protiv fašističke Nemačke i njenih saveznika bio je izuzetno težak i žestok. On je stavic na surovu probu sve materijalne i duhovne vrednosti zemalja dvaju potpuno suprotnih sistema. Sve te vrednosti ispoljene su na poprištima oružane borbe, kroz bitke i bojeve oružanih snaga zaraćenih zemalja, u kojima je odlučivan ishod ovog gigantskog sudara. Osnovne karakteristike razvoja najvažnijih događaja na sovjetsko-nemačkom frontu ubedljivo pokazuju da su SSSR i Crvena armija pokazali veliku superiornost.

Hitlerovi stratezi su planirali „munjevit rat” i protiv SSSR. Oni su računali da će s moćnom armijom od oko pet miliona do zuba naoružanih vojnika do kraja 1941. godine uništiti Sovjetsku armiju i porobiti SSSR. Zbog propusta u sprovođenju odbrambenih mera i drugih grešaka u vezi s kultom Staljina, nemačkofašistička armija iznenadila je Sovjetsku armiju. I pored vrlo teške situacije u kojoj se SSSR našao u početku rata, otpor Sovjetske armije i naroda svakim danom je sve više jačao. U žestokim odbrambenim borbama u oblasti Smolenska, zapadnoj Ukrajini, u rejonu Odese, Krima i Sevastopolja, na prilazima Lenjingradu itd., Sovjetska armija je nanosila ozbiljne gubitke fašističkoj armiji, usporavala njeno napredovanje i već prvih meseci ratnih dejstava dovela u pitanje „munjeviti rat” i uopšte planove fašističke strategije. Zbog toga su nemački stratezi planirali da se po svaku cenu zauzme Moskva. U tu svrhu Hitlerova Vrhovna komanda je početkom jeseni 1941. godine na centralnom moskovskom pravcu koncentrisala veoma jake snage kako bi rat što pre dovela u završnicu. U bici koja se odvijala na frontu širine oko 750 km, a dubine oko 400 km i trajala oko 6 meseci, i u kojoj je s obe strane učestvovalo oko 150 divizija, preko 20.000 artiljerijskih oruđa i minobacača, 3.000 tenkova i oko 2.000 aviona, Sovjetska armija je slomila udarnu moć nemačkofašističke grupacije. To je bio prvi veliki poraz nemačkofašističke armije u drugom svetskom ratu. Moskovska bitka predstavljala je kraj ne samo fašističke doktrine „munjevitog rata” i sposobnosti nemačke armije da nastupa istovremeno na više strategijskih pravaca. Sovjetska armija je u ovoj bici pokazala sposobnost ne samo da se uporno

¹ Prvog januara 1942. predstavnici 26 država objavili su deklaraciju o zajedničkim dejstvima protiv fašističkog agresora, a od jula 1941. do novembra 1942. godine 16 država je objavilo rat Nemačkoj, a 10 država prekinulo s njom diplomatske odnose.

brani nego i da ofanzivnom operacijom strategijskog razmera lomi i natera na odstupanje armiju koja dotad nije znala za veće poraze. Rezultati Moskovske bitke imali su veliki moralno-politički značaj za SSSR i njegovu armiju i za antihitlerovsku koaliciju u celini.

No Moskovska bitka još nije predstavljala i kraj ofanzivne moći hitlerovske armije na sovjetsko-nemačkom frontu. Koristeći ogromne privredne mogućnosti Evrope i odsustvo opasnosti od otvaranja novog fronta na evropskom kontinentu, Nemačka je uspela da u proleće i leto 1942, dovuče sveže snage² i usmeri svoje glavne napore na južni strategijski pravac, sa ciljem da zauzme bogata naftonosna područja Kavkaza i važne privredne rejone u donjem toku Dona i Volge, liši SSSR i Sovjetsku armiju ovih važnih izvora snabdevanja i onesposobi ih za vođenje rata. Jula 1942. godine otpočela je u oblasti Dona i Privoložja najveća bitka u drugom svetskom ratu i u istoriji ratova uopšte, čuvena Staljingradska bitka, koja je s nesmanjenom žestinom trajala više od pola godine. O obimu i žestini ove bitke svedoči činjenica da je s obe strane u njoj, u pojedinim etapama, na prostoru od oko 100.000 km² učestvovalo preko dva miliona vojnika, preko 2.000 tenkova, 2.300 aviona i oko 25.000 artiljerijskih oruđa i minobacača. Bitka se završila potpunim porazom nemačkofašističke armije i armija njenih saveznika.

Pobedom Sovjetske armije u Staljingradskoj bici nastao je preokret u ratu između fašističke Nemačke i SSSR, što je praktički značilo i preokret u ratu između antifašističke koalicije i evropskih fašističkih zemalja uopšte. Strategijsku inicijativu preuzela je Sovjetska armija. U ovoj bici Sovjetska armija se pokazala sposobnom ne samo da slama napadnu moć i nagoni na odstupanje nemačkofašističku armiju nego i da okružava i uništava njene krupne grupacije. Porazom u ovoj bici poljuljana je vera fašističke Nemačke i njenih saveznika u pobedu, što je bio preduslov za raspadanje fašističke koalicije, koje je otpočelo u 1943. godini. S druge strane, antifašistička koalicija se još više učvrstila, a ugled SSSR i Sovjetske armije silno porastao. I pored velikog poraza na Volgi i Donu, poraza koji je promenio odnos snaga u korist Sovjetske armije, i gubitka velikog dela okupirane teritorije, nemačka armija je i dalje predstavljala ozbiljnu snagu. U leto 1943. godine nemačka Vrhovna komanda uspela je da na frontu u oblasti Kurska i Orela prikupi moćnu strategijsku grupaciju,³ sa ciljem da protivofanzivom povrati strategijsku inicijativu koju je izgubila u Staljingradskoj bici, i preokrene tok rata u korist hitlerovske Nemačke. U ovoj „poslednjoj bici za pobedu Nemačke”, kako su Kursku bitku nazivali nemački generali, Sovjetska armija je

² 25 divizija iz rezerve, od kojih je 12 divizija dovukla iz zapadne Evrope, bilo je upućeno na južni strategijski pravac.

³ Oko 70 divizija sa 900.000 vojnika, oko 10.000 artiljerijskih oruđa i minobacača, sa 2.700 tenkova i samohotki i oko 2.000 aviona.

potpuno razbila nemačke snage i stvorila uslove za izvođenje ofanzivnih operacija širokih razmera na celom sovjetsko-nemačkom frontu. U toku 50 dana, koliko je trajala ova žestoka bitka, nemačka armija izgubila je preko pola miliona vojnika i glavninu tenkovskih snaga.

Kurskom bitkom definitivno je likvidirana ofanzivna sposobnost nemačke armije na sovjetsko-nemačkom frontu. I ne samo to. Protivofanziva kod Kurska prerasla je do kraja 1943. i početkom 1944. godine u opšte strategijsko nastupanje Sovjetske armije na celom frontu od Baltika do Crnog mora. Ta ofanziva se tokom 1944. godine slila u zajedničku ofanzivu armije antihitlerovske koalicije sa istoka i zapada (posle otvaranja drugog fronta, sredinom 1944. godine) i dovela do potpune kapitulacije nemačkofašističke armije i sloma glavne fašističke sile — hitlerovske Nemačke, 9. maja 1945. godine. Na pobedničkom putu Sovjetske armije, posle Kurske bitke izveden je niz zamašnih operacija, kao što su razbijanje blokade Lenjingrada i Beloruska, Jaši-kišinjevska, Budimpeštanska, Vislo-oderska, Berlinska operacija itd. u kojima su uništene krupne grupacije nemačke armije i pružena pomoć narodima Evrope u borbi za oslobođenje od fašističke okupacije i ugnjetavanja.

Iskustva i konačni rezultati rata ubedljivo govore da je sovjetska ratna veština odnosno sovjetska vojna strategija, koja se oslanjala na sovjetski socijalistički sistem i punu podršku sovjetskog naroda, bila superiorna strategiji i vojnoj veštini fašističkih agresora. Sovjetska armija bila je sposobna da nanosi poraze hitlerovskoj armiji ne samo pri povoljnom ili čak pri izbalansiranom odnosu snaga i sredstava nego i pri nepovoljnom odnosu, što nikada nije bio slučaj sa hitlerovskim Vermahtom. Moskovsku bitku, na primer, Sovjetska armija je dobila u uslovima značajne opšte nadmoćnosti nemačke armije u broju ljudi i ratne tehnike.⁴ Staljingradsku bitku Crvena armija je dobila u uslovima izjednačenog odnosa snaga. Posle ove bitke odnos snaga se znatno promenio u korist Sovjetske armije.

Primeri mnogobrojnih operacija i bitaka govore da je sovjetska ratna veština u periodu od Moskovske do Kurske bitke s velikim uspehom rešavala probleme vezane za odnos između strategijske odbrane i strategijskog napada i prelaza iz jednog u drugi vid dejstva u uslovima neprijateljeve opšte nadmoćnosti ili približne izjednačenosti u snagama i sredstvima. Sovjetska armija je sistemom dubokih odbrana, umešno i smelo, koristeći faktor prostora, najpre lomila napadnu moć protivnika i iscrpljivala njegove snage, da bi u pravom trenutku iz-

⁴ U decembru 1941. nemačke snage na nemačko-sovjetskom frontu imale su, pored ostalog, oko 900.000 vojnika i oficira i oko 4.000 artiljerijskih oruđa više nego Sovjetska armija.

vela protivudar radi potpunog razbijanja protivničke strategijske grupacije i prešla u protivofanzivu.

U ofanzivnim operacijama — bilo da su izvođene po izvršenju protivudara bilo da je reč o uzastopnim operacijama — sovjetska ratna veština je veoma umešno i uspešno rešavala pitanja proboja fronta, okruživanja i uništenja krupnih protivničkih grupacija.

Veoma su značajna i iskustva sovjetske ratne veštine, posebno sovjetske strategije, u rešavanju niza drugih pitanja iz priprema i izvođenja krupnih operacija. Tako je, na primer, sovjetska strategija u svim velikim bitkama i operacijama pokazala veliku umešnost u određivanju pravca glavnog udara, u izvođenju smelih manevara, u izboru trenutka za uvođenje rezervi u borbu itd.

Najvažnije bitke i operacije na sovjetsko-nemačkom frontu o kojima je bilo reči, a i bezbroj drugih operacija i bojeva, dovoljno jasno govore da je Sovjetska armija nanela odlučujuće udarce nemačkofašističkoj armiji, što je bilo od najvećeg značaja za pobedu antifašističke koalicije u drugom svetskom ratu. Tome u prilog ide i činjenica da su na sovjetsko-nemačkom frontu u početku bile angažovane 153 divizije i dve brigade, od ukupno 214 divizija i 7 brigada, sa koliko je Nemačka raspolagala neposredno pred napad na SSSR. U maju 1942. godine tj. pred početak Staljingradske bitke, od ukupno raspoložive 232 divizije i 10 brigada, Nemačka je na sovjetsko-nemačkom frontu imala 178 divizija i 8 brigada ili oko 80 odsto snaga kopnene vojske. I posle otvaranja drugog fronta, sredinom 1944. godine, nemačke snage na sovjetsko-nemačkom frontu bile su znatno veće nego u svim ostalim delovima Evrope.⁵

U toku celog rata Sovjetska armija je uništila odnosno izbacila iz stroja oko 500 nemačkih divizija i oko 100 divizija nemačkih saveznika. Istovremeno, armije zapadnih sila izbacile su iz stroja 173 divizije Nemačke i njenih saveznika.

Svakako treba istaći da se doprinos saveznika u ratu protiv fašističke Nemačke ni izdaleka nije iscrpljivao samo neposrednim učešćem na kopnenim bojištima. Oni su, na primer, dejstvima na moru angažovali osnovne pomorske snage fašističke Nemačke i vezali veliki deo fašističkog ratnog vazduhoplovstva. Aktivni front u Africi, zatim strategijske invazije, a posebno otvaranje fronta u zapadnoj Evropi, nosili su deo fundamentalnog strategijskog doprinosa porazu fašizma. U tom okviru ne treba zaboraviti ni značaj materijalnog doprinosa zapadnih saveznika. Neosporno je da su odlučujući zna-

⁵ 1. januara 1945. godine na sovjetsko-nemačkom frontu bilo je 178 divizija i 8 brigada ili 57 odsto svih nemačkih snaga kopnene vojske, dok je istovremeno na zapadnom frontu bilo 119 divizija ili 38 odsto nemačkih kopnenih snaga.

čaj za sudbinu rata imala dejstva na kopnenim bojištima, a tu je presudnu ulogu odigrala Sovjetska armija. Isto tako, nema nikakve sumnje da su uspjesi Sovjetske armije u Moskovskoj, Staljingradskoj, Kurskoj i drugim bitkama i operacijama u prvoj polovini rata, omogućili zapadnim saveznicima da organizuju i prikupe velike kopnene snage za prenošenje operacija iz Severne Afrike, najpre u Italiju, a zatim i u Zapadnu Evropu.

Značajan doprinos dao je SSSR i u ratu protiv Japana avgusta 1945. Ulazak SSSR u ovaj rat doprineo je da dalji otpor Japana postane besmislen, što je takođe uticalo da ubrzo dođe do njegove kapitulacije.

Činjenica da je SSSR po broju stanovnika i geografskom prostranstvu najveća evropska država, i da je po privrednim izvorima i industrijskoj proizvodnji, a i po broju i opremljenosti oružanih snaga bio jedna od najmoćnijih država pred rat — bila je, svakako, od velikog značaja za njegovu ulogu u ratu protiv fašizma. To je moglo doći do punog izraza samo u najtešnjoj povezanosti s karakterom sovjetskog socijalističkog sistema i duboko pravednim ciljevima velikog otadžbinskog rata. Socijalistički društveni sistem i pravedni, oslobodilački ciljevi rata bili su glavni izvori snage i odlučnosti boraca Sovjetske armije i naroda, i osnova na kojoj se KPSS i sovjetska država mogla da mobiliše i pokrene sve snage i sredstva zemlje u ratu protiv fašističkih država.

Vrlo teško bi bilo izdvojiti najistaknutije herojske podvige sovjetskih ljudi kada celo delo sovjetskog naroda i njegove armije predstavlja izvanredni podvig. Svetu je poznata tronedeljna herojska odbrana male posade u Brestovskoj tvrđavi. Masovno herojstvo, požrtvovanje i samoodricanje naročito su pokazali vojnici i starešine Sovjetske armije i sovjetski građani prilikom dugotrajne odbrane gradova — Odese, Sevastopolja, Lenjingrada, Staljingrada (Volgograda) itd. Oko 632.000 građana Lenjingrada umrlo je od gladi i hladnoće, ali odbrana grada-heroja nije popustila.

Masovni heroizam i požrtvovanje pokazali su sovjetski ljudi i na privremeno okupiranim delovima sovjetske teritorije. U pozadini nemačkofašističkog fronta razgoreo se širok partizanski pokret i aktivnost ilegalnih partizanskih organizacija. Preko milion sovjetskih građana borilo se u sastavu partizanskih jedinica ili u ilegalnim organizacijama. Počev od leta 1942. godine nemačkofašistička komanda bila je prinuđena da oko 10 odsto svojih divizija angažuje protiv partizanskih snaga.

U početku rata SSSR je izgubio važne privredne rejone, teritoriju sa oko 80 miliona stanovnika, na kojoj je proizvedeno 71 odsto željeza, 58 odsto čelika, 63 odsto uglja od ukupne proizvodnje, teritoriju koja je predstavljala 47 odsto ukupnih obradivih površina SSSR. Teško da je u istoriji bilo primera da je jedna država posle takvih gubitaka mogla da se održi.

A SSSR ne samo što se održao nego je njegova odbrambena sposobnost jačala. Zahvaljujući svestranom zalaganju i natčovečanskim naporima svih sovjetskih građana, tokom leta i jeseni 1941. godine evakuisano je iz zapadnih u istočne rejone SSSR preko 1.500 većih preduzeća, od čega 1.360 krupnih preduzeća vojne industrije i oko 10 miliona stanovnika. Već u jesen 1942. godine u istočnim rejonima; Uralu, Sibiru Kazahstanu i Povolžju industrijska proizvodnja povećana je dva puta u poređenju sa 1940. godinom, vojna od 5 do 27 puta. U toku rata sovjetska industrija isporučila je svojoj armiji pored ostalog 489.900 artiljerijskih oruđa i minobacača, 136.800 aviona, 102.500 tenkova i samohodnih oruđa itd. znatno nadmašivši ratnu proizvodnju fašističke Nemačke.

Od veoma velikog značaja za pobedu nad fašističkom Nemačkom bila je pravilna orijentacija sovjetske politike na jačanje antifašističke koalicije od početka do kraja rata. Stvaranje i jačanje ove koalicije onemogućilo je fašističkim državama da na platformi antikomunizma izoluju SSSR od ostalih antifašističkih snaga. Naprotiv, umesto izolacije SSSR, fašističke zemlje, na čelu sa hitlerovskom Nemačkom, same su dospеле u izolaciju.

Narodi Jugoslavije ponose se što su u borbi protiv fašizma bili dostojni saveznici sovjetskog i drugih naroda antifašističke koalicije. Pod rukovodstvom KPJ i druga Tita, oni su u vreme kada je SSSR sa svojom armijom preživljavao najteže dane, smelo pošli u oružanu borbu protiv okupatora, dajući na taj način svoj doprinos opštoj borbi protiv fašizma i ispunjavajući internacionalistički dug radničke klase Jugoslavije prema prvoj zemlji socijalizma.

General armije
Ivan GOŠNJAK

NA STRAŽI MIRA

Pod rukovodstvom Komunističke partije koju je stvorio Lenjin, naša socijalistička domovina je za pola stoleća prošla velik i slavan put. Zajedno sa sovjetskom državom rasle su i jačale oružane snage SSSR — verna straža tekovina velikog Oktobra.

Problem oružane zaštite socijalističke domovine iskrsao je pred Komunističkom partijom još u prvim danima posle pobeđe oktobarske revolucije. Imperijalističke države odbacile su date miroljubive predloge sovjetske vlade i svim silama se upinjale da uguše Republiku Sovjeta. Udruživši se sa svrgnutim eksploatatorskim klasama Rusije, imperijalisti su opasali sovjetsku Rusiju ognjenim prstenom frontova, predviđajući joj neminovnu smrt.

Da bi se zaštitila mlada sovjetska država bilo je potrebno za relativno kratko vreme stvoriti novu armiju — i ona je doista i stvorena. Određujući njenu istorijsku misiju Lenjin je rekao: „... Ta armija treba da sačuva tekovine revolucije, našu narodnu vlast, savete vojnih, radničkih i seljačkih deputata, čitav novi, istinski demokratski sistem — od svih narodnih neprijatelja, koji sada upotrebljavaju sva sredstva da bi ugušili revoluciju. Ti neprijatelji su kapitalisti celog sveta, organizovani u pohodu protiv ruske revolucije, koja nosi izbavljenje svim trudbenicima”.

Crvena armija je stvarana u izvanredno teškim okolnostima — pod vatrom neprijatelja, u uslovima ogromnog razaranja zemlje. Naša država nije tada mogla da je snabde svim neophodnim za vođenje borbe sa dobro naoružanim trupama intervenista i belogardejaca. No bez obzira na njihovo ekonomsko i vojno preimućstvo, monarhisti i drugi neprijatelji mlade Sovjetske Republike pretrpeli su poraze. Crvena Armija je odbranila tekovine revolucije, otadžbinu trudbenika celog sveta. Kraha udruženih snaga intervencionista i belogardejaca jasno je pokazao snagu i nepobedivost armije koja je rođena u narodnoj revoluciji.

Pobedonosno završivši građanski rat, zemlja je prešla na mirnu privrednu i kulturnu izgradnju. Sovjetska vlada, sprovodeći politiku mira i prijateljstva među narodima, ne jednom je istupala s predlozima o opštem i potpunom razoružanju. Ali imperijalisti su svaki put odgovarali samo trkom u naoružanju i iznosili nove planove napada na SSSR. Eto zašto je V. I. Lenjin učio partiju i narod: „... Prihvativši se naše mirne izgradnje, uložimo sve snage da bismo je bez prekida nastavili. Ali istovremeno, drugovi, budite na oprezi i čuvajte odbrambenu sposobnost naše zemlje i naše Crvene armije kao zenicu oka...”

Šireći mirnu socijalističku izgradnju, Komunistička partija i sovjetski narod uvek su se rukovodili tim Lenjinovim instrukcijama. U godinama industrijalizacije zemlje i kolektivizacije poljoprivrede stvoreni su neophodni materijalni uslovi za učvršćivanje odbrane zemlje i snabdevanje oružanih snaga različitim vidovima oružja i borbene tehnike. Tako, na primer, sovjetska industrija aviona je 1930—1931. godine proizvodila 860 aviona godišnje, a već 1935—1937. njena srednja godišnja produkcija iznosila je gotovo 3.600 aviona. Industrija tenkova je za to vreme povećala proizvodnju preko četiri puta.

Pretnja od napada fašističke Nemačke zahtevala je nove mere za ojačavanje odbrane zemlje. Sovjetski narod i ceo sastav Crvene armije samopregorno su se zalagali da svim silama podignu odbrambenu moć svoje otadžbine. Za nešto manje od dve godine pre rata u sastavu oružanih snaga formirano je 125 novih streljačkih divizija.

U periodu 1939—1941. godine je znatno više učinjeno na razvitku odbrambene industrije. U toku tri godine trećeg petogodišnjeg plana godišnji prirast produkcije celokupne industrije iznosio je u proseku 13 procenata, a samo odbrambene — 39 procenata.

Veliki otadžbinski rat bio je najteži od svih ratova koje je ikada preživela naša zemlja. Hitler se sručio na SSSR napadom u kojem su bili uloženi ne samo gigantski vojni naponi fašističke Nemačke, već i sredstva drugih najkrupnijih imperijalističkih država.

Sovjetski narod i njegove oružane snage izdržali su taj udarac. U žestokoj borbi sa podivljalim neprijateljem, savladavši teškoće i nezgode u prvom periodu rata, Sovjetska armija je razbila fašističku armiju i oslobodila celu sovjetsku teritoriju, a zatim je, izvršujući svoj internacionalistički dug, pomagala narodima Rumunije, Bugarske, Poljske, Jugoslavije, Mađarske, Čehoslovačke i nizu drugih zemalja da odbace mrski fašistički jaram.

Rat sa fašističkom Nemačkom završio se potpunom pobedom zemalja antihitlerovske koalicije. Glavni doprinos u postizanju te pobeđe pripada Sovjetskom Savezu, njegovim slavnim oružanim snagama.

Prikazujući tok rata, mnogi buržoaski historičari pokušavaju da stvar predstave tako kao da se glavni ratni okršaji s hitlerizmom nisu dešavali na sovjetsko-nemačkom frontu nego na drugim pozornicama ratnih zbivanja. Ali činjenice odlučno odbacuju ta izmišljanja. Sovjetske oružane snage razbile su u toku rata 507 nemačkih divizija i 100 divizija satelita Nemačke. A američke i engleske trupe razbile su u Zapadnoj Evropi, Severnoj Africi i Italiji manje od 176 divizija.

Pobeda Sovjetskog Saveza u ratu s hitlerovskom Nemačkom kao i slom intervencionista i belogardejaca za vreme građanskog rata, imaju duboke istorijske zakonomernosti. Oni su uslovljeni neospornim prednostima ekonomske i političke organizacije socijalističkog društva, njegovom progresivnom marksističko-lenjinističkom ideologijom. Glavni izvor istorijskih pobeda sovjetskih oružanih snaga, njihove čvrstine i nepobedivosti jeste mudro rukovođenje Komunističke partije Sovjetskog Saveza.

Na početku stvaranja Sovjetske armije i flote stajao je V. I. Lenjin. Osnivač i vođa Komunističke partije i sovjetske države V.I. Lenjin je prvi graditelj sovjetskih oružanih snaga. On je razradio teoriju vojne zaštite socijalističke otadžbine i u praksi pokazao veliku snagu te teorije.

U danima teških iskušenja za sovjetsku domovinu, cela partija postala je smeo i odvažan vojnik. Za vreme građanskog rata i inostrane vojne intervencije, oko 300 hiljada komunista — gotovo polovina celokupnog članstva partije — bilo je u Crvenoj armiji. U velikom otadžbinskom ratu s neprijateljem se borilo oko 60 procenata svih članova partije. Dok je za vreme građanskog rata na svakih 100 boraca u Crvenoj armiji dolazilo 5 komunista, na početku velikog otadžbinskog rata bilo ih je 13, a na kraju — 25. Komunisti su uvek bili na najtežim i najopasnijim delovima fronta i pokazivali primer odvažnosti, neustrašivosti i heroizma. Većinu heroja Sovjetskog Saveza čine komunisti.

Slom fašizma iz osnova je izmenio lice savremenog sveta. Pojava i učvršćivanje svetskog socijalističkog prijateljstva, raspad kolonijalnog sistema imperijalizma, porast svetskog komunističkog i radničkog pokreta — određuje danas karakter svetskog razvitka. U tome je sadržan jedan od najvažnijih rezultata drugog svetskog rata.

Ipak, rukovodeći krugovi imperijalističkih država uporno zatvaraju oči pred lekcijama iz prošlosti — nastavljaju da otvoreno izjavljuju o svojim bezumnim planovima rata protiv SSSR i drugih socijalističkih država.

Zločinačku i sramnu ulogu stisnute pesnice međunarodne reakcije uzeli su danas na sebe imperijalisti SAD. Gnevno ogorčenje čitavog progresivnog čovečanstva izaziva agresija SAD u Vijetnamu. Sovjetski Savez, kao i druge socijalističke

zemlje, čvrsto i dosledno stoji na strani bratske socijalističke zemlje — Demokratske Republike Vijetnam. Sovjetski narod je pružio i ubuduće će pružati svestranu pomoć i podršku herojskom narodu Vijetnama.

Ratna pretnja ponovo je natkrilila evropski kontinent, na kome sve više i više podižu glave snage revanšizma i militarizma u Zapadnoj Nemačkoj. Revizija postojećih državnih granica je osnova zapadnonemačke politike.

Komunistička partija i sovjetska vlada uporno sprovode kurs sprečavanja rata. Učvršćivanje odbrambene moći zemlje i borbene spremnosti sovjetskih oružanih snaga, KPSS razmatra kao glavni zadatak partije i celog sovjetskog naroda.

Oružane snage SSSR danas raspolažu najsavršenijim oružjem i borbenom tehnikom. Sovjetska armija i Ratna mornarica po svojoj snazi i moći ne mogu se uporediti sa stanjem u kome su bile posle završetka velikog otadžbinskog rata.

Glavnu moć sovjetskih oružanih snaga danas predstavljaju raketne jedinice strategijske namene. Za raketno-nuklearno oružje, kojim je snabdevena Sovjetska armija, nema u suštini nedostižnih tačaka na planeti. Neka se na bilo kojoj udaljenosti nalazi agresor — on će u slučaju rata poneti zasluženu kaznu. U toku poslednjih godina raketne jedinice strategijske namene naoružane su novim tipovima raketa sa znatno većim bojevim mogućnostima.

Stvorene su nove rakete s malim gabaritom i s pogonom na čvrsto gorivo, postavljene na motorizovano postolje. One su praktično neulovljive za vazdušne i kosmičke izviđače i kadre su da uništavaju ciljeve na velikom rastojanju.

Na okeanima sveta danas ne postoji područje u kome ne bi mogla da deluje naša podvodna flota nosača raketa.

Savremena sredstva za odbranu zemlje iz vazduha pouzdano obezbeđuju obaranje svakog aviona i mnogih raketa protivničke strane. Konstruisani su i ušli u upotrebu novi veoma efikasni sistemi vazdušne odbrane od raketa i avionski kompleksi. Znatno je povećana efikasnost trupa za odbranu iz vazduha.

Zahvaljujući opremanju super-teretnim, super-soničnim avionima-nosačima raketa i nuklearnim oružjem porasla je moć sovjetskih vojno-vazduhoplovnih snaga. Raketna avijacija je sposobna da pogađa cilj ne zalazeći u zonu neprijateljeve odbrane. U znatnoj meri je obnovljen avionski park ratne, pomorske i transportne avijacije.

Uporedo sa raketnim jedinicama strategijske namene, pridajemo velik značaj i drugim vidovima oružanih snaga — kopnenim jedinicama, jedinicama za protivavionsku zaštitu, avijaciju i mornaricu. Njihova organizacija, tehnička opremljenost i borbene mogućnosti su se isto tako izmenili i porasli. To su u suštini sasvim nove trupe, koje su sposobne da samo-

stalno i u saradnji sa drugim rodovima vojske rešavaju zadatke krupnih strategijskih razmera.

Od bajoneta i mitraljeskih kolica do rakete — to je put sovjetskih kopnenih jedinica. Sada je u njihovom sastavu nov rod vojske — raketne jedinice operativno-taktičke namene, sposobne da uništavaju objekte protivnika na udaljenosti i od nekoliko stotina kilometara. Kopnene jedinice raspolažu ogromnom tenkovskom snagom i prvoklasnom artiljerijom različite namene. Streljačka moć savremene motostreljačke divizije je za četiri puta veća u poređenju s moći mehanizovanog korpusa iz prošlog rata.

I u izgradnji sovjetske mornarice se u potpunosti vodi računa o najnovijim dostignućima nauke i tehnike. Njenu glavnu udarnu snagu čine atomske raketne podmornice. O bojevoj gotovosti i znanju mornara na podmornicama najubedljivije svedoči put oko sveta ispod mora, koji je početkom 1966. godine preduzeo odred atomskih podmornica. Putovanje je trajalo više od mesec i po dana. Podmornice su za to vreme prešle oko 40 hiljada kilometara ne izlazeći na površinu okeana.

Znatno su porasle borbene mogućnosti i jedinica protivavionske zaštite i avijacije.

Nema sumnje u to da radni ljudi Sovjetskog Saveza shvataju da su izdaci za oružane snage neophodni. Oni su svesni da je uzrok tome zategnuta savremena međunarodna situacija. Sovjetske oružane snage treba u svakom trenutku da budu spremne da pruže otpor imperijalističkom agresoru, ukoliko se ovi usude da nasrnu na miran konstruktivni rad naroda Sovjetskog Saveza i naroda celokupne socijalističke zajednice.

Snaga sovjetske avijacije nije samo u prvoklasnoj tehnici i oružju. Mi, naravno, nismo skloni da umanjujemo značaj novih sredstava za vođenje rata, kao što to čine ljudi koji proglašavaju atomsku bombu „tigrom od hartije“. Zauzeti takvu tačku gledišta u vojnoj izgradnji znači podvrgnuti najvećoj opasnosti stvar zaštite mira. Naporedo sa tim, sovjetska vojna nauka polazi od zaključka da s pojavom novih sredstava za oružanu borbu, sudbinu rata neće rešavati sama tehnika nego ljudi koji majstorski vladaju njom, snažni duhom i telom, duboko odani stvari komunizma.

Zlatni fond Sovjetske armije i mornarice čine oficirski kadrovi. U nas je mnogo urađeno, i još se radi, na pripremanju teoretskih i političkih zrelih, otadžbini odanih vojnih kadrova. Danas u armiji i mornarici svaki četvrti oficir ima više vojno ili specijalno obrazovanje. U jedinicama stalno raste specifična težina inženjersko-tehničkog sastava.

Neprekidni porast kulture i obrazovanja u SSSR povoljno utiče na nivo opšteobrazovne pripreme vojnika, mornara, podoficira i oficira. Danas preko 90 procenata vojnika i podoficira

ima više i srednje obrazovanje. Popuna armije i flote takvom omladinom omogućuje da se za relativno kratko vreme savlada savremena bojna tehnika.

Sovjetske jedinice, koje stoje na straži mirnog rada svoga naroda, dostojno nastavljaju tradiciju heroja građanskog i velikog otadžbinskog rata. Svima njima su svojstveni visoka politička svest, bezgranična odanost Lenjinovoj partiji komunista i svom narodu, spremnost da sačuvaju tekovine Velikog Oktobra. Samo u toku poslednjih godina više od sedam hiljada sovjetskih vojnih lica nagrađeno je vladinim nagradama za uzorno izvršavanje komandnih zadataka, za uspehe u savlađivanju nove tehnike i za odvažnost i heroizam. Kao i za vreme rata, u prvim redovima oružanih zaštitnika sovjetske otadžbine su komunisti. Šezdeset odsto članova KPSS i kandidata za članove KPSS, koji služe u vojnim jedinicama i na ratnim brodovima, su odlični stručnjaci u svojoj klasi. Komunisti u armiji i floti su siguran oslonac komandirima u obuci i vaspitanju vojnika, i oni nastupaju kao pioniri takmičenja za dostojan doček pedesetogodišnjice sovjetske vlasti i oružanih snaga SSSR.

Sovjetska armija i ratna mornarica, zajedno sa bratskim armijama drugih socijalističkih zemalja, snažna su brana koja zadržava agresivne namere imperijalističkih snaga. Pred pojačanim agresivnim akcijama imperijalizma poseban značaj ima učvršćenje vojne saradnje socijalističkih zemalja. XXII kongres KPSS je istakao da će partija i ubuduće sve raditi da bi se vojna saradnja bratskih socijalističkih zemalja još više razvijala i učvršćivala.

Narodi Sovjetskog Saveza i Jugoslavije, i armije naših zemalja, povezani su tesnim vezama bratskog prijateljstva. Sovjetski ljudi sa osećanjem velike zahvalnosti ističu da su se u teško vreme inostrane vojne intervencije i građanskog rata zajedno s vojnicima mlade Crvene armije požrtvovano borili i jugoslovenski dobrovoljci-internacionalisti.

U bitkama za stvar socijalističke revolucije stekli su vojničku slavu legendarni Aleksa Dundić, Danilo Srđić, Maksim Čanak i mnogi drugi. U razbijanju belogardejske, Kolčakove armije u Sibiru aktivno je učestvovao i Josip Broz Tito. Bratsko prijateljstvo i ratna saradnja naroda i armija Sovjetskog Saveza i Jugoslavije naročito su očvrslili i razvili se u borbi s hitlerovskom Nemačkom.

Jedna od slavnihih stranica u istoriji sovjetsko-jugoslovenskog ratnog prijateljstva za vreme drugog svetskog rata bila je Beogradska operacija, koju su zajednički sprovele sovjetske, jugoslovenske i bugarske jedinice.*

* Pod Beogradskom operacijom sovjetski autori podrazumevaju zajedničku operaciju delova 2. ukrajinskog fronta (10. gardijski korpus); osnovnih snaga 3. ukrajinskog fronta (57. armija sastava tri streljačka

Čvrstu osnovu učvršćivanja ratnog prijateljstva sovjetskih oružanih snaga i Jugoslovenske narodne armije danas predstavljaju zajednička obeležja socijalističkog uređenja naših država, jedinstvo cilja borbe za izgradnju socijalizma i komunizma, nenarušivo bratsko prijateljstvo sovjetskog i jugoslovenskog naroda.

Oružane snage sovjetske države, zajedno sa bratskim armijama drugih socijalističkih zemalja, budno stoje na straži mira i bezbednosti naroda, potpuno spremne da zaštite tekovine velike oktobarske socijalističke revolucije.

Maršal Sovjetskog saveza
A. A. GREČKO

korpusa, 4. gardijski mehanizirani korpus, 236. frontovska sd, 5. posebna motostreljačka brigada i 1. gardijski utvrđeni rejon), Dunavske flote, jedinice NOVJ (1. proleterski, 12, 13, 14. udarni korpus — svega 17. divizija) i 2. bugarske armije (sastava 8 divizija i 3 brigade).

Operaciju je obezbeđivala 17. vazдушna armija. Po prostoru operacija je obuhvatala teritoriju od jugoslovensko-rumunske granice i severnog dela jugoslovensko-bugarske granice do Beograda i trajala od 9. do 20. 10. 1945. godine — Primenba redakcije.

MJESTO I ULOGA FLOTE U ORUŽANIM SNAGAMA SSSR-a

Pomorske snage SSSR-a krstare svim morima i okeanima svijeta i baziraju u nekoliko priobalnih okeanskih, zatvorenih i unutrašnjih mora čije su obale dugačke oko 40.000 km. Poslije drugog svjetskog rata, a naročito u posljednjoj deceniji, dostigle su kvantitativni i kvalitativni razvoj koji ih je doveo u sam vrh svjetske rang-liste. Ona stoji uporedo sa RM SAD, a daleko ispred svih nekadašnjih velikih pomorskih sila zajedno. Pedeset godina poslije Oktobra nije veliko razdoblje za ovako brz razvoj ove ogromne zemlje, čija je izgradnja počela na ruševinama i krajnje zaostaloj materijalnoj bazi. U tom razdoblju SSSR je preživio veliki građanski rat, ponio najveći teret drugog svjetskog rata, prebrodio mnoge unutrašnje protivrječnosti, što sve nije moglo zaustaviti njegov gigantski rast, koji je po tempu i tehničkim dostignućima, naročito posljednjih 15 godina, iznenadio čitav svijet. RM SSSR se razvijala uporedo sa ostalim vidovima OS i prema drugim vidovima napravila veći kvalitetni skok.

OSVRT NA ISTORIJSKI RAZVOJ

Izgradnja i izvanredno uspješan razvoj sovjetske flote ima svoje korijene u bogatoj pomorskoj tradiciji ruske mornarice i brodogradnje, ali, prije svega, plod je revolucionarnih tekovina oktobarske revolucije. Boljševička partija je uspjela da i u bivšoj ruskoj, u prvom redu Baltičkoj floti, stvori jak oslonac. Već u aprilu 1917. god. formiran je CK Baltičke flote, koji je već u septembru preuzeo komandu, a flota otkazala poslušnost privremenoj vladi. U rušenju carskog režima 7. novembra učestvovalo je i 11 ratnih brodova Baltičke flote,¹ koji su prema naređenju Revolucionarnog komiteta iz Smoljnog doplovili iz baza iz Kronštata i Helsinkija u Petrograd i iskricali revolucionarne odrede mornara i radnika. Radiostanica sa krstarice (K) „Aurore” uputila je revolucionarne pozive i pokliče za ustanak, a njeni topovi objavili su početak rađanja nove sovjetske države. Početkom februara 1918. dekretom Sovjeta narodnih komesara naređeno je formiranje nove „Crvene flote”. Ona je u toku revolucije i građanskog rata ostala čvrst oslonac sovjetske vlasti.

Početkom marta 1921. god. na Desetom kongresu usvojene su smjernice za dalju organizaciju i bržu izgradnju Crvene armije i

¹ Bojni brod (BB) „Zora slobode”, krstarica (K) „Aurora“ 4 razarača (R) i 5 manjih brodova.

flote. Upućen je poziv svim komunistima bivšim mornarima da se jave u mornaricu, a i Lenjinski komsomol je dobio zadatak da popuni njene redove. Te i slijedeće godine javilo se oko 1.300 komunističkih mornara i preko 10.000 komsomolaca, čime je revolucionisan njen kadar. Za dvije godine obnovljena je Baltička i Crnomorska flota. U stroj Baltičke flote su ušli: 1 bojni brod (BB), 1 krstarica (K), 8 razarača (R), 20 podmornica (P), 20 minolovaca (ML) i više manjih i pomoćnih brodova, a 1 K, 2 R, 2 P i više pomoćnih i manjih brodova u Crnomorsku flotu.² Poslije dolaska M. Frunzea za narodnog komesara vojske i mornarice, početkom 1925. god., počeo je ubrzani proces izgradnje i modernizacije Crvene armije i flote i razvoj nove sovjetske ratne doktrine. Do 1928. god. trajao je proces obnove i organizacije, a udareni su i temelji novoj ratnoj brodogradnji i vojnopomorskom školstvu. U to vrijeme u sastav Baltičke flote ulaze: BB „Oktobarska revolucija”, 7 R, a u Crnomorsku flotu i 1 K („Crvena Ukrajina”), 4 R i 2 P. Već 1927. iz sovjetskih brodogradilišta ulaze u sastav flote nove srednje, a dvije godine kasnije i 2 velike P. Odlukom sovjetske vlade 1932. formirana je Tihookeanska, a 1933. poslije izgradnje Bjelomorsko-baltičkog kanala, i Sjeverna flota. Zahvaljujući velikim uspjesima u izgradnji teške industrije i opštoj industrijalizaciji zemlje, stvoreni su uslovi za izgradnju jače i tehnički moderno opremljene RM SSSR-a, koja je bila sposobna i za veća i složenija dejstva.

Drugi svjetski rat zatekao je sovjetsku RM u punom jeku izgradnje. Međutim, krajem oktobra 1940. bio je revidiran flotni program, prema kome je bila planirana izgradnja i velike površinske flote BB i K. Polazeći od tadašnje procjene vojnopoliitičke situacije i uloge RM u oružanim snagama i najvjerojatnijeg protivnika na pomorskim vojištima, obustavljena je izgradnja velikih površinskih brodova, a prioritet je dat ubrzanoj izgradnji novih R, P, ML, torpednih čamaca (TČ) i drugih brodova za odbranu i kontrolu obalnog područja. Iste godine izgrađeno je preko 100 ratnih brodova ovih vrsta, a u izgradnji se nalazilo oko 270. U ovom revidiranom programu ipak je došla do izražaja koncepcija tzv. malog obalnog rata. Od 1939. do 1941. god. površinska ratna flota je porasla za 100.000, a podmornička za preko 50.000 tona. Na početku rata SSSR je u četiri flote: Tihookeanskoj, Sjevernoj, Baltičkoj i Crnomorskoj imao oko 500 ratnih brodova, 4 BB, 7 K, 59 R, oko 218 P, 22 patrolna broda (PBR), 269 TČ i 80 ML, ne računajući brodove pomoćne flote. Flote su takođe u svom organskom sastavu imale i mornaričku avijaciju sa oko 2.500 aparata (lovačke 45%, bombarderske 14%, torpedne 10%, izviđačke 25% i specijalne najmanje 6%).

Struktura ratne flote i njene avijacije odražavala je dosta savremene koncepcije o ulozi RM za dejstva na određenim pomor-

² U prvom svjetskom ratu, revoluciji i građanskom ratu izgubljen je veliki broj brodova bivše RM. Poslije prodora njemačkih intervencionista na Krim i Crno more posebno je stradala Crnomorska flota, kada su po narednji sovjetske vlade 1. jula 1918. u Novorosijsku sami potopili 2 BB, 1 K, 16 R i neke druge objekte.

skim vojištima zatvorenog i obalnog karaktera, značaju sadejstva i zaštiti iz vazduha, odnosno značaju vazdušne komponente prevlasti na moru kao uslova za baziranje i uspješna dejstva pomorskih snaga. Relativno mali procenat bombarderske prema lovačkoj avijaciji više je odražavao defanzivnu taktiku nego aktivnu ulogu avijacije u dejstvima na moru, što je u toku rata korigovano.

Što se tiče upotrebe pomorskih snaga nije bila dovoljno ispoljena i razrađena ofanzivna koncepcija upotrebe podmornica, iako je, s obzirom na njihov broj i kvalitet, za to bilo uslova.³ Zapaža se i nedostatak desantnih brodova, mada je postajala objektivna potreba za njihovom izgradnjom zbog vjerovatnih desantnih operacija na primorskom krilu fronta. Ovo je odražavalo gledanje da se obalni krilni desanti na kraćim rutama mogu izvoditi i bez specijalne desantne flote, što je u ratu i činjeno, ali uz velike teškoće, improvizacije i naprezanja.

Svi noviji ratni brodovi uoči drugog svjetskog rata imali su izvanredno dobro torpedno i artiljerijsko naoružanje i usavršene klasične računare za upravljanje vatrom. Međutim, što se tiče elektronske opreme za detekciju i upravljanje, kvalitetno nove minske i protivminske opreme sovjetska mornarica je bila tek na početku razvojnog puta.

O učesću sovjetske flote u drugom svjetskom ratu, posebno na Baltičkom i Crnom moru dosta je pisano. Ipak treba reći da je uloga sovjetske RM, kao i proučavanje njenih bogatih iskustava, i kod nas pomalo ostala i u sjenci velikih bitaka na Atlantiku, Pacifiku i drugim morima i operacija koje je vodila Crvena armija na kopnu u kojima se rješavala sudbina rata. Međutim, Baltička, Crnomorska i Sjeverna flota su, uz maksimalna borbena naprezanja u toku cijelog rata, potpuno ispunile svoj zadatak prema planovima Vrhovne komande i pojedinih frontova kojima su sadejstvovala u periodu defanzive sovjetskih armija u prvom periodu rata, i posebno u ofanzivnim operacijama Crvene armije. One su štatile KoV na primorskom krilu, evakuisale pomorske baze, izvlačile ljudstvo i materijal, zaprečavale, branile i snabdijevale opkoljene gradove (Lenjingrad, Sevastopolj, Odesu, Talin i druge), uspješno izvele oko 100 operativno-taktičkih pomorskih desanata u podršci primorskom krilu, dejstvovala na neprijateljeve pomorske komunikacije i izvršavale niz drugih zadataka.

Neka pitanja zaslužuju posebnu pažnju pri izučavanju iskustava sovjetske flote iz drugog svjetskog rata kao što su: obimno minsko i protivminsko dejstvo tokom cijelog rata; vrlo uspješno sadejstvo avijacije i pomorskih snaga (što je bio rezultat brižnog i stalnog usavršavanja taktike zajedničkih dejstava, posebno kad je prevlast u vazduhu prešla na sovjetsku stranu), zatim veoma dobro planiranje i koordinacija dejstva sa kopnenim frontovima, naročito

³ Pada u oči veliki broj podmornica koje su za ono vrijeme imale dobra svojstva: oko 900—1.400 t podvodnog deplasmana, 14—16 čv brzine i dobro torpedno i artiljerijsko naoružanje.

u ofanzivama Crvene armije na primorskom krilu, uz potpuno zadržavanje samostalnog operativno-taktičkog komandovanja pomorskim snagama. Pošto je sovjetska RM imala veliki broj TC i mogućnost efikasne podrške u avijaciji, u sovjetskoj floti se razvila, moglo bi se reći, specifično njena taktika masovnih torpednih napada, čija su iskustva, na određen način, prisutna i u njenoj savremenoj doktrini. Posebno je mornarička avijacija pokazala efikasnost u dejstvima po komunikacijama. Potopila je preko 50% trgovačkih i 66% ratnih od svih potopljenih brodova.

Isto bi se moglo reći o značaju iskustava raznovrsne i masovne upotrebe podmornica u malom akvatoriju i u miniranim i ograničenim manevarskim prostorima, čija je operativno-taktička upotreba, od dosta statične i pasivne u početku rata, stalno evoluirala u pravcu sve veće ofanzivnosti i umješnosti.⁴

U cjelini sovjetska flota stekla je bogata ratna iskustva, a njeni kadrovi su pokazali hrabrost i izdržljivost u ratnim naporima dostojne sovjetskih boraca drugih vidova OS. Veliki otadžbinski rat je i za flotu SSSR-a postao velika tradicija. Iskustva i borbene tradicije iz rata na moru postali su stalna riznica borbenih nadahnuća za nove generacije posada savremenih ratnih brodova sovjetske flote.

Ubrzo posle drugog svjetskog rata obnovljena su i proširena brodogradilišta i stvorena tehnička baza za dalju izgradnju RM. Učinjen je veliki zaokret u razvoju vojnopomorske naučne misli i razradi novih koncepcija o ulozi RM i njenoj upotrebi za mnogo veće i šire zadatke, što je opredijelilo karakter njene dalje izgradnje i modernizacije.

UTICAJ GEOSTRATEGIJSKOG I EKONOMSKO-POLITIČKIH FAKTORA U IZGRADNJI I RASPOREDU FLOTNIH SNAGA

SSSR je dugo smatran u prvom redu kao velika kontinentalna evropsko-azijska sila, čiji su ekonomski i vojni potencijali bazirani na izvorima tog ogromnog kontinentalnog prostranstva. Velikim dijelom svojih granica oslanja se na morske obale, ali to su obale dva arktička okeana, sa međunarodnog stanovišta malog i ograničenog prometnog značaja, odnosno obale relativno zatvorenih mora sa juga i zapada (Crno i Baltičko). Izlaz iz ovih mora na okeane i u Sredozemno more zavisi od vojnopoličke situacije i odnosa sa državama koje kontrolišu moreuze. Takav geostrategijski položaj bez prekomorskih posjeda i pretenzija za borbu za prevlast na okeanima i drugim otvorenim morima, te relativno ograničene ekonomske mogućnosti i ocjena da se problem vitalne bezbjednosti SSSR rješava, u prvom redu, na evropskim kopnenim granicama odredijelili su i predratni karakter pomorskih snaga SSSR-a. On je, prije svega, imao pretežno obalnu flotu, koja je na nekoliko vojišta imala zadatak da

⁴ P sovjetske flote potopile su 322 transportna broda sa oko milion BRT i 87 ratnih i pomoćnih brodova, položile oko 2.700 mina i izvršile mnogo drugih zadataka.

u neposrednom sadejstvu sa KoV i RV obezbjeđuje kopnene granice SSSR-a, da izvodi operacije na primorskom krilu bez pretenzija da izide na otvorena mora i da se suprotstavlja velikim mornaricama pomorskih sila zapadnih zemalja i Japana.

Potreba za izgradnjom okeanske flote. Poslije drugog svjetskog rata SSSR se našao u novoj vojno-političkoj i strategijskoj situaciji. Kao socijalistička zemlja, sila pobjednica i jedna od dvije svjetske supersile, suočen je s hladnim ratom i mogućnošću izbijanja novog svjetskog rata. SAD, druga supersila, preuzele su vodeću ulogu i kao najjača pomorska sila na svim morima i okeanima. One su stvorile vojne koalicije i proklamovale doktrinu „suzbijanja i uništenja komunizma”. Očito da je SSSR u takvoj situaciji morao preispitati i buduću pomorsku politiku u strategijskim razmjerama. Više se nije mogao miriti sa činjenicom da na svjetskim morima— kao integralnom dijelu eventualnog svjetskog ratišta, na kojima bi se takođe rješavala sudbina i SSSR-a i budućnosti socijalizma — ostane u podređenom položaju, bez mogućnosti da se aktivno brani napadom na protivničke pomorske snage i s obale i s mora, ako ocijeni da je potrebno, prije nego budu napadnute njegove obale. Ovo je bio ozbiljan problem, pogotovo što je potencijalni protivnik izgradio pomorske snage kojima je sa otvorenih mora mogao da udari po vitalnim dijelovima SSSR-a (bombarderima sa nosača aviona (NA) i raketama sa nuklearnih podmornica) i djeluje sa svih mora i okeana osloncem na mnogobrojne baze oko SSSR-a. Budući da je pojavom raketno-nuklearnih podmornica RM SAD zauzela prvorazredno mjesto u strategiji nuklearnog obračuna, a površinska flota postala jedan od stubova intervencije u strategiji lokalnih ratova širom svijeta, trebalo je tražiti adekvatan odgovor na ovakvu prijetnju.

S druge strane, narastanje i dinamičan razvoj proizvodnih snaga SSSR-a i sve veća potreba uključivanja u svjetsku razmjenu i međunarodno tržište, borba za mir u svijetu, porast političkog ugleda i međunarodnih obaveza u suprotstavljanju imperijalističkim i neokolonijalnim pretenzijama i nasrtajima na nezavisnost socijalističkih i novooslobođenih zemalja na vojnom i ekonomskom planu — sve to je SSSR-u nametalo izgradnju i jake trgovačke flote, i potrebu njenog izlaženja na svjetska mora i okeane radi uključivanja u međunarodne prometne linije.⁵

Poštovanje pomorskih interesa drugih pomorskih sila u svim zategnutim i ratnim situacijama može se obezbijediti samo jakom rat-

⁵ Trgovačka flota SSSR-a broji danas preko 2.000 brodova, sa preko 10.000.000 BRT, što ju je dovelo u vrh svjetske rang-liste. Prema planu izgradnje do 1980. treba da izbjije na prvo mjesto u svijetu. Za poslednjih 8 godina je po broju narasla za 2, a po kapacitetima za 4 puta. SSSR se sada uključio kao prvorazredna komercijalna pomorska sila na svim svjetskim rutama. Pored ove trgovačke flote svjetskim morima i okeanima krstari i jedna velika posebna sovjetska flota raznih, hidrografskih, ribarskih, istraživačkih, obavještajnih i drugih brodova raznih vrsta, koji rade za potrebe trgovačke i ratne flote i intenzivno prate svaku pomorsku aktivnost drugih pomorskih sila, u prvom redu SAD.

nom flotom, koja je u stanju da krstari svim morima i okeanima svijeta.⁶

Strategijski raspored i opšta organizacija flotnih snaga SSSR-a. Udaljenost pojedinih ratišta i vojišta za koje je SSSR zainteresovan, geografska udaljenost i nepovezanost pomorskih vojišta u kojima mogu da baziraju pomorske snage SSSR-a uslovili su formiranje i izgradnju nekoliko operativno samostalnih RM, orijentisanih na nekoliko ratišta i vojišta: Sjeverne (Arktičko — Barendovo i Belo more) i Baltičke flote (Baltičko more) za dejstvo u Arktičkom i Atlantskom okeanu i njihovim rubnim morima; Tihookeanske flote (Pacifičko — Ohotsko more) za dejstva u Pacifiku i obale azijskog i američkog kontinenta; Crnomorske flote (Crno more) sa orijentacijom na dejstva u Sredozemnom bazenu. Postoji tendencija formiranja jedne detašovane Sredozemne flote, kojoj bi Crnomorska flota bila matična. Pored ovih postoji i dosta jaka Kaspijska flota (na Kaspijskom moru) i više flotila, kao što su Amurska, Kamčatska i dr. Prema procjenama nekih autora na zapadu, najjača je Sjeverna, zatim Tihookeanska, Baltička, pa Crnomorska flota. Međutim, svaka od njih je dimenzionirana na osnovu procjena geostrategijskog položaja i specifičnosti ratišta.⁷

Ovakav geostrategijski raspored flotnih snaga SSSR-a, bez direktne međusobne operativne veze i mogućnosti brzog manevra sa jednog ratišta na drugo u razmatranjima na Zapadu uzima se kao nepovoljan strategijski vojnopomorski položaj. Međutim, to je mogao biti veliki minus samo dok se radilo o obalnim klasičnim flotama organiziranih mogućnosti. Realizacijom novih sovjetskih pomorskih koncepcija — izgradnjom takvih flota koje po strukturi i veličini svaka za sebe predstavljaju operativno-strategijsku snagu, sposobnu za predviđenu ulogu na pojedinim vojištima i jake podmorničke flote na nuklearni pogon — u velikoj mjeri je eliminisan ovaj geostrategijski problem.

U svakom slučaju sadašnja stvarnost je takva da sve navedene flote RM SSSR-a imaju snage sposobne da izvojuju prevlast na vojištima u kojima baziraju i osporavaju prevlast neprijatelja na ratištima za koja su namenjene. Zbog međusobne udaljenosti u kojima baziraju vojišta ove flote su razvile potpunu sopstvenu infrastrukturu i organizovane su kao samostalne RM u kompletne cjeline, koje se oslanjanju na ekonomske i industrijske izvore svojih vojišnih prostorija.

Podmornice na nuklearni pogon imaju autonomnost i mogućnost strategijskog manevra iz jednog pomorskog ratišta u drugo. Oslanjaju se prvenstveno na sopstvenu plovnu logistiku, a povre-

⁶ Sovjetsku trgovačku flotu na određeni način na svim morima i okeanima prati i posredno osigurava sovjetska ratna flota.

⁷ Prema procjenama koje su objavljene u SAD (*The Nav'y*, mart 1967. g.) Baltička flota je početkom 1967. g. imala: 5 K, 4 R raketonosca za dejstva na ciljeve na moru i kopnu, 20 ostalih R, 20 RE, oko 80 P, 100 brodova za PPO, 185 TC, TOP i RC (65), 130 ML i oko 70 desantnih brodova.

meno na podršku pojedinih vojišta ili koriste najbliže baze pojedinih flota. Dimenzije ratišta za te snage i domete njihovih projektila praktično su bez strategijskih ograničenja.

Šema 1

ŠEMA RUKOVODENJA I KOMANDOVANJA RATNOM MORNARICOM SSSR-a

Ministar odbrane

Vojni savjet

Generalštab OS

Komandant RM
(zamjenik ministra)
narodne odbrane)

Vojni savjet RM

Uprave: morn. naoružanja,
morn. avijacija itd.

Uprave: politička,
personalna, za škole itd.

Admiralštab RM

Strategijske podm. snage

divizionii podmornica

Flote

Sje- ver- na	Tiho- okea- nska	Balti- čka	Crno- mor- ska
--------------------	------------------------	---------------	----------------------

Flotile

Kaspiska, Amurska,
Kamčatska i dr.

OPŠTA SEMA ORGANIZACIJE POJEDINIH FLOTA RATNE MORNARICE SSSR-a

Komandant flote

Vojni savjet flote

Štab flote

Površinske
snage

Mornarička
avijacija

Snage oba-
lske odbrane

Podmorničke
snage

Komanda pozadine
(pomoćnik)

S l u ž b e

Opšta organizacija komandovanja i rukovođenja RM SSSR-a i pojedinih flota prikazana je načelno u šemi 1 i 2. Zbog izuzetne uloge i značaja za podmorničke snage za strategijska dejstva na nuklearni i klasični pogon naoružane balističkim raketama (velikog dometa) formirana je posebna komanda, koja je neposredno operativno potčinjena komandi RM (šema 1) bez obzira na vojišta u kojima krstare i baziraju. Međutim, planiranje i odobravanje njihovih dejstava u nadležnosti je Vrhovne komande jer je u pitanju dejstvo u opštenuklearnom ratu.

Krstarenje kao elemenat operativnog razvoja. Polazeći od strukture i snage svojih flota RM SSSR-a je posljednjih godina uvela praksu stalnih krstarenja po svim morima i okeanima. Podmornice na nuklearni pogon i klasične koje su naoružane balističkim projektilima po smenama stalno (slično kao i podmornice SAD) krstare na pojedinim vojištima. Zahvaljujući specijalnoj elektronskoj i inercionoj navigaciji i računarima i izvanredno dobroj vezi mogu svakog trenutka primiti zadatak sa tekuće pozicije, obezbijediti sve proračunate elemente za dejstva po ciljevima po kojima treba da izvrše nuklearni udar u slučaju izbijanja nuklearnog rata.

Izazivanje lokalnih ratova i intervencija širom svijeta od SAD i njihovih saveznika, iznenadna zaoštavanje i mogućnost proširenja lokalnih, odnosno iznenadnog izbijanja opšteg rata, nametnuli su i specifičnu borbenu spremnost i drugih snaga podmorničke i površinske flote SSSR-a ne samo u rejonima baziranja već i na ratištima i vojištima daleko od tih rejonu gdje se procjenjuje potreba njenog vojnog i vojno-političkog prisustva i mogućeg dejstva. Tako se pojedine eskadre iz sastava svih navedenih flota, koje su sastavljene od velikih površinskih brodova, K, R, P i brodova za logističku podršku nalaze na krstarenju na smenu u raznim morima i okeanima, kao što je slučaj sa dijelovima Crnomorske flote u Sredozemlju.⁸

Svakako da ova krstarenja imaju veliki značaj i za obuku posada, upoznavanje pojedinih ratišta i uslova u njima, ali je ovo, prije svega, vid operativnog razvoja, obezbjeđenje od nuklearnog udara u rejonima baza i spremnost da se, u slučaju izbijanja sukoba, tuku neprijateljske baze i snage tamo gdje se trenutno nalaze i prate njegova kretanja i namjere. Prema tvrđenjima iz zapadnih izvora svaku vježbu i dejstva RM NATO-a, posebno SAD, na svim vojištima posmatraju i prate sovjetske eskadre ili specijalni brodovi i na taj način se proučava borbena spremnost, metod obuke i taktika protivnika.⁹

Iako ovo nisu jedine snage za pariranje velikim flotama SAD u slučaju rata, ipak se u RM SSSR-a polazi od realnih proračuna i procjena za slučaj neminovnog sudara, da se određenim dijelom snaga nađe „licem u lice“ sa protivničkim površinskim flotama i da može dejstvovati na komunikacijama.

U lokalnim sukobima prisustvo sovjetskih flotnih snaga može služiti, ne samo kao obezbjeđenje i očuvanje pomorskih trgovačkih interesa SSSR-a nego i kao prepreka za proširenje rata, a u krajnjem slučaju, ako se agresija i rat ne lokalizuju, za obračun sa velikim površinskim snagama protivnika prije nego stignu da izvrše

⁸ Na osnovu podataka i šema objavljenih u „*La Revue Maritime*“ — novembra 1964. god.

⁹ Slične eskadrene grupacije povremeno krstare na Atlantiku, Pacifiku i u azijskim i afričkim vodama.

¹⁰ Vidi *Jane's Fighting Ships 1966/67*. — predgovor (USRR), str. VI.

svoje zadatke. Ne radi se nikako o nekom „simboličnom” prisustvu i mogućnostima. Pri ovome se realna mogućnost i odnos snaga krstarećih eskadri flota RM SSSR-a ne može više mjeriti tonažom i brojem brodova, a još manje artiljerijskim plotunima i njihovom težinom, pri čemu je manji i slabiji u klasičnim sudarima stradao ili morao da se povlači (što još stoji u podsvijesti nestručnih posmatrača).

Radi se o sasvim novom kvalitetu tehnike koja omogućava da se daleko manjim snagama (naprimer, sa raketnim R i P protiv NA i K) u datom trenutku nuklearnim vođenim projektilima, na daljinama stotine km (u radarskom dometu) nanese protivniku trenutni i nepovratni gubici. Ovo tim prije ako se preuzme taktičko-operativna inicijativa jer protiv projektila takvih kvaliteta velike brzine niskog leta, sa uređajima za vođenje i samonavođenje još nema efikasne protivprojektilske odbrane. Za ovakve zadatke eskadre sovjetske RM imaju izvanredne operativno-taktičke mogućnosti. Sada se veličina u tonaži čak pokazuje kao veliki minus u sudarima i kao poseban problem protivraketne odbrane. Svaka eskadra flote SSSR-a sa raketosncima može u mirnodopskim uslovima da „u stopu” (na radarskom nišanu) prati protivničku flotu, i u slučaju sukoba da joj nanese ogromne gubitke, a ako bude prisiljena da se sama žrtvuje, onda će to biti plaćeno daleko većim gubicima protivnika.

Rješavanje problema prebaziranja flota. Na planu omogućavanja manevra i prebaziranja dijelova flotnih snaga iz jednog vojišta u drugo, rječnim, kanalskim, jezersko-kanalskim i ledenim arktičkim rutama učinjeni su u SSSR-u veliki poduhvati. Tako na primjer, moguće je, izuzev zimi, predislocirati P tonaže klase „W”, iz Crnog mora kroz Baltik do Arktika i obratno.¹¹ Izgradnjom potpuno novog sistema kanala od Nikolajeva u Crnom moru do Klajpeda (Mamelj) na Baltiku (rijekama Dnjeprom, Pripjetom i Njemenom) još se više skraćuje veza između Crnog mora i Baltika. Još bolje je osposobljen i plovni put iz Baltika u Bijelo i Barenovo more preko Bjelomorsko-baltičkog kanala i jezera Lagode i Onjege. Iz ovih mora se za Tihookeansku flotu mogu prebazirati flotni sastavi, a u ljetnim mjesecima mogu se koristiti i sjeverne ledene rute. Po potrebi koriste se i zaobilazni međunarodni plovni putevi.

Međutim, i dalje ostaje ozbiljan problem u prebaziranju snaga zbog leda koji ograničava saobraćaj i osjetljivosti kanala na razna oštećenja, posebno u slučaju raketno-nuklearnog rata. Zato se slaboda dejstva i izlaza na predviđena ratišta i vojišta, posebno Baltičke i Crnomorske flote, pojavljuju kao stratezijski zadatak RM i oružanih snaga SSSR. U ovome se ističe izvanredno važan stratezijski značaj baltičkih i crnomorsko-egejskih moreuza. Vjerovatno da u slučaju opšteg svjetskog sukoba sovjetska strategija predviđa odgovarajuća rješenja za „otključavanje ovih brava” kako bi se na najadekvatniji način mogle upotrebiti navedene flote što, svakako, ne bi bio zadatak samo RM.

¹¹ „Naval Review” za 1964. god.

Vrste brodova i težišta u novogradnji. Podaci o sovjetskoj floti u javnim publikacijama nisu dovoljni za jednu kompletniju taktičku analizu. Međutim, oni daju dovoljno elemenata za opšti prikaz i globalnu operativno-strategijsku ocjenu što je i svrha ovog članka.

Na osnovu podataka iz flotnih almanaha i drugih publikacija sovjetska RM u sastavu svih flota (ne računajući Kaspijsku i druge flotile) imala je početkom 1967. ukupno oko 400 p¹², 20 K, 110 R, 100 eskortnih razarača (RE) i fregata (F), 300 obalnih eskortera (PBR raznih veličina), 350 ML, 100 čamaca raketonosaca sa projektilima „more-more”, 350 TČ i TOP, preko 200 desantnih brodova (DESB) i brojne snage pomoćne flote za logističku podršku, obuku, istraživanje i druge zadatke.

Što se tiče dalje izgradnje novih brodova posljednjih godina se uočava izrazita tendencija ka obustavljanju izgradnje K i usporenom tempu izgradnje R. Težište je na izgradnji P na nuklearni pogon i ubrzanoj modernizaciji postojeće površinske i podmorničke flote. Na K i R ugrađuje se moderno raketno naoružanje sa raketama za dejstva na ciljeve na moru i kopnu i raketama za PVO, zatim sve savremenije protivpodmorničko naoružanje i najkvalitetnija elektronska oprema za detekciju, navođenje, upravljanje oruđima, gađanje ciljeva i navigaciju.

Smatra se da se ove godine u sovjetskim brodogradilištima nalazi u izgradnji oko 30 P različitih tipova, uglavnom na nuklearni pogon, koje će biti modernije od postojećih.¹³ Riječ je o P na nuklearni pogon velike daljine plovljenja za strategijska dejstva sa balističkim projektilima velikog dometa i podmornicama lovcima sa specijalnim torpedima i raketama velikog dometa i brzine, za koje se pretpostavlja da imaju nuklearno punjenje. Tu je i jedan broj P na klasični pogon, čija je izgradnja ranije počela. Karakterišu se velikim brzinama u napadu i velikim daljinama plovljenja, a naoružane su raketama taktičkog radijusa za vođenje i samonavođenje. Ovim P će da zamjenjuju starije tipove koji su sada u stroju. Sve nove P se opremaju nuklearno-raketnim oružjem raznih dometa i rázorne moći operativno-strategijske i taktičke namjene, ali se za paža da nije zapostavljeno ni torpedno oružje. To ukazuje na namjenu i mogućnost upotrebe P za torpedna minska dejstva poslije upotrebe raketno-nuklearnog naoružanja.

¹² U ovaj broj nisu uračunate P u izgradnji. Računa se da SSSR ima u opremi 40 podmornica na nuklearni pogon, od kojih je 28 za strategijska nuklearna dejstva a 12 su lovci podmornica (a za ovu godinu se računa da će ući u stroj još 10 od oko 30, koliko ih je u izgradnji). Ostale podmornice su na klasični pogon, ali su sve modernizovane, odnosno postepeno se zamjenjuju modernijim, većinom za dejstva na okeanima i otvorenim morima, među kojima je jedan dio naoružan balističkim i vodenim raketama.

¹³ Vidi: „Jane's Fighting Ships” 1966/67. god., str. 433.

U vezi sa mogućnošću univerzalnije upotrebe većine P karakteristično je da SSSR ne izgrađuje P sa velikim brojem lansera za rakete (najviše 6). To ukazuje na koncepciju da svaka raketa predstavlja ogromnu udarnu snagu i da je veća sigurnost upotrebe raketa sa većeg broja P nosača raketa nego sa jedne.

Od manjih površinskih brodova posebna pažnja je posvećena raketnim čamcima (RC) koji su naoružani vođenim raketama taktičkog radijusa i niske putanje, imaju uređaje za vođenje i samonavodjenje, za koje se u vojnopomorskoj literaturi na zapadu (a i u sovjetskim izvorima) tvrdi da još nije pronađena uspješna protivraketa odbrana. Ovi brodovi po vatrenoj moći, daljini otkrivanja i dometu raketa mogu uspješno da izvede napade na gotovo sve vrste površinskih brodova i to van dometa njihovog naoružanja. U izgradnji je posvećena velika pažnja i savremenim brzim i moderno opremljenim protivpodmorničkim (pp) brodovima za protivpodmorničku odbranu (ppo) u obalnim vodama i floti pomoćnih matičnih brodova za praćenje i snabdijevanje podmornica i površinskih eskadri na otvorenim morima i okeanima.

Danas se borbena moć savremene flote ocjenjuje stepenom opremljenosti raketno-nuklearnim sredstvima, elektronskom opremom, nuklearnim i drugim najsavremenijim pogonima za velike brzine i manevarske sposobnosti. U cjelini u svemu tome sovjetska flota je već dostigla najviši nivo i ide ukorak sa takvim zahtjevima, što je i bio kurs i cilj njene modernizacije.¹⁴

Polazeći od karaktera pojedinih vrsta brodova, deplasmana, naoružanja i druge opreme i karakteristika, prema operativno-strategijskoj i taktičkoj namjeni, flotne snage SSSR-a se mogu svrstati u slijedeće velike grupacije.¹⁵

Snage za strategijska nuklearna dejstva. U ovu grupaciju spadaju u prvom redu P na nuklearni pogon, naoružana balističkim projektilima i nuklearnim bojnim glavama različite snage i dometa, namjenjene za dejstva po protivničkim bazama, vojnim i drugim

¹⁴ U vezi sa modernizacijom sovjetske flote zamjenik komandanta sovjetske RM admiral Kasatonov je povodom dana sovjetske flote još 1955. god. izjavio da je „posljednjih godina u floti sprovedena prava tehnička revolucija, u kojoj je flota iznova stvorena”, pri čemu je istakao nuklearni pogon, raketnu tehniku i elektroniku. Kao odraz ovakvih promjena istaknuto je povodom Dana flote 30. jula 1967. g. da 70% ličnog sastava sovjetske flote čine inženjeri, elektrotehničari, matematičari i drugi visoki tehnički stručnjaci.

¹⁵ Treba odmah reći da je ovakva namjenska podjela vrlo uslovna, izuzev za neke snage izrazito određene namjene, kao što su P za strategijsko-raketna dejstva (mada neke imaju i torpedno naoružanje), ili desantna flota. Sve vrste brodova, zavisno od tonaže i naoružanja, mogu se upotrebljavati pored osnovnog i za niz drugih zadataka, za prilično univerzalna dejstva. Takva tendencija je očito zastupljena u sovjetskoj RM. Na primjer, svi ratni brodovi, izuzev za nuklearna dejstva, uključujući i K, osposobljeni su za nošenje i polaganje mina, što sovjetsku RM čini neobično sposobnom za vođenje minskih dejstava širokih razmjera na svim morskim prostranstvima za ofanzivne i defanzivne potrebe.

objektima od vitalnog značaja u strategijskoj dubini protivnika. To su velike podmornice „E” i „H” klase sa oko 6, odnosno 4 hiljade tona podvodnog deplasmana, velike brzine (do 30 čv), manevarskih sposobnosti¹⁶ i praktično neograničenim radijusom dejstva i imaju po 3, odnosno 6 lansera velikog dometa za podvodno lansiranje balističkih raketa. Prema posljednjim podacima, domet najnovijih podmorničkih projektila (prikazivanih prilikom prvomajskih parada) kreće se do 3.000 nm, mogu nositi i hidrogenske bojne glave ogromne snage.¹⁷ Pored lansiranih uređaja za rakete novije P su naoružane i sa 6 lansera za torpeda.

Osim P na nuklearni pogon, prema približnim podacima, još ima oko 60 P sa najmodernijim klasičnim pogonima (prema almanasima, to su tzv. „F”, „G” i „Z”, „J” i „W” klase koje imaju 2 do 3 hiljade tona podvodnog deplasmana sa radijusom dejstva 25 do 30 hiljada nm) i podvodnim brzinama oko 18 čv. Naoružane su takođe balističkim projektilima velikog dometa i uz to torpedima odnosno minkim naoružanjem za drugostepene zadatke. Po svom karakteru i ove P spadaju u grupaciju za strategijske udare u slučaju raketno-nuklearnog rata.

Snage za dejstva protiv podmornica i površinskih flota i na pomorskim komunikacijama na okeanima i otvorenim morima. Ovdje je riječ o bročano velikom dijelu raznovrsnih snaga sovjetske flote — P, K i R, koje redovno i na smjenu krstare morima i okeanima. Te snage su naoružane raznovrsnim naoružanjem, počev od projektila za dejstvo na ciljeve na moru, kopnu i vazduhu i pavarartiljerije, do najsavremenije pp-torpednog i raketnog naoružanja i mina. Ove snage treba da, uz podršku i sadejstvo mornaričkog vazduhoplovstva, vode borbu na otvorenom moru i da potencijalnim protivnicima na moru osporavaju prevlast.

Za borbu protiv savremenih, brzih napadnih P na nuklearni pogon ističe se specijalni tip novih sovjetskih brzih P „N” klase, takođe, na nuklearni pogon (podmornice — lovci podmornica) sa brzinama preko 30 čv i neograničenim radijusom, sa oko 4.000 t podvodnog deplasmana i specijalnim pp-torpedima kalibra 53 cm. (Ovo je standardni kalibar svih torpeda u sovjetskoj floti.)

U grupaciju za dejstva protiv površinskih flota i pomorskog saobraćaja spada impozantna flota sa oko 250 P na klasičan pogon. To su tzv. flotne podmornice velike daljine plovljenja do 26.000 dm (oko 25 „Z” klase), sa oko 2.700 t podvodnog deplasmana, 8 TC i bojnim kompletom 24 torpeda, ili alternativno 40 mina i oko 16 čv

¹⁶ Prema izjavama rukovodilaca sovjetske RM ove nove podmornice mogu da rone na dubinama do 400 m i da to još ne predstavlja krajnje dostignuće.

¹⁷ Govoreći kakva je to snaga strategijskog značaja, zamjenik komandanta Sovjetske flote admiral Kasatonov, povodom proslave Dana flote 1966. god. izjavio je da bojne glave ovih raketa po snazi eksploziva pojedinačno premašuju ukupnu snagu eksploziva upotrijebljenog u ratu na svim morima u drugom svjetskom ratu.

podvodne brzine i autonomnošću do 4 mjeseca. Ove su P rasporedene u Baltičku, Sjevernu i Tihookeansku flotu. Druga, daleko najbrojnija, tzv. „W” klasa, čiji se broj, prema raznim izvorima, cijeni od 170 do 200 komada. Ubrajaju se u P srednje daljine plovljenja sa 13 do 16 hiljada nm radijusa, oko 1.600 t podvodnog deplasmata, podvodnom brzinom oko 15 čv i autonomnošću do 2 mjeseca. Naoružane su bojnim kompletom od 18 torpeda ili 40 mina alternativno, sa 6 TC (4 na pramcu i 2 na krmi). Jedan broj ovih podmornica opremljen je i dvocijevnim lanserima za rakete protiv ciljeva na moru koje se lansiraju poslije izronjavanja lansirnih cijevi. Pretpostavlja se da imaju rakete dometa 400—650 km sa uređajima za vođenje i samonavođenje (slično kao i rakete na R klase „Kinda”) i da predstavljaju efikasnu snagu za borbu sa površinskom flotom protivnika. Ostalih oko 50 P, tzv. „R” i „Q” klase, spadaju u podmornice srednje daljine plovljenja — do 7.000 nm radijusa. Imaju sličnu opremu, torpeda i minsko naoružanje kao prethodne, s tim što neke imaju specijalnu opremu za radar-sko izviđanje.

Sve sovjetske P koje su namijenjene za dejstva na otvorenom moru opremljene su najsavremenijim uređajima za detekciju i upravljanje torpednim gađanjem, automatskim polaganjem mina, šnorkelom, uređajima za regeneraciju vazduha i drugim uređajima koji im omogućavaju veliku autonomnost.

Za dejstva sa površinskim flotnim snagama protivnika i na pomorskim komunikacijama namijenjeni su i najmoderniji K i R, koji kao eskortne grupacije stalno krstare po smjenama u oba oceana i ostalim morima. To su poznate velike K klase „sverdlov” i R „kinda”, „kašin”, „krupni”, „kildin” i „koflin”. K imaju oko 19.000 tona punog deplasmata, a R oko 4.000 odnosno 6.000 tona. Uz uvođenje novih raketa za dejstva na ciljeve na moru, kopnu i vazduhu, novog pp-naoružanja, zadržana je dosta snažna automatska pav-artiljerija.

Prema nekim najnovijim podacima o R tipa „kinda” koji su u posljednje vrijeme krstarili u sastavu eskadri u Sredozemnom moru govori se o bojnom kompletu od 16 raketa s nuklearnim bojnim glavama dometa 400 do 600 km, velike brzine i niske putanje; 8 je spremno za trenutno lansiranje iz 2 četvorocijevna lansera, a ostalih 8 se nalazi u skladištima ispod lansera.¹⁸ Sem ovim raketama, naoružani su i dvostrukim lanserima za rakete PVO i pp-naoružanjem. Ovi R su zapravo savremene lake raketne krstarice. Međutim, radi jače PVO ovi R (prvenstvena im je namjena udar po protivničkoj površinskoj floti) plove u borbenim eskadrama u sastavu sa R tipa „kašin”, koji imaju vrlo jako raketno naoružanje za PVO i PPO.

¹⁸ Navode se podaci da su to rakete koje se navode sa broda u granicama radarskog dometa do „hvatanja” cilja i aktiviranja uređaja za samonavođenje i da se, po potrebi, mogu navoditi i pomoću drugih brodova, odnosno releja u vazduhu (aviona ili helikoptera).

Ovi R imaju 2 lansera sa dvostrukim vodištem za pav-rakete „more-vazduh” i, prema nekim podacima po 40 raketa u skladištima na svaki lanser.

Sve sovjetske K i najveći broj R mogu da nose veliki komplet mina. Na primer, K od 140 do 250 mina (ovisno od vrste mina) a R „koflin” i „skori” do 80 mina. Sovjetske eskadre K i R sa svojim raketnim naoružanjem osposobljene su za uspješna dejstva na ciljeve na moru i kopnu, za uspješno vođenje minskih torpednih i pp-podmorničkih dejstava na komunikacijama i za sopstvenu (pojedinačnu i združenu) PVO, čija se žilavost i udarna moć povećava time što je predviđeno da ih podržava snažno mornaričko vazduhoplovstvo.

Razumljivo je da bi ove flotne grupacije površinskih brodova i podmornica dejstvima na otvorenim morima i prisustvom na pojedinim vojištima štatile i pomorske prilaze i rute koje vode ka unutrašnjim vodama i lukama SSSR, i da se, po potrebi, mogu direktno angažovati i za odbranu vlastitog pomorskog saobraćaja.

Snage za dejstva protiv flotnih sastava i komunikacija protivnika u zatvorenim uskim i obalnim morima. Pored P odgovarajućeg tipa i mogućnosti za ovaj zadatak, srednjih P i dijelova velike površinske flote najsavremenijih K i R, sovjetska RM za ovaj zadatak raspolaže flotom novih brzih raketonosaca raketnih čamaca (RČ) i torpednih minskih brodova — torpednih čamaca (TČ) sa izvanredno efikasnim raketnim i torpednim naoružanjem velikog dometa i preciznosti. Domet raketa preko 30 km, velike brzine, niske putanje, sigurnost leta i elektronski računar za lansiranje omogućavaju im efikasno dejstvo na sve vrste brodova u granicama radarskog dometa, odnosno dometa raketa na ciljeve otkrivene sa drugih brodova ili sa obale.

U vojnopomorskoj literaturi na zapadu posebno se ističe da ova vrsta brodova uz vazдушnu podršku i zaštitu predstavlja izvanredno efikasno rješenje koje su Sovjeti postigli u borbi za prevlast u uskim morima. Koristeći iskustva iz prošlog rata u masovnoj upotrebi TČ u sadejstvu sa avijacijom na Baltiku i drugim morima, sovjetska flota razvija i usavršava novu taktiku masovnih dejstava plovnih sastava RČ i TČ uz podršku bombarderske, lovačke i izviđačke avijacije. Ističe se da je pojavom RČ postignut sasvim nov kvalitet u borbi protiv ratnih i transportnih brodova u uskim i obalnim morima. Povodom defilea ovih flotnih snaga 30. jula ove godine sovjetski vojni komentatori su isticali da je do sada jedino sovjetskim stručnjacima pošlo za rukom da konstruišu takve brodove. Riječ je o malim borbenim plovnim jedinicama, velike brzine (preko 40 čv) i male tonaže (oko 200 t punog deplasmana),¹⁹ koje su naoružane raketama za ciljeve na moru i svim elektronskim sredstvima za otkrivanje i upravljanje raketnim i art. naoružanjem i uređajima za ABH-zaštitu. Oni predstavljaju na malom prostoru

¹⁹ Taktičko-tehnički podaci za ovu (kao i druge) vrste broda variraju u raznim izvorima, ali to suštinski nije bitno. Navedene su približno srednje vrijednosti prema „Jane's Fighting Shipsu” 1965/66. i 1966/67.

pravo remek-djelo skoncentrisane tehnike, što priznaju i zapadni stručnjaci.

Snage za odbranu vlastitih obalnih komunikacija i održavanje povoljnog operativnog režima. Za ovaj zadatak sovjetske flote u svim morima raspolažu velikim brojem raznih vrsta i tipova eskortnih brodova (veličine eskortnih razarača i fregata po mjerilima drugog svjetskog rata) dobrim dijelom nove konstrukcije, opremljeni novim protivpodmorničkim raketnim i torpednim naoružanjem i uređajima za polaganje mina. Ističu se, na primjer, novi eskorteri tipa „mirka“, zatim „kola“ i „riga“. Imaju 2.000, odnosno oko 16.000 tona deplasmana, najsavremenije uređaje za detekciju, brzina im je oko 30 čv (neuobičajeno velika za ove vrste brodova) koliko imaju i savremeni patrolni brodovi (kao što je tip „poti“ sa oko 350 tona).

Sve flote takođe raspolažu velikim brojem minolovaca raznih tipova i različitog deplasmana, koji su opremljeni i osposobljeni za PMO na otvorenim obalnim morima i u unutrašnjim vodama.

Svakako da bi se u eventualnom ratu ove snage oslanjale na ostale flotne grupacije i imale njihovu zaštitu i podršku, kao i na cjelokupni sistem savremene obalske, antiraketne i protivavionske odbrane i zaštite.

Snage za desantna dejstva na primorskom krilu KoV. Polazeći od geostrategijskog položaja i značaja pojedinih mora i potreba da se izvode zajednička dejstva sa KoV na primorskom krilu, u sovjetskoj RM je u posljednje vrijeme posvećena velika pažnja boljem uvježbavanju u izvođenju krilnih desantnih dejstava i obuhvatnih manevara sa mora. U ovome se takođe oslanjaju na bogata vlastita iskustva drugog svjetskog rata.

Pored potreba da se u takvim operacijama angažuju sve vrste ratnih brodova iz navedenih namjenskih grupacija, za razne zadatke zaštite, prevoženja, artiljerijsko-raketne podrške itd., u posljednje vrijeme znatna pažnja je posvećena izgradnji moderne desantne transportne i desantno-jurišne flote. Na paradi u Baltiku prilikom proslave Dana flote 30. jula o. g. prikazan je savremeni pomorsko-vazdušni desant na primorskom krilu sa novim desantnim i desantno-jurišnim brodovima i amfibijskim sredstvima.

Prema podacima kojima se raspolaže, izgrađeno je i dalje se gradi 6 topova raznih desantnih brodova različite namjene i tonaže. Mogu da nose 6 do 10 teških tenkova, a neki, kao što je desantni brod tipa „polnocni“, imaju i savremeno artiljerijsko i raketno naoružanje za samoodbranu i podršku pri iskrcavanju.

Snage za logističku podršku i druge pomoćne zadatke. S obzirom na koncepciju upotrebe i izlazak velike ofanzivne podmorničke i površinske flote na svjetska mora i okeane, pred sovjetsku RM se postavio i ozbiljan problem logističke i druge podrške. Ovo je posljednjih godina našlo odraza u programu izgradnje i modernizacije flotnih snaga SSSR-a. Izgrađena je nova moderna flota tzv. matičnih brodova za podmornice sa skladištima za torpedno i raketno naoružanje, uređajima za čuvanje i snabdijevanje hranom, dizali-

cama sa kranovima za dizanje podmornica za hitne opravke i drugom opremom za radioničke opravke, sa uređajima za osmatranje i vezu, sredstvima PVO odbrane i helikopterima za vezu.²⁰ To su razni tipovi kao što su „purga”, „don” i „lama” (ovaj posljednji je specijalizovan za podršku podmornica za strategijska dejstva). Neki od njih su konstruktivno građeni kao ledolomci za podršku u arktičkim vodama, a imaju i uređaje za klimatizaciju u toplim morima itd.

Pored brodova logističke podrške izgrađeni su specijalni brodovi za radarsko izviđanje na okeanima, za praćenje vještačkih satelita, primanje i analizu podataka sa satelita i praćenje leta balističkih projektila (kao što je, na primjer, tip „pamir”). To su veliki i moderni elektronski izviđači sa moćnim radarima, koji vjerovatno mogu služiti i za vođenje takozvanog „elektronskog rata”, imaju oko 10.000 tona deplasmana, a specijalno su građeni za ove svrhe na koritima trgovačkih brodova. Izgrađen je i znatan broj raznih istraživačkih brodova, brodova za spasavanje itd., mada je za ove zadatke opremljen i znatan dio brodova velike ribarske flote.

Svemu ovome treba dodati da sovjetske flote u svom operativnom organskom sastavu imaju i mornaričko vazduhoplovstvo. Ono ima specijalističko mornaričko vazduhoplovstvo: to su protivpodmornički hidroavioni raznih tipova i taktičkog radijusa do 1.000 nm, helikopteri za protivpodmorničku i protivminsku odbranu zatim ostale vazduhoplovne snage i lovačku, lovačko-bombardersku i bombardersku avijaciju za daleka dejstva. Ovo su uglavnom aparati istih tipova kao RV, samo sa specijalno obučenom posadom za dejstva na moru i sadejstvo sa pomorskim snagama i podmornicama.

Ovdje treba napomenuti da se radi o snagama koje su sposobne da za račun flote obezbjeđuje izviđanje i sadejstvo sa njom na otvorenom moru. (Na primjer, turbomlazni izviđački i bombarderi „porodice tupoljeva” na daljinama do 4.500 nm mogu da dejstvuju na brodove raketama „vazduh-more” dometa do 400 km.

NEŠTO O OPŠTIM KONCEPCIJAMA UPOTREBE SOVJETSKE FLOTE

Moglo bi se reći da je o upotrebi sovjetske RM potpuno preovladala nova ofanzivna doktrina. Ona je, uprkos izvjesnih otpora, prokrcila put izgradnji nove okeanske, u prvom redu moderne podmorničke flote, na kvalitetno novoj materijalno-tehničkoj bazi. Međutim, ta nova tehnička baza RM dala je silan podstrek daljem razvoju ofanzivne pomorske misli.²¹ Definitivno je odbačena doktrina „malog obalnog rata” (naravno da se ni ovaj ne isključuje, ali nije osnovni) i dato težište na upotrebu RM za zadatke krupnog operativno-strategijskog značaja.

²⁰ Prema podacima iz MG 1966/67. — iz stranih RM i „Jane's Fighting Ships” 1966/67. g.

²¹ Vidi: Gorškov — Razvoj vojnopomorskog iskustva — Морской сборник 2/67.

Opšta koncepcija upotrebe flotnih snaga sovjetske RM realan je odraz sadašnje strukture i mogućnosti njene flote i koncepcija njene dalje izgradnje. Njena gustina je u karakteristikici koju su dali najviši rukovodioci RM SSSR-a i vojni stručnjaci prilikom jubilarne proslave Dana flote uz 50-godišnjicu oktobarske revolucije. Komandant RM i zamjenik ministra narodne odbrane SSSR-a admiral flote Gorškov je tom prilikom izjavio da je RM SSSR-a u stanju da uspješno rješava sve operativno-strategijske zadatke na prostoru između Sjevernog i Južnog pola, u Tihom, Atlantskom, Sjevernom i Indijskom okeanu ili u Sredozemnom moru (u svom govoru u Leningradu pojedinačno je naveo sva ova ratišta i vojišta). Ona je prema njegovoj izjavi postala i ostaje „ofanzivna oružana snaga za daleka dejstva” sa „kolosalnim operativno-strategijskim mogućnostima”.

U skladu sa ovim mogućnostima proizilaze i zadaci za RM: krajnja aktivnost i inicijativa, izlazak na otvorena mora i okeane i stalno prisustvo u njima, ofanzivna strategijska dejstva na baze i ciljeve u dubini teritorije protivnika, borba sa njegovom površinskom podvodnom flotom, kontrola pomorskog saobraćaja i izvođenje ofanzivnih krilnih desantnih operacija na primorskim frontovima itd. Sva ova dejstva mogu biti podržana snažnim mornaričkim vazduhoplovstvom.

Tražiti, naći i tući protivnika u njegovim bazama, svuda gdje se nalazi ili se može pojaviti, u njegovoj akvatoriji i na otvorenom moru, ne čekati ga da on napada, spriječiti ga napadom, — to je suština sadašnje sovjetske vojnopomorske doktrine. Postizanje nadmoćnosti u sudarima sa protivnikom bazira na sadejstvu pomorskih flotnih snaga i mornaričke avijacije i dejstvu raketnog oružja, na kombinaciji i usklađivanju tih dejstava, koja se uzajamno dopunjavaju i kompenziraju slabosti pojedinih vrsta brodova.

U duhu ovakvih koncepcija je održavanje neprekidne mobilnosti i pokretljivosti pomorskih snaga radi praćenja protivničke flote u svim morima, što, u slučaju opšteg sukoba, znači da se veliki deo udarnih snaga nađe u operativnom razvoju na određenim vojištima i da se izbjegnu gubici u bazama. U zategnutim situacijama i u lokalnim sukobima (kakav je bio na Bliskom istoku) ovakav razvoj i spremnost sovjetske flote u dotičnim područjima ujedno je i adekvatan odgovor obuzdavanju intervencija u „strategiji posrednog nastupanja”. U ovakvim situacijama upotreba sovjetske flote se pokazuje kao moćan instrumenat sovjetske miroljubive i antiimperijalističke i antiintervencionističke strategije, koja se uključuje u opšte napore SSSR-a za očuvanje mira u svijetu, sprečavanje nasrtaja na nezavisnost drugih zemalja i sprečavanje proširenja ratnih žarišta.

Ako se uzmu u obzir struktura i snaga sovjetskih flota i mornaričkog vazduhoplovstva, onda se o realizaciji ovakvih koncepcija može rezimirati slijedeće: za strategijska nuklearna dejstva jake podmorničke snage sa balističkim nuklearnim projektilima dejstvuju po posebnom planu i samostalno uz odgovarajuću posrednu podršku drugih snaga; ostale podmorničke i površinske snage za dejstva na otvorenim i dalekim morima izvode svoje operativne zadatke (naj-

vjerovatnije) u granicama velikog radijusa mornaričkog vazduhoplovstva i u tijesnom operativnom i taktičkom sadejstvu s njim; flotne snage u zatvorenim morima i obalnim vodama izvode dejstva uz stalnu podršku sistema sa obale i svih vrsta avijacije i vazdušne zaštite za operacije na primorskom krilu i odbranu obale i svojih komunikacija. Upotreba pomorskih flotnih snaga se koordinira sa dejstvima raketnih i vazduhoplovnih snaga ovih vidova u strategijskim razmjerama i sa KoV u operacijama na primorskim frontovima. Ovo svim flotama olakšava da ispolje veliku udarnu snagu i da RM zauzme mjesto kao izvanredno značajan vid oružanih snaga SSSR-a u čitavoj lepezi zadataka od najvišeg strategijskog do taktičkog značaja, bilo u nuklearnom ili konvencionalnom ratu.

Kapetan bojnog broda
Dušan MILJANIĆ

LITERATURA

„Jane's Fighting Ships” i „Jane's Aircraft” 1965/66. i 1966/67.; „Морской сборник” — članci povodom 50. god. Oktobarske revolucije — 1966/67. god.; „La Revue Maritime” — Ratna mornarica SSSR-a — novembar 1964. god.; „Naval Review” — Sovjetske podmorničke snage — 1964. god.; „Морской сборник” 2/65. — Problemi borbe protiv nuklearno-raketnih podmornica, i 2/67. — Razvoj vojno-pomorskog iskustva; Sokolovski — Vojna strategija — VIZ, Beograd 1965. god. Gl. V Pitanja izgradnje oružanih snaga; Pomorska biblioteka — sveska 19; Pregled savremenog mornaričkog naoružanja — MG 1967; MG — iz stranih RM — 1966/67. god.; vojno-politički komentari iz štampe povodom Dana sovjetske flote 1967. god

PARTIZANSKA PROTIVOFANZIVA

(U SLOVENIJI 1942-1943.)

Ratni period od novembra 1942. do 26. marta 1943, u kome su prve četiri slovenačke zajedno sa dve hrvatske brigade izvele protivofanzivu, jedan je od najznačajnijih u istoriji narodnooslobodilačkog rata u Sloveniji.¹

U jesen 1942. god. bližila se kraju jedna od najtežih neprijateljskih ofanziva protiv partizanskih jedinica i Slovenačkog naroda koji je, organizovan u Osvobodilnoj fronti, ustao protiv okupatora. Kada se činilo da će velika i nadmoćna italijanska vojska pregaziti partizanske snage i stvoriti povoljne uslove za produžetak okupacije u tzv. Ljubljanskoj pokrajini,² partizanski bataljoni su, reorganizovani u brigadi, prešli u protivofanzivu. Ova protivofanziva je značajna organizovana protivakcija sa jedinstvom zamisli (idejom) i planom. Ona je predstavljala planski rukovođenu i celovitu, a po trajanju najdužu operaciju slovenačkih brigada kojima su u dve etape sadejstvovala i dve hrvatske brigade.

U partizanskoj protivofanzivi slovenačke brigade prošle su kroz surovu školu teških borbi, stekle nova borbena iskustva, razvile taktičke postupke i ratnu veštinu. Samostalna dejstva pojedinih brigada prerasla su u dugotrajnu operaciju, značajnu po mnogim marševima, manevrima i najraznovrsnijim borbama. Proučavanje borbениh iskustava iz perioda partizanske protivofanzive otkriva nam sliku razvoja borbene spremnosti partizanskih brigada i stalnog rasta na viši stepen partizanske taktike.

Čuvena italijanska ofanziva u Ljubljanskoj pokrajini³ počela je 16. jula 1942. i trajala do 4. novembra 1942. Nadmoćnost italijanskih jedinica dostigla je fantastičan odnos snaga 27:1. Neprijateljske snage u ovoj ofanzivi nisu imale samo vojničke zadatke. Osim uništenja partizanskih jedinica cilj je bio likvidacija materijalnih baza partizanskih snaga i političkih institucija oslobodilačkog pokreta.

¹ Članak je pisan prema vojnoistorijskoj studiji autora „Partizanska protivofanziva“, Založba „Borec“, Ljubljana, 1965.

² Ljubljanska pokrajina činila je deo slovenačke teritorije koju su okupirali Italijani, a obuhvatala je: Dolenjsko, Notranjsko, Kočevsko, Belu kranjino i Ljubljano.

³ Prema dogovoru s Italijanima Nemci su istovremeno počeli sa ofanzivnim dejstvima protiv partizana u Gorenjskoj i Štajerskoj, naročito u graničnim predelima s Ljubljanskom pokrajinom.

Da bismo shvatili situaciju i zbivanja, koja su omogućila da novembra 1942. budu stvoreni uslovi za protivofanzivu partizanskih brigada, osvrnućemo se na tri perioda italijanske ofanzive.

Prvi period od 16. jula do 13. avgusta 1942. god. predstavlja etapu iznenadnog napada na područje Notranjskog i Kočevskog. Četiri italijanske divizije i dve posebne grupacije⁴ odlično naoružane, pored ostalog i teškim naoružanjem, bačene su protiv neiskusnih i slabo naoružanih partizanskih bataljona, koji su u ograničenim borbama pretrpeli znatne gubitke. Pod udarima nadmoćnih neprijateljevih snaga neki među partizanima, koji su bili mobilisani neposredno pre početka ofanzive, napustili su svoje jedinice i predali se Italijanima. Brojčana snaga partizanskih jedinica je na taj način opala na nivo koji su imale u proleće. No, u jedinicama je ostalo zdravo jezgro i najsvesniji novomobilisani borci. Zverski teror okupatora nad stanovništvom Notranjskog nije bitno pokolebao moral pripadnika i simpatizera Osvobodilne fronte, ali su italijanske snage na svom pohodu omogućavale stvaranje prvih belogardijskih naoružanih grupa. Rukovodstvo oslobodilačkog pokreta u tom periodu još nije moglo dokučiti sve oblike neprijateljevog delovanja niti njegove namere.

Drugi period trajao je od 14. do 23. avgusta 1942. Poznat je kao „roška” etapa neprijateljeve ofanzive. Italijani su okružili Kočevski Rog u kojem se tada, pored nekih partizanskih jedinica i pozadinskih ustanova, nalazilo celokupno rukovodstvo oslobodilačkog pokreta: CK KP Slovenije, Izvršni odbor Osvobodilne fronte (IOOF) i Glavni štab partizanskih snaga (GŠ Slovenije). Rukovodstvo se našlo u vanredno teškoj situaciji, jer nije blagovremeno napustilo ugroženo područje. Ono se sklonilo u pripremljeni bunker i tu ostalo sakriveno za vreme pretraživanja roških šuma od italijanskih jedinica.

Treći period je trajao od 24. avgusta do 4. novembra 1942. Tada je već postalo jasno kakvu je taktiku primenjivao neprijatelj. Otkriveni su njegovi metodi sistematskog okružavanja i pretraživanja jednog po jednog rejonu. Sada je bilo daleko lakše da se predvidi gde će neprijatelj upraviti svoj naredni udar, zbog čega su partizanske snage blagovremeno izbegavale njegove napade, prikupljale se u bezbednim rejonima i počele da prelaze u protivnapade. Tada su sazreli uslovi za formiranje novih brigada, koje su oprezno ali i sve uspešnije i češće napadale neprijatelja i nastojale da preuzmu inicijativu.

Dugotrajnost ofanzive i sve veći otpor partizana i stanovništva sve više su tupili oštrinu ofanzivnog pritiska. Upotreba takve ogromne vojske protiv srazmerno malobrojnih i slabih partizanskih snaga imala je sve manje opravdanje, posebno i zbog toga što su Italijani bili prinuđeni da i u Africi nadoknade velike gubitke, a i Nemci

⁴ Pomenute divizije bile su „Cacciatori delle Alpi”, „Macerata”, „Isonzo” i „Granatieri di Sardegna”, a pored njih su angažovane i grupacije „XXI Aprile” (crne košulje) i „XI Raggruppamento Guardia alla Frontiera” (graničari).

su nastojali da ih angažuju u Četvrtoj neprijateljskoj ofanzivi koju su pripremali.

Porast aktivnosti naših snaga u Hrvatskoj posredno je uticao na dinamiku ofanzive u Ljubljanskoj pokrajini. Već početkom septembra 1942. god. Italijani su morali da iz sastava 11. armijskog korpusa⁵ pošalju u 5. armijski korpus u Hrvatskoj diviziju „Granatieri di Sardegna“, a s njom i nekoliko bataljona crnokošuljaša. Zbog toga je u tom mesecu znatno oslabila ofanziva, da bi se 4. novembra 1942. god. konačno i završila. No, u Ljubljanskoj pokrajini su tada još uvek ostale dosta jake italijanske snage od tri divizije⁶, dve grupacije specijalnih jedinica, nekoliko tenkovskih i nekoliko jedinica oklopnih kola (automobila), izvestan broj divizion lake (75/18) i baterija teške artiljerije (152/13), oklopnih vozova i vagona za obezbeđenje železničkih pruga i manja vazduhoplovna jedinica. Zajedno s karabinijerskim odredima i policijom, italijanska okupaciona vojska u Ljubljanskoj pokrajini imala je na završetku ofanzive oko 40.000 ljudi.

Italijanska vojska, koja je u početku ofanzive postepeno potiskivala naše snage iz pojedinih rejona, omogućila je stvaranje i delovanje belogardijskih formacija. Najpre su uz njihovu pomoć formirane seoske straže („vaške straže“), a zatim i naoružani odredi, koje su okupatori vodili sobom u akcije protiv partizana ili ih ostavljali u utvrđenim uporištima. Belogardijske oružane formacije bile su značajna stavka u italijanskim kalkulacijama za održavanje reda i u borbi protiv oslobodilačkog pokreta. Stalno proširivanje belogardijskih uporišta i povećanje brojnog stanja belogardijskih jedinica mogli su postati velika opasnost za oslobodilački pokret.

Glavni štab Slovenije preduzeo je obimna dejstva kako bi onemogućio da italijanske snage postignu veće uspehe i kako bi istovremeno likvidirao posledice italijanske ofanzive. Radi toga je bilo potrebno da se partizanske jedinice vojnički i politički učvrste i da se prevaziđe uskogrudnost koja ih je vezivala za određenu teritoriju. Tako su iz odredskih i samostalnih bataljona stvorene prve brigade. Brigada „Tone Tomšič“ formirana je 16. jula 1942. god., 2. brigada „Matija Gubec“ 4. septembra, 3. brigada „Ivan Cankar“ 23. septembra i 4. brigada „Ljubo Šercer“ 6. oktobra 1942. god. Prve četiri slovenačke brigade bile su prema tome formirane u toku ofanzive. Glavni štab Slovenije podelio je Ljubljansku pokrajinu u dve operativne zone. Dolenjska operativna zona obuhvatala je Dolenjsko i Belu krajinu. Pod njenom komandom bile su u prvo vreme Gubčeva i Cankarova brigada, Istočnodolenjski (Vzhodnodolenjski) i Zapadnodolenjski (Zahodnodolenjski) NOP odred, a kasnije su joj potčinjene još Tomšičeva i Šercerova brigada. Dolenjska operativna zona nije bila samo teritorijalna komanda, već je vremenom sve više preuzi-

⁵ 11. armijski korpus pod komandom generala Marija Robotija (Mario Robotti) bio je okupacioni korpus u Ljubljanskoj pokrajini i bio je angažovan u ofanzivi.

⁶ U graničnom području Hrvatske i Ljubljanske pokrajine nalazila se još divizija „Lombardia“.

mala i ulogu operativnog štaba glavnine Norodnooslobodilačke vojske Slovenije. Do kraja 1942. godine bila je na taj način pod njenom komandom prikupljena do tada najveća partizanska grupacija u Sloveniji, koja je 26. novembra 1942. otpočela poznatu četvoromesečnu zimsku protivofanzivu.

Period italijanske ofanzive u Sloveniji i pripreme partizanskih snaga za protivofanzivu sadrže neka iskustva, koja predstavljaju dragocene novine za operativnu praksu partizanskog ratovanja.

1. Ofanziva, tj. planirana dejstva najširih razmera nadmoćnih neprijateljevih snaga protiv Narodnooslobodilačke vojske, koja je tek izrasla iz mase dobrovoljaca na oslobođenoj ili poluoslobođenoj teritoriji i čija je operativna suština do tada sadržana u odbrani slobodne teritorije na ključnim i frontalnim položajima, imala je za posledicu promene u koncepciji partizanskog načina ratovanja u smislu koncentracije glavnine partizanskih snaga u vidu manevarskih jedinica koje nisu vezane za određenu teritoriju.

2. Partizanske jedinice ne smeju da se upuštaju u odlučujuće sukobe s neprijateljem, jer bi to moglo dovesti do poraza. Sa glavnom je potrebno manevrisati tako da još u toku odbrambenih borbi jača i osposobljava se za prelazak u protivofanzivu u pogodnom momentu.

3. Zbog pružanja oružane (vojničke) podrške oslobodilačkom pokretu neophodno je da partizani ne napuštaju teritoriju, jer bi time omogućili organizovanje i jačanje oružanih domaćih izdajničkih formacija. Na taj način partizanski odredi postaju formacija od neprocenjive vrednosti, koje je zbog njihove žilave otpornosti i veza sa stanovništvom gotovo nemoguće proterati sa teritorije na kojoj dejstvuju.

4. Smišljena priprema manevarskih brigada za protivofanzivna dejstva mogućna je i u toku neprijateljeve ofanzive.

Ova iskustva, koja nisu bila tipična samo za jedno (određeno) područje jugoslovenskoga ratišta, postala su pravilo za razvoj Narodnooslobodilačke vojske i dovela su je na viši stepen operativne spreme.

Zadatke i ciljeve protivofanzive Glavni štab Slovenije formulisao je u dva dokumenta. Prvi je bio dnevna zapovest od 25. novembra 1942, tj. dan pre početka prve akcije naše protivofanzive. U tom dokumentu Glavni štab izlaže opštu vojnu i političku situaciju u svetu, određuje mesto oslobodilačkog pokreta i daje zadatke partizanskoj vojsci: — boriti se do potpunog uništenja neprijatelja u našoj zemlji. Zbog toga je neophodno da se pojača borba protiv neprijatelja i belogardijsko-mihailovičevskih bandi, da se poveća udarna snaga partizanskih napada i počne oslobađati slovenačka teritorija. Potrebno je da jedinice dobiju neophodna vojna znanja i da pojačaju borbu za dobijanje oružja. Stalno treba negovati odnose između partizana i stanovništva, a političkom izgradnjom partizani moraju da se iskuju u visoko svesne i nesalomljive borce.

Dnevna zapovest bila je istinski program partizanske borbene i političke izgradnje.

Drugi dokumentat bila je direktiva za zimsku protivofanzivu. Iako je kao pisani dokumentat oformljena tek 12. januara 1943, ipak je po njenoj zamisli Štab Dolenjske operativne zone već ranije otpočeo sa operacijama. Prvi deo direktive određuje zadatke glavnim partizanskim snagama na glavnom pravcu u protivofanzivi. Najznačajnija su bila tri zadatka (skica između str. 40 i 41): likvidacija neprijateljevih uporišta u dolini reke Mirne, koja se uliva u Savu kod Sevnice, uništenje belogardejskih uporišta duž nemačko-italijanske demarkacione linije (granice) u Dolenjskom i napad na uporišta u zahvatu gornjeg toka reke Krke. Drugi deo direktive određuje zadatke pomoćnim snagama, koje će iz Notranjskog prodirati u pravcu operativnog područja glavnih snaga, da bi se negde u Suhoj krajini spojile sve partizanske jedinice i stvorile pogodnu operativnu osnovicu za pohod u pravcu Ljubljane i Notranjskog.

Ova direktiva bila je široko zamišljena i postavljala suviše teške zadatke. Zato moramo da ju tretiramo kao direktivu revolucionarnog štaba, koji uzima u obzir sve optimalne mogućnosti.

Otkako su počele borbe u Sloveniji, ova zamisao za zimsku protivofanzivu je zaista najbolje izrađena a pripreme za operacije bile su izvedene na najbolji način. Dnevna zapovest i direktiva Glavnog štaba bile su značajni dokumenti, i dokaz su spremnosti rukovodstva da planira dugoročnu operaciju. Iako su partizanske grupacije zbog nepredviđenih i specifičnih okolnosti više puta skretale sa unapred planiranih pravaca, ipak su se uvek i ponovo vraćale na kolosek prvobitne zamisli i nastojale da je dosledno realizuju.

Na kraju se pokazalo da su pravilno postavljene zamisli i planovi bili korisni za izvođenje operacija većih partizanskih grupacija, jer su u komplikovanim situacijama usmeravali sve raspoložive snage ka jedinstvenom cilju.

U prvoj etapi zimske protivofanzive, koja je trajala od 26. novembra do 24. decembra 1942, bile su najznačajnije borbe za likvidaciju belogardijskih uporišta u Suhoru (Bela krajina) i Ajdovecu.

Za napad na S u h o r, koga je branilo 127 belogardista 3. čete 3. bataljona „Legije smrti”, 12 belogardista iz štaba tog bataljona i 35 italijanskih fašista (ukupno 174 neprijateljevih vojnika), organizovano je sadejstvo triju partizanskih jedinica: 13. proleterske udarne brigade „Rade Končar”, brigade „Ivan Cankar” i jednog bataljona i čete Istočnodolenjskog NOP odreda. Pošto su jedinice dobro obezbedile sve moguće pravce na kojima bi se mogle pojaviti neprijateljeve kolone radi pružanja pomoći uporištu u Suhoru, partizani su 26. novembra uveče počeli napad. Do jutra uporište je zauzeto, a svi pokušaji Italijana i belogardista da priteknu u pomoć ugroženom Suhoru bili su onemogućeni. U Suhoru je zarobljeno 99 neprijateljevih vojnika, a oko 38 je poginulo; zaplenjeno je 6 mitraljeza i 104 puške.

U borbama oko Suhora pretrpela je težak poraz i italijanska kolona koja je iz Metlike prodirala prema napadnutom uporištu.

Druga grupa partizanskih brigada („Matija Gubec” i „Tone Tomšič”) napala je belogardijsko uporište A j d o v e c, koje je bra-

nila posada od 70 ljudi. Napad je počeo 11. decembra uveče. Do jutra bile su sve jako utvrđene zgrade zauzete i cela posada zarobljena ili uništena. Brigada „Matija Gubec” još je nekoliko dana vodila uspešne borbe oko Ajdoveca, ali nije uspela u napadu na belogardijsko uporište u Žužemberku.

Četiri brigade, koje su bile angažovane u prvoj etapi, uspešno su napadale vozove i objekte na železničkoj pruzi Ljubljana — Metlika — Karlovac.

U borbama neprijatelj je imao 121 mrtvog, 58 ranjenih i 109 zarobljenih, a partizani 10 mrtvih i 30 ranjenih (vidi pregled neprijateljevih i partizanskih gubitaka, tabela 1). Partizani su zaplenili 1 laki minobacač, 10 mitraljeza i 177 pušaka (vidi pregled zaplenjenog naoružanja, tabela 2).

Neprijateljevi i naši gubici

Tabela br. 1

Etapa	Neprijatelj				Slovenačke brigade			Hrvatske brigade			Ukupno jedinice NOV		
	mrtvih	ranjenih	zarobljenih	svoga	mrtvih	ranjenih	svoga	mrtvih	ranjenih	svoga	mrtvih	ranjenih	svoga
I	121	58	109	288	8	18	26	2	12	14	10	30	40
II	56	33	1	90	19	52	71	—	—	—	19	52	71
III	114	175	192	481	25	69	94	12	34	46	37	103	140
IV	14	52	—	66	18	26	44	8	16	24	26	42	68
V	108	163	6	277	33	44	77	—	—	—	33	44	77
VI	124	127	8	259	13	34	47	—	—	—	13	34	47
Svega:	537	608	316	1461	116	243	359	22	62	84	138	305	443

U prvoj etapi protivofanzive ističu se vanredno uspešne i efikasne borbe za uporišta. Dva značajna belogardijska centra bila su potpuno uništena. Odnos između neprijateljevih i partizanskih gubitaka iskazuje svu težinu neprijateljevog poraza.

Iskustva:

1. Vreme za prelazak u protivofanzivu bilo je pravilno izabrano, tj. u momentu kad je neprijatelj iscrpao predviđeni borbeni potencijal te se povukao u garnizone radi zimovanja. Belogardijske

posade još nisu uspele da izgrade sve potrebne odbrambene objekte u uporištima, niti je ljudstvo bilo dovoljno vojnički obučeno i izgrađeno.

Pregled zaplenjenog naoružanja

Tabela br. 2

Etapa	Teški minobacači	Laki minobacači	Teški mitraljezi	Puško-mitraljezi	Automati	Puške
I	—	1	3	7	—	177
II	—	—	1	2	—	57
III	2	5	7	20	6	281
IV	—	—	—	—	—	18
V	2	3	7	10	3	130
VI	2	—	8	10	4	180
Ukupno:	6	9	26	49	13	943

2. U borbi za Suhor bilo je efikasno i dobro organizovano sa dejstvo hrvatskih i slovenačkih jedinica, što je otada postala stalna praksa.

3. Partizani su bez teškog naoružanja i s minimalnim količinama eksploziva zauzeli, iako slabije utvrđene ali zato dobro branjene objekte, pri čemu su koristili noć za približavanje, juriš na utvrđene objekte, odnosno paljenje zgrada. Na taj način postigli su potpunu likvidaciju posada.

4. U borbama na obezbeđenjima nastojalo se da se neprijateljeve kolone ne samo zaustave i odbace već i opkole i nanesu im što veći gubici. Ideja o prestrojavanju na bojištu i manevru za okruženje neprijatelja sve više je dobijala svoj puni značaj.

Druga etapa zimske protivofanzive (skica 1) trajala je od 25. decembra 1942. do 25. januara 1943. Štab Dolenjske operativne zone raspolagao je sada sa tri brigade („Tone Tomšič”, „Matija Gubec” i „Ivan Cankar”) i sa oba dolenjska odreda. Ako se prva etapa može posmatrati kao uvod u protivofanzivu, onda je partizanska grupacija sada prišla planskom izvođenju operacije, kao što je bilo i predviđeno direktivom Glavnog štaba NOV i PO Slovenije.

U ovoj etapi izvedene su četiri akcije:

u prvoj su brigade napale železničku prugu Trebnje — Krmelj i uporišta Krmelj, Tržišče, Mokronog i Dob. Brigade su potpuno

porušile železničku prugu i uništile fašističku posadu u zamku Dob kod Mirne (19 fašističkih vojnika). Napadi na Krmelj, Tržišče i Mokronog imali su za cilj osiguranje rejona dejstava duž železničke pruge i kod Doba;

u drugoj akciji brigade su napale belogardijska uporišta u Temenici, Gorenjoj Vasi i Primskovu, koja su posle ogorčenih borbi zauzele;

u trećoj akciji napadnuto je italijansko uporište Šent Vid kod Stične, gde su partizani spalili fabriku kože i zaplenili deo njenih zaliha; istovremeno je izvršen napad na belogardijsko uporište u Polici, čija je posada međutim pobešla:

četvrta akcija, u stvari je, marš (prebacivanje) triju brigada iz rejona Police, pored Novog Mesta do Črmošnjica, kuda ih je pozvao Glavni štab radi priprema za pohod u Hrvatsku. Uz put, partizanska grupacija se sukobila kod sela Biča sa jakim italijansko-belogardijskom snabdevačkom kolonom (kombinovani bataljon 52. pešadijskog puka divizije „Cacciatori delle Alpi“, četa 104. bataljona „crnih košulja“ i vod minobacača, te belogardijska jedinica iz Šent Vida kod Stične; ukupno oko 500 ljudi) i nanela joj teške gubitke.

Druga etapa ispunjena je brojnim napadima — diverzijama za uništenje železničkih pruga i manevarskim borbama s neprijateljevim kolonama. Tako su brigade u toku jednog meseca izvele devet napada na uporišta, dva veća rušenja železničkih pruga i dva napada na vozove. Brigade su se dvaput sukobile s većim neprijateljevim kolonama i prešle — vodeći stalne borbe — 127 km. Dejstva u drugoj etapi dovela su operativnu grupu Dolenjske operativne zone od Novog Mesta u neposrednu blizinu Ljubljane. Brigade doista nisu u potpunosti izvršile sve zadatke, koje je postavio Glavni štab Slovenije, ali su i pored toga proširile slobodnu teritoriju u zahvatu železničke pruge Trebnje — Krmelj, a likvidacijom belogardijskih uporišta olakšale politički rad aktivista u Dolenjskom, između železničke pruge Ljubljana — Trebnje i italijansko-nemačke granične linije.

U tim borbama Italijani su imali 41 mrtvog i 24 ranjena, Belagarda 16 mrtvih i 9 ranjenih, a partizani 19 mrtvih i 52 ranjena.

Neprijatelju je pošlo za rukom da u drugoj etapi ispravi porazan bilans gubitaka iz prve etape. To je postigao na taj način što su se iz utvrđenih uporišta probijali i povlačili čim je situacija postala kritična. Osim toga neprijatelj nije suviše često izlazio iz većih uporišta, koja su posadama pružala bezbednost, niti se upuštao u borbu na otvorenom zemljištu.

Iskustva:

1. Štab Dolenjske operativne zone vešto je sprovodio grupu triju brigada u opasnom, uskom pojasu između železničke pruge Ljubljana — Novo Mesto i italijansko-nemačke demarkacione linije. Na železničkoj pruzi Italijani su imali jaka uporišta posednuta sa oko četiri bataljona; uz to, u tom prostoru bilo je i nekoliko belogardijskih četa. Na nemačkoj strani demarkacione linije bile su duž granice raspoređene jedinice jednog bataljona graničara. Osim jedi-

nica iz uporišta Italijani su mogli angažovati u slučaju potrebe još dva bataljona iz rezerve. U vreme napada na Policu, koja je samo 25 km udaljena od Ljubljane a povezana je dobrim komunikacijama, brigade su se nalazile na najužem odseku graničnog pojasa Dolenjskog. Da bi postigao što veću bezbednost svoje grupe, Štab Dolenjske operativne zone je blagovremeno i brzo prebacivao brigade sa jednog odseka na drugi i iznenadnim udarima na uporišta postigao iznenađenje. Obaveštajna služba je sa velikim uspehom pratila namere i pokrete neprijatelja. Koncentracija tri brigade na uskom odseku i na dobrim položajima obezbeđivala je uspešnu odbranu, kao i prebacivanje na nove položaje ako bi se za to ukazala potreba.

2. Marš-ruta od Police do Črmošnjica iznosi 72 km i taj put po dubokom snegu brigade su prešle za šest dana. Za to vreme ceo jedan dan vodile su borbu sa italijansko-belogardijskom snabdevačkom kolonom kod s. Biča i bile prinuđene da pređu reku Krku na svega 1 km od italijanskog uporišta u Straži. Dnevno brigade su prelazile oko 11 km. Brzinu kretanja uslovlilo je marševanje u dve kolone.

3. Kod napada na italijansku posadu u utvrđenom zamku Dobu partizani su već u prvom jurišu prodrli u uporište. Ali time još uvek nije završena borba jer je vlasnik zamka vešto sprovodio Italijane kroz brojne prostorije, ukazujući im na odeljenja koja su najpogodnija za organizaciju odbrane. Čak ni paljenje zamka nije proteralo neprijatelja, pa su se za vreme požara u zamku nalazili i partizani i Italijani. Tek posle dvadesetčetiasovne borbe posada je u bezizlaznom položaju prinuđena na predaju.

Zbog neuspeha pretrpljenog u odbrani Suhora i Ajdoveca, belogardisti su pod stručnim rukovodstvom italijanskih inženjera i pionira počeli sve jače da se utvrđuju. Uporišta su postajala sve tvrdi orah, a partizani još uvek pronašli način kako da se snabdu eksplozivom i topovima.

Treća etapa protivofanzive, koja je trajala od 26. januara do 15. februara 1943, značajna je po tome što je operativna grupa tri slovenačke brigade iznenada krenula u Hrvatsku, gde je zajedno sa dve hrvatske brigade (4. hrvatska partizanska i 13. proleterska udarna brigada „Rade Končar”), u trouglu između železničke pruge Zagreb — Karlovac, Kupe i Žumberačkih planina otpočela operacije za rasterećenje pritiska neprijatelja na Glavnu operativnu grupu divizija pri Vrhovnom štabu. Kao što je poznato 20. januara počela je četvrta neprijateljska ofanziva protiv glavnine NOV i PO Jugoslavije, te je Karlovac postao jedan od važnih nemačkih polaznih rejonu za napad.

Nemački plan za operacije u ofanzivi vodio je računa o tome da se u Žumberku nalaze veoma aktivne partizanske jedinice, koje bi mogle ometati saobraćaj i snabdevanje jedinica u Karlovcu i na frontu južno od toga grada. Uprkos tome Nemci su preduzeli samo demonstrativni napad na Žumberak sa namerom da obmanu Vrhovni štab NOV i PO, i da do te mere oslabe partizane u Žumberku da ne bi više bili sposobni da ozbiljno ugroze pozadinu Karlovca. Taj zadatak poveren je italijanskom 11. armijskom korpusu i ustaško-

domobranskoj komandi. Ali pošto se u tom području nije nalazilo dovoljno jedinica, 11. armijski korpus, čiji je osnovni zadatak bila okupacija Ljubljanske pokrajine, bio je prinuđen da se sam pobrine da predviđene snage za operaciju budu dovoljno jake, a uzeo ih je uglavnom iz sastava svojih divizija.

Još pre dolaska slovenačkih brigada u Žumberku je formiran zajednički Operativni štab hrvatskih i slovenačkih brigada, sa komandantom Milovanom Šaranovićem koji je bio tada komandant Dolenjske operativne zone i političkim komesarom Markom Belinićem, tadašnjim političkim komesarom 2. operativne zone NOV i PO Hrvatske. Komandant se blagovremeno obavestio o osobenostima budućeg operativnog područja i upoznao s obe hrvatske brigade.

Planom operacija je predviđeno da će se dotada najveća partizanska grupacija na levoj obali Kupe prikupiti u rejonu Krašića 29. januara 1943.

Komandant 11. armijskog korpusa general Gambaro obrazovao je dve grupe za napad na Žumberak:

— zapadna, glavna grupa „Orifici” imala je četiri bataljona; pravac nastupanja: Metlika — Vivodina — Krašić;

— istočna, pomoćna grupa, pod komandom divizije „Lombardia”, imala je dva bataljona, još jednu pešadijsku i dve tenkovske čete.

General Gamba, koji je rukovodio operacijom, izdao je svojim jedinicama naređenje da po svaku cenu prinude na borbu partizanske snage, koje su raspoređene severno od železničke pruge Jastrebarsko — Karlovac — Metlika, a zatim da ih u prostoru između Bukovice i Jezerine unište, pošto budu okružene nastupanjem četiri kolone iz Metlike, Ozlja, Draganića i Jastrebarskog (skica na str. 47). Početak operacije predviđen je za 29. januar 1943.

Zapadna grupa „Orifici” prenoćila je u Vivodini, te je 29. januara rano ujutru, sa slabim obezbeđenjima krenula u jednoj koloni drumom prema Krašiću. Istog jutra tri slovenačke brigade nalazile su se u brdima, nedaleko od Vivodine, i iznenađene posmatrale italijansku kolonu, koja je bezbrižno maršovala onim istim drumom kojim su nameravale da krenu i slovenačke brigade. Očigledno da Italijani nisu znali za prisustvo slovenačkih brigada u tom prostoru. Operativni štab slovenačkih i hrvatskih brigada bio je po kuririma-konjanicima obavešten o pokretu italijanske kolone „Orifici” i o namerama slovenačkih brigada: jedna brigada nastupaće neposredno iza Italijana, druga će paralelnim drumom ubrzanim maršem krenuti ka Bukovici, a treća (brigada „Tone Tomšič”) posešće položaje zapadno od Vivodine i obezbediti taj pravac.

Kolona „Orifici” produžila je prema Bukovici, gde se iznenada našla u pripremljenoj klopci: ispred nje bile su jedinice 4. i 13. hrvatske brigade, iza nje brigada „Ivan Cankar” na odličnim položajima oko s. Lovića, a na levom boku brigada „Matija Gubec”. Kolona „Orifici” bila je opkoljena; otpočela je trodnevna ogorčena bitka.

Kada su 30. januara sa pravca istoka počele da nastupaju italijanske jedinice pod komandom divizije „Lombardia”, situacija je bila ovakva: glavnina partizanske operativne grupe nastojala je da uništi u Bukovici okruženu grupu „Orifici”, koja se očajno branila, dok je istočna italijanska kolona imala zadatak da se što pre probije kroz čvrstu odbranu 13. proleterske brigade „Rade Končar”, zatim spoji sa kolonom „Orifici” i spase je od uništenja. Prvobitno ofanzivno zamišljena napadna akcija italijanskih jedinica neočekivano se premetnula u odbrambenu bitku, koja je trajala tri dana. Brigade su zadale teške udarce Italijanima u Bukovici, ali do konačne likvidacije okružene grupe ipak nije došlo. Partizani su imali svega 7 topovskih granata, a samo lakim naoružanjem nije se mogao slomiti ogorčen otpor opkoljenih Italijana, koji su imali teško naoružanje i stalnu podršku avijacije. 13. i delovi 4. hrvatske brigade dugo su zadržavali istočnu kolonu, koja je tek prodorom svojih snaga iz pravca Ozlja uspjela da naveče 1. februara spasi opkoljene Italijane od potpunog uništenja. Italijani su se povukli u uporišta duž železničke pruge Jastrebarsko — Karlovac — Metlika, dok su partizani proslavili značajnu pobjedu.

U bici kod Bukovice učestvovalo je 2500 do 3000 Italijana i 2000 do 2200 partizana.

Italijani su imali 98 mrtvih i 160 ranjenih. Izgubili su svih 70 mazgi koje su nosile teško naoružanje, municiju, hranu i drugo. Partizani su zaplenili dosta oružja, između ostalog i teške minobacače (tabela 2). Brigade su imale 18 mrtvih i 67 ranjenih.

Sada, pošto su poraženi Italijani bili prinuđeni da se povuku sa bojišta i pošto nisu raspolagali rezervnim snagama, ukazala se prilika da se napadom na železničku prugu Zagreb — Karlovac i uporišta duž nje postignu rezultati koji bi bili realna i značajna pomoć napadnutoj glavnini NOV i POJ pri Vrhovnom štabu.

Neprijatelj se zatvorio u bunkere i utvrđene zgrade radi osiguranja druma i železničke pruge Jastrebarsko — Karlovac — Ozalj, nadajući se da će napadnutim uporištima pohitati u pomoć oklopni vozovi i tenkovi ili snage iz susjednih garnizona.

Akcija na komunikacije počela je 4. februara, a završila se 15. februara. Napadnuta su neprijateljeva uporišta Klinča Selo i Zdenčina. Zatim je svih pet brigada izvršilo napad na Draganiće, što je, osim bitke kod Bukovice, predstavljalo najveću akciju treće etape. Brigade su likvidirale više neprijateljevih uporišta, porušile na mnogim mestima železničku prugu, uništile više vozova i motornih vozila. Međutim, veća neprijateljeva uporišta uspešno su odoljevala pa zbog toga nije došlo do potpunog onesposobljavanja komunikacija.

Operativni štab slovenačkih i hrvatskih brigada prekinuo je 15. februara dejstva na pruži iz opravdanih razloga:

od početka četvrte neprijateljske ofanzive prošlo je već 25 dana, a front se pomakao duboko prema Dalmaciji, zapadnoj Bosni i Hercegovini; sistem odbrane komunikacija na odseku Jastrebarsko — Karlovac — Ozalj bio je dobro organizovan, što je omogućilo neprijatelju da spreči potpuno uništenje, a to naročito i zbog toga jer

partizani nisu imali dovoljno sredstava za miniranje i rušenje; slovenačka teritorija ostala je gotovo mesec dana bez osnovne udarne vojne snage a i vreme je bilo da se brigade vrate i produže započetu ofanzivu; 4. hrvatska brigada prebačena je na Kordun.

U trećoj etapi neprijatelj je imao 114 mrtvih, 175 ranjenih i 192 zarobljena (tabela 1 i 2). Partizani su imali 37 poginulih i 103 ranjena. Plen je bio značajan: 2 teška i 5 lakih minobacača, 27 mitraljeza i 281 puška.

Iskustva:

1. Pravilan izbor vremena i momenta, pogodna operacijska prostorija i jake snage Operativne grupe brigada za izvođenje pomenute operacije na samom početku četvrte neprijateljske ofanzive bili su faktori za postizanje vanrednog uspeha brigada. Taj se uspeh ogleda u porazu italijanske grupacije 11. armijskog korpusa, u delimičnom onesposobljavanju komunikacije Jastrebarsko — Karlovac, u zauzimanju nekih uporišta i gubicima koje su pretrpele neprijateljske jedinice.

2. Za dejstva u trećoj etapi angažovane su slovenačke i hrvatske brigade, koje su veoma uspešno sadejstvovale objedinjene jedinstvenom višom komandom u dobro organizovanu i vešto rukovođenu Operativnu grupu. Pored taktičkih uspeha koji su postignuti, takvo je udruživanje ubrzavalo međusobnu izmenu iskustava i doprinelo produbljanju bratskih i drugarskih odnosa između boraca dva naroda.

3. Jedinstvo komandovanja bilo je obezbeđeno i organizovano još pre dolaska slovenačkih brigada na hrvatsku teritoriju, pa su planirana dejstva mogla otpočeti bez zastoja.

4. Okruženje italijanske kolone „Orifici” postignuto je brzim i jednostavnim manevrom i bilo je rezultat detaljne procene situacije i odgovarajućih mera koje su preduzete. Italijani su bili iznenađeni pojavom slovenačkih brigada, jer su prebačene iz neposredne blizine Ljubljane u pozadinu Karlovca; taj dugi pohod izvršile su brzo i u tajnosti a da im pri tome borbena vrednost nije umanjena i pored premorenosti zbog napornog marša po dubokom i mekanom snegu.

5. Trinaesta proleterska brigada „Rade Končar” vodila je uspešne odbrambene borbe u rejonu Krašića. Zaustavljanje prodora dveju tenkovskih četa (laki tenkovi) primer je snalažljivosti partizanskih jedinica koje nisu raspolagale protivtenkovskim naoružanjem.

6. Operativni štab slovenačkih i hrvatskih brigada je prilikom napada na železničku prugu i utvrđena uporišta duž nje upotrebio i kombinovani odred, odnosno borbenu grupu, sastavljenu od četiri bataljona iz tri brigade pod komandom štaba jedne brigade.

7. Za vreme operacija u trećoj etapi štabovi su efikasno dejstvovali uprkos nedostatku sredstava za vezu. Uspeh u komandovanju postignut je dobrim pripremama za planirana dejstva i samoinicijativnim postupcima brigadnih štabova.

8. Partizanska grupacija nije imala teškog naoružanja niti dovoljno eksploziva. Često se nisu mogla pronaći sredstva za rušenje

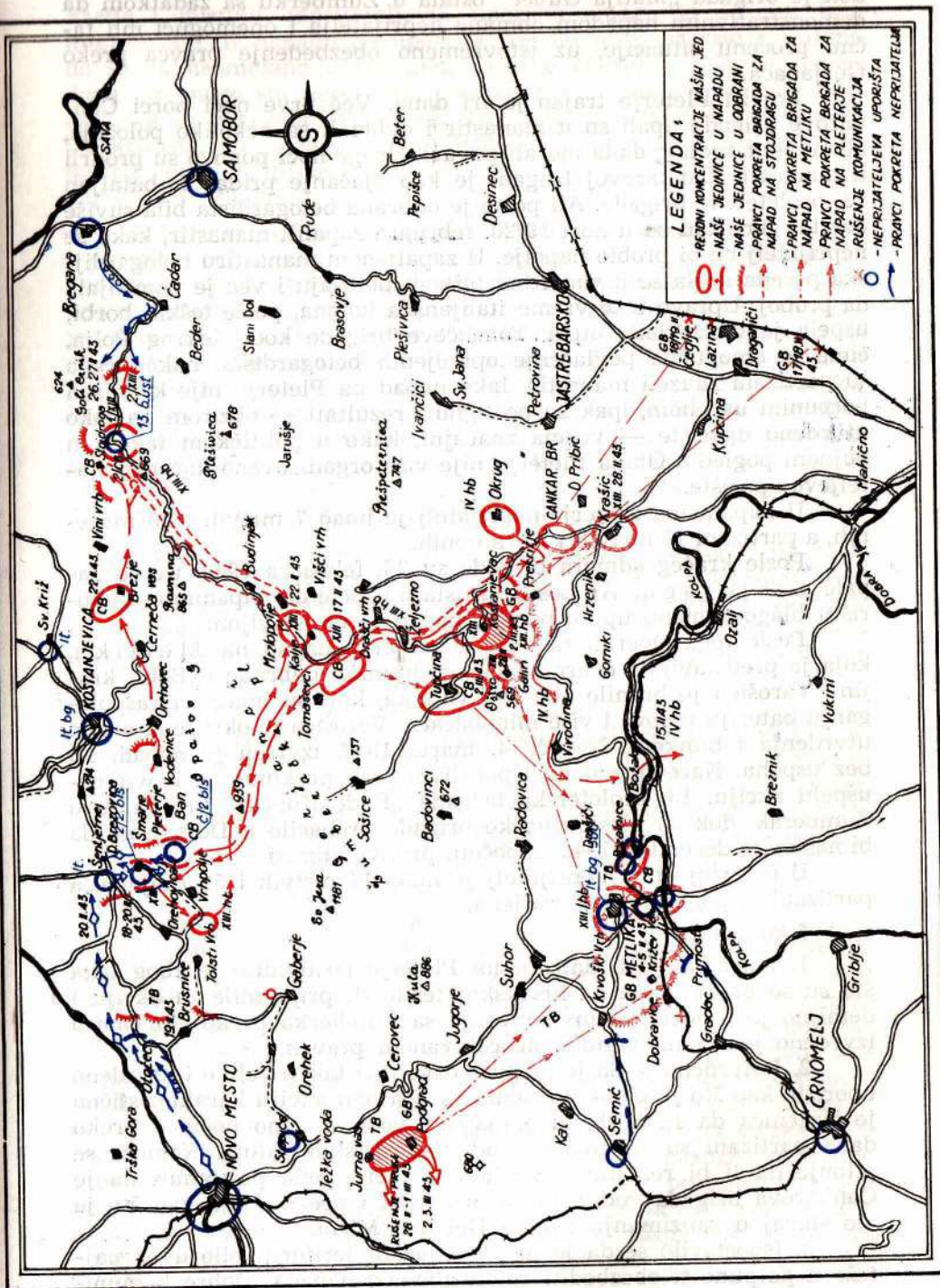
utvrđenih zgrada, a zadaci koji su dodeljivani jedinicama upravo zbog toga bili su u više slučajeva predimenzionirani, što je iziskivalo više žrtava a nisu postignuti očekivani rezultati.

U četvrtoj etapi partizanske protivofanzive napadnuta su utvrđena uporišta oko Gorjanaca. Borbe su trajale od 16. februara do 5. marta 1943. Pored tri slovenačke brigade učestvovala je još 13. proleterska brigada „Rade Končar”. Likvidacija neprijateljevih uporišta oko Gorjanaca (posebno Pleterja i Stojdrage) omogućila bi, s obzirom na činjenicu da je već ranije zauzet Suhor, obrazovanje slobodne teritorije u rejonu Gorjanaca i Žumberka. Na taj način bilo bi omogućeno uspješnije sadejstvo između slovenačkih i hrvatskih partizana u tom prostoru, a uveliko bi bili poboljšani uslovi za dalji razvoj partizanskih jedinica, njihovo snabdevanje i jačanje narodnooslobodilačkog pokreta uopšte.

Pleterje je manastir, u koji se posle katastrofe belogardišta u Suhoru prebacila četa 2. bataljona „Legije smrti”, te je sa prisilnom mobilizacijom narasla na 250 ljudi. Manastir je predstavljao čvrstu zgradu, okruženu jakim zidinama, pa se mogao utoliko lakše fortifikacijski utvrditi. Dobijao se utisak da je tvrđava neosvojiva.

Operativni štab slovenačkih i hrvatskih brigada morao je prilikom izrade plana za napad na Pleterje da reši teške zadatke: kako da osvoji utvrđeni manastir i na koji način da obezbedi akciju od intervencije neprijatelja iz drugih uporišta. Opasnost od intervencije pretila je od jakih uporišta u Dolnjoj Brezovici i Št. Jerneju (skica na str. 51), koja su bila samo nekoliko kilometara udaljena od Pleterja. U Dolnjoj Brezovici bila je jedna četa 2. bataljona „Legije smrti”, Štab 2. bataljona i oko 30 Italijana. U Št. Jerneju je bila italijanska posada. Št. Jernej, Dolnja Brezovica i Pleterje bila su međusobno dobro povezana i utvrđena uporišta i predstavljala su celoviti odbrambeni sistem. U Novom Mestu bilo je sedište italijanske divizije „Isonzo”. Moglo se očekivati da će odatle biti upućene u pomoć Pleterju jače italijanske snage. Posebno se postavljalo pitanje kako obezbediti pozadinu partizanskih jedinica koje će napadati. Greben Gorjanaca prikrivao je mnoge opasnosti, jer se preko njega mogao uputiti neprijatelj i neočekivano pojaviti iza leđa jedinica koje će napadati Pleterje.

Operativni štab se odlučio da sve pripreme za napad na belogardiste u Pleterju izvrši pre prebacivanja sa hrvatske na slovenačku teritoriju. Brigade će se zatim u tajnosti i ubrzanim maršem prebaciti preko Gorjanaca, da bi se 18. februara naveče pojavile pred objektima napada. Na taj način trebalo je postići iznenađenje, koje će omogućiti brzi upad u manastir. Glavni napad preduzeti na Pleterje, a pomoćni na Dolnju Brezovicu. Brigadi „Ivan Cankar” bio je poveren najteži zadatak, dok je 13. proleterskoj brigadi naređeno da napadne Dolnju Brezovicu i obezbedi pravac od Št. Jerneja. Brigadi „Tone Tomšič”, koja je bila poznata po svojim uspješnim manevarskim borbama, povereno je obezbeđenje pravca od Novog Mesta,

dok je brigada „Matija Gubec” ostala u Žumberku sa zadatkom da demonstrativnim napadom obmane neprijatelja i onemogući mu tačnu procenu situacije, uz istovremeno obezbeđenje pravca preko Gorjanaca.

Boj za Pleterje trajao je tri dana. Već prve noći borci Cankarove brigade upali su u manastir i ovladali sa nekoliko položaja, ali su se narednog dana morali povući. Druge noći ponovo su prodrli u manastir. Cankarovoj brigadi je kao ojačanje pridat 1. bataljon 13. proleterske brigade. Ali pošto je odbrana belogardista bila suviše čvrsta, partizani su u noći 19/20. februara zapalili manastir, kako se neprijatelj ne bi probio napolje. U zapaljenom manastiru belogardijska posada našla se u vanredno teškom položaju i već je pomišljala na proboj. Upravo u to vreme italijanska kolona, posle teških borbi, uspela je da savlada otpor Tomšičeve brigade kod Mokrog Polja, čime je omogućila povlačenje okoljenih belogardista, nakon čega su partizani zauzeli manastir. Iako napad na Pleterje nije krunisan potpunim uspehom, ipak su postignuti rezultati — obzirom na jako utvrđeno uporište — veoma značajni, kako u političkom tako i u vojnom pogledu. Otada Pleterje nije više organizovano kao neprijateljovo uporište.

U napadu na Pleterje neprijatelj je imao 7 mrtvih i 20 ranjenih, a partizani 17 mrtvih i 17 ranjenih.

Posle kraćeg odmora brigade su 26. februara 1943. uveče napale Stojdragu. Ali pošto su ustaše uspele da napadnutom uporištu blagovremeno upute pomoć, napad je obustavljen.

Posle toga Operativni štab je planirao napad na Metliku, koja je predstavljala čvornu tačku italijanske odbrane u Beloj krajini. Varošicu je branilo oko 500 vojnika, koji su imali na raspolaganju bateriju topova i više minobacača. Varošica je okružena nizom utvrđenja i bunkera. Naveče 4. marta 1943. izvršen je napad, ali bez uspeha. Narednog dana Operativni štab prekinuo je i ovu neuspelu akciju. 13. proleterska brigada „Rade Končar” vratila se u Žumberak, dok su se slovenačke brigade prebacile u Dolenjsko, da bi nastavile decembra 1942. započetu protivofanzivu.

U četvrtoj etapi neprijatelj je imao 14 mrtvih i 52 ranjena, a partizani 26 poginulih i 42 ranjena.

Iskustva:

1. Iznenađenje u napadu na Pleterje postignuto je zbog toga što su se brigade već na hrvatskoj teritoriji pripremile za akciju i detaljno je proučile, a prebacivanje sa Žumberka preko Gorjanaca izvedeno je veoma vešto u neočekivanom pravcu.

2. Potvrđeno je da je moguće osvojiti i takvo veliko i utvrđeno uporište kao što je pleterski manastir. Za ovu akciju karakteristična je činjenica da su borbe u manastiru vođene samo noću, a preko dana partizani su se povlačili od manastirskih zidina. Nameće se pitanje da li bi rezultati napada bili veći i brže postignuti da je Cankarova brigada vodila borbe u zgradi i preko dana, kao što je bio slučaj u zauzimanju zamka Dob pri Mirni.

3. Ispostavilo se da je na slovenačkoj teritoriji bilo uvek najteže u potpunosti obezbediti rejon glavnog napada. Dobre komuni-

kacije i gustina neprijateljevih uporišta omogućile su mu brze intervencije. U napadu na uporišta trebalo je, u najviše slučajeva, da se za neometana partizanska dejstva obezbedi više od jednog dana, pre nego što neprijatelj interveniše iz obližnjih garnizona, a iskustva su pokazala da je treći dan borbi na obezbeđenjima uvek bio kritičan, jer je za to vreme neprijatelj uspevao da prikupi nadmoćne snage za proboj u pravcu napadnutog uporišta, što je bio slučaj i kod Pleterja.

4. U četvrtoj etapi primećeni su znaci zamorenosti kod boraca, a s tim u vezi i umanjene borbene sposobnosti. Uzroci tome bile su neprekidne borbe, slaba ishrana, dugi i naporni marševi i smanjenje brojnog stanja jedinica zbog pretrpljenih gubitaka. Operativni štab je suviše kasno uočio te činjenice. Uz to je i nerealno procenjivao neprijateljevu snagu i mogućnosti odbrane, što je došlo do izražaja pri neuspehom napadu na Stojdragu i naročito u napadu na Metliku. Ideja o napadu na tako jak garnizon kao što je bila Metlika proizišla je iz slabe procene vlastitih i neprijateljevih mogućnosti i dovela do preteranih zahteva u odnosu na borce, koji su inače uvek bili spremni da se založe do krajnjih granica svojih fizičkih snaga, kao i da podnesu žrtve da bi se postigao željeni uspeh.

Peta etapa partizanske protivofanzive trajala je od 6. do 21. marta 1943, i imala je dva dela. Prvi je bio ispunjen neophodnim odmorom brigada, popunom novim borcima, političkom izgradnjom i borbenom obukom. Za to vreme brigade su se nalazile u rejonu severozapadno od Novog Mesta. Drugi deo te etape, od 15. do 20. marta, bio je ispunjen bitkom za Suhu krajinu.

Štab Dolenjske operativne zone prikupio je sve četiri slovenačke brigade i izvršio pripreme za napad na niz belogardijskih uporišta u Suhoj krajini, na prostoru između reke Krke i drumu Struge — Dobropolje — Grosuplje (skica na str. 55). Ovo je bio, u stvari, produžetak prekinute protivofanzive na slovenačkoj teritoriji. 15. marta naveče brigade su otpočele napad na uporišta u Ambrusu, Korinju i Hočevju i rušenje železničke pruge na odseku Velike Lašče — Grosuplje.

Međutim, ni Italijani nisu ostali skrštenih ruku. Komandant jurišne grupacije crnih košulja „XXI Aprile”, prikupio je u Ribnici nekoliko bataljona i otpočeo energičan protivnapad radi deblokiranja opkoljenih belogardista. Zbog intervencije italijanskih snaga nije uspela likvidacija belogardijskih uporišta, te su borbe u Suhoj krajini poprimile tipično manevarski karakter. Dejstva italijanskih bataljona ukazivala su na to da se završio period neaktivnosti italijanske okupacione vojske. Angažovao se i lično general Gambara, koji je prikupio nekoliko bataljona radi okruženja partizanskih brigada, koje su dotada u manevarskim borbama postigle vanredne uspehe. Gambara je angažovanjem novih snaga postigao povoljan odnos za Italijane: 3000 italijanskih vojnika prema 2000 partizana iz sastava operativne grupe brigada. Sem toga, raspolagao je teškim naoružanjem i avijacijom. No, dan pre početka opšteg italijanskog napada Tomšičeva brigada do nogu je potukla jedan fašistički ba-

taljon, koji je zatim razbijen i uz velike gubitke glavom bez obzira pobjegao iz borbenog rasporeda Gambarinih snaga. Istovremeno, partizanska operativna grupa povukla se sa ugroženog područja i uzput porazila još jedan italijanski bataljon. Time su završene operacije u Suhoj krajini. Brigade su se prebacile prema Ribnici. Zatim su se i italijanske jedinice povukle iz Suhe krajine, gde su ostale belogardijske posade.

U toj etapi neprijatelj je imao 108 mrtvih, 163 ranjena i 6 zarobljenih; partizani su imali 33 mrtva i 44 ranjena. Potpun poraz Gambarinih bataljona bio je očigledan i pored toga što partizanska operativna grupa nije uspjela da likvidira belogardijska uporišta.

Iskustva:

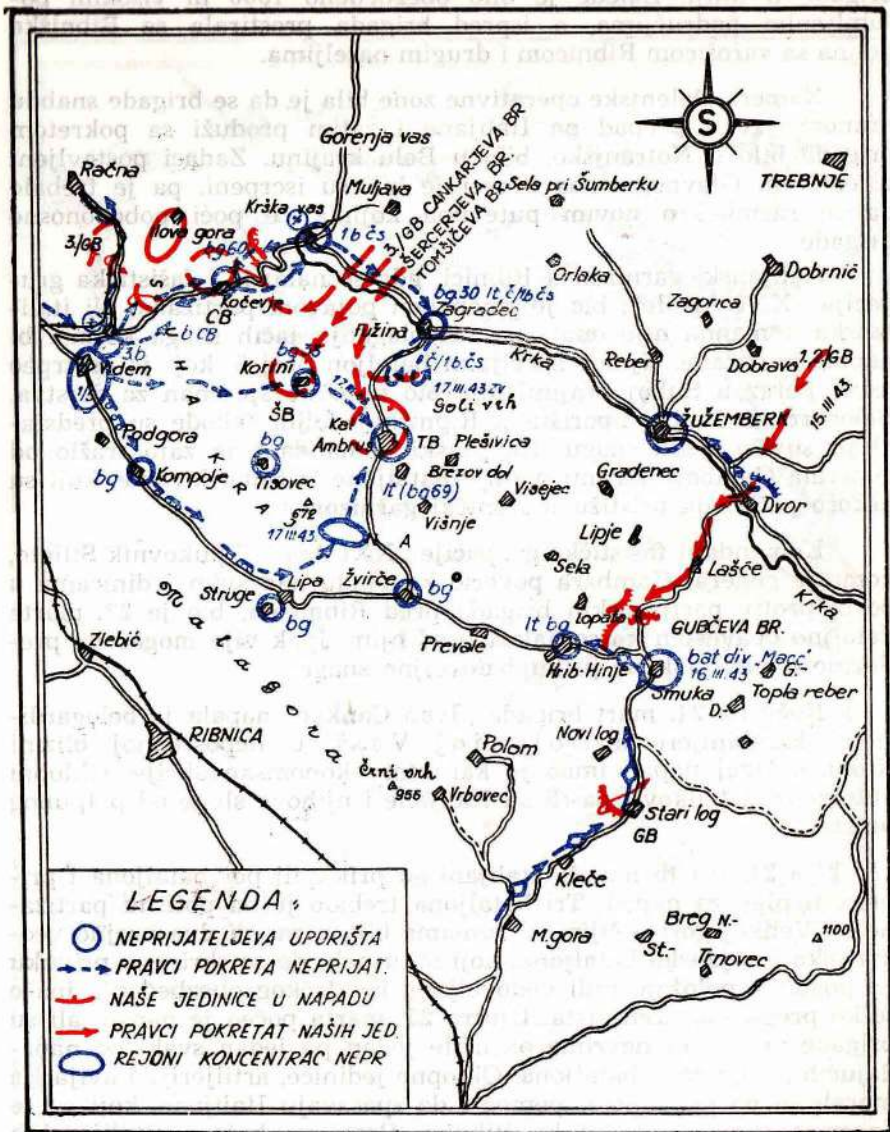
1. Posle napada četiri brigade na belogardijska uporišta u Suhoj krajini i energične protivakcije italijanskih bataljona razvila se veoma pokretna manevarska bitka, u kojoj je više italijanskih jedinica pretrpelo težak poraz. U toku pet dana, koliko je trajala bitka za Suhu krajinu, nijedna partizanska jedinica nije došla u bezizlaznu situaciju. U veštini vođenja manevarskih borbi partizani su daleko nadmašili inače veoma agresivnog protivnika. Svaka pojedinačna borba završila se okruženjem neke neprijateljeve jedinice. Naročito teške gubitke pretrpeo je kod sela Plešivice specijalni fašistički bataljon broj 3, koji je potpuno okružen i, prema italijanskim izveštajima, imao 28 mrtvih i 37 ranjenih, dok je Tomšičeva brigada imala svega 2 mrtva i 10 ranjenih.

2. Za operacije protiv partizanske grupacije Italijani su još pre bitke u Suhoj krajini, formirali tri specijalna bataljona, a u borbu su postepeno uvodili još dva do tri bataljona iz organskog sastava divizija. Ova italijanska privremena formacija dejstvovala je jedan duži period i predstavljala je udarnu snagu za borbu protiv partizanske operativne grupe. U bici za Suhu krajinu je jačina italijanske grupacije narasla na tri hiljade ljudi i imala podršku avijacije i artiljerije.

3. Čim je Štab Dolenjske operativne zone uvideo da zbog nadmoćnosti neprijatelja neće moći postići neke značajnije uspehe, blagovremeno se povukao sa ugroženog područja. Na taj način sačuvao je živu silu brigada, a sva neprijateljeva nastojanja i namere su propali. Povlačenje iz Suhe krajine izvršeno je šesti dan bitke.

4. Sve partizanske akcije bile su koordinirane i Štab Dolenjske operativne zone za sve vreme ostvarivao je čvrsto rukovođenje potčinjenim jedinicama. Ovo je bilo omogućeno i zbog toga što su brigade dejstvovala prikupljene na manjem prostoru.

5. Ciljevi postavljeni direktivom Glavnog štaba Slovenije nisu sasvim postignuti, a bila je i nerealna pomisao da će Italijani — pored tako velikih vlastitih oružanih snaga — dozvoliti da naše jedinice ovladaju Suhom krajinom. Uprkos tome, partizanska pobjeda u Suhoj krajini bila je veoma težak udarac za neprijatelja, naročito belogardisti bili su posle toga prilično demoralisani.

Šesta i poslednja etapa partizanske protivofanzive trajala je od 21. do 26. marta 1943. (skica na str. 57).

U toku 21. i 22. marta partizanska operativna grupa prešla je drum i železničku prugu Ljubljana — Kočevje jugoistočno od Ribnice i posela položaje u podnožju planine Velike gore, sa sve četiri

brigade u liniji. Zaleđe je bilo obezbeđeno 1000 m visokim pošumljenim područjima, a ispred brigada prostirala se Ribniška dolina sa varošicom Ribnicom i drugim naseljima.

Namera Dolenjske operativne zone bila je da se brigade snabdu hranom, izvrši prepad na Italijane i zatim produži sa pokretom brigada bilo u Notranjsko, bilo u Belu krajinu. Zadaci postavljeni direktivom Glavnog štaba Slovenije bili su iscrpeni, pa je trebalo da se razmisli o novim putevima kojima će poći pobedonosne brigade.

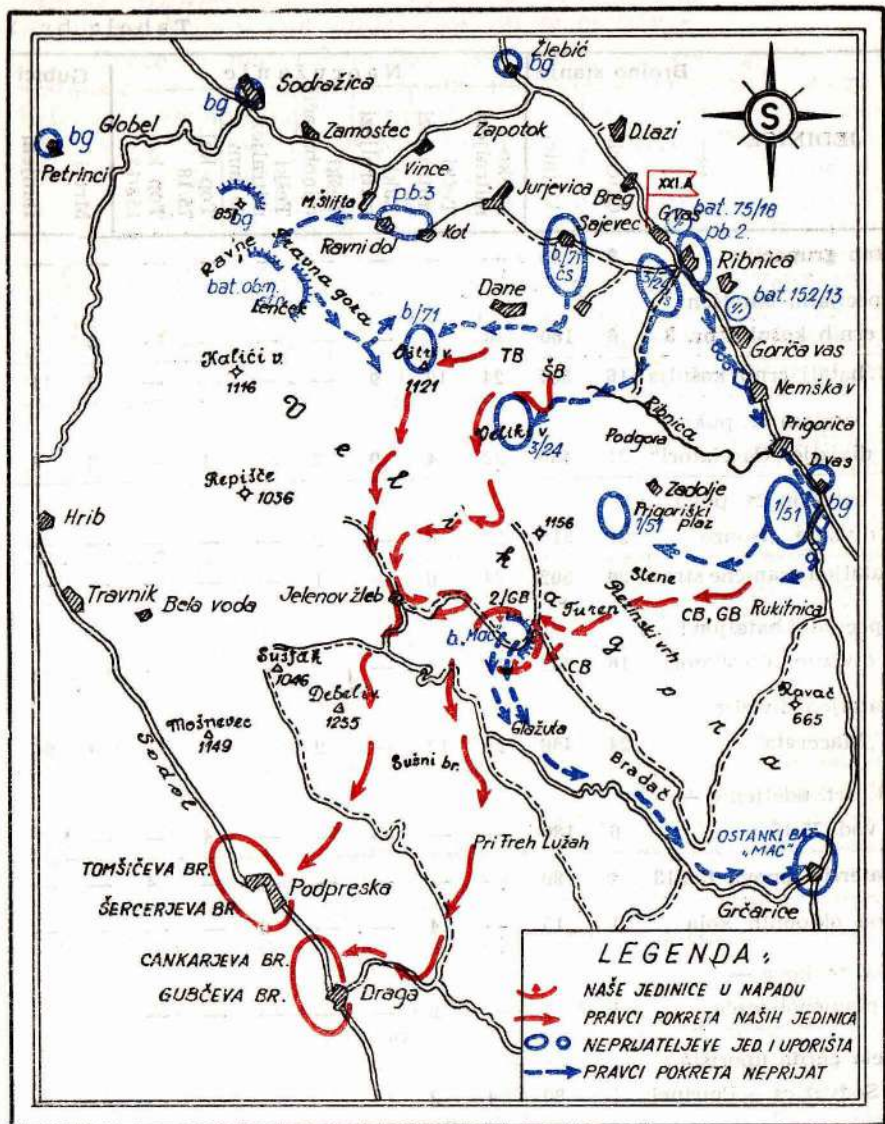
Italijanski garnizon u Ribnici, gde se nalazila i fašistička grupacija „XXI Aprile“, bio je iznenađen pojavom partizana, ali italijanska komanda nije imala na raspolaganju jačih snaga kojima bi napala partizane. Njihov specijalni bataljon broj 3, koji je pretrpeo težak poraz u Suhoj krajini, nije bio naročito spreman za dejstva. Belogardisti u nizu uporišta u Ribniškoj dolini takođe su predstavljali suviše slabu snagu. Italijanski komandant je zato tražio od generala Gambare da mu pošalje bataljone iz Suhe krajine, koji su uskoro počeli da pristižu u ribnički garnizon.

Komandant fašističke grupacije „XXI Aprile“ pukovnik Siliato, kome je general Gambarara poverio komandu nad svim jedinicama u borbi protiv partizanskih brigada pred Ribnicom, bio je 23. marta detaljno obavешten ko se nalazi pred njim. Ipak nije mogao da preduzme napad, dok ne prikupi dovoljne snage.

Noću na 24. mart brigada „Ivan Cankar“ napala je belogardiste i karabinijere u Dolenjoj Vasi, u neposrednoj blizini Ribnice. Ovaj napad imao je karakter ekonomske akcije. Oklopni automobili i tenkovi spasili su Italijane i njihove sluge od potpunog uništenja.

Do 24. marta naveče Italijani su prikupili pet bataljona i pripremili plan za napad. Tri bataljona trebalo je da potisnu partizane ka Velikoj gori u čijim su šumama bila u zasedi dva brojno veoma jaka italijanska bataljona, koji su uspeli, da se skriveno privuku na pogodne položaje radi nedovoljnog izviđačkog obezbeđenja inače teško preglednog zemljišta. Ujutro 25. marta počeo je napad, ali su brigade veštım manevrima okružile jedan po jedan svaki od napadajućih italijanskih bataljona. Oklopne jedinice, artiljerija i avijacija morali su da priteknu u pomoć i da spasavaju Italijane, koji su se do pada mraka povukli ka Ribnici. Bezglavo bežanje italijanskih četa preko Ribniškog polja bio je vanredan spektakl za stanovništvo Ribnice i okolnih sela.

Ipak, pukovnik Siliato se nije predao, još se nadao da će postići neki uspeh. Do kraja ovog dana (25. marta) dobio je još dva bataljona, tako da je sada imao na raspolaganju: sedam bataljona, dve baterije topova, oklopni voz, vod oklopnih kola, tenkovski vod i belogardiste (vidi tabelarni pregled 3). Ukupno je imao 3.162 vojnika i 146 oficira, a njegov štab imao je 8 oficira i 35 vojnika. Tako je postigao nadmoćnost nad partizanima; u Ribniškoj dolini mogao je

da upotrebi pet bataljona. Njegova je zamisao bila: novim pojačanjima produžiti napad 26. marta ujutro, onemogućiti partizanima povlačenje, opkoliti ih i nametnuti im borbu. Pri izvršavanju tog plana dva bataljona imala su veoma važne zadatke: bataljon Granične straže (koji je imao 522 čoveka) bio je u zasedi kod Lenčeka, na severozapadnom grebenu Velike gore, dok je bataljon iz sastava di-

Pregled neprijateljevih jedinica i naoružanja u bici kod Ribnice i Jelenovog
Žleba (od 21. do 26. III 1943)

Tabela br. 3

JEDINICE	Brojno stanje		Naoružanje							Gubici	
	Oficiri	Vojnici	Puško- mitraljezi	Teški mitraljezi	Laki mitraljezi	Teški minobacači	Teški mitraljez 20 mm	Top kal. 75/18	Top kal. 152/13	Mrtvi	Ranjeni
Stab grupacije	8	35	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Specijalni bataljon crnih košulja br. 3	6	160	8	2	—	—	—	—	—	2	1
71. batalj. crnih košulja	16	385	24	12	9	—	—	—	—	7	11
1. bataljon 51. puka divizije „Cacciatori“	21	480	22	4	9	2	—	1	—	3	8
3. bataljon 24. puka divizije „Isonzo“	21	510	22	6	—	2	—	—	—	—	—
Bataljon granične straže	20	502	24	6	—	1	—	—	—	—	—
Specijalni bataljon br. 2 divizije „Cacciatori“	16	202	11	4	—	2	—	—	—	—	—
Bataljon divizije „Macerata“	24	456	24	12	—	2	—	—	—	109	96
11. art. odeljenje — vod 75/18	6	180	—	—	—	—	—	4	—	—	1
Baterija topova 152/13	4	80	—	—	—	—	—	—	4	—	—
Vod oklopnih kola	1	15	—	4	—	—	2	—	—	—	—
Vod tenkova — plamenobacača	1	7	—	2	—	—	—	—	—	—	—
Bela garda uporišta Sodvažica — Petrinci	1	80	4	2	—	—	—	—	—	—	—
Belogardisti u Ribnici	1	45	1	—	—	—	—	—	—	4	2
Karabinijeri u Dolenjoj Vasi	—	25	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ukupno:	146	3162	140	54	18	9	2	5	4	125	119

Komanda grupacije raspolagala je još sa dva oklopna voza i oklopnom motornom dresinom.

vizije „Macerata” (koji je imao 470 ljudi) trebalo da posedne položaje na Prigoriškom plazu, tj. upravo iza leđa partizanske grupe. Ova je zamisao krila u sebi veliku opasnost za partizane.

Uveče 25. marta Štab Dolenjske operativne zone pozvao je na sastanak sve komandante brigada. Postavljeno je pitanje: mogu li brigade narednog dana da prime bitku koja im se nameće ispred Ribnice ili je bolje da se povuku na Veliku goru? Dotle još Štab zone nije raspolagao podacima o postojanju dva italijanska bataljona, prikrivena u šumama Velike gore. Na savetovanju je prevladalo opšte mišljenje da treba napustiti dotadašnje položaje i povući se prema jugu. Razlozi: jedinice su premorene, ima dosta ranjenika, među političkim aktivistima kruže vesti o Italijanima u Velikoj gori, sadašnji borbeni položaji nemaju baš takvih preimućstava kao što izgleda na prvi pogled, i to naročito zbog neobezbedene pozadine. Na osnovu takvih procena Štab je izdao zapovest za povlačenje brigada preko Velike gore u Podpresku i Dragu.

Brigade su 26. marta 1943. oko 2 časa ujutro krenule u dve kolone po strmim padinama, naviše. U zapadnoj koloni bile su Tomšičeva i Šercerova, a u istočnoj Gubčeva i Cankarova brigada. Ovaj poslednjoj priključio se i Štab Dolenjske operativne zone sa komandantom Milovanom Šaranovićem i političkim komesarom Rudijem Abveljem. U momentu kad je istočna kolona, posle napornog marša i noseći velik broj ranjenika, oko osam časova izjutra izbila u rejon Jelenovog Žleba, njena je prethodnica obasuta iznenadnom vatrom.

U Jelenovom Žlebu je, naime, prenoćio bataljon „Macerata”, koji se iz Kočevja u tajnosti prebacio preko Glažute na Veliku goru, u nameri da na zapovest komandanta italijanskih snaga Siliatija u pogodnom momentu stupi u borbu, jer je trebalo da odigra odlučujuću ulogu u okruženju partizanskih brigada i njihovom uništenju. Bataljon je, međutim, izgubio radio-vezu sa komandom i, plašeći se da samoinicijativnom akcijom ne dovede u pitanje ishod planiranih dejstava, prenoćio 25/26. marta na šumskom putu kod Jelenovog Žleba. Ovaj bataljon je bio najjača i najbolje naoružana jedinica iz sastava italijanske grupacije.

Sukobom prethodnice partizanske istočne kolone sa Italijanima otpočela je čuvena borba kod Jelenovog Žleba, u suštini borba u susretu. Na čelu partizanske kolone nalazili su se gotovo svi komandanti brigada, komande nekih bataljona i komandant Dolenjske operativne zone. Momentana procena situacije bila je: ispred partizana nalazi se nepoznata italijanska jedinica nepoznate jačine, verovatno jedna od onih o kojima su već sinoć izveštavali politički aktivisti sa terena; ključni i težišni položaj predstavljao je pošumljeni greben, koji se dizao zapadno od šumskog puta kojim se kretala partizanska kolona. Istočno od puta bila je duboka i strma litica, koja je ličila na provaliju. Brzo je doneta odluka: 2. bataljon Gupčeve brigade posešće odmah greben, a dva bataljona Cankarove brigade položaje sa obe strane duž puta, tako da levim krilom okruže nepoznatog neprijatelja. Za borbu nije bilo moguće razviti više od tri bataljona. Na-

ime, dva bataljona nosila su i obezbeđivala ranjenike, dok je jedan bataljon bio u zaštitnici i služio kao rezerva. Tri partizanska bataljona, sa ukupno oko 300 boraca, sukobila su se s italijanskim bataljonom od 470 ljudi, naoružanih sa 24 puškomitraljeza, 12 teških mitraljeza, dva teška minobacača, puškama, automatima i bombama.

Drugi bataljon Gupčeve brigade, čiji su borci bili od premora sanjivi i prozeblji, brzo i odlučno se probio na greben, ovladao njime i sa pogodnih položaja obasuo koncentričnom vatrom Italijane, koji su poseli položaje na domet ručne bombe. Tu su partizani izvršili glavni udar. Pod silinom njihovog juriša Italijani su se dali u bekstvo nizbrdicom i ginuli pod vatrom Cankarovih bataljona, koji su sa istočne strane sasvim opkolili neprijatelja. Borba je završena u 11 časova. U borbi iz neposredne blizine partizani su do nogu potukli neprijatelja, koji je u bekstvu kroz neposlednu brešu na jugoistočnoj strani ostavio na bojištu mrtve i ranjene. Italijani su imali 106 mrtvih i 102 ranjena, a partizani 4 mrtva i 17 ranjenih; zaplenjeno je 12 puškomitraljeza, 7 teških mitraljeza, jedan minobacač 81 mm sa 50 mina i oko 190 pušaka.

Istoga dana ujutro Italijani su nastupajući iz Ribnice, napali napuštene partizanske položaje. U šumama je nastala opšta pometnja, bataljoni među njima i bataljon, koji je bio određen za napad na partizane iza leđa, su lutali tamo-amo i tražili jedan drugog. U italijanskoj komandi je nastala velika panika, kada su u 11 časova konačno dobili vezu sa bataljonom „Macerata”, koji je uspeo da preda jedan jedini očajnički poziv — SOS.

Na bojište kod Jelenovog Žleba Italijani su stigli tek narednog dana, tj. 27. marta, a 28. marta 1943. sve su se jedinice vratile u Ribnicu.

Pobedonosne brigade, (zapadna kolona sa Tomšičevom i Šercerovom brigadom prešla je Veliku goru bez incidenta) su uveče posle borbe u Jelenovom Žlebu već priređivale miting u Dragi i Podpreski.

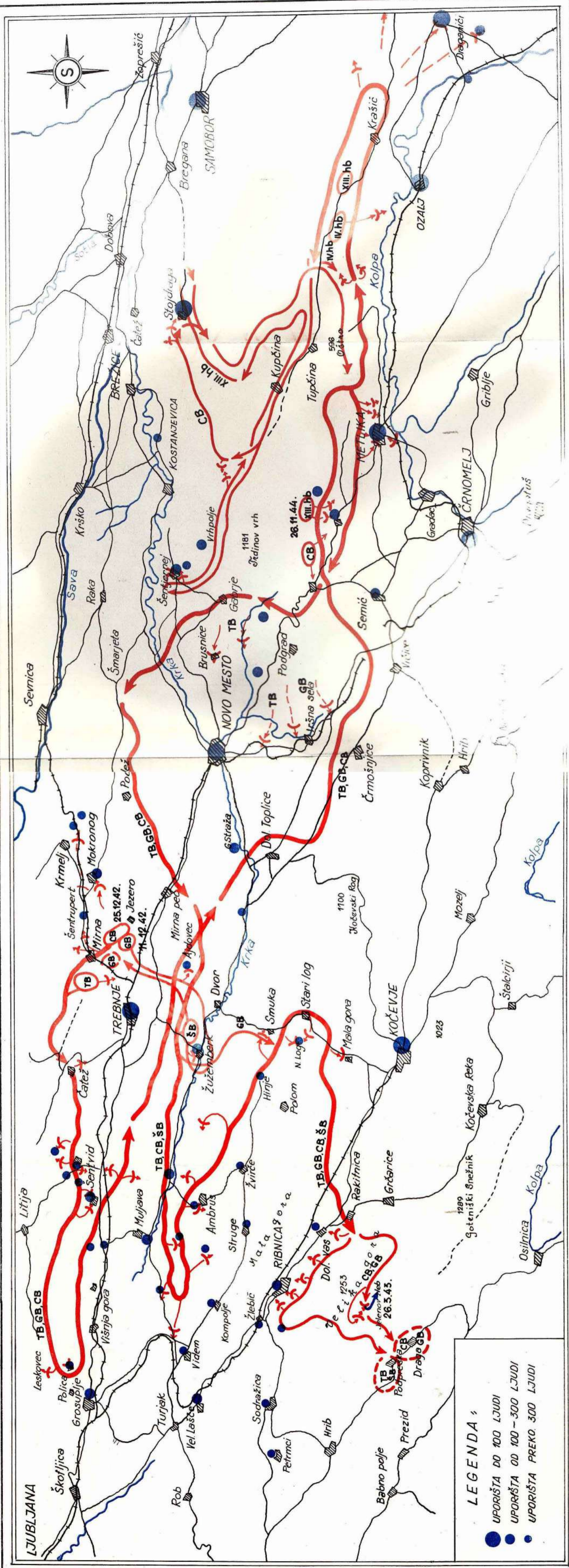
Time je završena partizanska protivofanziva. Grupa partizanskih brigada podelila se radi odlaska na nove zadatke.

Neprijatelj je imao u šestoj etapi veoma teške gubitke: 124 mrtva, 127 ranjenih i 8 zarobljenih, a partizani 13 mrtvih i 34 ranjena. Brigade su zaplenile dva teška minobacača, 8 teških mitraljeza, 12 puškomitraljeza i oko 200 pušaka.

Iskustva:

1. Ispred Ribnice, Dolenjska operativna zona postavila je brigade na položaje u linijskom rasporedu, sa naslonom na pošumljeni srednjeplaninski masiv Velike gore, u iščekivanju italijanskog napada. Napad neprijateljevih kolona odbijen je na taj način što su opkoljavajućim manevrima okružene jedna po jedna kolona, nakon čega su ih brigade, tesno sadejstvujući međusobno, prinudile na povlačenje.

2. Procena situacije 25. marta uveče bila je realna. Ispred Ribnice brigade su se nalazile već četiri dana, te je neprijatelj imao dovoljno vremena da izvrši pripreme za solidan napad.

LEGENDA

- UPORIŠTA DO 100 LJUDI
- UPORIŠTA OD 100 - 300 LJUDI
- UPORIŠTA PREKO 300 LJUDI

POKRETI BRIGADA U PARTIZANSKOJ PROTIVOFANZIVI

3. Borba u Jelenovom Žlebu karakteriše se nastojanjem partizanskih jedinica za potpunom pobedom i uništenjem neprijatelja, a ogleda se u vanrednoj veštini i spremnosti da se potpunim okruženjem i udarima iz neposredne blizine reši ishod borbe u našu korist. Ako imamo na umu da su pobedonosne jedinice u Jelenovom Žlebu, u odnosu na brojno stanje i naoružanje, bile slabije (300 partizana prema 470 Italijana), da pošumljeni planinski teren pruža bezbroj mogućnosti za proboj i izvlačenje opkoljenih jedinica i da je borba trajala samo dva sata, onda možemo pomenutu borbu svrstati među najuspelije te vrste.

4. Po pošumljenom terenu partizanske brigade kretale su se vanredno lako. To je svakako omogućeno dobrim poznavanjem zemljišta, odličnim vodičima iz redova domaćeg stanovništva, punom disciplinom na marševanju i izvežbanošću partizana za pokrete. Nasuprot tome, italijanske snage nisu se snalazile u istovetnim okolnostima. Njihovi smeli planovi za napad u pozadinu i uništenje partizana u šumskim predelima pretrpeli su neuspeh, jer nisu vodili računa o nespremnosti vlastitih jedinica za izvođenje pokreta i borbu po pošumljenom terenu.

Partizanska protivofanziva u Sloveniji bila je jedna od prekretnica u narodnooslobodilačkoj borbi slovenačkog naroda. Značajna je po tome što je njen zadatak bio da otkloni posledice velike italijanske ofanzive. Po svojoj originalnoj zamisli i izvođenju postala je riznica taktičkih i operativnih partizanskih iskustava, te je bila primer dugotrajne ofanzive koja je svoje uspehe postizala zahvaljujući neiscrpnjoj snazi naroda, a svoju je kulminaciju postigla u bici za Suhu krajinu i kod Ribnice.

Iz kratkog opisa toka protivofanzive mogli smo da rezimiramo iskustva i pouke pojedinih etapa, a sada je naš zadatak da sagledamo vojna iskustva te protivofanzive kao sintezu mnogobrojnih borbi, pokreta i manevara.

1. Najpre treba sagledati sveobuhvatnost ove zimske operacije kroz razne podatke i pokazatelje o trajanju, gubicima i broju vođenih borbi.

U ofanzivi, brigade su se kretale ovako (skica između str. 61 i 62): od Suhora i Ajdoveca u dolinu reke Mirne, odavde po brdovitim predelima Dolenjskog u graničnom pojasu između italijansko-nemačke demarkacione linije do Police u blizini Ljubljane; zatim je Operativna grupa krenula pored Toplica, preko Črmošnjica i Bele krajine u Hrvatsku, gde je u okolini Krašića formirana nova Operativna grupa slovenačkih i hrvatskih brigada. Ta grupa izvršila je pohod duž komunikacija Jastrebarsko—Karlovac, a zatim (bez jedne brigade) operaciju na području Gorjanaca. Posle napada na Metliku tri slovenačke brigade krenule su na područje Dolenjskog, u okolinu Šmarjete, gde je u njihov sastav ušla i 4. slovenačka brigada, nakon čega su zajedno krenule u Suhu krajinu, koju su u neprekidnim borbama prokrstarile od zapada prema istoku, prebacile se na područje Ribnice, odbile napad italijanskih snaga, popele se na planinu Veliku goru, gde

su u čuvenom boju porazile italijanski bataljon iz divizije „Macerata” kod Jelenovog Žleba i zatim završili svoj posao u Podpreski i Dragi.

Na tom pohodu brigade su u nepovoljnim zimskim uslovima prešle put od oko 640 km.

Partizanska protivofanziva trajala je od 26. novembra 1942. do 26. marta 1943, što znači puna 4 meseca ili 120 dana.

Neprijatelj je imao 537 mrtvih, 608 ranjenih i 316 zarobljenih. Partizani su imali 138 mrtvih i 305 ranjenih.

Brigade su zaplenile: 6 teških i 9 lakih minobacača, 26 teških mitraljeza, 49 puškomitraljeza, 13 automata i 943 puške.

U toku protivofanzive brigade su vodile 72 borbe, od toga 25 napada na utvrđena uporišta i 18 napada na železničku prugu.

2. Pre prelaska u protivofanzivu trebalo je rešiti neka važna pitanja: da li je svrsishodno čitavu Ljubljansku pokrajinu prekriti partizanskim jedinicama i svakom otpočeti ofanzivne akcije u njihovim rejonima delovanja, ili je bolje da se formira operativna grupa i s takvom jakom snagom otpočeti protivofanzivu. Izbor je pao na drugu varijantu. Ipak, na terenu su ostali partizanski odredi sa brojčano slabim četama, koje su uprkos tome uspešno deystvovala. Ovakva koncepcija za izvođenje protivofanzive polučila je vanredne uspehe.

Naredno pitanje bilo je: kada početi s protivofanzivom. Najprikladniji momenat bio bi svakako tada kada počne da splašnja silina neprijateljeve ofanzive, a njegove rezerve se utroše. Glavni štab Slovenije nije mogao da brigade šalje u borbu neposredno posle njihovog formiranja. Njih je trebalo najpre u manjim borbama osposobiti za izvođenje operacije združenog sastava. Prva etapa, u kojoj operativna grupa još nije deystvovala kao celina, imala je karakter pripremnih akcija. Ali kada su se krajem decembra prikupile sve tri brigade, njihov napad na Mirenšku dolinu obeležava stvarni i pravi početak protivofanzive i to u pravo vreme, jer su se neprijateljeve jedinice već vratile u svoje garnizone.

3. Kada su se, na iznenađenje Italijana, na bojištu pojavile nove, borbene brigade i kada je, konačno, postalo očito da dugotrajna ofanziva nije dala očekivanih rezultata, neprijateljski štabovi uložili su mnogo truda u odbranu od partizanskih napada. Nisu mogli ni pomisliti da preduzmu još jednu ofanzivu. Samo potpunim aktiviranjem italijanskih i belogardijskih jedinica mogla se paralisati partizanska inicijativa i ofanzivnost. Međutim, snage koje su se upravo sada premorene vratile sa šesnaestonedeljnog krstarenja po brdima i šumama, nisu se za duže vreme mogle angažovati u nekoj odlučnoj akciji. Do 15. marta 1943. neprijateljeve jedinice bile su relativno pasivne i malo su se kretale. Zatim su Italijani formirali specijalne bataljone za borbu protiv partizana, dodelili im još nekoliko bataljona iz organskog sastava divizija, te je na taj način i kod neprijatelja obrazovana operativna grupa, koja je u borbama kod Ribnice narasla na 7 bataljona. Ta je grupa postala aktivnija, smelija i mobilnija.

Počev od borbi za Suhu krajinu lako se može uočiti vidan napredak u neprijateljevim nastojanjima da nanesu odlučujući udar

partizanskim brigadama. S tim u vezi jačala je i neprijateljeva inicijativa, njihovi su štabovi postali smeliji u planiranju dejstava, a bataljoni pokretljiviji i agresivniji.

4. Partizanska operativna grupa dobro je iskoristila početnu neaktivnost italijanskih snaga i postigla velike uspehe, naročito u napadima na belogardijska uporišta, koja su osvajana jedno za drugim. No, i kada su se Italijani prenuli iz sna, aktiviranje njihovih jedinica nije dovelo do uspeha, jer partizani u dotadašnjim borbama nisu bili slabi đaci, već su udvostručili svoju borbenu moć. Koristili su prednosti koje im pruža partizanski način ratovanja; slobodan izbor objekta napada i manevra obezbedili su punu inicijativu delovanja. Udarne snage brigada postajala je sve veća, a njihova sposobnost manevrovanja izvanredno se razvila. Partizani su umeli da se kreću po zemljištu, a da nisu ostavljali nikakvih tragova.

Za sve vreme protivofanzive oni su onemogućili neprijatelju da na bilo koji način sazna za naredne ciljeve njihovog udara. Marševi, koji su neočekivano preduzimani i brzo izvođeni, znatno su doprineli uspesima u borbama. Osim toga, rasla je manevarska sposobnost brigada u borbama na manevarskom, ravničastom zemljištu. Često i za najkraće vreme okružene su neprijateljeve jedinice, koje su prinuđene da se bekstvom spasavaju od uništenja. Jelenov Žleb dokaz je veštine partizanskog manevra. Uz pomoć stanovništva partizani su prebrođavali nedaće zimskog doba, a pokreti i borbe vođeni su uspešno i danju i noću. Osnovna slabost u njihovim dejstvima bilo je pitanje realne procene ekonomičnosti i svrsishodnosti izbora nekih objekata napada (Metlika, Stojdraga i dr.). Štabovi takođe nisu bili u mogućnosti da jedinicama obezbede teško naoružanje i dovoljne količine eksploziva, što je, pored ostalog, bio uslov za uspeh u napadu na naseljena mesta. Zato su napadi na utvrđena uporišta često iziskivali suviše velike žrtve.

5. Operacija slovenačkih i hrvatskih brigada u pozadini neprijatelja u vreme četvrte neprijateljske ofanzive preduzeta je u prvo vreme i na pravom mestu, i bila je veoma važna kao poduhvat za rasterećenje pritiska neprijateljevih snaga na Glavnu operativnu grupu divizija pri Vrhovnom štabu. Njeni su uspesi bili veoma značajni i smatra se kao jedna od najbolje izvedenih akcija slovenačkih i hrvatskih brigada do tada.

Partizanska protivofanziva za sve vreme, uglavnom, pridržavala se smernica koje je dala direktiva Glavnog štaba NOV i PO Slovenije. Protivofanzivom su eliminisane posledice italijanske ofanzive u Sloveniji; ponovo su obrazovane slobodne teritorije, naneti su snažni udarci italijanskim jedinicama, stvoreni su povoljni uslovi za svestraniju političku aktivnost na terenu, stanovništvo je još jače ujedinjeno u okviru Osvobodilne fronte, a Bela i Plava garda prinuđene su da se stave pod zaštitu okupatora. To je bila velika politička pobeda oslobodilačkog pokreta, koji je otada u brigadama imao vanredno sposobnu i snažnu vojnu formaciju.

General-major u rezervi
Lado AMBROŽIĆ NOVljan

DEJSTVA JUGOSLOVENSKE MORNARICE NA KRILU ARMIIJE U ZAVRŠNIM OPERACIJAMA

Dejstva mornarice u završnim operacijama spadaju u red dobro organizovanih i uspješno izvedenih krilnih operacija, tipičnih za sa-dejstvo mornarice kopненоj vojsci kada vodi operacije duž obale naslonjene na more i otoke. Danas poslije dvije decenije o njima se može više reći nego neposredno iza rata. Na jednoj strani, zahvaljujući razvoju vojne misli, saznanja su zrelija, a na drugoj, sada su nam pristupačni dokumenti neprijatelja i naših saveznika iz rata, što nam omogućava veću objektivizaciju sopstvenih iskustava. Zato mislim da je korisno, slaveći četvrt vijeka ratne mornarice, govoriti o ovome, kao što je korisno sagledati i druga iskustva mornarice NOVJ, jer ovo nije jedino od značaja za ulogu i zadatke mornarice koju ona ima na jadranskom pomorskom vojištu, čak bi se moglo reći ni najvažnije.

NEPRIJATELJSKE SNAGE NA JADRANSKOM MORU PRED KRAJ 1944. I POČETKOM 1945. GODINE

Obično se misli da su njemačke pomorske snage na Jadranu bile slabe, jer ih Nijemci nijesu imali kuda dovesti na Jadran s obzirom na to što su anglo-američke snage sve vrijeme, a naročito poslije kapitulacije Italije, potpuno kontrolisale Sredozemno more. Stvarna situacija je bila sasvim drugačija. Njemačke pomorske snage pred početak borbi za Dalmaciju u jesen 1944. godine dostigle su planirani nivo od dvije flotile razarača i torpiljarki, jednu flotilu korveta, četiri flotile torpednih čamaca i po jednu flotilu minolovaca, desantnih i transportnih brodova sa ukupno ukrcanih 6.000 mornara i stariješina, od ukupno 25.000 ljudi koliko je brojala njemačka mornarica na Jadranu u to vrijeme. Njemačke pomorske snage u julu 1944. brojale su: 9 razarača i velikih torpiljerki, 1 krstaricu, 22 torpedna čamca, 10 minolovaca, 2 lovca podmornica, 25 desantnih brodova, 5 naoružanih tunolovaca i koča i 45 naoružanih motornih jedrenjaka.¹

Početak aprila 1945. Nijemci su još imali 3 razarača, 30 torpednih čamaca, topovnjača, lovaca podmornica i obalskih lovaca, 8 minolovaca, 1 minopolagač, 40 tenkonosaca i desantnih splavova koji su bili dobro naoružani pav-topovima 20 i 27 mm i brodskim topovima 88 mm, veći broj naoružanih motornih jedrenjaka i oko 60 teretnih brodova i tegljača srednje i male tonaže i motornih jedrenjaka — ukupno preko 80 ratnih brodova i naoružanih motornih jedrenjaka i oko 60 pomoćnih i teretnih brodova.

¹ Vojna enciklopedija, sveska 6, str. 111.

Obim njemačkih pomorskih snaga odgovarao je zadacima koje su dobile u odbrani Dalmacije i Istre, obezbeđivanju pomorskih komunikacija na istočnoj obali Jadrana, snabdijevanju snaga u Dalmaciji, Albaniji i Grčkoj, našim i savezničkim snagama koje su djelstvovale protiv njih, kao i općim uslovima uskog jadranskog pomorskog vojišta na kojem su od proljeća 1944. godine pa dalje imale prevlast u vazduhu naša i saveznička avijacija. Ni u savremenim uslovima jadransko pomorsko vojište za slične zadatke ne bi zahtijevalo znatno veće pomorske snage na jednoj ili na drugoj strani. Odatle cjelokupno iskustvo mornarice NOVJ u organizaciji i izvođenju dejstava ima svoj pun značaj i smisao za naše pomorske snage danas.

Važno je uočiti način na koji su Nijemci uspjeli u jadranskim brodogradilištima izgraditi, a kasnije i održavati svoje pomorske snage, kako su doturali iz dubine gotove sekcije velikih brodova, pa su čak i čitave manje brodove transportovali kopnom iz Sjevernog mora kada im avijacija nije dozvoljavala da to rade u jadranskim brodogradilištima, ili ova nijesu bila osposobljena za izgradnju odgovarajućih vrsta i tipova brodova.

Snage i sistem odbrane otoka i obale. U našoj zemlji uoči završnih operacija uporno su se branile dvije njemačke grupe armija, E i F, koje su formirale front od Drave do jadranske obale kod Karlobaga i otoka Paga sa zadatkom da zaštite jugoistočne prilaze Njemačkoj i prihvate snage koje su se povlačile sa Balkana.

U Italiji na tzv. Gotskoj liniji u Toskanskim Apeninima pred savezničkim armijama branila se njemačka grupa armija C čiji se front naslanjao na jadransko obalu u visini Riminija.

Obrana sjevernog Jadrana povezivala je njemački front u Italiji i Jugoslaviji u jedinstvenu stratezijsku odbranu. Obalu i otoke sjevernog Jadrana, od Karlobaga i Paga do Trsta i Soče, branili su dijelovi dvije divizije, jedna tvrđavska brigada iz 15. brdskog korpusa i glavnina 97. brdskog korpusa.

Pred frontom 4. armije nalazilo se na svojoj dubini operacije do Trsta 122.500 njemačkih i kvislinških vojnika, od čega je 46.000, ili preko jedne trećine, bilo angažovano u odbrani obale i otoka. Karakteristično je da je na otocima bilo angažovano 9% žive sile, 13% artiljerijskih oružja KoV, 21% obalskih artiljerijskih oružja i 43% malokalibarskih pav-oružja od ukupnih snaga raspoređenih u neposrednoj protivdesantnoj odbrani obale.

Na pravcu kojim su nastupale snage jugoslovenske mornarice i 9. divizija 4. armije Nijemci su se odlično utvrdili. Od novembra 1943. kada su zauzeli otoke i obalu oni su stalno izgrađivali sistem odbrane. Jedna linija odbrane vodila je od Pule preko Lošinja do Raba i Paga, drugu su obrazovali na sjevernom dijelu otoka Cresa i otoka Krka, a treća je bila na obali od Ičića do Bakarskog zaljeva s osloncem na dobro fortificirane baterije u Lovranu, Volocskom, Rijeci i Urinju (kod Kraljevice). Mnogobrojne minske prepreke postavljene po Kvarneru i Kvarneriću, kanalima koji vode u riječki basen, neposrednim prilazima otoku Rabu i Lošinju i ulazu u riječku

luku, predstavljale su masovnu i stalno prisutnu opasnost koja je pretila svakom pokretu morem, posebno desantima kada su brodovi prevozili nagomilano ljudstvo i tehniku.

Postavljajući odbranu u sjevernom Jadranu Nijemci su stalno računali sa krupnim desantima saveznika, pa su organizovali jake minsko-artiljerijske položaje kojima su obezbjeđivali primorska krila i bokove kopnenih frontova u Jugoslaviji i Italiji.

Odbrana otoka bila je postavljena po sistemu utvrđenih rejonā čiju su okosnicu činile dobro fortificirane obalske baterije i minske prepreke u moru. Rejoni su bili posjednuti znatnim kopnenim snagama, među kojima je bilo najviše posadnih jedinica, mornara sa potopljenih brodova i podmornica, uvježbanih za borbu u utvrđenjima. Ovisno o raspoloživim snagama neprijatelj je nastojao da odabere i zaposjedne još i taktički najvažnije rejone. Obično su to bila naseljena mjesta za koja je organizovao kružnu odbranu. Samo na kvarnerskim otocima posjednutim na ovaj način bilo je preko 4.000 njemačkih vojnika, sa oko 18 obalskih baterija i velikim brojem protuavionskih i pratećih oruđa, minobacača i drugog naoružanja. Znažno veći broj snaga bio je raspoređen u lukama i utvrđenim rejonima na obali za neposrednu odbranu obale i pomoć otocima. U lukama ispod Velebita-Karlobagu, Jablancu i Senju — bila su raspoređena četiri pješadijska bataljona sa nekoliko baterija. U rejonu Rijeke nalazio se obalski puk sa dijelovima dvaju obalskih artiljerijskih divizionā. Utvrđeni rejon pomorske baze Pula branile su mornaričke jedinice jačine oko 2.500 ljudi i jedan ojačani pješadijski puk iz 97. korpusa koji je povučen u dubinu kada su se naše snage iskrcale u Istru.

Dobro utvrđena i posjednuta njemačka odbrana na otocima, u Primorju i Istri imala je krupnih nedostataka:

— Nijemci nijesu posjedovali savremeniju tehniku za osmatranje, koja je tada već bila u upotrebi, pa su osmatrali isključivo vizuelno, što znači za vreme noći sasvim ograničeno, a u mrkim noćima nikako; na taj način prilazi otocima nijesu mogli biti kontrolisani;

— odbrana je bila okrenuta ka neprijatelju koji se očekivao sa otvorenog mora; ona je, istina, bila dopunjena poslije iskustva u borbama na srednjodalmatinskim otocima, ali su položaji sa leđa, od kopna i unutrašnjih otoka, i dalje bili nedovoljno branjeni;

— nedostajale su im pokretne rezerve za intervenciju između pojaseva odbrane i pojedinih utvrđenih rejonā, pa su bili osuđeni na iščekivanje, bez aktivnosti i ikakve inicijative;

— nijesu sasvim jasni zadaci njemačkih pomorskih snaga koje su imale u odbrani obale i otoka; iz njihova ponašanja u završnim operacijama očito je da nijesu bile planirane za neposredno izviđanje i napad na naše desantne konvoje, niti su obezbjeđivale manevar snagama među otocima i sa kopna na otoke.

Način kako su Nijemci posjeli i branili otoke i obalu omogućio je našim snagama da se više-manje neopaženo ubacuju noću na neposjednute i malo kontrolisane dijelove otoka i obale, dovoljno blizu neprijateljskih uporišta, tako da su se jedinice poslije iskrca-

vanja brzo našle na polaznim položajima za napad, a izbjegle da se iskrcavaju pod vatrom i sa mora lome odbranu.

U odbrani razuđene obale i otočkog arhipelaga objektivno je bilo teško izbjeći neke od slabosti u sistemu odbrane o kojima je bilo riječi i sa tim treba i ubuduće računati. To se može maksimalno nadoknaditi manevrom snaga sa kopna i među otocima, gdje se pomorske snage mogu neposredno angažovati i činiti osnovu toga manevra. Tako bi odbrana postala aktivna i bitno bi izmijenila svoj karakter, što joj gust otočki arhipelag i blizina obale omogućavaju. Istureni otoci na ključnim pozicijama na pomorskom vojištu mogu se braniti najupornije i za njih se mogu angažovati respektivne snage na kopnu, moru i u vazduhu, s obzirom na to što o njihovoj odbrani ovisi opća situacija na pomorskom vojištu i primorskom frontu.

SNAGE JUGOSLOVENSKE MORNARICE U ZAVRŠNIM OPERACIJAMA

Po oslobođenju Dalmacije početkom novembra 1944. mornarica je većinu svog borbenog potencijala — naoružane i patrolne brodove, desantna sredstva i bataljone pješadije — uputila na front prema neprijatelju. U pozadini je ostavljen samo najnužniji dio snaga za obezbjeđenje koji je potčinjen 2. pomorsko-obalskom sektoru u Istri (početkom 1945. godine preimenovan u Pomorsku komandu sjevernog Jadrana) čije su operativno područje — kvarneske otoke, Hrvatsko primorje i Istru — držale neprijateljeve snage.

Na otoku Istu 9. novembra formiran je Kvarnerski pomorski sastav u koji su ušli naoružani brodovi, patrolni čamci i desantnojurišna sredstva, čiji su zadaci bili: uništavanje neprijateljskih plovničkih jedinica i transportnih brodova; održavanje veza i prebacivanje ljudi i materijala sa i na područje pod neprijateljskom kontrolom; zajednička dejstva na okupiranim otocima sa jedinicama mornaričke pješadije i podrška primorskog krila jedinica NOVJ.

Ovi i drugi zadaci tipični za pomorske snage, možda preambiciozno postavljeni, zasnovani su, na jednoj strani, na borbenom iskusstvu koje su imale posade naoružanih brodova i patrolnih čamaca u protekloj godini borbe na moru kroz koje su vrijeme zaplijenjena ili uništena 34, a oštećena 25 neprijateljskih brodova, a na drugoj, na odlučnosti kojom se prilazilo zadacima u završnoj fazi obračuna sa njemačkim snagama na Jadranu.

Samo dan prije formiranja Kvarnerskog pomorskog sastava formiran je na Istu Kvarnerski odred mornaričke pješadije, prva veća jedinica mornaričke pješadije. Prve jedinice mornaričke pješadije, veličine voda i čete, nastale su odmah poslije formiranja pomorskih (obalskih) sektora u jesen 1943. godine, kao izraz borbenih potreba na teritoriji i akvatoriji svakog sektora. Strogo uzevši, te jedinice jedva da bi se mogle nazvati mornaričkom pješadijom, podrazumjevajući pod tim nazivom jedinice namijenjene da vode borbu u specifičnim uslovima, prvenstveno u pomorskim desantima kao prvi ešelon.

Radilo se zapravo o otočkim vodovima koji su nikli iz potrebe da se neprijatelju ne dozvole iskrcavanje i racije, što je on često činio na otocima i dijelovima otoka gdje nije imao stalne garnizone. Ove jedinice su komande sektora kasnije koristile i za napade na neprijateljeve posade i uporišta na otocima i obali. One su sve više sticale iskustva u ukrcavanju i prevoženju brodovima, a brodovi njihova dejstva na obali u podršci vatrom. Tokom ljeta 1944. godine iz četa mornaričke pješadije formirani su bataljoni, kojih je u mornarici u to vrijeme bilo ukupno 6, a u novembru je od njih 4 formiran pomenuti odred mornaričke pješadije.

Uočava se da je stvaranje otočkih jedinica bio izraz potreba mornarice čiju su operativnu osnovicu činile razvedena obala i razvijeni otočki arhipelag. One se moraju osposobljavati za zadatke mornaričke pješadije (ili bar za dio tih zadataka), jer bez toga ne bi mogle aktivno braniti svoje otoke, intervenisati na susjedne, ubacivati morem u neprijateljski raspored ako se uspije iskrcati na otok, i, dejstvovati u sličnim uslovima. Ovim se ne poriče potreba i za određenim snagama mornaričke pješadije, osposobljene i opremljene za tipična dejstva u pomorskom desantu. Uostalom, već nekoliko godina neke pomorske zemlje razvijaju jedne i druge, iako im to geografski uslovi sopstvenog vojišta ne nameću.

Postavlja se pitanje, zašto komanda mornarice kasno donosi odluku o formiranju bataljona mornaričke pješadije (Naredba štaba mornarice br. 5597 od 19. VII 1944. godine)? Sigurno da su, pri tom, teškoće u mobilizaciji novih boraca za popunu jedinica imale važnu ulogu.

Međutim, postojanje jake 26. divizije na otoku Visu gdje je glavna baza mornarice i njena komanda, nije bilo bez određenog uticaja. Naime, 26. divizija je u suštini vršila zadatke mornaričke pješadije na najinteresantnijem području za mornaricu — na otoku Visu. Pored toga, stalnim napadima i uspješnim dejstvima i na drugim srednjodalmatinskim otocima, odgađana je potreba za formiranjem posebnih jedinica mornaričke pješadije. Čim je divizija orijentisala svoja dejstva na obalu, stečena iskustva pomorskih obalskih sektora izbijaju u prvi plan i formiraju se krupnije jedinice mornaričke pješadije.

Pokazalo se međutim, da su za partizanski način ratovanja po otocima, obalnom i otočkom morskom području najprikladnije manje grupe brodova (ondašnje flotile, koje bi danas odgovarale odredu, eventualno divizionu) i jedinice mornaričke pješadije, odnosno otočke jedinice, ne veće od bataljona. Po potrebi su se mogle grupisati veće snage za napad na otok, pojedini otočki garnizon ili utvrđeni rejon, ali krupniji sastavi kao stalne formacije sa posebnom komandom nijesu se pokazale efikasnim. To je bio razlog što je poslije nekoliko, manje-više neuspjelih akcija na kvarnerske otoke, rasformirana komanda odreda mornaričke pješadije i bataljoni neposredno potčinjeni komandi 2. pomorsko-obalskog sektora. Komanda odreda formiraće se ponovo pred početak završnih operacija. U frontalnim borbama u završnim operacijama odred je dobijao zadatke na samostalnim pravcima koje su mogle izvršavati samo krupnije i dobro podržavane jedinice, sa jedinstvenom komandom.

Kvarnerski pomorski sastav produžio je kao jedinstvena operativno-organizacijska jedinica, iako ni on, sve do završnih operacija, to nije opravdao. Sastavljen od nekoliko tipova brodova različitih po namjeni, on nije mogao zajednički izvršavati zadatke sve dok nije obezbjeđivao prevoženje desanata krupnih jedinica u završnim operacijama. Razlog što komanda pomorskog sastava nije bila rasformirana treba tražiti prvenstveno u rasterećenju komande pomorskog sektora svakodnevnih obaveza u komandovanju pojedinim brodovima ili grupama brodova, njihovoj popuni i održavanju.

Broj i kvalitet naših snaga. Pomorska komanda sjevernog Jadrana imala je:

— Kvarnerski pomorski sastav sa 5 naoružanih brodova, 20 patrolnih čamaca i 6 desantno-jurišnih sredstava; broj transportnih brodova se stalno mijenjao tako da je kod iskrcavanja u Istru učestvovalo 12 motornih jedrenjaka i oko 70 leuta i čamaca;²

— Kvarnerski odred mornaričke pješačije na početku operacije sa 4 bataljona, a tokom operacija, pristizanjem iz pozadine i formiranjem novih jedinica, broj se povećao na 7 bataljona;

— pomorske obalske komande (POK) kao niže organizacijske jedinice pomorske komande su od zemaljske i protuoklopne artiljerije koja je svojevremeno služila za odbranu Ista, i zaplijenjenih obalskih i protuavionskih oruđa na otocima i obali formirale obalske artiljerijske jedinice; organizovale snabdjevanje i remont; oživljavale pomorski saobraćaj duž obale i sa otocima; preuzimale brodogradilišta i remontne zavode i organizovale rad, prvenstveno za ratne potrebe, a zatim i za obnovu zemlje. Prvo je formirana POK Rijeka, a zatim, prema toku operacija, POK Trst pa POK Pula.

Ukupno brojno stanje koje je na početku operacije bilo oko 3.000 boraca i starješina povećalo se tokom operacija na oko 5.000, ne računajući pomorsku privredu, brodogradnju i lučku službu koje su pod upravom pomorske komande organizovane na oslobođenom teritoriju.

9. divizija imala je u sastavu tri brigade (2. dalmatinsku proletersku, 3. dalmatinsku i 4. splitsku), artiljerijski divizion, inženjerijski bataljon, bataljon veze i pozadinske dijelove, ukupno oko 8.000 boraca i starješina. U oslobađanju otoka Krka učestvovala su još i dvije brigade 26. divizije, pošto je dio snaga 9. divizije bio orijentisan na vanjske kvarnerske otoke Lošinj i Cres.

Operacije armije podržavale su naša i saveznička jurišna i lovačka avijacija sa aerodroma Zemunik, Škabrnja i Vis.

O kvalitetu jedinica 9. divizije jedva da je potrebno govoriti. Te su jedinice prošle kroz rat i mnoge borbe, dvije od ukupno tri brigade učestvovala su u petoj neprijateljskoj ofanzivi i nosile bogato ratno iskustvo i tradiciju. Nedostatak im je bio što nijesu imale iskustva u sadejstvu sa mornaricom.

² Zbornik, tom VIII, knjiga 3, dokumenat 174.

Osnovni komandni kadar mornaričkih jedinica je, također, stekao iskustva u partizanskom ratu u brigadama, a zatim za proteklu godinu i na moru. Kadar na brodovima je prošao kroz borbe, stekao znatna iskustva i adaptirao se na ratnu situaciju i ambijent pomorskog akvatorija u kome je ratovao. Postojalo je i značajno iskustvo u zajedničkim dejstvima sa brigadama 26. divizije na srednjodalmatinskim otocima.

Borački kadar mornaričke pješadije samo je djelomično prošao kroz rat. Tek u završnim operacijama trebalo je da se vatreno krsti i da uspješno izvrši zadatke koje će primiti. Povoljna okolnost je bila što je starješinski sastav u četama, bataljonima i odredu bio iskusan, jer ga je mornarica dobila pretežno iz prvih dalmatinskih brigada i regrutovala među prezdraelim ranjenicima koji su se preko Visa vraćali iz bolnice u Italiju. Politička priprema i stvorena atmosfera, vezana za osnovni cilj — što prije stići u Istru i Trst — sa ovakvim rukovodećim jezgrom omogućiće da se i nedovoljno iskusi i mladi borci brzo uključe u opći borbeni entuzijazam i dobro izvršavaju svoje zadatke.

Naoružani brodovi, solidno građeni, sa gustom vatrom na malim daljinama i brzinama koje su bile dovoljne da prate naše desantne konvoje, mogli su obezbijediti blisku zaštitu na kratkim prevoženjima sa kopna na otoke i sa jednog otoka na drugi. Njihovi mali kalibri nijesu mogli dati artiljerijsku podršku desantu, pa nas je to upućivalo, kao uostalom sve dotadašnje iskustvo u borbi na srednjodalmatinskim otocima, ne na „lomljenje“ neprijateljske odbrane sa mora, već na ubacivanje jedinica na nebranjene dijelove otoka i stvaranje na kopnu povoljnog odnosa snaga koji će nam obezbijediti uspjeh.

Već sa prvim jedinicama morali smo iskrcevati artiljeriju za podršku, što je posebno pravilo teškoće, jer se za iskrčavanje tehnike moralo pristajati na bar donekle uređenu obalu, posebno ako se ona iskrčava sa jedrenjaka. Najveću oskudicu osjećali smo kod transporta teže tehnike, s obzirom na to što smo na početku imali samo tri, a tokom operacija doturena su nam još tri desantno-jurišna sredstva. Sve drugo morali smo rješavati jedrenjacima, leutima i čamcima.³

Prevoženje se neminovno moralo produžavati što bi nas, u uslovima organizovanog neprijateljskog otpora, izložilo velikim gubicima. Premalena i nepodesna za iskrčavanje na neuređenoj obali, naša transportna sredstva bila su suviše podložna vremenskoj situaciji, što je moglo dovesti u rizik operaciju u njenoj najkritičnijoj fazi.

Na našem pravcu nadiranja bilo je položeno nekoliko hiljada morskih mina. Mi nijesmo imali sredstva za protivminsku odbranu. Improvizacija protuminskog izviđanja običnom žicom koju su vukli leuti između sebe bila je simbolična. I da smo imali minolovce pred prvim desantnim konvojima, najvjerovatnije ih ne bismo mogli upo-

³ Za prebacivanje 10.170 boraca i starješina, 1.620 konja, 600 zaprežnin kola, 20 topova, 25 motornih vozila, 4 tenka, 2 oklopna kola, 1.350 tona materijala i municije, raspolagali smo ukupno sa 6 desantno-jurišnih splavova, 12 jedrenjaka i oko 70 ribarskih leuta, sportskih i turističkih čamaca. (*Zbornik, tom VIII, knjiga 3, dok. br. 174*).

trijebiti, pošto smo težili iznenađenju jer nam je davalo najviše prednosti. Međutim, oni bi bili upotrijebljeni za protuminsko izviđanje, a djelimično i za čišćenje ruta kojima su dolazili sledeći konvoji i pothranjivanje iskrčane jedinice.

Obavještajna služba sa širokom bazom i dobrom organizacijom u cjelini bila je osposobljena za prikupljanje i sređivanje podataka o neprijatelju. Posebno je bila osposobljena da prati pokrete brodova, kako je, u osnovi, bila i postavljena. Međutim, brzo se pokazalo da nije bila osposobljena da prati brze promjene kod neprijatelja koji se povlačio, gubio snage i pregrupisavao.

Trupna izviđačka služba, koja je bila sposobna da se blagovremeno prebaci na otoke i u utvrđene rejone i dostavi precizne podatke, skoro da nam je sasvim nedostajala. To će naročito doći do izražaja kod prodora u južnu Istru, koju pomorska komanda, zbog daljine nije uspjela obuhvatiti svojom obavještajnom mrežom, što joj je uspjevalo na kvarnerskim otocima, Hrvatskom primorju i području Rijeke. Oklijevanje odreda mornaričke pješadije na prilazima Puli rezultat je, među ostalim uzrocima, i nemanja tačnih podataka o stanju i situaciji kod neprijateljevih snaga u rejonu Pule. Očekivale su se jake snage i snažan otpor, a bez tačnih podataka o njihovom rasporedu bilo je rizično napadati.

Zadatak. Vrhovni komandant maršal Tito, u februaru 1945. godine postavio je pred armiju zadatak da oslobodi cjelokupnu etničku teritoriju naših naroda, okruži i prisili na kapitulaciju sve okupatorske snage na teritoriji Jugoslavije. 4. armija, raspoređena u sjevernoj Dalmaciji i Lici, primila je zadatak da razbije neprijateljske snage između rijeke Une i otoka Paga, a zatim da produži nastupanje kroz Liku, Hrvatsko primorje i Istru ka Soči i Koruškoj. U prvoj fazi trebalo je osloboditi Liku i otoke Pag i Rab. U drugoj osloboditi Hrvatsko primorje, izbiti na staru jugoslovensku granicu i osloboditi kvarnerske otoke. U trećoj iskrčati se u Istru, preći staru granicu i preduzeti napad na Trst i prodor prema Koruškoj.

Mornarica je dobila zadatak da osigura podršku 4. armije u otočkom i obalnom području i osigura prevoženje morem ljudstva i materijala iz pozadine na front. 9. divizija i pomorska komanda sjevernog Jadrana, koje su 16. marta 1945. primile zadatak od komande armije i komande mornarice, bile su određene da nastupaju otočkim i obalnim područjem i u prvoj fazi savladaju njemačke snage na otoku Pagu, Rabu i duž podvelebitskog primorja u Karlobagu i Jablancu.

Komandovanje. Mornaričke snage određene da uzmu učešće u završnim operacijama, bile su potčinjene pomorskoj komandi sjevernog Jadrana, a ova je bila operativno potčinjena komandi 4. armije. Iako su to bila jedina borbena dejstva koja je u završnim operacijama vodila mornarica, komanda mornarice ih je, po mojem mišljenju, pravilno prepustila komandi sjevernog Jadrana, dok je za sebe zadržala prevoženje morem iz dublje pozadine (južnih jadranskih i alban-

skih luka) novomobilisanih boraca sa Kosmeta i iz Makedonije, borbenih potreba, goriva i hrane za potrebe prvenstveno 4. armije, a dijelom i drugih snaga koje su napredovale južno od Save.

Mornarica je jednovremeno izvršavala svoje stalne zadatke na oslobođenom dijelu mora i obale, — obezbjeđivala plovne puteve, osiguravala kritične sektore obale, prevozila savezničku pomoć itd. Da bi komandi 4. armije pružio potrebne savjete o upotrebi mornaričkih jedinica i rješavao iskrsele probleme na licu mjesta, u najvažnijim fazama operacije komandant mornarice nalazio se na komandnom mjestu 4. armije.

Između komandi sjevernog Jadrana i 9. divizije bilo je uspostavljeno stalno sadejstvo neposrednim kontaktom štabova i zajedničkim radom na pripremi odluka o upotrebi snaga. Osnovna podjela zadataka između ove dvije komande proizilazila je iz karaktera samih jedinica i zadataka koje su primile pred početak operacija. Tako je komanda sjevernog Jadrana preuzela na sebe: prikupljanje obavještajnih i izviđačkih podataka, s obzirom na to što se radilo o njenom operativnom području na kojem je imala organizovanu i uigranu mrežu; transport i obezbjeđenje trupa na moru, podršku iskrčavanja i borbi na kopnu u granicama ograničenih mogućnosti naoružanih brodova; zaštitu boka i pozadine iskrčanih jedinica od mogućih prepada i intervencija sa mora; dotur i snabdijevanje iskrčanih jedinica borbenim i životnim potrebama, i evakuaciju ranjenika. 9. divizija sa odredom mornaričke pješadije bila je nosilac napada i likvidacije neprijateljskih garnizona i utvrđenih rejona na otocima; odred mornaričke pješadije je u saglasnosti sa komandom divizije dobivao samostalne zadatke na taktičkim pravcima i za njih odgovarao pomorskoj komandi; sa susjednim brigadama divizije organizovao je sadejstvo.

SAVEZNIČKE POMORSKE SNAGE NA JADRANU

Velika Britanija je tokom 1944. godine na našem dijelu Jadrana, najprije sa bazom na Visu, a zatim na Istu, držala promjenljivi broj snaga. Najčešće je to bilo 5 do 6 torpednih čamaca, motornih topovnjača i patrolnih brodova, povremeno do 4 manja razarača, 10 desantno-jurišnih brodova i sredstava, među kojima do 3 broda za artiljerijsko-desantnu podršku i jedan komandni brod. Njihova dejstva na ovom dijelu Jadrana bila su u skladu sa dozvolom Vrhovnog štaba. Koncem 1943. i početkom 1944. godine te snage su imale određeni utjecaj u odbrani Visa, a njihovo prisustvo na Jadranu davalo je stabilnost našim komunikacijama sa Visa za južnu Italiju. U nekoliko prodora u Kvarnerić jeseni 1944. godine nanijele su gubitke njemačkim pomorskim snagama i tako stvorile povoljnije uslove za naša dejstva koja su se u jesen i zimu 1944/45. godine sve više intenzivirala na području Kvarnera i Kvarnerića. U ovim dejstvima i sadejstvu sa našim snagama bilo je nerazumijevanja, nesporeduma, pa čak i sudara na moru. Međutim, sve to ne može osporiti doprinos savezničkih pomorskih snaga u borbi sa njemačkim snagama na našem dijelu Jadrana.

Stvari su se sasvim izmijenile pred i u toku završnih operacija. Saveznici su još imali mnogobrojan odred brodova u Zadru, više-manje neaktivan. Nama su u završnim operacijama bila potrebna desantno-transportna sredstva za prevoz tehnike koja se teško ukrcavala na naše jedrenjake i, brodovi za artiljerijsku podršku prilikom iskrcavanja i u borbi u utvrđenim rejonima poslije iskrcavanja. Bilo je odlučeno da im se predoče problemi i zatraži pomoć.

Nekoliko dana prije početka završnih operacija, u Zadar su uplovila 3 desantna broda za artiljerijsku podršku i 3 desantna tenkonosca za transport artiljerije, vozila i druge teže tehnike. Ova sredstva bila su određena da sadejstvuju jedinicama 4. armije i mornarice na obalnom i otočkom pravcu. U Ankoni, gde se nalazio britanski pomorski štab za komandovanje snagama na sjevernom Jadranskom, sa jednom flotilom lakih pomorskih snaga bio je baziran i divizion od 8 motornih topovnjača bivše jugoslovenske mornarice.

Po sporazumu Vrhovnog komandanta NOV i POJ i komandanta savezničkih snaga na Sredozemlju, koji je bio zaključen u Beogradu, ove su jedinice bile dužne da izvršavaju zadatke koje bi im postavila naša komanda mornarice. Dogovoreno je da se, ukoliko se tokom operacija ukaže potreba iskoriste za osiguranje na moru. Inicijativa u tom pogledu već je ranije dolazila sa njihove strane. Oslobođilački rat bližio se kraju, pobjeda je bila na domaku, pa su htjeli nešto doprinijeti. Međutim, one će zajedno sa britanskim snagama, pod čijim su utjecanjem još bili, poslije borbi za Pad pokazati sve manje interesa, a poslije borbi za Rab biti će isključene iz daljnjih operacija. Bilo je očito da Saveznici žele odužiti naše napredovanje prema Istri. Tako je najteži dio završnih operacija — napad na Lošinj i Cres i iskrcavanje u Istru — izvršen isključivo našim snagama, gdje se najrazličitijim improvizacijama i vanrednom upornošću nadoknađivao kvalitet i broj pomorskih sredstava.

TOK DEJSTAVA, REZULTATI I ISKUSTVA

Planom operacije je predviđeno da se do 15. aprila oslobode Pag i Rab, a jedinice koje su nastupale preko Like izbiju na liniju Bihać — Vrhovine — Otočac; do 20. aprila Lošinj, Cres i Krk i izbiju pred Rijeku, a do konca maja da se oslobode Istre, Slovenačko primorje i Trst.

Tempo operacija odvijao se znatno brže i stalno je narastao. Razbijene njemačke snage na ličkoj visoravni i otocima pružile su prvi sljedeći snažan otpor na Rječini. Moral naših jedinica stalno je rastao kako su se redale pobjede i osjećala nemoć neprijatelja da im se odupre. Prva faza završena je oslobađanjem Raba i Senja 3 dana prije roka, druga faza 9 dana prije izbijanjem na Rječinu i oslobađanjem otoka Krka, Cresa i Lošinja. Kao što je poznato, naše snage ušle su u Trst 1. maja, a njemački otpor u gradu prestao je 3. maja kada je i odred mornaričke pješadije ušao u Pulu. Ovde je otpor trajao do 7. maja kada je odbrana bila prisiljena na predaju, a jednovremeno je kapitulirala i korpusna grupacija kod Ilirske Bistrice, čime je prestao svaki organizovani otpor pred frontom 4. armije.

Ma koliko da su nam pripreme izgledale potpune, ipak su brigadama 9. divizije ovo bila prva zajednička dejstva sa mornaricom. Sigurno je da bi brigade 26. divizije ove zadatke na početku operacije bolje izvodile jer su već imale iskustva u sadejstvu sa mornaricom. Međutim, i brigade 9. divizije vrlo brzo su sticale potrebna iskustva. S pravom se kaže da u ratu dan vrijedi za mjesec, a mjesec za godinu. Prilikom iskrcavanja na Lošinj, Cres i Istru brodovi, pješadija, artiljerija i mineri su već bili uigrani timovi. Ukcrcavanje, sjedinjavanje na moru, pokreti i napadi tekli su skladno i koordinirano.

Nedostatak broskog prostora odlučit će da se u nastavku dejstva ide najprije na Krk, a zatim na Lošinj i Cres. Nama je izgledalo da je trebalo prije ići na Lošinj i Cres, pa smo to i predlagali. Komandant armije, na sastanku u Senju obrazlažući svoju odluku, istakao je da su se snage 4. armije izdužile i otkrile desni bok, da su sada na svega jednoj komunikaciji uz obalu u Hrvatskom primorju, da se još osjeća jak pritisak njemačkih snaga sa sjevera na bok armije i u zaključku naglasio da je neophodno proširiti armijsku osnovicu prije početka napada na njemački korpus na Rječini. S nezauzetim Krkom ne samo što je bila stiješnjena komunikacija uz more, već se sa njega moglo dejstvovati po prostori s koje će jedinice podilaziti za napad na Rječinu, imati razmještene rezerve, pozadinske baze i ostale elemente borbenog poretka.

Gubitkom otoka Krka i početkom borbi na Rječini, Nijemci su izgubili svaku mogućnost baziranja pomorskih jedinica u Rječini i morali su ih povući iz Riječkog zaliva, što je bila još jedna prednost odluke da se prvo napada Krk.

Poslije uspješno završenih borbi na otocima Cresu i Lošinju naše jedinice na sjevernom dijelu otoka Cresa nalazile su se razdvojene od Istre morskim kanalom širokim svega 3 milje. O iskrcavanju u Trst razmišljalo se u štabovima od početka operacija. Stavljani sada u situaciju da izvrše neposredne pripreme, njima nijesu izmakle iz vida neke karakteristike rejonu gdje će se iskrcavati.

Cres na tom dijelu nema podesnih luka ni mjesta za ukrcavanje, obala Istre, na drugoj strani, je vrlo strma i također, bez podesnih mjesta za iskrcavanje, naročito tehnike. Njemački garnizoni u Plominu, Medveji, Ičićima i Lovranu, a još više minske prepreke u moru, stijesnili su zonu prevoženja na svega dvije hiljade metara i uputile prve konvoje tokom prve i druge noći na samo jedno malo pristanište — Brseč. Mjesto prevoženja je potpuno otkriveno prema otvorenom moru i Nijemci su mogli, bez rizika, privući svoje ratne brodove iz Pule uz istarsku obalu i nanijeti nam krupne gubitke, pa čak spriječiti iskrcavanje. Rejon se uz to nalazio i u dometu obalske baterije iz Ičića.

Da li su Nijemci sve ovo uočili i da li će iskoristiti prednosti koje im se pružaju? Ovo pitanje se postavljalo tim više kad se uočilo da se 97. korpus već osam dana žilavo bori na Rječini i da je potpuno zakočio napredovanje glavnine naše 4. armije. Dakle, po svaku cijenu neprijatelj će braniti prodor naših snaga u Istru i prema Trstu, a na tome dijelu, svega tri milje od istarske obale, su mu krupne snage. Odluka komandanta armije, u situaciji kad je glavnina armije bila

zaustavljena pred Rijekom, da dejstva prenese na krila, sjeverno od Snježnika i Ilirske Bistrice na desno krilo i preko Cresa u Istru na lijevo krilo, iznenadila je njemačkog komandanta korpusa. Iskrčavanje u Istru, zbog nevremena i nedostatka broskog prostora, produžilo se od 25. do 29. aprila za operativne a sve do 4. maja za pozadinske dijelove. Dovoljno vremena da neprijatelj dovuče kopnene i pomorske snage i zakoči iskrčavanje, i tako našim snagama ne ostavi za izbor gotovo nikakvu alternativu da uspješno izvrše zadatak na ovom pravcu.

Na kopnu su, iako prekasno, pokušali nešto učiniti. Drugi dan poslije početka iskrčavanja, iz Pule je upućen u tom pravcu ojačani pješadijski puk iz 97. korpusa sa kojim se 4. brigada 9. divizije sukobila 27. aprila u rejonu SV. Nedjelja i Strmac. Na moru nijesu za sve vreme iskrčavanja ništa preduzeli, osim što je obalska baterija Ičići tukla veoma tačnom vatrom naše brodove uz istarsku obalu i u vožnji između Mošćeničke drage, Brseća i rta Jablanca na Cresu.

Iskrčavanjem u Istru zajednička dejstva sa 9. divizijom bila su završena. Ona se dijelom snaga uputila u pozadinu njemačkih snaga koje su se borile na Rijeci, a glavninom krenula preko Istre na Trst. Odred mornaričke pješadije i flotile naoružanih brodova i patrolnih čamaca sa dva bataljona operativnog sektora za Istru koji su se tu već nalazili i krenuli na Pulu. Poslije nekoliko dana žestokih borbi ove snage će konačno 7. maja 1945. savladati posadu koja se vrlo uporno branila u utvrđenjima i zarobiti 2.200 Nijemaca. Pula je imala status „utvrđenog mjesta” i smjela se napustiti samo po odobrenju Hitlera i ličnom naređenju komandanta grupe armija.

Napad na Pulu kao izrazito utvrđenu pomorsku bazu može biti predmet posebnog članka. Na ovom mjestu treba reći da se nije dovoljno i blagovremeno uočilo u pomorskoj komandi, koja je bila odgovorna za operacije u južnoj Istri, da je napad na dobro utvrđenu i branjenu bazu Pula, ako se neprijatelj odlučio da je uporno brani, mnogo teži nego napad na bilo koji utvrđeni rejon na otocima. Napad na takovo utvrđenje može početi poslije dobro i solidno izvršenih priprema i sa dovoljno snaga koje mogu stvoriti povoljan odnos i nadoknaditi nedostatak težih kalibara artiljerije i avijacije.

Procjena situacije očito nije dozvoljavala da se odugovlači sa napadom, jer je Pula mogla postati uporište snaga koje su i pokraj pobjedničkog marša naše armije još imale krupne pretenzije prema našoj zemlji, naročito njenim novooslobođenim dijelovima. Našem komandovanju nijesu bile nepoznate kombinacije i pripreme koje su se vršile uz znanje savezničkih armija u Italiji. Dakle, politička više nego vojna procjena situacije dovela je do zaključka da se izvrši napad na Pulu ili, preciznije rečeno, na utvrđenje na poluotoku Muzil, koje se nastavlja na grad i predstavlja najutvrđeniji dio baze sa vrlo solidnim starim austrougarskim utvrđenjima i novoizgrađenim bunkerima, opasanim bodljikavom žicom i sa nekoliko redova mina, i likvidira njemačka odbrana.

Vojnički gledano neprijatelj je bio izolovan, nije se mogao probiti morskim ni kopnenim putem. Pokušaj dijela snaga da se izvuče morem bio je osujećen od naših naoružanih brodova i artiljerije sa

kopna gdje su mu potopljena 4 broda. Iz isturenog utvrđenja kraj Pule, na krajnjem jugu Istre, neprijatelj nije imao uticaja na dejtva drugih njegovih snaga, a mornarička pješadija likvidacijom ovog utvrđenja završavala je svoj ratni zadatak i nije bilo potrebe da se žuri. Najzad, kada se neprijatelj, poslije pregovora o predaji grada, povukao na poluotok Muzil bilo je očito da se namjerava boriti do kraja.

Kad je odlučeno da se napada Muzil, svi bataljoni odreda mornaričke pješadije još nijesu bili pristigli, a artiljerija koja je također kasno prebačena sa Cresa u Istru predugo se zadržala na putu do Pule. I da su pristigle sve snage, uključivši i dva svježja bataljona mornaričke pješadije iz Dalmacije i dva istarska bataljona, odnos snaga nije mogao biti ni 1 : 1. Napominjem da smo u napadu na utvrđene rejone na otoku Rabu postizali odnos 6 : 1.

Međutim, i da se postigao odgovarajući odnos, jedva da bi to nešto više značilo, jer je poluotok Muzil odvojen od Pule sa svega nekoliko stotina metara uskom i jako tučenom prevlakom preko koje se jedino moglo napadati. Iskrčavanje na Muzil sa mora nije dolazilo u obzir jer je on preuzak, obale su mu strme, a svi prilazi tučeni iz utvrđenja. Objektivno, uslova za napad, kad se neprijatelj već jednom zatvorio u utvrđenje Muzil, nije bilo.

Zaključak može biti samo jedan — trebalo je blagovremeno imati podatke o neprijatelju u Puli i pripremljen plan koji bi obezbijedio da se snage odreda sa potrebnim ojačanjima što prije dovuku u rejon Pule i odmah preduzmu energičan napad na garnizon, prije nego što se neprijatelj zatvori u utvrđenje. Kad to nije postignuto trebalo ga je blokirati i ne forsirati napad.

Ipak, napad i gubici u borbi za utvrđenje Muzil za odred mornaričke pješadije nisu bili uzaludni. To je predstavljalo značajno borbeno iskustvo u izgradnji mornaričko-desantne pješadije, a borcima i starješinama odreda krunu borbenog puta i zadovoljstvo da je pred njihovim napadima kapitulirala posada od 2.500 njemačkih vojnika od čega je 2.200 zarobljeno, a oko 300 poginulo.

Njemačke pomorske snage za sve vreme dejstava na otocima i obali jedva da su se osjetile — bilo je svega nekoliko borbenih dodira.

Postavlja se pitanje — kako se moglo dogoditi da se pomorske snage ne angažuju dok se kopnene žilavo bore na obali i otocima? Sigurno je da borbeni moral njemačkih pomorskih snaga nije bio slabiji od jedinica na kopnu. To se uostalom vidi i po tome što se prilikom povlačenja ispred naših snaga iz Pule i Trsta prema Veneciji nisu htjeli predati ni saveznicima, već su većinu brodova nasukali ili potopili na ušću Soče i Pijave. Opći odnos snaga na moru, pogotovo na našem dijelu sjevernog Jadrana i međuotočkom području kuda su se kretali naši konvoji, sasvim im je omogućavao dejstva, naročito poslije oslobođenja Raba kada savezničke snage više nijesu učestvovala u borbama. Posebna šansa im se pružila kad su se, na relativno dugim rutama i vrlo sporim konvojima, prebacivale trupe na Lošinj i Cres i prilikom iskrčavanja naših snaga u Istru.

Odgovor na ovo pitanje leži, po mom mišljenju, u slabo riješenoj organizaciji komandovanja pomorskim snagama i odsustvu zajedničkog plana upotrebe svih snaga u protudesantnoj odbrani.

Mornarička komanda JUG sa sjedištem u Trstu, najstarija mornarička komanda na jugu Evrope, svojevremeno odgovorna za čitav sredozemni basen, u januaru 1945. preuzela je neposredno pod svoju komandu preostale pomorske snage bazirane glavninom u Trstu i Puli, a dijelom u Rijeci, Lošinj i Cresu. Komandovanje je bilo suviše centralizovano postavljeno da bi se obezbijedilo potrebno sadejstvo sa snagama KoV u odbrani obale i otoka. Dogodilo se da njemačka grupacija pred frontom naše 4. armije, kojoj je jedino pretila opasnost od desanata u sjevernom Jadranu, nije imala organizovano neposredno sadejstvo sa pomorskim snagama u odbijanju i sprečavanju desanata.

Ponovilo se i ovog puta, kao što je to bio čest slučaj u novijoj pomorskoj historiji, da se neaktivne i „sačuvane“ pomorske snage u ratu končem rata uhvate kao plijen. Tokom 1. maja 1945. one su isplovile iz Pule, sjedinile se sa onima iz Trsta i uputile se prema Veneciji, gdje su dugo odbijale da se predaju savezničkom pomorskom sastavu koji ih je presreo. Od oko 40 ratnih brodova raznih vrsta, samo manji dio se predao, dok su se drugi nasukali ili potopili.

Ako bismo izvlačili neka najopštija iskustva iz uloge jugoslovenske mornarice u završnim operacijama i njenim dejstvima: na krilu armije, trebalo bi istaknuti:

— da su plovni sastavi borbenih i transportnih brodova i sredstava, iako vrlo skromnih mogućnosti, obezbijedili na čitavoj dubini operacije ne samo njeno praćenje otočkim i obalnim pravcem na kome su napredovale snage jedne kompletne divizije, nego su u najkritičnijim periodima obezbjeđivali manevar i zamah armijske operacije (oslobođenje Krka i proširivanje osnovice za vreme podilaska i napada na Rječinu, i iskrcavanje u Istru radi obuhvata i obilaska njemačkog korpusa na Rječinu);

— da je armijska operacija bila u cjelini oslonjena na snabdjevanje morem, jer joj to slabe i nerazvijene kopnene komunikacije uz obalu i preko sjeverne Dalmacije, Like i Gorskog kotara nijesu omogućavale; i u savremenim uslovima, pri razvijenijim drumskim komunikacijama i sredstvima transporta, u sličnim dejstvima armije duž obale, najverovatnije će ceste biti zauzete borbenom tehnikom i pokretima operativnih dijelova prvih ešelona i rezervi, a dotur i snabdjevanje će se oslanjati na pomorske komunikacije, kojima još sa mnogo manje teškoća mogu teći velike količine tereta kakav je potreban savremenoj armiji;

— ulazak naših brodova u Trst 5. maja 1945. prije drugih savezničkih pomorskih snaga, makar i simbolički, jasno je označio naše prisustvo i na moru i kompletirao postavljeni cilj završnih operacija — oslobođenje naše cjelokupne etničke teritorije koja van sumnje uključuje i naše obalno more;

— iskustvo završnih operacija, kao i sva ranija iskustva pokazuju nam da je južni dio Istre sa Pulom od neposrednog interesa za pomorske snage i komandu koja je odgovorna za jadransko pomorsko vojište, dok je od manjeg interesa za armiju koja organizuje napad ili odbranu po pravcima na kopnenom frontu (njemački 97. korpus povlači iz južne Istre i Pule svoje snage na pravac Rijeka — Trst, a ostavlja Pulu mornarici da je brani; 4. armija glavninom snaga najkraćim pravcem prodire ka Trstu prepuštajući dejstva u južnoj Istri i Puli jugoslovenskoj mornarici);

— komandovanje jedinicama jugoslovenske mornarice u završnim operacijama bilo je riješeno adekvatno postavljenim zadacima i snagama koje su učestvovala i predstavlja aktuelno iskustvo za komandovanje mornaričkim snagama koje dejstvuju na primorskom krilu armije; sigurno je da smo raspolagali savremenijim udarnim snagama na moru, komandovanje se moglo i drugačije postaviti, na primjer, formirati poseban združeni odred ili taktičku grupu; međutim, iskustvo pomorske komande sjevernog Jadrana govori da nije potrebno uz operativno-teritorijalnu komandu imati i posebnu i uporedo sa ovom komandu za pomorske udarne snage ako one dejstvuju na istom operativnom području.

Viceadmiral
Branko MAMULA

LITERATURA

Vojna enciklopedija, knjiga 6; *Pomorska enciklopedija*, knjiga 5; *Zbornik dokumenata NOR*, tom 8, knjiga 3; *J. Vasiljević — Dejstva na Jadraniu u NOR*; *Dadley Pope — Flag 4*; članak *J. Černog, armirala u penziji — Mornarički glasnik* br. 3/65.

SAVREMENIJE KOMANDOVANJE U TRUPI

U poslednje vreme sve je više teorijskih radova o komandovanju, ali pretežno o radu viših komandi. Međutim, o praksi i uopštavanju iskustava trupnih komandi manje se piše. Bilo bi korisno studioznije ispitati rad i uspehe trupnih komandi, uočiti uzroke izvesnih slabosti, ukazati na iskustva i metode rada komandnata i organa komandi.

I. KARAKTERISTIKE RATNIH DEJSTAVA I NJIHOV UTICAJ NA KOMANDOVANJE U TRUPI

Operacije i bojevi u dva svetska rata imali su različite fizionomije i karakteristike, što je uslovalo više faktora: razvitak proizvodnih snaga i ratne tehnike, klasni odnosi u društvu, veličina nacionalnih armija, karakter rata itd. U prvom svetskom ratu komandovalo se u uslovima pretežno pozicione vojne, ograničenih ciljeva operacija i bojeva i relativno dugih priprema koje su trajale i po nekoliko meseci. Pešadija je, uz prethodnu dugotrajnu artiljerijsku pripremu, uglavnom bila nosilac dejstava, dok se manevar ispoljavao u obliku proboja. Između dve operacije bile su velike operativne pauze.

Drugi svetski rat imao je drugačiju fizionomiju. On je, pre svega, bio manevarski zbog intenzivne upotrebe krupnih oklopnih jedinica, avijacije, artiljerije, vazdušnih desanata i partizanskih dejstava. Pripreme operacija su bile kraće (i veće operacije su pripremljene za desetak dana), pokreti i manevri brži, kraće operativne pauze, borbeni poreci su imali dva do tri ešelona, jedinice su dobijale dublje zadatke deljene na etape, tempo napada bio je veći itd.

Već u pomenuta dva svetska rata uočavaju se različiti uslovi za komandovanje. To se odrazilo na veličinu i broj štabova po vertikali, na vrste i broj sredstava veze, na skraćivanje vremena za donošenje odluke i planiranje operacija i bojeva. Planiranje operacija postalo je kompleksnije jer su one po razmerama, zamahu, tempu i angažovanju sredstava sve komplikovanije, što zahteva usavršavanje komandovanja.

S obzirom na savremena borbena sredstva (raketno-nuklearna, elektroniku) i usavršavanje klasičnih, treba očekivati da će promene u eventualnom ratu biti još veće.

Karakter eventualnog raketno-nuklearnog rata daje pečat organizaciji i formaciji oružanih snaga i njihovoj upotrebi u strate-

gijsko-operativnim i taktičkim razmerama. To uslovljava promene u borbenom poretku, rasporedu i grupisanju snaga, menja shvatanja o koncentraciji i dovođenju jedinica, briše granicu između fronta i pozadine, a nuklearni udari dovode do strategijskih uspeha i uslovljavaju taktičke, za razliku od ranijih ratova itd.

Nosilac tempa napada biće nuklearni udari, vazdušni desanti uz angažovanje masovnih oklopnih snaga i avijacije; otpočinjanje operacija i bojeva iz pokreta, ili bar prelazak iz napadnih dejstava u odbrambene i obrnuto; izlomljeni frontovi, brzi obrti situacija, veća dubina i tempo bojeva i operacija, partizanska dejstva itd.

Komandovanje taktičko-operativnim jedinicama zahteva još u miru da se predvidi fizionomija rada komandi u ratu i da im se mirnodopska praksa što više približi.

Funkcije komandovanja¹ (organizacija, planiranje, odlučivanje — naređivanje, kontrola i analiza iskustava) pretrpeće velike promene u obimu, preciznosti i brzini, a time i u efikasnosti izvođenja borbenih radnji koje će teći uz velika naprezanja, gubitke i psihološke krize. Eventualni rat će od komandanata, komandira i svih starešina tražiti mnogo veću moć rasuđivanja i zaključivanja, sposobnost da preuzmu odgovornost, stvaralačku maštu, spremnost da se brzo donese odluka, hrabrost, vojnostručna i tehnička znanja i sposobnost da se rukovodi komandama i potčinjenim jedinicama.

Uticao novih borbenih sredstava izaziva velike reperkusije na komandovanje i to u dva različita pravca, ali međusobno uslovljena. S jedne strane, traži se stroga centralizacija komandovanja u određivanju cilja i obima zadatka, angažovanju snaga, upotrebi nuklearnih sredstava, angažovanju vazdušnih desanata itd., kao i zahtev za rukovođenjem operacijom na direktan način, a sa druge, nameće se sve veća potreba za decentralizacijom, samostalnošću operativno-taktičkih komandi u okviru zadataka pretpostavljene komande, pogotovu u dejstvima na širokim frontovima i većim dubinama, teško prohodnom zemljištu, pri slaboj vidljivosti i brzim obrtima situacije.

Svi organi komande moraju temeljito poznavati i brzo saznati operativno-taktičku situaciju, mogućnosti sopstvenih i protivničkih snaga i sredstava, da bi mogli da obezbede komandantu složene, tačne i za kratko vreme pripremljene proračune za upotrebu snaga i sredstava, naročito nuklearnih. Otud će rad komandi na pripremi planiranja operacija i bojeva biti neprekidan, a odlučivanje će se bazirati na solidnijim proračunima i kratkim konsultovanjima. Pokretljivost, savremena organizacija rada i tehnička opremljenost štabova za bolji i brži rad (što pretpostavlja smanjivanje manuelnog, a povećavanje misaonog rada) neodložni su zahtevi koji se postavljaju ne samo u ratu, već i u miru kada obučavamo komande i jedi-

¹ Ima više gledišta o pojmu funkcije komandovanja: u vojnoj enciklopediji 4, str. 570. kaže se da funkcija komandovanja obuhvata: donošenje odluka na bazi procene, izdavanje zapovesti i rukovođenje akcijom. Neki, opet, pod pojmom funkcije komandovanja podrazumevaju planiranje, organizaciju, odlučivanje, kontrolu i analizu iskustava koju ja prihvatam.

nice za eventualni rat. Otud potreba da se mirnodopsko komandovanje što više prilagodi ratnim prilikama, a to, po mom mišljenju, znači radikalno menjanje sadašnjeg sistema i metoda rada komandi i komandanata.²

Faktor vreme postao je još izrazitija dimenzija komandovanja. Vreme, brzina i dobro izvršenje zadatka u miru i borbenih radnji u ratu predstavljaju sve više merilo dobrog komandovanja i borbene vrednosti komandi i jedinica. Zbog toga svaka trupna komanda mora stalno ispoljavati aktivnost u traženju novih organizacionih formi i metoda rada, kako bi za kraće vreme i uz manje napora i utroška snaga i sredstava postigla veće rezultate. To će doprinosti visokoj vojnoj organizovanosti i efikasnosti, unaprediti odgovornost i disciplinu, što je suštinska pretpostavka uspešnog komandovanja.

II. NEKI AKTUELNI PROBLEMI KOMANDOVANJA U TRUPI

U višim komandama, gde se stiču i realizuju planovi i programi, direktive, propisi i pravila zapaža se da u praksi nastaju odstupanja od planova zbog neusklađenosti propisa i rešenja. Načela komandovanja i ovlašćenja ne daju dovoljno mogućnosti trupnom komandantu i komandi da sve zadatke do kraja, na vreme i dobro izvrši.

Planovi i norme se daju za duži period, a kadrovska i materijalna strana ne prate postavljene zahteve. Protivrečnosti u zahtevima

² Poslednje KŠRI na terenu iz rada jedne divizije ukazuju na niz pozitivnih iskustava (usvojeni su principi naše doktrine, spremnost komande za velike napore, inicijativa, realnost i pravilnost u odlučivanju itd.), ali je bilo slabosti koje su, uostalom, karakteristične za većinu naših komandi.

Tako, na primer, malo se vodilo računa o odmaranju ljudstva (postojao je plan odmaranja), pa je nakon dva dana i dve noći intenzivnog rada gotovo celo ljudstvo bilo premoreno.

Način vođenja dinamike nametnuo je takav tempo rada u komandi kakav u stvarnoj situaciji ne bi postojao. Uprkos zadatku u zapovesti da se šalju samo dnevni izveštaji (a u toku borbe u hitnim slučajevima), komanda divizije je dobijala toliko izveštaja od potčinjenih (posrednika) i naređenja od pretpostavljene komande, da je morala za svaku sitnicu izveštavati i naređivati. Tako je u toku 24 sata svaki čas u proseku slala deset depeša i naređenja, što je angažovalo oko 10 ljudi od 15 minuta do pola časa rada za svaku depešu.

Organi rodova radili su efikasnije od operativnog odseka jer su im poslovi određeni, a zadatak i obaveze precizniji. Međutim, operativni organ je donekle zatajio zbog neprecizne podele rada, jer su svi radili sve, pa je ostalo neobavljenih važnijih poslova koji su bili neophodni za komandanta. Takav rad operativnog organa opterećivao je komandanta poslovima koje su drugi mogli obaviti.

Zastarelost tehničkih sredstava za rad štabnih oficira i nedostatak normativa zahtevali su veliki manuelni rad i fizička naprezanja.

Uprkos postojanju unutrašnjih veza na KM izražena je tendencija da svi rade u operativnoj sali. Veza i međusobno obaveštavanje starešina na KM, PKM i RKM kasnila je 3 do 6 časova. Zbog slabe veze PKM i RKM nisu mogli preuzeti ulogu osnovnog KM prilikom premeštanja ili eventualnog uništenja.

Upotreba nuklearnih sredstava i avijacije, pa i angažovanje oklopnih snaga, nije dovoljno sinhronizovana.

i mogućnostima traže od trupnih komandi veliku sposobnost u pronalaženju vlastitih rešenja koja nisu uvek blagovremena ni adekvatna, a time ni solidna.

Sektorsko delovanje rodova i službi, i ne samo njih, uslovljava dupliranje poslova, isticanje prioriteta za neke poslove, što često razvodnjava težišne zadatke, dobijene od viših komandi za odgovarajući period. Dešava se da se za neke težišne zadatke ne obezbedi odgovarajuće vreme ni potrebne snage. Previše se računa na subjektivni faktor i organizaciju rada u trupi. Pored glavnih zadataka često se dobijaju i vanredni, što ugrožava dobro i pravovremeno izvršavanje datih zadataka. Tome treba dodati i to da sam život trupe nameće još 20 do 40% zadataka na kojima se komanda mora angažovati, što dovodi do izmene planova rada, površnosti i neefikasnosti. Oseća se potreba za filtrom kod svake komande kroz koji će proći sve ono što trupa u datom vremenu, raspoloživim snagama i sredstvima, može da učini.

Trupne komande su opterećene suvišnim administriranjem i izveštavanjem. Ima pojedinih odseka, naročito referenata u pozadini, koji gotovo isključivo rade na izveštajima, pa ih komandant teško može angažovati na praktičnim poslovima kontrole i pomoći u jedinicima.

Ima poslova u komandama koji se teže mogu oceniti ili se ne ocenjuju po datim kriterijumima, što dovodi do subjektivizma i neobjektivnosti. I kriteriji za ocenu rada i uspeha jedinice su neujednačeni, čak i u okviru jedne komande, a pogotovu između različitih stepena komandovanja. Najizrazitije se to može videti prilikom ocenjivanja nastave, moralno-političkog stanja, discipline pa i borbene gotovosti.³ Trupne komande su same morale da izrade vlastite kriterije. Tako je prošle godine, na primer, po našim kriterijima stanje u jedinici prema Pravilniku za ocenjivanje bilo vrlo dobro. Ekipa prve pretpostavljene komande dala je slabiju ocenu, jer nije uzela u obzir sve elemente koji su predviđeni Pravilnikom. Ekipa drugo pretpostavljene komande je potvrdila našu ocenu, ali samo u nastavi, a ne i u drugim sektorima rada.

U praksi ima veoma velikih razlika u metodu rada komandi. Uprkos tome još nisam bio ni na jednom savetovanju gde bi se raspravljalo o sistemu komandovanja i metodima rada. Svaka komanda je prepuštena pretežno vlastitim iskustvima i uticaju svog komandanta. Oseća se potreba za izjednačavanjem gledišta i uopštavanjem iskustava u rukovođenju i komandovanju, kao i za unošenjem novina iz bogate savremene prakse. Ovo upućuje na diskusiju i konfrontaciju mišljenja radi traženja trajnijih rešenja nekih problema koji trupu opterećuju. I najzad, na taj način olakšalo bi se mlađim starešinama da se brže snalaze u praksi, jer im vojne škole ne daju mnogo iskustava u komandovanju, te su prepuštene isključivo praksi, što im usporava razvitak.

³ Smatram da pod pojmom borbene gotovosti treba podrazumevati: popunjenost ljudstvom i tehnikom, njen kvalitet i ispravnost, obučenost i uvežbanost jedinica, moralno-politička pripremljenost ljudstva za naprezanja i zadatke, mobilnost i operativnost komandovanja.

O uslovima rada trupnih komandi i njihovom uticaju na mirnodopsko komandovanje. Sistem komandovanja pojedinih komandi i njihovi metodi rada dosta su različiti čak i u okviru jednog vida ili roda, iako baziraju na istim opštim načelima. To je uslovljeno nizom faktora, od kojih ćemo navesti samo neke.

Dislokacija jedinice u opštem razvoju oružanih snaga (od posebnog je značaja da li je jedinica u prvom ili drugom strategijskom ešelonu, bliže ili dalje od državne granice, u brdskoplaninskom području sa manjim brojem komunikacija ili u nižim područjima sa razvijenom saobraćajnom mrežom, u prirodno razvijenom području ili manje razvijenim regionima itd.).

Raspored nižih jedinica, takođe, u velikoj meri utiče na sistem rada i komandovanja (nije svejedno da li je puk (brigada) u jednom ili više garnizona). Kad je jedinica u jednom garnizonu, uticaj komandanta i organa komande je neposredniji, brže se rešavaju problemi, jedinica je homogenija snabdevanje i zbrinjavanje je brže i lakše itd. Ako je puk (brigada) raspoređen u više garnizona, komanda je prisiljena da dugoročnije planira i daje zadatke, vodeći računa o realnim mogućnostima nižih komandi. Ovde dolazi do izražaja veća samostalnost starešina detašovanih jedinica, jer su kontrola i pomoć viših komandi relativno ređe, ali zato moraju biti temeljitije i autoritativnije. Odvojenost komandi utiče na to da se sporije izmenjuju iskustva i reaguje na probleme, veća je mogućnost različitih gledanja na iste probleme itd.

Vid, rod ili služba daju svoj pečat komandovanju (to je uslovljeno odgovarajućim naoružanjem i tehnikom, pokretljivošću, vatrenom moći, brojem ljudi itd.).

Komandovanje je zavisno i od toga koliko je stara jedinica, važno je da li ona ima tradiciju, a komanda u hodu sistem rada sa kadrom koji radi duže zajedno. U tim jedinicama u komandama mogućna je pojava samozadovoljstva i rutinerstva, što dovodi i do stagnacije. Novom komandantu u takvoj komandi i jedinici predstoji neprenagljeno, ali kritičko sagledavanje stanja i sistema rukovođenja, kao i period prilagođavanja koji obično izaziva male krize, pri čemu treba ispoljiti veštinu u podržavanju dobrog metoda rada i unošenja svoga.

Kod reorganizovanih jedinica obično dolazi do izmene kadra, jer je raniji obično zastupao starije metode rada koje su bazirali na postignutim rezultatima, a novodošli je više sklon kritičkom sagledavanju dosadašnjeg rada, pa i krutom prenošenju ranije stečenih iskustava koja ne moraju biti uvek dobra. Veština novog komandanta i komande je da usklade odnose i izgrade jedinstven sistem komandovanja i metoda rada.

Komanda mora polaziti od znanja i iskustava starešina i kvaliteta vojničkog sastava. Posle rata je bilo karakteristično to što su osnovne jedinice imale više aktivnog kadra sa velikim ratnim i trupnim iskustvom. Planovi i programi nastave bili su nestabilni, standard vojnika na nižem nivou, naoružanje jednostavnije, a vojnički sastav po školskoj spremi i socijalnoj strukturi na nižem nivou.

Sada u jedinicama imamo mlade starešine sa dobrom školskom i stručnom spremom, ali sa još nedovoljnim iskustvom u obuci, rukovođenju i komandovanju. Planovi i programi nastave, kao i materijalni uslovi za izvođenje nastave su na višem nivou, imamo moderniju opremu i naoružanje, znatno je izmenjena socijalna struktura i obrazovanje vojnika itd. Ako se tome doda savremena fizionomija rata, sve to uslovljava i zahteva stalno usavršavanje metoda komandovanja, što sve više zavisi od subjektivnih okolnosti, mada i objektivni faktori još stvaraju teškoće u komandovanju trupom.

Uigranost komandi i štabova (štabna kultura, znanje i sposobnosti oficira, radna atmosfera i drugarski odnosi) u velikoj meri olakšava komandovanje i u najtežim uslovima.

IV. FAKTORI I METODI KOMANDOVANJA

1. — *Organizacija rada trupnih komandi*⁴

a) *O nekim opštim gledanjima na rad komandi*: Naš socijalistički sistem pruža vojnom komandovanju povoljne objektivne uslove za dobro i efikasno rešavanje i najtežih zadataka. U tom sklopu sistem jednostarešinstva, odnos starešina — potčinjeni, daje posebno mesto komandantu, što ne isključuje kolektivan rad komande do odlučivanja. Naprotiv, treba ga podsticati i razvijati kad god vreme i zadaci to dozvoljavaju. Međutim, to ne treba identifikovati sa kolektivnim odlučivanjem, jer konačno i direkcije preduzeća moraju da sprovedu odluke organa radničkog samoupravljanja. Ti pojmovi se ponekad kod nas ne shvataju, pa je bilo i pogrešnih interpretacija i postupaka.

Mada se ne može dati recept, ipak treba usvojiti neka opšta načela u metodu komandovanja koja važe za sve starešine i sektore u komandi. Neka od tih načela bila bi sledeća:

— gotovo svakom zadatku ili problemu u jedinici trebalo bi prilaziti metodama sličnim onima u radu prilikom procene i rešavanja taktičkih zadataka; zapravo, bilo bi neophodno da se svaki zadatak ili problem prouči i shvati, proceni obim, težina i rokovi da se predvide snage, sredstva načini i vreme za izvršenje zadatka u više varijanti; takvim prilaganjem zadacima i problemima uspešnije bi se izvršavali poslovi, izbegli bi se dupliranje, preplitanje, površnost i nedoslednost u radu; takvim metodom rada približili bismo se ratnim uslovima, što je od izuzetnog značaja za sve komande; međutim, naša mirnodopska praksa nije takva, sem povremeno za vreme taktičkih vežbi i rešavanja taktičkih zadataka;

— izboriti se još doslednije za strogu nadležnost u komandovanju da bi svi komandni stepeni i organi u okviru njih došli što potpunije do izražaja u svojim pravima i dužnostima; na ovom principu se insistira i u tom pogledu učinilo se dosta, ali i ne sve što

⁴ U vojnoj literaturi se kao prva funkcija komandovanja ističe planiranje. Međutim, planiranje vrši komanda sa već uigranom organizacijom i stilom rada, a konkretno planirani zadatak posebno organizuje.

se može; u trupu često ima objektivnih teškoća koje otežavaju da se to sprovede do kraja; primer, kad nema četnog starešine, poslove mora obaviti komandir čete, ili ako četni starešina povremeno komanduje četom, komandant bataljona se mora često postavljati u ulogu komandira čete pri planiranju, pripremi za nastavu itd.; ako je operativni odsek ma iz kojih razloga nepopunjen, njegove poslove mora obavljati načelnik štaba, ili drugi organi iz komande, a nekad i sam komandant, a ako neki organ komande slabo radi ili ne stiže da obavi svoj posao, situacija je ista itd.; u trupu je prodrlo pravilno shvatanje da je osamostaljivanje potčinjenih najveći uspeh komandanta, kao i to da zaobilazjenje nadležnih pasivizira potčinjene, ali i tu još ima dosta problema;

— u trupnim komandama potrebno je stvoriti uslove za analitičan i planski rad, jer sadašnji obim praktičnih zadataka to ne dozvoljava; u tom pravcu bila bi potrebna veća pomoć viših komandi; to bi uticalo na razvijanje lične odgovornosti i inicijative i pojedinačno, pa bi i komande bolje planirale, predviđale probleme i efikasnije rešavale zadatke;

— u komandama treba stvoriti takav odnos prema potčinjenim (jedinicama i pojedincima) da im se olakša rad; postavljati im jasne i precizne zadatke, vodeći računa o realnim rokovima i materijalnom obezbeđenju; takav odnos doprinosi boljem razumevanju i poverenju među komandama i starešinama, što podiže autoritet pretpostavljenih i stvara zdrave i drugarske odnose;

— izgraditi jedinstven kolektiv starešina u komandi puka, u bataljonu, četi i jedinici kao celini, jer bez jedinstva misli, pogleda i metoda rada nema čvrstog vojničkog kolektiva; ovo se može postići ako se pravilno shvate prioritetni zadaci, ako se ne ceni pedantnost na račun praktičnosti, ako otklonimo samozadovoljstvo, površnost i inertnost štaba ili nekog drugog kolektiva, što može biti opasnije od odbijanja naređenja; ako starešine u štabu svoje zadatke ne obavljaju mehanički već u njih unose svoja iskustva, znanja i volju; mada je diskusija o problemima i zadacima između pretpostavljenog i potčinjenih, kada ima potrebe i vremena, korisna, nije uvek i neophodna; mlađi mora da izvrši zadatak makar ne bio do kraja ubeđen u njegovu opravdanost; tendencija starijeg da ubedi mlađeg i obrnuto ne vodi izgrađivanju pune odgovornosti, čvrste discipline i savremenom komandovanju;

— raskorak između reči i dela i sporog izvršavanja obećanja i obaveza prema potčinjenima i jedinicama dovodi do podrivanja autoriteta komandanta; tu su uzroci kritike i otpora potčinjenih u vidu površnog, sporog, internog izvršenja zadataka; snaga ličnog primera i dosledno izvršenje zadataka jeste karakteristika dobrog rada i savremenog komandovanja, a briga o čoveku, podsticanje, ukazivanje i blagovremeno priznanje rezultata u radu znatno doprinose radnoj atmosferi;

— naučno sagledavanje razvitka i dalekovidost u realnom predviđanju događaja i problema uvek su predstavljali jednu od najosnovnijih osobina za pravilno i blagovremeno odlučivanje u komandovanju.

b) *Specifičnost u organizaciji rada trupnih komandi.* Zbog specifičnosti zadataka i obimnosti poslova organa u komandama neophodno je razraditi nadležnosti i obim poslova za svako radno mesto u službi, odseku i referatu i obuhvatiti odgovarajuće metode za realizovanje tekućih zadataka. Opravdanost toga potvrdila nam je višegodišnja praksa.

Puk i jedinice sličnog ranga su poslednja razvijena instancija štabnih službi od čije skladnosti u radu umnogome zavisi stanje u trupi. Otuda i naglašena potreba da se organi komande puka sa više odgovornosti odnose prema stanju po svojim sektorima rada u bataljonu (divizionu) jer je on bez razvijenog štaba (pogotovo kada je jedinica razmeštena u nekoliko garnizona). U tom slučaju komanda organizuje i rukovodi poslovima kao što su inventarisanja, tehnički pregledi, priprema vežbi, otpuštanje isluženika ili prijem regruta itd.

Kada se radi o vezama puk — pretpostavljena komanda po liniji rodova (službi) u praksi se dešavaju prekoračenja nadležnosti, davanje dopunskih i vanrednih zadataka čak i mimo znanja komandanta. Posledice takvog rada su očite jer, pored ostalog, dolazi do pretrpavanja poslova u trupnim komandama i zaobilazjenja komandanta, što narušava osnovne principe komandovanja.

Usklađenost poslova, jedinstvo pogleda i uspesi u velikoj meri zavise od kvaliteta rada štaba (užeg dela komande) koji, pod rukovodstvom komandanta planira, usklađuje i organizuje poslove, za svaki zadatak određuje snage, sredstva, vreme i način izvršenja. Otuda i potreba češćih, ali kraćih sastanaka užeg dela komande radi „dopunskog sadejstva” pri realizaciji mesečnih i drugih planova. Do ovakvih sastanaka može doći i na inicijativu načelnika štaba ili pomoćnika komandanta, a može i nekog od referenata, pogotovo kad ovaj sa svojim neposrednim starešinom nije mogao rešiti problem. Takva praksa čini komandu agilnom i dinamičnom.

Međutim, zbog svakodnevnih zadataka koji su obimni i složeni postoji opasnost od polovičnog ili nepotpunog izvršavanja zadataka. To se može samo izuzetno i dozvoliti (ako se u međuvremenu prime vanredni ili važniji zadaci), ali ukoliko to postane sistem rada, dolazi do neželjenih posledica, zaoštavanja odnosa među ljudima, improvizacije u obavljanju poslova, pozivanja na odgovornost, kažnjavanja itd. Tamo gde načelnik štaba i pomoćnici prate izvršenje komandantovih odluka i zadataka, počev od razrade i organizacije rada za izvršenje zadataka i praćenja toka izvršenja, pa do izveštavanja komandanta o sprovođenju zadataka, neće doći do neizvršenja naređenja, jer će komandant na vreme pomoći, dopuniti, pa, ako treba, i izmeniti svoju odluku.

Određena samostalnost sektora i referata u okviru svojih nadležnosti i zadataka potvrđuje solidarnosti u radu komande. Međutim, česti su prigovori komandantima da ili „previše rade” i suviše ulaze u probleme pojedinih sektora, pa koče inicijativu potčinjenih, ili „da bi mogli više raditi” ako veći deo poslova prepuste potčinjenima. I jedna i druga krajnost nije dobra i, ako se to negativno odražava na stanje u jedinici, pretpostavljena komanda treba da in-

terveniše. Inače, trupnog komandanta treba pustiti da se snalazi, jer on najbolje zna, polazeći od sposobnosti svojih saradnika i obima poslova, dokle će ulaziti u koji sektor rada i kako će to činiti.

Poznavanje propisa, planova i obaveza prema potčinjenoj i pretpostavljenoj komandi (ne samo iz svog sektora) i stanja i problema u jedinicama, naročito po svom sektoru, referatu, čini element bez kojeg se ne može raditi. Tek na osnovu poznavanja svoje dužnosti i stanja u jedinicama može se realno planirati, odabirati glavne od sporednih zadataka, hitnih od manje hitnih i težih od lakših, predviđati bliže i sledeće zadatke, deliti ih po etapama kad se izvršavaju za duži period.

Koordinacija rada u komandi biće uspešnija ako svi organi pravovremeno čuju komandantovu ocenu stanja i problema i blagovremeno upoznaju predstojeće zadatke jer će lakše da planiraju i bolje da sarađuju u realizovanju zadataka. Naše nije samo da dobro isplaniramo i naredimo izvršenje zadatka, pa da očekujemo idealno rešenje. Istina, naređenja i zapovesti u neku ruku deluju po principu detonatora jer aktiviraju snage za izvršavanje zadataka. Međutim, u praksi te snage nailaze na teškoće razne prirode, sreću se sa nizom protivrečnosti, što sve treba uskladiti da bi se zadatak izvršio. Često je pri tome potrebna pomoć pretpostavljenih organa ili komande, koja je efikasna samo ako je blagovremena. To od komande zahteva da te činjenice ima u vidu i da s vremena na vreme kontroliše rad. Istina, ovako se ne radi često jer ima mnogo izdatih naređenja.

Dužnost je svakog starešine da rukovodi u okviru svojih nadležnosti i insistira na izvršenju naređenja u svoje ime, a ne samo u ime komandanta i da se poziva na njegov autoritet. Ako se tako ne radi, ispada da pojedine starešine ne stoje čvrsto iza svojih zahteva ili nisu sigurne u opravdanost svojih ili komandantovih zahteva. Primiti na sebe odgovornost koja proizilazi iz funkcije koju obavljamo, znati raditi, dosledno i uporno izvršavati dobivene zadatke je karakteristika sposobnih štabnih oficira i starešina. Takvim starešinama i štabu autoritet je zagarantovan.

U komandi gde su pojedinci dobili jasne zadatke i razradili svoje obaveze i nadležnosti, gde znaju šta hoće i gde se ne „čeka“ na zadatke, već ih starešine uočavaju i predlažu mere, gde starešine prave lične planove rada — zagarantovan je uspešan rad.

Spor, površan i neinicijativan rad pojedinaca svakodnevno dolazi u sukob sa praktičnim potrebama komande i zato nailazi na kritiku pretpostavljenog, a često i kolektiva u kojem radi. Ako se ne radi o starešini koji je postavljen na novu funkcionalnu dužnost, mora se ispitati njegov raniji rad i mogućnosti i otkriti uzroci slabosti.

Kada postignemo da se svaki pojedinac zapita na kraju radnog perioda (dana, nedelje ili meseca) da li je dovoljno učinio na izvršenju zadataka i da li zna šta će sutra ili za naredni period raditi, i komanda će kao celina funkcionisati organizovano, efikasno, a time i savremeno. Tada komanda može računati na stalan uspon u radu.

Kao zaključak o trupnom organizovanju treba izvući da ona treba da obezbedi podelu funkcija — nadležnosti, prenošenje odgovornosti, jedinstvo komandovanja, uspostavljanje efikasnih radnih odnosa.

2. — Planiranje

Ciljevi i zadaci trupe u obuci određuju se direktivama, borbena pravilima, uputstvima, nastavnim planovima i programima, kao i naredjenjima kojima se regulišu sve oblasti života trupe. Redosled, prioritet i skladnost izvršenja zadataka obezbeđuju se planovima rada i obuke.

a) *Planovi rada komandi.* Trupna komanda, na bazi izvoda planova viših komandi, pravi svoj godišnji plan i deli ga na tromesečne i mesečne zadatke. Od kvaliteta i stabilnosti planova i njihove usklađenosti sa planovima pretpostavljenih komandi i potčinjenih jedinica, u velikoj meri zavisi rad u nižim komandama. Međutim, dosadašnja praksa govori da se planovi rada realizuju prosečno sa oko 80%, uglavnom zbog toga što trupne komande stalno dobijaju dopunske i vanredne zadatke. Zato se i dešava da se rad na nekim planskim zadacima prekida i odlaže, ili se poslovi izvršavaju površno i nepotpuno. I trupa ima svoju metodologiju u planiranju koja je često empirička. Pošto nema jednog i najboljeg načina planiranja, sadržaj plana je razumna rezultanta planom postavljenih zadataka od pretpostavljene komande, planova obuke i stanja zadataka jedinice i na bazi predloga potčinjenih. Tako dolazi do usklađivanja zadataka potčinjenih i zahteva i ciljeva pretpostavljenih komandi, što takođe pruža mogućnost za razvijanje inicijative svih referenata i sektora u komandi. Svaka jednostranost i površnost utiče na realnost i stabilnost planova rada. Važno je napomenuti da svi ti planovi (mesečni, tromesečni i godišnji) moraju sadržavati glavne težišne zadatke komande, jer sektori i referati imaju mnogo više i sitnih konkretnih zadataka. Zbog toga su planovi rada komande nešto opštiji, sektora (referata) detaljniji, a pojedinaca najdetaljniji. Pored ovih glavnih, odnosno osnovnih planova rada, često se prave dopunski kojima se razrađuju obimniji zadaci (na primer, plan izvođenja taktičkih vežbi, grupnih zanimanja, planovi remonta, inventarisanja i sl.).

b) *Planiranje nastave.* Na osnovu plana i programa i direktive (naredjenja) za nastavu razrađuju se tematski nastavni planovi. Od sistema regrutovanja i faza obuke zavisi planiranje nastave. Odmah treba istaći da godišnja direktiva po nastavi stiže kasno i da nije vremenski usklađena sa planovima nastave u jedinicama, naročito u onima koje primaju dve partije regruta. Na primer, jesenja partija radi po direktivama iz tekuće godine, a u fazi stručne obuke sa njima dolazi nova direktiva za narednu godinu kojom se menjaju mnogi elementi i primoravaju trupne komande da nanovo planiraju. Slično je i sa proletnjom partijom regruta.

Učešće potčinjenih komandi u planiranju nastave sa pretpostavljenom pokazalo se veoma korisnim, što je u trupi obezbeđeno. Potreba sličnog rada oseća se i na višem stepenu. Pri planiranju nastave po fazama obuke ili godišnjim planiranjem primenjuju se načelno dva metoda. Pozovu se komandanti bataljona (diviziona) da sa nastavnim organima i načelnicima rodova u komandi izrade tematski plan i plan sadejstva u celini (a u jedinicama gde imaju dve partije regruta to se radi u dva dela). Slabost ovog metoda je u tome što se troši dosta vremena, ali se više nauči. Drugi metod planiranja se razlikuje od prvog u tome što nastavni organi komande puka (brigade) pripreme nacrt plana, pa ga zatim koriguju zajedno sa potčinjenim komandantima. U oba slučaja kritički se razmatraju stečena iskustva, izjednačuju gledišta u metodici, utvrđuju težišni zadaci po pojedinim predmetima i partijama vojnika itd.

Komanda puka (brigade) pravi planove obuke starešina komande i određuje deo težišnih tema za obuku starešina u bataljonima (divizionima).

Planirani zadaci u radu na obuci realizuju se putem planova, naređenja i uputstava koji konkretizuju obimne zadatke za kraći ili duži period (na primer, taktičke vežbe od 6 do 7 dana i naređenja u vezi sa pripremom jedinica za rad u zimskim uslovima).

Već smo u fazi takve organizacije komande da se možemo potpunije koristiti metodologijom planiranja.

3. — Odlučivanje i naređivanje

Dobra se odluka karakteriše stupnjem aktuelnosti i perspektivnosti, tj. koliko doprinosi borbenoj gotovosti ili učvršćivanju moralno-političkog stanja jedinice. Odluke se mogu donositi polazeći od postignutih uspeha i da izražavaju zadovoljstvo stanjem u jedinici, što u komandi stvara atmosferu samozadovoljstva. Međutim, odlukom se mogu tražiti veći zahtevi i bolji učinak u radu jedinica i komandi. Ovakva odluka se nerado prihvata u inertnoj sredini i mogu se u prvo vreme javiti prigovori i reagovanja, pogotovo ako se komanda ne pripremi. Najzad, mogu se donositi odluke rizika i u trupi, što nije redak slučaj. Istina, komandant mora da odmeri svaki stupanj rizika kako bi izabrao onu alternativu koja mu osigurava najveću prednost i uspeh. Tom prilikom treba da predvidi šta se sve može dogoditi u sprovođenju odluka da bi blagovremeno reagovao.

Sa stanovišta metoda odluke se mogu donositi rutinski ili na bazi analiza, sinteza, matematičke logike itd. što se obično kombinuje. U svakom slučaju solidna i blagovremena procena svih elemenata koji utiču na donošenje što pravilnijih odluka za angažovanje snaga, sredstava, vremena i prostora suština je komandovanja.

No, to nije sve. I najbolja odluka ostaće nerealizovana ako se ne sprovede u delo. Zato je posle donošenja odluke i izdatih naređenja glavna briga komandanta da se odluke (naređenja) izvrše. Ako

organi komande i najbliži saradnici ne razumeju šta od njih traži komandant ili šta oni treba da učine, njihove sposobnosti, energija i vreme biće izgubljeni.

Iz toga proizlazi da je dužnost komandanta da od komande izgradi homogeni rukovodeći tim, gde će svaki član komande da ostvaruje i meri vlastite učinke i rezultate, polazeći od zadataka koje ima komanda kao celovit i jedinstven organ. To znači da komandant odgovara za više poslova nego što može sam uraditi. Zato i ima organe komande preko kojih ostvaruje zadatke. Od samostalnosti i inicijative sektora, rodova i službi u komandi zavisiće stepen uspona jedinice, pod uslovom da se ne priznaje osrednjost, već zahteva i podstiče veći učinak, na bazi jasno postavljenih zadataka. Zato komandant i ima izuzetno važan zadatak da kod svake odluke (naređenja) uskladi zahtev neposrednih i dugoročnih potreba.

4. — Kontrola i pomoć

Ova funkcija komandovanja važna je kao i funkcija odlučivanja i njen je sastavni deo. Po izdatom naređenju komandant mora da prati njegovo izvršenje. Radi toga, pored ličnog uvida, organizuje sakupljanje informacija od potčinjenih (usmeno ili pismeno), šalje ekipe u obilazak jedinica itd. Istina, stoji pravilo: ko izdaje naređenje treba da ga i kontroliše, što neke starešine bukvalno shvataju. Međutim, komandant izdaje svim organima veliki broj zadataka važnijih i manje važnih, lakših i težih, hitnih i manje hitnih, pa je logično što nije u stanju da ih sve lično i neprekidno prati i kontroliše. On i ne treba da sve kontroliše jer je poznato pravilo — ko sve kontroliše, u stvari ništa ne kontroliše. Komandant će se odlučiti da prati najvažnije poslove, a ostalo će prepustiti saradnicima. Veština komandovanja je upravo u tome da u određenom periodu komandant kontroliše baš najvažnije poslove. Načelnik štaba i pomoćnici komandanta u kontroli i pomoći imaju sasvim određeno mesto i veliku odgovornost. Oni, pre svega, moraju insistirati i razvijati odgovornost kod potčinjenih. Pored toga, i samokontrola mora steći određeno mesto i to ispred tzv. spoljne kontrole i bojazni od odgovornosti. To će komandantu stvoriti dragoceno „rezervno vreme“ koje je neophodno za misaoni rad u procesu komandovanja. Ukoliko ga ne stvori, to mora činiti u slobodno vreme, pa se ni tada ne može isključiti iz problema svoje jedinice.

Kontrola mora počivati na jedinstvenim i čvrstim merilima i kriterijima, a ne na slobodnim i proizvoljnim ocenama onih koji vrše kontrolu.

Procenjivati učinke i rezultate rada je rasuđivanje, a ono uvek zahteva čvrsta merila, tj. primenjivanje sistema vrednosti. I dalje, rasuđivanje o vrednostima rada bez jasnih, oštih i opšte shvatljivih merila besmisleno je i proizvoljno.

Kontrola se može organizovati: po izvršenju zadatka ili u toku izvršenja — po etapama „u stopu“ ili na preskok. Po metodama, kontrola može biti spoljna, samokontrola i putem pomoći ili podu-

čavanjem. Ova dva poslednja oblika treba više stimulirati i forsirati. Za realizovanje kontrole i pomoći ima više oblika o kojima se već dosta zna i u praksi primenjuje, ali ću ipak izneti neka iskustva.

a) *Referisanja*. Redovno (mesečno) ili povremeno referisanje nezamenljiv je oblik komandovanja u puku. Ustaljena je praksa da se referisanja održavaju posebno za organe komande, a posebno sa komandantima potčinjenih jedinica. Ono je najprikladniji oblik koordinacije i dopunskog sadejstva i konkretizacije svih zadataka planiranih godišnjim, odnosno tromesečnim planovima.

Prilikom referisanja komandanta bataljona (diviziona) primenjuju se obično dva metoda.

Prvi, kada komandanti podnose izveštaje o radu i stanju jedinice. Zakazivanjem termina za referisanje daje se dnevni red, a ponekad i teme iz tekuće problematike jedinica u kojima će se referisati.

Pored analize bitnih pitanja nameće se potreba da se na ovakvim referisanjima raščiste i razjasne naizgled neka „sitnija” pitanja koja otežavaju rad trupe. Ovakva referisanja su sve bolja, jer poprimaju karakter analize i uopštavanja iskustava. Na njima i organi komande saznaju kako se realizuju zadaci, koji su osnovni problemi i gde je potrebna pomoć nižim komandama. U toku referisanja NŠ pomoćnici i načelnici rodova daju odgovore na postavljena pitanja i zahteve ili prenose zadatke po svom sektoru ili rodu. Na kraju komandant iznosi svoja zapažanja i zadatke za naredni period, i to ne samo za jedinice već i za organe komande. Na taj način se najneposrednije i najbrže rešava problematika jedinice.

Drugi metod referisanja je kada komanda analizira odabrane probleme sa potčinjenim komandama. Obično se ovi problemi planiraju u godišnjem planu, na primer, analiza obuke, moralno-političkog stanja, discipline, problema pozadinskih službi itd. Na osnovu pripremljenih referata pojedinih organa komande, starešine jedinica diskutuju i o odgovarajućoj problematici svoje jedinice.

Obično se pomenuta dva metoda kombinuju, što ne isključuje druge oblike referisanja.

Pored referisanja u toku meseca ima i kratkih sastanaka na kojima se usaglašavaju zadaci ili se proverava učinjeno. Pomenuti oblici rada razvijaju kolektivnost i javnost rada komandanta i komande, što stvara uslove i za kritiku koja ne škodi autoritetu komandovanja. Do komandanta je da na referisanjima i sastancima bude aktuelan, da iznosi nove, najvažnije elemente za zaključke i zadatke.

b) *Ekipni obilasci*. Povremeno (načelno jednom tromesečno) šalju se ekipe na čelu sa komandantom, načelnikom štaba ili drugim organom komande radi sagledavanja i ocene borbene gotovosti, stanja tehnike, obuke i vaspitanja u periodu ocenjivanja itd. Po ukazanoj potrebi komandant formira i posebne komisije za proučavanje važnijih problema kao što su: utvrđivanje kalorične vrednosti hrane, provera odgovarajućeg naoružanja, uređenje teritorije, sagledavanje stambene problematike i sl.

c) *Lični uvid.* Prisustvom komandanta na taktičkim vežbama u četi i bataljonu, na vežbama borbene gotovosti, gađanju, na proveri nastave najdirektnije se stiče uvid u stanje i pruža pomoć. Isto tako komandantske smotre i tehnički pregledi su forme za uvid u stanje, ali i prilika da se preciziraju zadaci za otklanjanje slabosti. Premda se godišnjim i tromesečnim planovima određuju oblici kontrole i pomoći po fazama obuke i periodima, ipak su mesečni planovi kontrole i pomoći najkonkretniji, jer se precizno predviđa: šta, kada, ko i s kim treba da kontroliše. Bitno je istaći potrebu solidne pripreme organa koji odlaze u obilazak jedinica, jer je rad organa koji kontroliše i pruža pomoć izvanredno važan. Pri organizovanju obilaska nije svejedno da li će komandant puka sa ekipom, prilikom pregleda tehnike, ostati kod svakog bataljona po jedan ili tri dana, ili će komandantsku smotru vršiti u svakoj četi, odnosno bataljonu po jedan dan. Konkretno stanje i problemi trupe će prvenstveno uticati na to kako će se izvršiti kontrola. Nekad se može spojiti nekoliko zadataka u jedan obilazak, na primer, smotra, tehnički pregled, pa i kontrola nastave, kako bi se u što kraćem vremenu stekao uvid u stanje jedinice.

Analiza stanja ili izvršenja zadataka sve više se afirmiše kao relativno samostalna, ali veoma važna funkcija komandovanja. Ona je tesno povezana sa svim ostalim funkcijama komandovanja. Kroz analizu iskustava uočavaju se uspesi i slabosti. Naučnim metodama ona dovodi komandanta i komandu do objektivnih istina, bez obzira na to koliko su drage ili gorke. Znati objektivno oceniti uspehe i slabosti (ne potencirati ni jedno ni drugo), imati smelosti i priznati i otkriti slabosti i njene uzroke, znači naći pravilan put za rešavanje problema, što je pola obavljenog posla. Komanda kao celina, a naročito komandanti koji ovoj funkciji komandovanja poklanjaju dužnu pažnju, potvrđuje svoju rukovodilačku zrelost.

Namera ovog članka je da pokrene diskusiju starešina iz trupe, i ne samo njih, jer borba mišljenja, teoretsko uopštavanje iskustava i potvrda rada u praksi trupnih komandi biće kriterij istine.

Pukovnik

Mile TRNJAKOVIĆ

NAPAD IZ POKRETA I UPOTREBA ARTILJERIJSKIH I RAKETNIH JEDINICA

U prošlom ratu napadna dejstva su se izvodila određenim postupkom. Na bazi proučavanja podataka o neprijatelju i karakteru njegove odbrane, procene sopstvenih snaga i zemljišta rađen je plan boja (operacije) kojim se predviđalo: grupisanje i razvoj trupa, pravac glavnog udara, bliži i slični zadatak jedinice (etape operacije) ili zadatak dana, struktura i dužina trajanja artiljerijske i avio-pripreme i metod podrške napada. Vatrene priprema je trajala nekoliko desetina minuta pa do nekoliko časova. Trupe su polazile u napad sa polaznog položaja koji je bio udaljen od neprijateljskog prednjeg kraja oko 1 km, ređe više. U toku izvođenja vatrene pripreme pešadija se približavala neprijatelju na jurišno odstojanje. Napad iz pokreta smatrao se specifičnošću i preduzimao se u situacijama kada nije bilo drugog izbora, kao što su: marševanje sa predviđanjem borbe u susretu, napad na vazdušne i pomorske desante, „čišćenje” rejona na kojima su dejstvovala partizanske jedinice, na neprijatelja koji je odstupao, ili na improviziranu odbranu. Napad iz pokreta preduzimao se i radi uspostavljanja dodira sa neprijateljskim glavnim snagama i za nasilno izviđanje.

Prema načelima koja su danas dominirajuća, savremeni napad će se izvoditi na velikoj dubini, visokim tempom i neprekidno. Postojanje raketno-nuklearnog oružja i brojne mehanizovane, oklopne i vazdušnodesantne jedinice omogućavaju ostvarenje ovih načela.

Raketno oružje vrste „zemlja-zemlja” operativno-taktičke namene ima domet do 750 km, sa tendencijom daljeg povećanja¹. Pomoću ovih raketa moguće je podvrgnuti jednovremenom vatrenom udaru veliki deo neprijateljevog rasporeda — često i veći deo državne teritorije kod velikog broja zemalja.

U prošlom ratu srednja brzina dnevnog napredovanja pešadijskih jedinica bila je 20—30, a tenkovskih 25—50 km. Srednja brzina dnevnog napredovanja u probouju taktičke dubine bila je do 15 km. Armijska operacija trajala je u proseku 7—10 dana, a završavala se

¹ Tipičan predstavnik raketa ove klase je „peršing” američka artiljerijska raketa, čiji domet iznosi 750 km, sa tendencijom povećanja na 1.500 km. Prema podacima iz sovjetske literature (Сотников: Боевое применение ракетного оружия, Moskva 1964. god.). Raketa „peršing” ima domet 800—1200 km, a prema knjizi Sibaljeva: „Борьба с ракетами”, Moskva 1965. god., domet je 750 a treba da se poveća na 1.500 km.

na dubini 40—60 km.² U teoretskim radovima koji su objavljivani u stranim publikacijama za poslednjih deset godina postoje razne pretpostavke o mogućnostima napredovanja u savremenim uslovima. Bilo je mišljenja da je moguće postići dnevni tempo napredovanja od 160 do 320 km, ako se obezbedi snažna nuklearna podrška. Međutim, na osnovu iskustava sa manevara snaga NATO i Varšavskog ugovora došlo se do zaključka da su ranije pretpostavke nerealne i da se treba zadovoljiti normama napredovanja do 100 km dnevno. Smatra se kako na Zapadu tako i na Istoku da će savremena armijska operacija trajati 5—7 dana i da će se završavati na dubini oko 600 km. Korekcija stavova o dubini armijske operacije i dužini njenog trajanja odražava se na određivanje uloge raketno-nuklearnog oružja operativno-taktičke namene. Takvi stavovi mogu se smatrati opravdanim više sa gledišta težnje da se unificira raketno-nuklearno naoružanje³, i obezbediti izvođenje neprekidnih (postupnih) operacija grupom armija, odnosno frontovima. Napadu iz pokreta poklanja se velika pažnja i smatra se da će on biti osnovna vrsta napada, da se njegova priprema mora izvršiti vrlo detaljno i bez precenjivanja uloge nuklearnog o-

² Prema sovjetskim izvorima (kandidat vojnih nauka, docent pukovnik Савкин В. Е.: Темпы наступления, Moskva 1965. god.). Američka armija poljskog tipa ostvarivala je srednji tempo napredovanja u probou taktičke dubine od 0,5 do 5 km dnevno, u operativnoj dubini i 7—10 km, a u gonjenju 15—20 km dnevno. Englezi su u istim dejstvima postizali: 1,8 do 3,3 km, 10—14 i oko 20 km dnevno; Nemci za iste kategorije: 4—10, 10—15, 30—35 km dnevno.

³ Američka raketa „peršing“ po razmerama i težinskim karakteristikama vrlo je slična raketi „Serdžent“ takođe novijeg tipa, ali joj je zato domet i udarna snaga višestruko veća. Sličan slučaj je i sa novom raketom „lans“ taktičke namene. Ona je teška oko 500 kg, a postiže domet 75—80 km. Njenim uvođenjem u naoružanje prestaje potreba za postojanjem drugih taktičkih raketa. Tako je danas moguće sa svega dve rakete tipa „lans“ i „peršing“ rešiti sva pitanja raketno-nuklearne podrške jedinica KoV, s tim što se preklapanje dometa rešava pravilnim izborom vatrenih položaja za svaki raketni sistem. Međutim, ni na ovome se nije stalo. Poslednjih nekoliko godina Amerikanci intenzivno rade na razvoju jednog univerzalnog kompleksnog raketnog sistema koji u perspektivi treba da zameni sve postojeće artiljerijske raketne sisteme, uključujući tu sistem „lans“ i „peršing“. To je unificirani sistem „misajl“ koji obezbeđuje uzajamnu zamenu najvećeg broja delova i blokova. Zavisno od potreba i zahteva borbe u ovom sistemu moguće je izvršiti sklapanje raketa u četiri varijante (modifikacije):

a) *Taktička varijanta:*

— „misajl A“, je nevođena raketa, ali sa ugrađenim konstruktivno novim sistemom upaljača i elektronskog programera sa mehanizmom za samonavođenje kada raketa dospe u rejon cilja. Čitav sistem je vrlo malih razmera i težine tako da ne utiče na povećanje dimenzija i težine raketa, a raketi se znatno poboljšava preciznost. Domet rakete je 30 km.

— „Misajl — B“ je vođena raketa sa dometom 75—100 km.

b) *Taktičko-operativna varijanta:* „misajl — C“ domet 75—480 km.

c) *Operativno-strategijska varijanta:* „misajl D“, domet 480—1200 km. Delovi, sklopovi i podsklopovi ovog sistema drže se uskladišteni i u takvom stanju se prevoze, a sklapanje se vrši u okvirima grupe armija ili armije kada se odluči koja varijanta treba da dođe do najvećeg izražaja. Dometi se regulišu izmenom faza motora i adekvatno tome menja se i jačina bojeve glave. U ovome je i osnovni smisao unifikacije.

ružja. Imajući u vidu ove osnovne postavke o savremenom napadu, obradićemo neka najvažnija pitanja upotrebe artiljerijsko-raketnog oružja u napadu iz pokreta.

PRIKUPLJANJE PODATAKA O NEPRIJATELJU

Kada se razmatra savremeni napad iz pokreta u celini, a posebno prikupljanje podataka o neprijatelju, ne treba tražiti analogiju u prošlom ratu. U prošlom ratu se napad iz pokreta preduzimao kada se nije raspolagalo iscrpnim podacima o neprijatelju; ali se uglavnom znalo da je njegova odbrana nedovoljno organizovana i da mu je posebno vatreni sistem slab i nepotpun. Otuda je težište borbe prenošeno na pešadiju i tenkove, njihovu vatrau i neposredni udar. U takvim situacijama neprijateljska artiljerija ili je bila još u pokretu, ili delimično razvijena, ali sa neorganizovanim sistemom vatre, čiji domet ispred prednjeg kraja sopstvenih trupa nije prelazio 10—15 km.

Međutim, savremeno raketno-nuklearno oružje ima veliki domet, ređe menja rejone (položaje) dejstva, sistem izviđanja mu je kontinuelan, a sistem vatre organizovan na većoj dubini, pa time stabilan i teže narušiv na duži period. Prema tome, raketno-nuklearno oružje treba stalno imati u vidu kao vrlo opasno sredstvo protivnika bez obzira u kakvom stanju su ostali elementi njegovog borbenog poretka. Borba protiv ovog oružja mora da se organizuje marljivo i da se izvodi brzo i efikasno bez obzira kako se napada.

Pored raketnog oružja operativno-taktičke namene kao osnovnog nosioca vatrene moći u okvirima cele operacije, poznato je da divizijska i korpusna artiljerija armija zemalja NATO raspolaze atomskom municijom. Otuda su novi modeli savremene artiljerije snažno borbeno sredstvo sposobno da u vrlo kratkom vremenu nanese velike gubitke snagama napadača, i ako se vrši klasifikacija ciljeva po važnosti, ona (artiljerija) dolazi na drugo mesto. Aerodromi taktičke avijacije, naročito one koja može da nosi nuklearne bombe, predstavljaju takođe važne ciljeve.

Prema tome, napad iz pokreta u savremenim uslovima nikako ne bi smeo da se preduzme ako se prethodno ne obezbedi: tačan uvid u raspored neprijatelja i kontinuelno praćenje izmena u njemu, posebno u rasporedu raketno-nuklearnih jedinica, artiljerije — naročito sistema koji koriste nuklearnu municiju, aerodroma taktičke avijacije i oklopnih jedinica.

O ostalim elementima borbenog rasporeda neprijatelja mogu biti i nepotpuni podaci pa da to bitno ne utiče na tok napada iz pokreta i njegov krajnji rezultat.

Izviđanje neprijateljevih raketno-nuklearnih borbenih sredstava i drugih najvažnijih ciljeva mora da bude pouzdano, tj. da obezbeđuje dobijanje tačnih podataka i njihovu proveru, što znači da izviđanje mora biti višestruko. Sada se koriste tri osnovna načina izviđanja: iz vazduha, pomoću izviđačkih grupa i radarsko izviđanje. Odmah treba reći da se ova tri načina izviđanja međusobno dopunjuju a ne isključuju, i specijalno u napadu iz pokreta uloga svakog od njih može biti vrlo različita. Izviđanje iz vazduha, prvenstveno pomoću

izviđačkih aviona obezbeđuje izviđanje velikog prostora, ali je ovaj način vrlo skup, potrebna je složena oprema i veliki broj aviona, naročito ako se želi obezbediti kontinuelno praćenje cilja. Za ove svrhe, pored izviđačke, mora se angažovati i lovačka avijacija. Izviđanje pomoću izviđačkih grupa ubačenih u pozadinu neprijatelja smatra se ekonomičnim i dovoljno efikasnim načinom. U armijama zemalja Varšavskog ugovora pridaje se veliki značaj izviđanju pomoću izviđačkih grupa. Izviđačke grupe se upućuju na razne načine: infiltriranjem preko linija fronta, ostavljanjem maskiranih grupa i prebacivanje vazдушnim putem. Grupe su najčešće jačine 3—5 ljudi, opremljene radio-stanicom, priborima za izviđanje i korekturu vatre. Predviđa se i dejstvo motorizovanih izviđačkih grupa.

Armije koje raspolazu skromnijim sredstvima izviđanja iz vazduha kao i skromnijim elektronskim izviđačkim sredstvima moraju šire koristiti izviđačke grupe i oslanjati se na njih kao na osnovno sredstvo izviđanja. Za izviđanje i praćenje svakog raketnog diviziona treba formirati po jednu izviđačku grupu. U izviđanju klasične artiljerije jedna izviđačka grupa može da izviđa jednu artiljerijsku grupu. Za izviđanje i praćenje dejstva jedinica višecevnih raketnih bacača na svaku samostalnu jedinicu treba formirati po jednu izviđačku grupu. Za izviđanje skladišta i baza nuklearne municije (nuklearnih bojnih glava) treba slati specijalno obučene izviđačke grupe osposobljene da detaljno analiziraju ovakve ciljeve i predlažu način i vreme njihovog uništenja. Tenkovske jedinice se izviđaju pomoću izviđačkih grupa na sličan način kao i raketno-artiljerijske. Treba težiti da se za izviđanje svakog tenkovskog bataljona formira po jedna izviđačka grupa. U radu izviđačke grupe se oslanjaju na partizane (ukoliko oni postoje), ali svi izveštaji o nuklearnim borbenim sredstvima, ili ciljevima koje treba uništiti nuklearnim oružjem treba da idu preko izviđačkih grupa.

Treba imati u vidu da se efikasna, pravovremena i ekonomična borba protiv artiljerijsko-raketnih i nuklearnih borbenih sredstava neprijatelja ne može voditi sredstvima sa fronta osloncem na izveštaje partizana, a posebno je to neizvodljivo kada se izvodi napad iz pokreta. U pitanju je, u prvom redu, neuigranost i neobučenost partizana za izvršenje ovako delikatnih zadataka, jer su sredstva veze neusklađena i, na kraju, savremena raketno-nuklearna sredstva su suviše skupa da bi se upotreba njihove vatre prepustila nestručnim licima. Takav rizik se ne bi isplatio. Ali, partizani u svakom slučaju mogu da pruže izviđačkim grupama dragocene podatke i da olakšaju i ubrzaju njihov rad.

S obzirom da pripreme za napad iz pokreta treba da se obave u kratkom roku, nameće se potreba pravovremenog formiranja izviđačkih grupa u divizijama koje mogu da krenu na zadatak odmah. Viša komanda prilikom postavljanja zadataka nižoj jedinici treba da joj da i osnovne podatke o rasporedu najvažnijih ciljeva u njenoj zoni dejstva da bi joj omogućila brzo uključivanje u dejstvo sopstvenog sistema osmatranja.

„Čisti” napad iz pokreta najčešće preduzimaju divizije i niže jedinice. Armija nikada neće preduzeti napad iz pokreta pre nego što ostvari uvid u raspored raketno-nuklearnih sredstava neprijatelja i

organizuje borbu protiv njih. U takvim okolnostima niže jedinice (divizije, brigade) mogu da pređu u napad iz pokreta sa velikom verovatnoćom na uspeh i bez dovoljno organizovanog sistema izviđanja i sistema vatre. Međutim, to ih ne oslobađa obaveza da pravovremeno preduzmu sve mere kako bi u toku borbe ostvarile potpun uvid u raspored najvažnijih ciljeva na dubini svog zadatka.

PRINCIPI NAPADA IZ POKRETA

I u prošlom ratu bilo je slučajeva da su cele armije prelazile u napad iz pokreta⁴ i da je planiranje ovakve napadne operacije trajalo svega dva dana. U istom danu u kome je armija dobila direktivu za izvođenje operacije, komandant armije je donosio odluku za napad. U toku sledećeg dana izdavana je zapovest za napad, završavan plan operacije i izvodi iz ovih dokumenata odašiljani su potčinjenima. U toku noći, ili ujutro sledećeg dana otpočinjao je napad glavnih snaga. U ovakvim okolnostima glavne snage armije nalazile su se na izvesnom udaljenju od neprijatelja, tako da je razvijanju u borbeni poradak prethodio marš. Armija je dodir sa neprijateljem ostvarivala sa slabijim isturenim delovima. Tako je divizijama i njenim jedinicama ostajalo vrlo malo vremena, svega nekoliko časova, za razradu plana boja. Ovakvo planiranje armijskih operacija smatralo se izuzetkom i njemu se pribegavalo u specifičnim okolnostima, tj. kada je trebalo po svaku cenu preći u napad.⁵ Međutim, divizije i niže jedinice izvodile su napad iz pokreta vrlo često.

Imajući u vidu ondašnja sredstva izviđanja i komandovanja sasvim je jasno da su odluke za prelazak u napad donošene na bazi grube procene situacije i bez potpune analize svih njenih elemenata. U procesu izvođenja napada vršene su korekcije odluka i planova, dopunskim naređenjima. U ovakvim operacijama, naročito u njihovoj početnoj fazi, težište dejstava bilo je na pešadiji, jer su tenkovske jedinice u početnoj fazi držane u rezervi. One su bile malobrojne, pa se težilo da se upotrebe bez većeg rizika. Međutim, oklopne i mehanizovane armije i korpusi preduzimali su napade iz pokreta sa tenkovskim jedinicama u prvom ešelonu.

Artiljerija se u borbi uključivala postepeno i dolazila je do jačeg izražaja tek za vreme borbe u dubini neprijateljske odbrane.⁶ Brzina dnevnog napredovanja u ovakvim operacijama bila je vrlo različita

⁴ Na istočnom frontu, u novembru i decembru 1941. god., sovjetska 10 i 61. armija kod Tule prešle su u napada iz pokreta. A. Курочкин: *Общевойсковая армия в наступлении*, str. 28, Moskva 1966. god.

⁵ Bilo je slučajeva kada je trebalo brzim prelaskom u napad postići izvesnu moralnu prednost nad neprijateljem. Tako je komandant 37. sovjetske armije kod Rostova, 12. decembra 1941. god., dobio zapovest za prelazak u napad i istog dana doneo odluku za dejstvo. Sutradan ujutro izdao je zapovest za napad. Ovo se smatra jednom od najbrže planiranih armijskih operacija, ali i sa dosta učinjenih grešaka.

⁶ Napad je otpočinjao posle kratke artiljerijske pripreme u kojoj su glavnu ulogu imala oruđa za neposredno gađanje. Podrška je vršena vatrom po zahtevu pešadije.

i iznosila je 10 do 30 km. Ako je napadač bio u mogućnosti da angažuje jaču avijaciju, onda se postizalo i brže napredovanje. Ali zabeležen je i niz ovakvih napada sa daleko nižim tempom.⁷

Kakve su današnje mogućnosti planiranja napadnih operacija iz pokreta? Ranije je rečeno da su savremene armije mehanizovane i da vatrena sredstva podrške mogu da ispolje efikasno dejstvo sa velikih daljina. Ova dva faktora su veoma značajna i kvalitativno menjaju situaciju u odnosu na prošli rat. Njima treba dodati još i to da je sistem planiranja operacije automatizovan, što omogućava znatno smanjenje pripremnog perioda.

Ali, danas se beskompromisno nameće potreba za svestranom i kompletnom procenom mogućnosti nuklearnih borbenih sredstava i u tome ne sme biti nikakvih improvizacija. S druge strane, snabdevanje je postalo složenije u odnosu na prošli rat.

U prošlom ratu nije se uzimalo kao fatalna greška (mada je to bilo veoma važno) ako je napad otpočinjao bez tačno određenog težišta neprijateljske odbrane. Međutim, ako se danas otpočne napad a da se ne poznaju mogućnosti neprijateljskog protivdejstva raketno-nuklearnim sredstvima, kao i raspored tih sredstava, onda to može dovesti do katastrofalnih posledica i sloma operacije. Radi ovoga se i dužina priprema savremene operacije mora prilagoditi mogućnostima otkrivanja neprijateljskog raketno-nuklearnog vatrene sistema i organizovanja borbe protiv njega. I najmanji propusti mogu da prouzrokuju teške posledice. Prema tome, ako se u fazi priprema napada iz pokreta na bilo kom nivou komandovanja želi maksimalno skratiti vreme, to nikako ne treba činiti na uštrb kvaliteta protivraketnog i protivnuklearnog sistema borbe. Ovaj sistem treba organizovati sa takvim proračunom da ga je moguće aktivirati pre nego što glavne snage krenu u napad. Koliko će biti potrebno vremena za ovo, zavisice od raspoloživih izviđačkih snaga i sredstava, stanja, rasporeda i mogućnosti sopstvenih jedinica namenjenih za borbu protiv neprijateljskih raketno-nuklearnih borbenih sredstava.

Štabovi savremeno opremljenih armija raspolažu elektronskom računskom tehnikom koja im omogućava da skrate vreme koje je potrebno za obradu raznih podataka, proračuna i organizaciju tajnog komandovanja. Svi ti poslovi, ma koliko bili obimni i na kojima su štabovi u prošlom ratu trošili najviše vremena, sada mogu da se obave za vrlo kratko vreme — za svega nekoliko časova. Znači, problem je samo u brzini prikupljanja podataka o neprijatelju kao i o sopstvenim snagama, a ovo već može da bude specifično za svaku konkretnu situaciju. Vreme potrebno za planiranje jedne armijske napadne operacije iz pokreta, prvenstveno zavisi od toga kakav stepen borbene gotovosti je zastupljen kod sopstvenih snaga i koliko je njima potrebno vremena da izvrše pripreme za predstojeći zadatak.

U inostranim vojnim časopisima može se pročitati da divizija kreće na izvršenje jednog ovakvog zadatka u vremenu od 1 do 1,5 čas od momenta dobijanja zadatka i to direktno iz kasarni. Analogno

⁷ 10. sovjetska armija kod Tula (decembar 1941. god.) napredovala je 7—8 km dnevno.

ovome i cela armija može da krene u napad iz pokreta za svega nekoliko časova. Ali ovako nešto moguće je ostvariti samo u početnoj fazi rata kada svaka divizija ima tačno precizirane zadatke po varijantama ratnog plana, kada su sve jedinice popunjene ljudstvom, materijalom i municijom po predviđenim normama. Posle otpočinjanja neprijateljstava, pripreme za napad iz pokreta trajaće duže, jer će redovno biti više nedovoljno poznatih faktora.

Prilikom odlučivanja o preduzimanju napada iz pokreta moraju biti zastupljeni neki najvažniji principi, kao što su: postizanje iznenađenja, a naročito u pogledu vremena napada i pravca dejstva glavnih snaga. Iznenađenje kao faktor imaće važnu ulogu i u savremenim uslovima ratovanja, pa u tom pogledu iskustva iz našeg NOR mogu da budu dragocena, a naročito kod izvođenja napada iz pokreta manjim jedinicama — brigadama i pukovima. Drugi faktor, koga treba detaljno proučiti, jeste realnost postavljenog zadatka za napad iz pokreta i da li je obezbeđen tempo napredovanja a time i odgovarajući odnos snaga i silina udara koja ne treba da dozvoli neprijatelju da se pribere od početnog neuspeha. Ako ovakvim napadom otpočne jedna armijska ili korpusna operacija, onda će u velikoj mери njen uspeh zavistiti od besprekornog funkcionisanja celokupnog mehanizma dejstava: službe snabdevanja, remonta, sadejstva i komandovanja. Permanentno neutralisanje osnovnih borbenih sredstava neprijatelja (raketno-nuklearnih sredstava, avijacije i oklopnih jedinica) treba da bude stalno dejstvujući faktor napadača.

RAZVOJ SNAGA I SREDSTAVA

Ovde će se razmotriti razvoj snaga i sredstava i mehanizam prelaska u napad širih razmera, i to u okviru jedne operacije, uz obaveznu upotrebu raketno-nuklearnog oružja, imajući pri tom u vidu teoriju i praksu drugih, moderno opremljenih armija.

Napad iz pokreta može da se preduzme iz marševskog poretka, ili sistematskim podilaženjem neprijateljskom prednjem kraju. Ovde se ima u vidu ovaj drugi slučaj.

Prema opšte važećim principima kojih se pridržavaju sve armije, savremeni napad (ukoliko snage nisu u neposrednom dodiru) visno od karaktera zemljišta, a prvenstveno od broja i kvaliteta komunikacija, rejoni prikupljanja se biraju na 30 do 50 km od neprijateljskog prednjeg kraja. Težnja je da oni budu van dometa neprijateljske artiljerije i raketa koje formacijski pripadaju divizijama. Jedinice se rastresito raspoređuju u rejone prikupljanja da bi se umanjio efekat eventualnih nuklearnih udara. Da bi se pri tome sačuvala borbena gotovost, rastresitost se završava na nivou bataljona.

Divizija kreće u napad u pukovskim (brigadnim) kolonama koje se postepeno razvijaju sa takvim proračunom da se na udaljenju od 5 do 7 km od neprijateljskog prednjeg kraja već obrazuju vodne kolone, odnosno da je na ovoj udaljenosti već skoro obrazovan borbeni

poredak (nešto dublji) koji se u procesu daljeg približavanja definitivno formira. Jedinice se duže ne zadržavaju ni na jednoj liniji ili položaju, uključujući tu i polazni. Naročito je karakterističan ovakav prelazak u napad za oklopne i mehanizovane jedinice. Postavlja se sada pitanje kako se u napadu iz pokreta razvijaju artiljerijsko-raketne jedinice za podršku?

Sve raketno-artiljerijske jedinice koje izvode posredna gađanja ne mogu otvarati vatru iz pokreta. One moraju da posednu vatrene položaje, orijentišu oruđa, zauzmu elemente, uspostave sistem osmatranja i veze, pa tek onda da stupe u dejstvo.

Prvo se razvijaju raketne jedinice operativno-strategijske namene sa dometom preko 500 km. Ove jedinice u armijama Zapada dejstvuju po planu komande ratišta, grupe armija ili armije, (ako je samostalna), a u armijama Istoka po planu komande fronta. Njihovi položaji mogu biti udaljeni od neprijateljskog prednjeg kraja 100 i više kilometara. Zadatak ovih jedinica je da štite razvoj pojedinih korpusa i armija. Strategijski razvoj trupa, odnosno izlazak jedinica prvog strategijskog ešelona u rejone prikupljanja podržava se balističkim raketama srednjeg i velikog dometa, koje se nalaze van sastava KoV i koje dejstvuju po planu Vrhovne komande. Ovo je karakteristično za početak rata. Deo ovih jedinica se nalazi neprekidno na borbenom položaju još u miru, pa o njihovoj upotrebi ovde neće biti govora. Međutim, raketne jedinice strategijsko-operativne i operativno-taktičke namene (naoružane raketama „redstoun“, „peršing“ i sličnim) treba da razviju svoj borbeni poredak pre nego što otpočne izlazak jedinica u rejone prikupljanja i polazne rejone. Otuda komanda grupe armija ili fronta, a kod armija manjih zemalja Vrhovna komanda, razvija raketne jedinice strategijsko-operativne namene pre nego što saopšti armijama direktivu za prelazak u napad.

Po dobijanju zadatka (direktive) za napad, komanda armije usmerava svoj proces planiranja tako da može što pre da dobije elemente za odlučivanje o upotrebi svojih raketnih jedinica. Kod ovakve vrste operacija prvo treba razraditi sistem vatre za raketne jedinice operativno-taktičke namene. Razumljivo je što proces planiranja u komandi armije teče paralelno i da planiranje upotrebe raketno-nuklearnog oružja vrše artiljerijsko-raketni organi, ali se ipak mora voditi računa da se gotovost za dejstvo pojedinih elemenata uskladi tako da raketne jedinice operativno-taktičke namene budu gotove za dejstvo pre nego što otpočinu pristizati jedinice u rejone prakupljanja. Mogućnosti manevra putanjama u ovim jedinicama je velika i mesto njihovog borbenog poretka ne mora da utiče na grupisanje ostalih snaga i sredstava i određivanje pravca glavnog udara. Osnovni zadatak ovih jedinica je borba protiv neprijateljevog raketno-nuklearnog oružja i to prvenstveno operativno-taktičke namene. Znači, u procesu razvoja snaga i sredstava za prelazak u napad iz pokreta, prvo mora da bude uspostavljen sistem raketno-nuklearnog kontrabatiranja na nivou armije. Pod zaštitom ovog sistema vatre pristupa se razvoju ostalih elemenata borbenog poretka. Korpusi razvijaju svoje raketne jedinice, formacijske i pridane, čiji je domet od 160 do 200 km (a buduće će verovatno iznositi 500 km). Vatrene položaji ovih jedinica

biraju se u visini rejonu prikupljanja divizija prvog ešelona, odnosno na udaljenju 30—50 km od neprijateljskih prednjih delova. Po potrebi, mogu se angažovati i raketne jedinice korpusa iz drugog ešelona armije.

Ovo je, u stvari, prva faza razvoja snaga i sredstava za napad iz pokreta u okviru armije. Ovo je i kvalitativna razlika između napada iz pokreta u prošlom ratu i danas. U prošlom ratu, pregrupisanje i razvoj snaga u okviru armije vršeni su pod zaštitom avijacije, a danas se predviđaju (u prvom redu) pod zaštitom snažnog sistema raketno-nuklearne vatre i uz učešće avijacije.

Armijska i korpusne raketne jedinice, prvenstveno, obrazuju sistem protivraketne i protivnuklearne borbe kojim se obuhvataju sledeći ciljevi: rejonu prikupljanja (baziranje) neprijateljskih raketnih jedinica, vatreni položaji raketa i artiljerije koja može da koristi atomsku municiju, skladišta nuklearnih bojnih glava, saobraćajni čvorovi, železničke stanice, luke i drugi komunikacijski objekti preko kojih se snabdevaju raketne jedinice i atomska artiljerija i aerodromi na kojima je bazirana avijacija sposobna da koristi nuklearno oružje. Ovim sistemom vatre obuhvaćeni su i drugi važni ciljevi, kao što su: rejonu prikupljanja neprijateljskih rezervi, (oklopnih i mehanizovanih), komandna mesta, centri veza i izviđačko-obaveštajni centri. U stvari to je savremeni sistem kontrabatiranja. I u prošlom ratu je postojala težnja da se prvo razvije dalekometna artiljerija čiji je osnovni zadatak bio kontrabatiranje. Međutim, to je danas daleko više potencirano, jer su i posledice slabo organizovanog kontrabatiranja daleko veće. Samo jedan divizion taktičkih raketa sa tri lansera jednim plotunom može da ostvari vatrenu snagu od 60 do 105 KT i uništi od 30 do 50% efektiva jedne oklopne divizije.

Kada se završi razvoj sredstava za protivraketnu i protivnuklearnu borbu pristupa se razvoju korpusne dalekometne atomske artiljerije (topova 175 mm i njemu sličnih) i divizijskih raketa. Korpusna artiljerija ima domet oko 32 km, a divizijske rakete 30—50 km.⁸ Za korpusnu artiljeriju i divizijske rakete biraju se vatreni položaji na daljini sa koje se može obezbediti razvoj brigada, pukova i bataljona kao i njihovih vatrenih sredstava. Ova vatrena sredstva su namenjena za borbu protiv divizijske (brigadne) artiljerije, minobacača, lakih atomskih oruđa tipa „dejvi krocket“, a u daljem za neutralisanje neprijateljevih otpornih tačaka, rezervi i za sprečavanje manevara.

Ostale artiljerijske jedinice koje se zadržavaju pod neposrednom komandom komandanta divizije, kao i jedinice višecevnih raketnih lansera takođe posedaju VP pre nego što jedinice stupe u borbu. One obezbeđuju razvoj i stupanje u borbu bataljona i četa. U početnoj fazi boja, dok ne stupi u dejstvo artiljerija pridata pukovima, divizijska artiljerija izvršava zadatak neposredne podrške.

⁸ Američki top 175 mm „long tom“ ima domet 32.800 m, a težak je u samohodnoj varijanti oko 30 tona. Nova američka raketa „lans“ ima domet 75—80 km, a teška je oko 500 kg.

Potrebno je nešto detaljnije razmotriti razvoj klasične artiljerije. Kao što je već napomenuto, pukovi mogu da krenu u napod neposredno iz rejona prikupljanja koji su udaljeni od neprijateljskog prednjeg kraja i preko 30 km. Klasična artiljerija ne može da dejstvuje sa ovih daljina, već je prinuđena da se približi prednjem kraju neprijatelja na udaljenje od 6 do 8 km, što znači da mora pre da izabere vatrene položaje i da ih posedne na vreme. Praktično to znači da ova artiljerija mora samostalno da se kreće ispred svojih jedinica, ili, u najboljem slučaju, zajedno sa prednjim delovima. Međutim, dubina divizijskog rasporeda branioca može da iznosi i 20 km, pa se postavlja pitanje da li je celishodno ovu artiljeriju i angažovati u borbi za prednji kraj i bližu dubinu neprijateljske odbrane. Ovde se postavlja i pitanje obezbeđenja razvoja ove artiljerije. Ako se u neposrednom dodiru sa neprijateljem nalaze izvesne snage napadača, onda je ovo pitanje lakše rešiti. Međutim, ako u dodiru sa neprijateljem nema nikakvih napadačkih snaga, onda se formiraju specijalne grupe za izbor i uređenje svih elemenata borbenog poretka artiljerijskih jedinica i jedinica višecevnih raketnih lansera. Sem toga, izdvajaju se jedinice za zaštitu njihovog borbenog poretka. Najčešće se u okviru divizije prvog ešelona formira neka vrsta prednjeg odreda jačine do bataljona, ojačanog tenkovima i pt-raketama koji neposredno pre razvoja artiljerijskih jedinica izlazi na odgovarajući položaj sa koga može da zatvara pravce koji vode u rejone artiljerijskih položaja. Artiljerijske jedinice posedaju svoje vatrene položaje sa takvim proračunom vremena da budu gotove za dejstvo u momentu kada pukovi prvih ešelona stignu svojim prednjim delovima na granicu zone braničeve minobacačke vatre. Bez obzira što će se jedinice približavati neprijatelju pod zaštitom raketnih jedinica divizije i viših komandi, divizijska artiljerija u fazi razvoja za borbu glavnih snaga ima zadatak da spreči branioca da sam krene u napad, tj. da pođe na približavanje ili da svojom artiljerijom i minobacačima usporava i otežava razvoj i podilaženje glavnih snaga.

U do sada izloženom, prvenstveno se imala u vidu divizijska artiljerija za opštu podršku i višecevni raketni lanseri.

Vatrena priprema napada može se izvoditi isključivo nuklearnom municijom, višecevnim raketnim lanserima i avijacijom. Podrška se može nastaviti sredstvima koja su učestvovala u artiljerijskoj pripremi, s tim da se prvenstveno koristi klasična municija. Prema tome, vatrena priprema i početak podrške vršili bi se armijskim i korpusnim raketnim jedinicama, korpusnom artiljerijom i divizijskim raketama. Divizijska artiljerija, uvodila bi se postupno u borbu. Ako situacija to omogućava, onda se divizion i opštu podršku mogu razviti i pre nego što otpočne napad, tako da se i oni angažuju u artiljerijskoj pripremi, a u podršci obavezno. Divizion 105 mm kreću se u skokovima i to u borbenom poretku pukova kojima su pridati. Komanda mesta i osmatrački organi su pokretni i nalaze se u neprekidnom kontaktu sa starešinama koje podržavaju. Po potrebi, divizion stupaju u dejstvo s marša, tj. baterije se razvijaju kraj puta i otvaraju vatru. Samo ako neprijatelj pruži jači otpor i zaustavi napredovanje naših snaga, onda se artiljerija za neposrednu podršku

jače angažuje, razvija celokupni borbeni poredak i organizuje potpuni sistem vatre. Dakle, ovde treba prvenstveno težiti da ova artiljerija ne zaostaje iza borbenog poretka pešadije i tenkova i da se ne izgubi mogućnost pružanja kontinuelne vatrene podrške, odnosno da ne dođe do toga da artiljerija nije u stanju da stupi u dejstvo onda kada to jedinici bude najneophodnije. Otuda je najbolje da artiljerija za neposrednu podršku, a po mogućnosti i celokupna divizijska artiljerija, bude samohodna. Samohodna artiljerija je najpogodnija za ovakve vrste dejstava. Ove artiljerijske jedinice treba da su opremljene i ostalim priborima i instrumentima koji im omogućavaju izviđanje i brzo otvaranje vatre u pokretnim uslovima dejstava. Otuda prelazak ovako opremljenih divizionara iz marševskog u borbeni poredak sa otvaranjem vatre traje 5—7 minuta, a pojedine baterije mogu da otvore vatru za 1—3 minuta.

Blisku podršku vrše tenkovi, a ako treba onda i artiljerija za neposrednu podršku i to kada oklopne jedinice napadaju u prvom ešelonu.

Za uništenje okruženih i zaostalih neprijateljskih delova koriste se drugi ešloni i rezerve.

Ovakvo izvođenje napada iz pokreta primenjuje se kada napadač jednovremeno upotrebljava veliki broj nuklearnih granata male snage (od 0,5 do 2 KT iz oruđa 155 i 175 mm i njima sličnih). Na ovaj način se povećava ukupna površina zone teških gubitaka (ako su nulte tačke pravilno određene). Za ciljeve manjih razmera i slabije utvrđene, efikasnije je upotrebiti veći broj manjih, nego manji broj većih nuklearnih bojnih glava. Otuda su za ovakva dejstva naročito pogodne oklopne i mehanizovane divizije koje u svom sastavu imaju artiljeriju sposobnu da gađa nuklearnom municijom.

Ako bi se pošlo od postavke da je upotreba nuklearne municije male snage nerentabilna (proizvodnja skupa, a efekat na cilj mali, naročito ako je cilj utvrđen), onda svakom napadu pa i napadu iz pokreta treba da prethodi neposredna artiljerijsko-raketna vatrene priprema i to kombinovana: nuklearna i klasična. Nuklearni udari se prvenstveno vrše po neprijateljskim sredstvima nuklearnog napada, a zatim po najvažnijim objektima borbenog poretka i čvorištima otpora na prednjem kraju i bližoj taktičkoj dubini. Sa ovakvom strukturom nuklearne vatre nije moguće probiti taktičku zonu neprijateljske odbrane bez intenzivnijeg angažovanja klasične artiljerijske vatre. Otuda klasična municija mora u artiljerijskoj pripremi da odigra važnu ulogu. Sa njom će se dejstvovati po objektima odbrane koji nisu podvrgnuti nuklearnim udarima, i po prostorijama koje su zahvaćene, ali sa smanjenom gustinom vatre (oko 20% od tabličnih normi). Ovo je zbog toga da bi se cilj držao u stanju neutralisanja sve dok ne bude direktno napadnut tenkovima i pešadijom. Prema tome, ovde se mora veći deo artiljerije razviti pre nego što otpočne napad glavnih snaga, jer prelaziti u napad iz pokreta tenkovima i oklopnim transporterima bez solidne neposredne vatrene pripreme i podrške bilo bi suviše riskantno.

Nuklearnim udarima veće snage (preko 2 KT) nemoguće je pružiti neposrednu i kontinuelnu podršku tenkovima i pešadiji protiv taktičkih ciljeva malih razmera, tako da procena stepena gubitaka

može da bude pogrešna u tolikoj mjeri da može dovesti u pitanje uspeh napada. Ovde mogu da nastupe sledeće greške: pogrešno određivanje položaja nulte tačke u odnosu na unutrašnju strukturu cilja, nepravilno određivanje visine nulte tačke u odnosu na karakteristike zemljišta i stepen utvrđenosti neprijateljske odbrane, greška u izboru jačine bojne glave rakete (granate) u odnosu na prirodu cilja, slabo izabran momenat izvršenja nuklearnog udara i velika odstupanja realne nulte tačke od planirane. Varijabilnost ovih grešaka u određenom vremenu može da poremeti sve planove, a kako se ne praktikuje ponavljanje nuklearnih udara po istom cilju, odsustvo efikasne klasične vatre može se još više negativno odraziti na tok dejstava. Otuda se skoro redovno praktikuje ojačavanje divizije (za napad iz pokreta) klasičnom artiljerijom od koje se formiraju pukovske i divizijske grupe. Plan upotrebe artiljerije u ovim uslovima napada sličan je planu koji se radi i u normalnim uslovima napada, s tim što je artiljerijska priprema obično kraća i sastoji se iz 2—3 kraća vatrena udara i sistematske vatre. Dejstvo oruđa za neposredno gađanje obuhvata se planom pešadijske vatre, pošto se radi o oruđima koja su u formacijskom sastavu četa i bataljona. Osnovu neposredne vatre sačinjava vatra tenkovskih topova. Podrška napada počinje po unapred planiranim vatrama koje se otvaraju automatski, a dalje se ostvaruju na zahtev starešina tenkovskih, odnosno pešadijskih jedinica. Za vreme borbe po dubini veći deo artiljerije za neposrednu podršku (kalibra 105 do 122 mm) pridaje se pukovima, odnosno brigadnim borbenim grupama.

Kakva je postupnost u izvođenju napada iz pokreta može se videti iz primera organizacije napada mehanizovane brigade nekih članica NATO.⁹ Njihova divizija preduzima napad iz pokreta iz rejonu prikupljanja koji je udaljen 30—50 km od neprijatelja. U ovom rejonu brigada je raspoređena po četama. Čete zauzimaju prostor od 5 do 7 km², a odstojanje između njih je 2—3 km. Mehanizovana brigada zauzima prostor od 100 do 120 km² a napada u zoni širine 6—8 km (ne više od 10 km). Bliži zadatak joj je zauzimanje rejonu odbrane pukova prvog ešelona (dubina 6—8 km) a sledeći zauzimanje položaja divizijskih rezervi (dubina od 25 km). Borbeni poredak brigade se sastoji od 2 do 3 taktičke grupe i artiljerijskog puka. Za napad, brigade se daje polazna linija i vreme izlaska na nju. Na ovu liniju jedinice izlaze u potpuno razvijenom borbenom poretku i to u momentu kada se ostvaruje nuklearni udar. Sa ove linije jedinice treba za 20—25 minuta da stignu pred neprijateljski prednji kraj i otpočnu neposredni napad.

Redosled izlaska na polaznu liniju je sledeći: mehanizovana brigada kreće se prema liniji za napad u jednoj ili dve kolone, što zavisi od broja dobrih puteva. Napred idu izviđački delovi a za njima prethodnica sa inženjerskim jedinicama, za prethodnicom artiljerijski puk, a zatim glavne snage. Ako su podaci o rasporedu neprijatelja potpuno jasni, onda se artiljerijski puk kreće ispred prethodnice sa specijalnim obezbeđenjem i što pre poseda rejonu VP da bi imao više vremena za organizaciju sistema vatre. Kada se prethodnica pri-

⁹ Военный вестник, No 4/66.

bliži liniji za napad 8—10 km, počinje evoluiranje marševskog poretka u borbeni. Taktičke grupe napuštaju glavnu kolonu i kreću prema svojim zonama napada. Na udaljenju 3—4 km od polazne linije počinje razvoj četa u borbeni poredak. Kada otpočne izlazak četinih delova na liniju za napad, artiljerija otvara vatru (početak artiljerijske pripreme napada). Tada se ostvaruju i nuklearni udari. Artiljerijska priprema traje sve dok se čete približe objektima napada, tj. do granice zone sigurnosti vatre sopstvene artiljerije. Tada se daje signal i artiljerija automatski prenosi vatru u dubinu neprijateljskog rasporeda po ranije izabranim ciljevima i dalje deluje po zahtevu starije jedinice koju podržava.

Kada otpočne borba svi dalji postupci su isti, bez obzira da li se napada iz pokreta ili je u pitanju normalan napad.

Ovde je razmatran napad iz pokreta i upotreba raketno-artiljerijskog oružja, pri čemu se imala u vidu moderno opremljena armija. Obradene su dve varijante: kada napadu prethodi jača nuklearna priprema i kada se po prednjem kraju pretežno deluje klasičnom municijom. Koja će se varijanta češće primenjivati, zavisi od raspoloživih nuklearnih sredstava, karaktera odbrane i osobina zemljišta. Međutim, u poslednje vreme sve više prevladuje mišljenje (na Zapadu i Istoku), da se sa nuklearnim sredstvima ne treba razmetati, već da se analizi nuklearnih ciljeva mora posvetiti veća pažnja i da se upotreba nuklearnih sredstava rešava na višem stepenu komandovanja. Više se ne radi samo o ceni koštanja nuklearne municije (bilo je ranije isticano u prvi plan), već o pogodnosti nuklearne vatre s obzirom na postavljeni cilj borbenih dejstava. Kroz korigovanje stavova o ulozi nuklearne vatre ponovo se ističe značaj klasične vatre, čime raste uloga klasične artiljerije i višecevni raketnih lansera. Otuda prilikom planiranja napada iz pokreta treba pravilno sagledati ulogu klasične artiljerije i u planu napada dati joj ono mesto koje najbolje odgovara konkretnoj situaciji.

U napadu iz pokreta, a naročito u njegovoj početnoj fazi veliki značaj ima vatra avijacije. Jer, s obzirom na nedostatak vremena, vrlo je teško pronaći sve ciljeve koje bi trebalo podvrgnuti vatri artiljerije i raketa, a avijacija je sposobna da sama pronađe cilj i da ga odmah napadne i uništi, što je za pokretne uslove ratovanja veoma važno.

Pukovnik
Miloje STANKOVIĆ

O FIZIONOMIJI SK U ARMIJI

U zaključcima CK stoji da je organizacija Saveza komunističara u Jugoslovenskoj narodnoj armiji sastavni deo Saveza komunističara Jugoslavije i da deluje pod neposrednim rukovodstvom Centralnog komiteta. Mislim da ova postavka zaslužuje našu pažnju. Mi se kao sastavni deo Saveza komunističara Jugoslavije, prema postojećim tezama, u reformiranom Savezu komunističara akciono integrišemo sa komunističarima mesne zajednice, odnosno sa opštinskom organizacijom u mestu u kome živimo. To nas upućuje da aktivno delujemo na jednom širem području, u jednoj široj društvenoj sredini. Rekao bih da smo do sada, u odnosu na društvena kretanja, ipak delovali nekako sa strane, spolja. U reformiranom Savezu komunističara javljaćemo se kao ravnopravni članovi, kao integralni deo Saveza, odnosno svih komunističara dotične sredine. No zato se treba i pripremiti. U dosadašnjoj praksi naša gledanja, rekao bih čak i politička reagovanja nisu uvek održavala niti bila zasnovana na realnom stanju date sredine — komune, grada, opštine, mesne zajednice itd. Ponekad nisu bila saobražena ni sa ocenama i zaključcima političkih rukovodstava te sredine.

Neophodno će za to biti da mi preispitamo naš idejno-politički i obrazovni rad i vidimo da li je on adekvatan društvenoj praksi, a ako nije da se što pre uskladi sa društvenom praksom sredine u kojoj živimo i delujemo. Rekao bih da u dosadašnjoj praksi to nije uvek išlo ukorak. Društvenu praksu i socijalističku stvarnost komunističari iz Armije često idealiziraju. Želje, programi i ciljevi našeg socijalističkog društva u našim glavama ponekad se javljaju kao gotova stvarnost. A situacija u praksi se pojavljuje drugačija, pa se tu javljaju razočarenja i neshvatanja, nerazumevanje konkretnih akcija koje poduzimaju društveno-političke organizacije na terenu. Određene poteškoće i nepravilnosti, stvari sa kojima nismo zadovoljni u našem društvenom kretanju, reflektuju se u našim glavama kao posledice nesposobnosti jednog ili drugog rukovodstva, moralne pokvarenosti itd. Sve je to posledica nepoznavanja konkretnog stanja i objektivnih uslova koji uslovljavaju takve pojave, i to dovodi i do neadekvatnih akcija. Kroz određene rasprave, diskusije mi se okomimo na posledice, a uzroke i ne sagledamo. Logična posledica takvog pristupa je i neadekvatan metod u njihovom otklanjanju. Naši ljudi pri tom češće traže sredstva prinude, intervencije raznih rukovodstava, foruma itd., a zaboravljaju na ulogu samoupravnih organa, borbu komunističara u njima itd. U tome ja vidim još ostatke etatističkog gledanja na naš društveni razvoj i potvrdu da dosta teško prevazilazimo takav način mišljenja i akcija.

Ovakva shvatanja kod jednog dela komunističara nalazu nam da unesemo više realnosti u politički rad i da celokupna naša shvatanja, naše poglede približimo datoj sredini i praksi. U protivnom, delo-

vanje naših komunista u mesnoj, odnosno opštinskoj organizaciji odudaraće od načina rada u tim organizacijama, odnosno u tim rukovodstvima. To može da stvara i razne konflikte. Ovim ne želim da unapred pripremamo naše komuniste da apriori prihvataju svaki stav, nego da se stvarno i kritički postavimo prema svim idejama, strujanjima, ali da u tom bude dovoljno prisutno i naše objektivno stanje. Mislim da taj momenat dobiva u značaju naročito u garnizonima gde je veliki broj naših komunista, koji je negde skoro jednak komunistima u tom mestu. Ja ne mogu ovde šire da ulazim u svu tu problematiku. Mislim da bi jedan seminar trebalo sve to da obradi.

Drugi problem izvlačim iz iste te postavke da organizacijom Saveza komunista u Jugoslovenskoj narodnoj armiji neposredno rukovodi Centralni komitet Saveza komunista Jugoslavije. Uprkos tome što integrišemo i deo naše idejnopoličke aktivnosti sa mesnom odnosno opštinskom organizacijom, mi u Armiji zadržavamo svoju organizacionu strukturu na principu radnih jedinica, počev od osnovne organizacije do Opunomoćstva za JNA. Taj momenat, odnosno takva organizaciona struktura, uvek nam je prisutan i u diskusiji. Naime, potrebno je da mi, a i svi komunisti i drugovi na terenu, što šire i temeljitije obradimo, objasnimo i sagledamo koji su to faktori koji nalažu posebnu organizacionu strukturu Saveza komunista u JNA. Mislim da to pitanje nije beznačajno, jer zaista postoje objektivni uslovi da i mi imamo posebnu organizacionu strukturu Saveza komunista.

Dosadašnja organizaciona struktura u Armiji predstavlja opasnost da se pomalo zatvorimo u sebe i da sporo savladujemo određenu izolovanost od društvenih kretanja. Organizaciona struktura sama po sebi nameće da mi raspravljamo više o našim unutararmijskim problemima, da se time, u izvesnom smislu odvajamo od društvene problematike. Ukoliko to nemamo u vidu, ukoliko komuniste ne mobiliziramo i ne upozorimo na jednu takvu mogućnost, možemo ponovo da zapadnemo u nekakvu izolovanost.

Podudarnost organizacione strukture Saveza komunista u Armiji sa vojnom organizacionom strukturom, pogoduje, rađa ili razvija hijerarhijske odnose i u Savezu komunista u Armiji. Ne tvrdim da to mora da bude ali ukoliko mi ovu mogućnost zanemarimo onda vojni odnosi mogu da se prenesu i na odnose u Savezu komunista. Ja mislim da organizacija SK u JNA ne mora biti podudarna vojnoj organizacionoj strukturi.

U svemu ovome posebnu pažnju zaslužuje uloga vojnika-komunista u mesnoj organizaciji. Vojnički život, službene obaveze i propisi znače izvesno sputavanje slobode vojnika kao komuniste u toj sredini. Zbog toga postoji čak i shvatanje da vojnik-komunista ne bi mogao da učestvuje u radu mesne organizacije, da bi se to kosilo sa određenim vojničkim propisima i radom. A, s druge strane, vojnik je punopravan član SK. Ako ga ne tretiramo kao svakog ostalog člana SK, značilo bi da je on komunist „drugog reda”.

Jasnija idejno-politička fizionomija. Kao sledeći problem mislim da je potrebno da damo veću jasnoću idejno-političkoj fizionomiji Saveza komunista, teoriji Partije kao revolucionarne organizacije radničke klase. Tu se naša shvatanja moraju integrisati sa shvatanjima, diskusijama koje su pokrenute u SKJ, po-

gotovo sada na seminaru u Skoplju i u Beogradu. Naša saznanja, naše dosadašnje diskusije oko idejno-političke fizionomije Saveza komunista svode se na periferna pitanja iz te oblasti. Na primer, da li je Savez komunista propagator, mobilizator za sprovođenje mera komandi kod nas u armijskoj sredini ili izvan, da li je on organizator i mobilizator društveno-političkih samoupravnih institucija? Praksa potvrđuje da je rad dobrog dela naših organizacija, naših rukovodstava time opterećen. Naše osnovne organizacije dosta su se angažovale kao nekakvi propagatori i mobilizatori sprovođenja mera komandi. Naš osnovni zadatak kao komunista nije podrška, propagiranje mera komandi, to sigurno mogu da tvrdim.

Nasuprot jednom takvom prakticističkom gledanju na idejno-političku fizionomiju Saveza komunista, ima izvesnih mišljenja da Savez komunista predstavlja nekakvu prosvetiteljsku organizaciju, gde se komunisti javljaju kao nekakvi prosvetitelji besklasnog socijalističkog društva, socijalističkog morala, etike itd., itd.

O fizionomiji Saveza komunista ostalo je u našim glavama dosta predstava iz perioda revolucionarnog etatizma, iz onog perioda kada je Komunistička partija, odnosno Savez komunista prvenstveno delovao s pozicija vlasti. Te predstave mi moramo izbaciti iz naših glava. Ne pretendujem da mogu reprodukovati sve ono što je Stane Kavčić rekao na seminaru u Beogradu, ali bih izneo nekoliko misli o idejno-političkoj fizionomiji Saveza komunista, koje mi kroz naše diskusije stvarno moramo razraditi, objasniti itd. Naime, mi, pre svega, moramo na idejno-političku fizionomiju, ne na teoriju revolucionarne partije radničke klase, gledati istorijski i da se ona menja, zavisno od oblika borbe, od političkih i materijalnih uslova, mesta gde se nalazi u datom momentu organizacije; da li je ona u borbi protiv vlasti, neposredni nosilac vlasti ili samo idejni faktor društvenog kretanja. Mislim da je za uspešnu reformu svesti Saveza komunista veoma značajno da rasvetlimo kakve je sve transformacije preživljavala naša partija, koji su objektivni društveni faktori na to uticali i koji nalažu novu idejno-političku fizionomiju Saveza komunista Jugoslavije, da bi i dalje ostao vodeća snaga našeg društva.

Sledeći idejno-politički problem, koji je usko povezan sa fizionomijom SK je potreba unošenja više jasnoće o vodećoj ulozi Saveza komunista u sadašnjim i predstojećim uslovima. Mi imamo dosta deklarativnog proglašavanja da su komunisti najnapredniji deo našeg društva, ali da li samo proglašavanje obezbeđuje naprednost i vodeću ulogu? Sigurno da ne. Imamo veoma dragocenih iskustava u međunarodnom radničkom pokretu gde se komunisti proglašavaju vodećom, najnaprednijom snagom, ali društveni razvitak, kretanja idu ispred i mimo njih. Prema tome, samo proglašavanje još nije nikakva garancija da smo obezbedili vodeću ulogu. Imamo i takvih shvatanja da se na vodeću ulogu Saveza komunista gleda dosta statično — da je ona jednom osvojena i da večito traje. Nesumnjivo da je KPJ u NOB stekla poziciju vodeće snage, ali da je ostala samo na tim pozicijama, ona bi odavno izgubila vodeću ulogu. Naime, obezbeđenje vodeće uloge je neprekidan proces borbe u novim uslovima za ostvarivanje najprogresivnijih ciljeva i interesa društva, odnosno radničke klase. Taj momenat u našoj praktičnoj delatnosti treba više

da dođe do izražaja. Ali koji su to najprogressivniji ciljevi i najprogressivniji interesi radničke klase? U sadašnjoj situaciji mi to moramo što jasnije razraditi sa našim komunistima.

Vodeća uloga nije apstraktna kategorija, ona se ne ostvaruje samo na vrhu, mislim u CK. Ona se ostvaruje u svakoj osnovnoj organizaciji, u svakoj našoj vojnoj jedinici, gde god postoji organizacija SK. To znači, da su komunisti u bataljonu, puku itd. zaista nosioci najnaprednijih društvenih kretanja i naprogressivnijih akcija koje vode jačanju naše odbrambene moći.

Vodeća uloga Saveza komunista ostvaruje se u revolucionarnim akcijama komunista u razrešavanju protivrečnosti koje postoje u društvu. Akcije komunista ih otkrivaju i razrešavaju. U sagledavanju i razrešavanju protivrečnosti kod naših komunista postoji izvesno podzrenje, nekakav stid da priznaju da one postoje u našem socijalističkom društvu. U našim diskusijama moramo taj momenat nešto više razjasniti.

U vezi sa tim postavlja se zahtev za većom jasnoćom — šta je to idejno-politička akcija komunista u vojnoj organizaciji, odnosno u Jugoslovenskoj narodnoj armiji? Ako se idejna politička akcija Saveza komunista Jugoslavije, odnosno svih komunista naše zemlje svodi na usklađivanje i razrešavanje društvenih protivrečnosti koje vode daljem progresu za ostvarivanje društvenih i istorijskih ciljeva radničke klase, izgradnju socijalizma, onda, adekvatno tome, mislim, da se sadržaj idejno-političke akcije za nas komuniste u Armiji, i ne samo u njoj, svodi na rešavanje onih protivrečnosti od čega jača snaga narodne odbrane i monolitnost naše oružane sile.

O kakvim se tu protivrečnostima radi? Sigurno je da interesi odbrane, slobode, nezavisnosti našeg socijalističkog samoupravnog društva, nisu ispred ličnih interesa kod svih ljudi, svakog pojedinca koji je i po zakonu i svom društvenom mestu odgovoran i dužan da učine ono što je kao građanin obavezan. Znači, odbrana i jačanje nezavisnosti ponekad dolaze u sukob sa pojedinačnim interesima ljudi. Odbrana zemlje traži napore, materijalne i lične žrtve, odricanje itd. Da li su toga svesni svi naši građani? Svako voli da živi u slobodi, ali svaki nije svestan napora i materijalnih troškova nužnih za očuvanje slobode. To je protivrečnost koju mi moramo nešto više naglašavati i rešavati u idejno-političkom radu. Dalje, tu se javlja protivrečnost između realnih mogućnosti društva i potreba koje traži narodna odbrana. Te protivrečnosti mi moramo, unutar armije da savladujemo, da i mi sami budemo realni prema društvenim mogućnostima, da ona sredstva koja društvo daje još više i racionalnije iskoristimo. To su protivrečnosti koje postoje i o kojima možemo otvoreno govoriti i mobilisati Savez komunista da ih neprekidno savlađuje, a ne da samo jednom nastupimo i mislimo da smo ih rešili.

Izvesne protivrečnosti. Kad govorimo o idejno-političkim problemima koje žive u našoj vojnoj organizaciji, ne smemo zatvoriti oči pred tim da je naša unutrašnja struktura, naši odnosi koji počivaju na subordinaciji i bezuslovnoj poslušnosti itd. u nekakvoj protivrečnosti sa društvenim razvitkom, u protivrečnosti sa samoupravnim društvenim sistemom. Ja ne tvrdim da to mora da izaziva konflikte, ali ukoliko to ne vidimo i ne budemo mobilni kao idejno-po-

litička snaga, da to može da rađa određene probleme. Čini mi se da taj faktor nije dovoljno prisutan u svesti naših drugova. Sama vojna struktura, vojna organizacija, takva kakva jeste može da rađa, da podstiče itd., određene etatiističke i birokratske tendencije, čak i unatiristička shvatanja. I da se ponekad sve to prikriva jugoslovenskim socijalističkim patriotizmom. A nasuprot tome, mi moramo aktivno razvijati jugoslovenski socijalistički patriotizam itd. To su sve određene moguće protivrečnosti i opasnosti. One bi mogle ukoliko subjektivne snage nisu mobilne, da dovedu do negativnih pojava. Zato neprekidno razvijanje socijalističkih odnosa u našoj vojnoj subordinaciji dobija mnogo u značaju. Moramo se svesno zalagati za bezuslovnu poslušnost, za bezuslovno izvršavanje svakog naredjenja pretpostavljenog starešine, ali isto toliko moramo biti budni da ta široka prava, koja je dobio naš vojnik i starešina, ne budu zloupotrebljena za narušavanje humanističkih, socijalističkih odnosa itd., jer to ima nepoželjne posledice na moral ljudi.

Sledeći problem je pristup političkom osamostaljenju organizacije SK. Ne bi želeo da budem shvaćen da hoću da kažem da sada izlazimo iz nekakve nesamostalnosti. Ali ceo naš društveni razvoj, a pogotovo razvoj SK, vodi tome da se SK odlepi od države, od državne politike, da samostalno ide napred i osvetljava idejno-politički društveni razvoj, a mi komunisti u Armiji našu armijsku praksu.

Šta to znači političko osamostaljenje? To znači da komunist, pojedinac, osnovna organizacija, budu stvarno idejno-politički osposobljeni da u svakoj situaciji, na bazi opštih direktiva i ciljeva pravilno cene, zauzmu i sprovedu stavove, ne čekajući (a toga je bilo previše u našem radu) direktive, mada i one moraju da postoje i ponekad su veoma korisne. Mi moramo težiti da komunist postane samostalna politička ličnost, a osnovna organizacija snažan politički faktor u sredini gde živi i radi.

Mi imamo jedno stanje (pogledajmo dnevne redove naših organizacija), da nam se osnovne organizacije, a da ne kažem i komunisti, više javljaju kao realizatori odluka, stavova višeg rukovodstva, a premalo ili veoma malo kao kreatori određene politike. Mislim da ćemo sve više morati da idejno-politički i organizaciono osposobljavamo naše osnovne organizacije da budu samostalan faktor idejno-političke akcije.

Osamostaljenje osnovnih organizacija ne možemo gledati izdvojeno od uloge i metoda rada rukovodstava, viših pogotovo. Svoje zaključke i akcije, rukovodstva će tako tempirati, tako prilagoditi da s njima ne sputavaju inicijativu i samostalnost nižih organizacija. Čini mi se da taj momenat nije dovoljno prisutan u našoj svesti pri radu. Zato bi metod rukovođenja trebalo razraditi i nešto izmeniti. U praksi treba uvesti takav način rada da ideje stalno struje od rukovodstva prema osnovnoj organizaciji i članstvu i od ovih prema rukovodstvu. Toga u ovom drugom pravcu za sada imamo veoma malo.

Za osamostavljenje osnovnih organizacija struktura mnogo znači. Intencija ukрупnjavanja koja je već u ovoj godini u velikom broju organizacija došla do izražaja, znači mnogo u njihovom osamostaljenju. Menjanje strukture organizacija da se one ne moraju podu-

darati sa vojnom strukturom i jedinicama biće u pogledu osamostaljenja korak napred.

Kako gledati na predstojeće organizacione promene u Savezu komunista Jugoslavije i kod nas? Sigurno je da one neće same otkloniti navedene, a ni druge idejno-političke probleme. Ali ne treba ni potcenjivati značaj organizacionih promena. Jasno je da nove ideje, novi sadržaji ne mogu da se razvijaju u starim, preživelim oblicima i okvirima. To nam donosi obavezu da razmislimo i tražimo takve organizacione okvire i oblike u kojima će šire i brže moći da bujaju novi sadržaji i nove ideje. Među nama u Armiji ima malo i straha da će nam novi organizacioni oblici razbiti disciplinu u Savezu komunista, odgovornost, da ćemo izgubiti uvid kako nam pojedini komunisti politički deluju, itd. Takva strahovanja postoje. Mislim da ih čak i ne treba osuđivati, nego iz njih izvući određene zaključke i našu organizacionu strukturu, naš metod i sadržaj rada postaviti tako da od sadašnjeg našeg načina delovanja zadržimo ono što je nužno i pozitivno, što je dalo i u proteklom periodu rezultate, a usvojimo forme koje će dati podstreka novim sadržajima.

Nasuprot tome postoji i druga opasnost koja se javlja u anarh-liberalističkim tendencijama ili teorijama da nema potrebe ni za kakvim krutim organizacionim oblicima. Polazi se od toga da idejna svest ne podnosi čvrste okvire, da ne trpi disciplinske stege, da ona deluje slobodno, itd. Mislim da ne treba posebno naglašavati da i jedna i druga tendencija imaju izvesnih negativnih posledica i da ćemo ih morati odbaciti kako bi u reorganiziranom Savezu komunista išli onim putem kojim želimo da idemo.

Jasno je da moramo izaći iz uskih okvira osnovnih organizacija i razmišljati o takvim organizacionim oblicima koji će idejno-političku aktivnost približiti životu, odnosno onim žarištima gde se bije bitka za socijalističke odnose. Moramo se tako organizovati da možemo izdržati tu idejnu i političku aktivnost. Sigurno je da ćemo u tome morati odbaciti svaki formalizam. Sa tih pozicija mi već možemo sagledati da li osnovna organizacija u okviru puka odgovara, da li ona obezbeđuje, razvija i podstiče novu sadržinu, nove oblike političke aktivnosti. Da li da i dalje ostanemo na dosadašnjim klasičnim komitetima, opunomoćstvu kakvi su sada, ili da uvodimo konferencije, o kojima se govori u tezama. Potrebno je da razmislimo i o celishodnosti dosadašnjeg biranja članova rukovodstava. Možda bi nam više odgovarao sistem delegiranja. Stvari zaslužuju da ih razmotrimo. Pitanje je i da li rukovodeća tela u SK oformljivati prema vojnoj strukturi, što znači u puku, diviziji itd. ili da idemo na neku slobodniju organizacionu šemu na osnovu određenih garnizonih ili regionalnih rukovodstava. To su samo neka pitanja o kojima bi trebalo razmisliti. O njima moramo da govorimo. Ne da licitiramo oko njih, nego da stvarno argumentovano izlažemo i borimo se za svoja gledišta. U protivnom, ako samo tvrdimo da je ono bolje od ovoga, a ničim to ne obrazlažemo, nećemo postići ono što treba.

Ne smemo očekivati konačne direktive o organizacionim promenama pa da tek tada sprovodimo ono do čega smo došli kroz diskusije. To znači da saznanje do kojih dolazimo kroz kritično odbacivanje starog i usvajanje novog valja odmah primenjivati u našim organizacijama, sem onih gde nas određene odluke ili Statut sprečavaju.

General-major
Jože JAKOMIN

NOĆNA BORBA PEŠADIJE UZ PRIMENU TEHNIČKIH DOSTIGNUĆA

Razvoj nauke i tehnike omogućio je pojavu sredstava za daljin-
sko osmatranje, izviđanje, obaveštavanje, navođenje, nišanje i noćnu vožnju. Pojava ovih sredstava i njihova primena u vojne svrhe ima značajnu ulogu u vođenju borbenih dejstava uopšte, a posebno u toku noći. Tako su noćna dejstva dobila daleko veći značaj i poprimila šire razmere.

Već u drugom svetskom ratu noćna dejstva su poprimila široke razmere, mada su još tada tretirana kao dejstva u specifičnim uslovima i često su imala ograničeni cilj. Međutim, posle drugog svetskog rata postepeno je počelo da preovlađuje i konačno je preovladalo shvatanje da je noćna borba normalan vid dejstava i u skoro svakom pogledu ravnopravna sa borbom danju. Ovim je jasno izražena želja i potreba da se održi kontinuitet i neprekidnost dejstava, a što je omogućeno brzim posleratnim razvojem sredstava za noćna dejstva. Takva dostignuća ohrabrila su neke strane pisce, koji tvrde da u budućem ratu neće biti razlika između dnevnih i noćnih dejstava, pošto je, kažu oni na bojištu moguće noć pretvoriti u dan. Tu ima preterivanja, često sračunatih na propagandu i isticanje superiornosti, što nedovoljno informisane ljude dovodi u dilemu o sve-moći pojedinih sredstava kojima raspolazu velike sile. Činjenica je da je na ovom polju postignut veliki napredak, da se još uvek radi na intenzivnom usavršavanju i traženju novih rešenja i da je sve to dalo noćnim dejstvima velike mogućnosti.

Takvo stanje razvoja tehnike za noćnu borbu nalaže svestrano izučavanje noćnih dejstava, odgovarajuću obuku i materijalno obezbeđenje. Jednostrano materijalno obezbeđenje je nedovoljno za obuku (obuka sa IC-detektorima bez aktivnih IC-uređaja je nemoguća).

Da bi se moglo govoriti o upotrebi sredstava za noćnu borbu i njihovom suprotstavljanju sredstvima neprijatelja, osvrnuću se ukratko na taktičko-tehničke podatke, bez kojih bi se teško mogla sagledati celina.

IC-uređaji se dele: na aktivne, pasivne i IC-detektore. Aktivni IC-uređaji i IC-detektori su dosta razvijeni i usavršeni, dok su pasivni još u povoju. Aktivni IC-uređaji imaju veliku primenu kod borbenih i neborbenih vozila i omogućavaju pokrete i dejstva noću približno kao i danju. Međutim, njihova masovna primena u pešadiji, a posebno kao IC-nišana na pojedinim oruđima dovodi se u pi-

tanje (u VD br. 1/67. god. govori se da su oni najmasovniji).¹ Treba poći od zahteva da vojnik (pešak) mora biti pokretan u borbi (odbrani i napadu). Da li mu to omogućava IC-nišan? Ne. Jer su aktivni IC-uređaji, koji se predviđaju za pešadiju, glomazni, far im je prečnika preko 15 cm (gabaritno veliki), težine 6—10 kg, autonomija rada 2—3 časa, polje vida malo, domet do 200 m, cena vrlo velika i postavljanje na oružje vrlo otežano. IC-uređaj se može otkriti golim okom na daljinama do 50 m a IC-detektorima do 4.000 m. Ove karakteristike dovode u pitanje opravdanost i korisnost ovih sredstava za blisko osmatranje i nišanje. Ako bi se jedinice opremile ovim uređajima, oni bi uveliko smanjili njihovu manevarsku sposobnost, s obzirom na veliko opterećenje, i u osnovnim jedinicama bi trebalo imati akumulatorske stanice za punjenje akumulatora, jer je autonomija rada IC-uređaja mala.

Pošto pešadija najčešće vodi borbu u pokretu (u napadu i odbrani), to bi IC-uređaji znatno otežavali njen manevar. Znamo da za snajperske puške piše da se sa optičkim nišanom ne vrši juriš. Međutim, ovi uređaji se ne isključuju za osmatranje kod specijalnih jedinica.

Postavlja se pitanje kako efikasno iskoristiti pešadijsko oružje u borbi noću i kako se suprotstaviti IC-uređajima protivnika.

Kod streljačkog oružja na postojeće nišane nanose se materije koje noću svetlucaju i omogućavaju poravnanje zareza zadnjeg nišana i mušice, a kod optičkih nišana osvetljava se unutrašnjost končanice.

Osvetljavanjem terena pomoću osvetljavajućih mina povećava se efikasnost pešadijskog naoružanja, a IC-uređaji protivnika se parališu. Mišljenje, izneseno u VD br. 1/67. god., da je pomoću IC-uređaja omogućeno lako kretanje ljudi neprihvatljivo je, jer je nemoguće postaviti far i periskop na glavu vojnika. IC-uređaji se koriste na mestu, a u pokretu samo kod borbenih i neborbenih vozila. Neprihvatljiva je postavka da „vozila pešadije treba ostavljati na udaljenju od 8 do 10 km”. Naprotiv, sva vozila treba da se primaknu što bliže polaznom položaju ili rejonu odbrane osnovnih jedinica.

Ukoliko bi vozila pešadije ostala daleko od polaznog položaja, teško bi bilo dopremiti oruđa i potrebne količine municije, a sa druge strane iskrcavanje — istovar pešadijskih jedinica na udaljenju od 8 do 10 km od mesta dejstva dovelo bi u pitanje njenu sposobnost za izvršenje zadatka, kako fizički tako i vremenski.

Namena pasivnih IC-uređaja je kao i aktivnih. Međutim, pasivni IC-uređaji nemaju sopstveni IC-far, jer koriste zrake (zračenje) osmatranog predmeta (svi predmeti zrače do apsolutne nule — 273°C) pa samim tim se i ne demaskiraju i ne mogu se otkriti pomoću IC-detektora. Perspektiva je na pasivnim IC-uređajima, ali su oni još u poju, jer je konstrukcija i tehnologija pojačivača slike složena pa je

¹ Pukovnik Gojko Uzelac: „Noćna borba pešadije uz primenu elektronskih sredstava”.

samim tim i cena vrlo visoka. Ona sada dovodi u pitanje opravdanosti njihovog uvođenja u naoružanje pešadije. Njihova primena bi došla u obzir kod protivtenkovskih oruđa.

IC-detektori služe za otkrivanje prisustva aktivnih IC-uređaja. Različitog su oblika i to: u vidu šibice, penkala, sata, busole, a neke su pločice ugrađene u levi okular dvogleda, tako da dvogledi za dnevna osmatranja postaju i IC-detektori. Cena im je relativno mala, a mogu da otkrivaju aktivne IC-uređaje i na odstojanju do 4 km. Nedostatak im je što se ne može očitati daljina i vrsta aktivnog IC-uređaja. Postoji mogućnost da se IC-detektori objedine sa busolom i da se tako određuje pravac IC-izvora. Na ovaj način može se odrediti mesto i daljina do IC-izvora. Dobro obučeno ljudstvo na IC-detektoru, na osnovu jačine svetla luminiscentne pločice, može da odredi jačinu IC-izvora, a samim tim i približno odstojanje.

Na osnovu ovog može se zaključiti da će se armije orijentisati na masovnije uvođenje u naoružanje pešadije IC-detektora, pre nego IC-uređaja. Aktivni IC-uređaji imaće masovniju primenu u specijalnim jedinicama.

Pored IC-uređaja za noćnu borbu će se upotrebljavati osvetljavajuća municija i druga sredstva o čijim mogućnostima će biti reči. Tromblonska osvetljavajuća mina sa padobranom može da osvetli površinu do 12 hektara u vremenu trajanja 30 sekundi. Baklja se pali na visini od 300 m, a prečnik osvetljenja ne zahvata mesto odakle se ona upotrebljava. Osvetljavajuća mina za MB 60 mm osvetljava površinu od 50 hektara u vremenu od 40 sekundi.

Osvetljavajuća mina za MB 82 mm osvetljava površinu od 200 hektara za vreme od 50 sekundi.

Upotreba osvetljavajućih zrna (granata, mina) moguća je u svim vidovima borbenih dejstava noću. Upotreba ove vrste municije mora biti centralizovana i strogo planska, jer u protivnom može doći do negativnih posledica za sopstvene jedinice.

U napadu iz podilaženja ne bi trebalo upotrebljavati osvetljavajuća sredstva, sve dotle dok se pripreme napada mogu izvoditi prikriveno. Sa početkom napada i borbom za prednji kraj ili bližu dubinu neprijatelja treba osvetljavati pojedine zemljišne objekte, otporne tačke, vatrene položaje, snage koje se povlače, posedanje novih položaja, dovođenje novih snaga i izvođenje priprema za protivnapade. Osvetljavati se može radi stvaranja orijentira, lakše orijentacije i izvođenja sadejstva jedinica.

Osvetljavati se može za potrebe pešadije, tj. za upotrebu pešadijskog naoružanja, za osvetljavanje artiljerijskih ciljeva i osmatranja vatri, a može objedinjeno i jedno i drugo, što zavisi od konkretne situacije.

Planiranje osvetljavanja po vremenu i trajanju može biti povremeno i stalno, a zavisi od zadatka i raspoložive količine osvetljavajućih sredstava. Na osnovu površine koju mina može osvetliti i vremena osvetljenja određuje se količina osvetljavajućih sredstava. Pri ovome se mora voditi računa da se zone površine osvetljavajućih sredstava preklapaju bar za 25%, kao i da posle 75% vremena osvetljenja jedne mine, treba paliti drugu.

Povremeno osvetljavanje omogućava napadaču da planski koristi raspoloživo naoružanje a braniocu iznurava (iscrpljuje) i parališe IC-tehniku. Osvetljavanje sa prekidima ne pruža mogućnost efikasnog korišćenja IC-nišana. Napadač osvetljavanjem objekata napada vodi svoje jedinice od objekta do objekta i sistematski koristi vatru naoružanja, a branilac, ako se pomera, izlaže se jakoj i preciznoj vatri.

Stalno osvetljavanje zahteva utrošak većih količina municije, kao i određeni broj oruđa (jedinica) specijalno namenjenih samo za osvetljavanje. Stalno osvetljavanje omogućava pokrete neprijatelja i efikasno korišćenje sopstvene vatre. Ali, ono omogućava i braniocu da se prilagodi dejstvu bez obzira da li i on vrši osvetljavanje ili ne.

Pri osvetljavanju mora se voditi računa o dubini i širini prostora koja se osvetljava. Osvetljavanje po frontu (zoni napada pojedinih jedinica) mora biti šire jer bi se u protivnom omogućilo suprotnoj strani da uspešno grupiše snage za protivnapade. Iz ovoga proizilazi zaključak da će se u noćnim dejstvima upotrebljavati sva osvetljavajuća sredstva kojima raspolažu pešadijske i druge jedinice.

Ako se jedinice nalaze u borbenom dodiru, a dejstva se ne izvode, osvetljavati se može radi otkrivanja promena u borbenom poretku suprotne strane. Sem toga, osvetljavanje se može koristiti i za paralisanje IC-uređaja, pregrupisanje i dovodenje svežih snaga.

U odbrani osvetljavanje je korisno skoro u svim uslovima borbenih dejstava. Za vreme organizovanja odbrane (van dodira), posedanja pretpolja i položaja borbenog osiguranja ne bi trebalo osvetljavati sve dotle dok se ne otkrije prisustvo glavnih snaga protivnika, jer bi osvetljavanje pri pojavi izviđačkih delova moglo da prevremeno otkrije naš raspored. Prednje delove neprijatelja otkrivaju izviđački delovi korišćenjem IC-detektora, a povremeno i aktivnim IC-uređajima. Prisustvo neprijatelja otkriva se planski i to osvetljavanjem prilaza, prevoja, raskrsnica i dr.

Na osvetljenom terenu živa sila se izlaže iznenadnoj i preciznijoj vatri. Kod borbenih i neborbenih vozila dolazi do povremenog slepila jer se parališu IC-uređaji za vožnju i nišanje. Ova mera dovodi do privremenog zastanka vozila, a taj momenat je najpogodniji za uspešnu protivtenkovsku i drugu vatru, jer protivtenkovska oruđa mogu da nišane i gađaju približno kao danju. Ovde treba napomenuti i to da je upotreba vođenih protivtenkovskih raketa noću jedino korisna pri osvetljavanju terena sve do cilja. Iz ovoga vidimo da je nepotrebno i nekorisno upotrebljavati dimnu municiju kako se to navodi u VD br. 1/67. god. da bi se zaštitili od IC-uređaja.

Osvetljavanje zemljišta u zoni dejstva može biti povremeno ili stalno, što zavisi od postavljenog zadatka i raspoloživih količina osvetljavajućih sredstava.

Može se postaviti pitanje: da li se osvetljavajuća municija može primeniti i u drugim situacijama? Može se sa sigurnošću tvrditi da je njena primena korisna i pri izvođenju drugih radnji, kao što su odbrana reke, susretna borba, zasede itd.

Kod izvođenja zasede najpovoljnije je osvetljivati neprijatelja u momentu kada on upadne u zasedu, što jednovremeno treba da predstavlja signal za dejstvo vatrom. Neprijatelj se može tući jakim i efikasnom vatrom samo ako se dobro vidi. Osvetljavanje je korisno bez obzira na veličinu jedinice koja upadne u zasedu. Ono je posebno korisno ako u zasedu upadne motorizovana kolona, jer osvetljavanje parališe IC-uređaje i tako stvara povoljne uslove sopstvenim protivtenkovskim sredstvima za uspešno gađanje. U takvim situacijama neprijatelj je najčešće zbunjen, otežano mu je sopstveno osvetljavanje a teško se i orijentiše radi određivanja strane sa koje je napadnut.

Ako i suprotna strana osvetli teren, a što je verovatno, onda se noćna dejstva izvode približno kao danju.

Pored pozitivnog što se zna o sredstvima i mogućnostima za osvetljavanje, treba znati da samo planska upotreba sredstava za osvetljavanje koristi za jedinice koje vode noćnu borbu. Pri upotrebi osvetljavajuće municije mora se voditi računa da se ne osvetle sopstvene jedinice. Ovo naročito važi ako duva vetar, jer osvetljavajuća baklja sa padobranom, dok svetli, može se pomeriti od mesta paljenja u bilo koju stranu i do nekoliko stotina metara.

Iz ovoga se može zaključiti da se pešadija može ravnopravno boriti noću iako ne raspolaže sa IC-nišanima za pešadijsko naoružanje.

Potpukovnik
Stojan ĐORĐEVIĆ

O SADRŽAJU PREDMETNIH METODIKA

Praksa je pokazala da ima vrlo različitih shvatanja o tome čemu treba da služi metodika nekog predmeta i kakva treba da bude njena struktura. Analogno ovome, u obuci se danas koristi više metodika različitih obrada: methodske razrade, priručnici, uputstva itd. Neki od njih, usklađeni sa programom predmeta, svode se isključivo na obradu nekoliko tema i vežbi, gde je sve manje-više do sitnice precizirano. Pri ovome opravdano se postavlja pitanje — šta raditi ako se izmeni nastavni plan i program, pa u novom ne bude tema i vežbi koje su u ovakvim metodikama obrađene? Jer, ovakve kakve su ne daju šira teorijska znanja kako postaviti nastavu nekog predmeta, već samo donose nekoliko vežbi. Zaboravlja se da metodika predmeta mora služiti za duži period, pa čak i kada se program predmeta izmeni. Iako se obrađene vežbe ne daju kao uzor kako jedino treba raditi, već se njima ukazuje samo na jedno od mogućih rešenja, ipak se u praksi dešava da te vežbe služe kao klišeja po kojima se stalno izvodi obuka sa vojnicima. U radu se uz to, i ne retko sreću slučajevi, da se pojedine vežbe iz programa podešavaju prema vežbama koje su obrađene u metodici, pri čemu katkad neka pitanja pa i cele teme iz programa dotičnog predmeta ostaju nepređene, jer ih nema u metodici.

U nekim vojnim školama koriste se i takve predmetne metodike koje predstavljaju zbir podsetnika (konspekata i radnih skica) za svaku temu, odnosno nastavnu jedinicu jednog predmeta. Od nastavnika se u ovom slučaju traži samo da drži nastavu i postupa kako je metodikom propisano. Očevidno je da je ovakvo pristupanje izradi predmetnih metodika pogrešno. To vodi jednoličnosti i šematiziranju nastave koja se tako sabija u izvesne okvire i od živog i vrlo dinamičnog procesa svodi se na utvrđenu tehniku predavanja znanja a predmetne metodike se pretvaraju u recept kako održati čas ili izvesti neku vežbu. Tačnije, ovakvim rešenjima apsolutizira se forma metodike jednog predmeta na štetu nastavnog sadržaja i inicijative nastavnika.

Međutim, ovde treba istaći i to da su neka sadašnja oblikovanja pojedinih metodika više izraz potrebe i nužde, a manje neshvatanja šta bi trebalo da sadrže. Prilikom razgovora u jednoj vojnoj školi, na primedbu da metodike koje predstavljaju skup podsetnika ne predstavljaju pravilnu orijentaciju za stvaranje metodičke literature, niti vredan didaktičko-metodički priručnik koji će pomoći razvitku nastave, dobijen je odgovor da je to urađeno zbog česte promene nastavničkog kadra. Kada dođe novi nastavnik daje mu se metodika predmeta da bi po njoj radio. Na taj način, po njihovom mišljenju,

postiže se jedinstvo pogleda na razna pitanja i obezbeđuje jednoobraznosti nastave. Slična je situacija i sa metodikama namenjenim obuci vojnika. Zbog mišljenja da mlade starešine koje dolaze iz podoficirskih škola i vojnih akademija nisu dovoljno osposobljene za izvođenje trupne obuke za nastavu iz pojedinih predmeta rade se metodike koje obrađuju gotovo sve teme i vežbe dotičnog predmeta. Pri tome se gubi iz vida činjenica da se u podizanju metodičke spreme izvođača nastave ne može tražiti izlaz u propisivanju recepata kako neku temu ili vežbu izvoditi. Rešenje treba tražiti u davanju pitomcima solidnih didaktičkih i početnih metodičkih znanja za rad sa vojnicima. I dalje, trupnim starešinama treba dati na korišćenje metodičku literaturu koja će ih upućivati na stalno razmišljanje kako izvesti neku vežbu. Ona im za ovo ne daje gotova rešenja, već samo metodičke zahteve i uputstva kojih se treba pridržavati. To će im omogućiti da bogate svoju metodičku spremu i da budu stvaraoci, a ne samo „potrošači” propisanih metodičkih postupaka.

U celini, shvatanje koje ide za pretvaranjem predmetne metodike u usko prakticistički priručnik koji bi nastavnik imao stalno u ruci i po njemu radio iz časa u čas, iz vežbe u vežbu, značilo bi dati mu u ruke jednu od starih, davno prevaziđenih knjiga. To bi značilo umrtvljavati inicijativu nastavnika, ne dozvoliti mu da u nastavu unosi novo, da bogati praksu i da je kreće napred. Sa takvim gledanjem na metodiku, naša današnja pedagoška i didaktička nauka je raščistila. Inicijativa se prepušta nastavniku. On se upućuje, pomaže mu se u pripremama, ali se pušta da sam radi, da u uslovima svoje škole ili jedinice sam primenjuje pedagošku i didaktičku teoriju.

Teorija i praksa zajedno. Izučavanjem predmeta „Osnovi vojne pedagogije” pitomci stiču opšta teorijska znanja i upoznaju osnovne zakonitosti procesa nastave i vaspitanja. Međutim, baš zbog toga što ne postoji dovoljno metodika za pojedine predmete (misli se na sve rodove, vidove i službe) i što se u vojnim akademijama one ne izučavaju, u praksi dolazi do niza problema. Nije dovoljno, na primer, pitomcima, budućim starešinama, objašnjavati samo teorijski i pojmovno pojedine didaktičke principe i nastavne metode. Trebalo bi i očigledno pokazati kako se oni primenjuju u radu. U protivnom, oni će u glavama budućih starešina ostati nejasni verbalni recepti. Suvišno teorisanje u nastavi, s čime se često susrećemo u radu mladih starešina, rađa se i ukorenjuje baš na putu od pedagoške teorije do njene primene u praksi. Ne shvativši suštinu pedagoško-metodičkog postupka, kao i činjenica da pitomci najčešće podražavaju i kopiraju metod i manire svoga nastavnika, dešava se u praksi da to znanje mladih starešina predstavlja sav osnovni fond početnog metodičkog iskustva. Pri tome treba imati u vidu da se nastava u školi razlikuje od one u trupi, pa se i stečeno iskustvo u školi ne može prenositi na rad u trupu. Zbog toga se i nameće potreba da priprema pitomaca u školi ide ukorak sa zadacima i obavezama koje ih u trupi očekuju. U protivnom, doći će do razilaženja između škole i zahteva trupe. Prema tome, kada se radi o osposobljavanju pitomaca za svakodnevni rad u jedinici i izvođenju nastave, treba im u toku ško-

lovanja dati dobru teoriju o nastavnoj praksi i dobru nastavnu praksu (hospitaciju), ali ne opterećenu prakticističkim shvatanjima i gotovim rešenjima, jer to na određen način ukalupljuje stvaralaštvo izvođača nastave. Pravilan odnos prema teoriji i stvaralački rad u samoj praksi, zasnovani na solidnom sistemu pedagoško-metodičkog osposobljavanja pitomaca i daljem usavršavanju trupnih starešina, uslov je i put da se stvara i podiže dobar kadar starešina, izvođača obuke u trupi.

Da bismo došli do pravog sadržaja predmetne metodike nužno je da vidimo šta se podrazumeva pod terminom „metodika”. U Enciklopedijskom rečniku pedagogije stoji: „Metodika je jedna od pedagoških nauka koja proučava zakonitosti nastavnog predmeta. U svakoj metodiци održava se na didaktički prerađen način specifičnost sadržaja. Metodika pojedinog predmeta ima značenje teoretskog rukovodstva za neposredan praktičan rad nastavnika”.

Da bi mogla uspešno rešavati svoje teorijsko-praktične zadatke pored neposredne veze sa praksom, metodika jednog predmeta neposredno je povezana sa pedagogijom, didaktikom, psihologijom i metodikama drugih predmeta. Samo posmatrana u takvoj vezi, ona će biti u stanju da uspešno odgovori na svako pitanje organizacije i izvođenja nastave.

Ako se želi jasnije odrediti sadržaj predmetne metodike, moramo se zadržati ukratko na didaktici i njenoj vezi sa metodikama. U raznim vremenima bilo je različitih shvatanja didaktike. Danas se ona najčešće shvata kao teorija nastave. Prema ovoj definiciji, a uz pretpostavku da na nastavu gledamo kao na vaspitno-obrazovni proces, didaktika proučava i vaspitnu i obrazovnu komponentu nastave. U krug proučavanja ovako definisanog predmeta didaktike ulazi svaki nastavni proces, a ne samo nastava koja se kontinuirano sprovodi u vojnim školama i redovnoj obuci vojnika.

Pored neposredne veze didaktike sa opštom teorijom vaspitanja, postoji još uža veza između nje i metodike. Dok didaktika objašnjava opšte zakonitosti obrazovanja i nastave, metodike objašnjavaju zadatke, sadržaj, nastavna sredstva, nastavne metode i oblike organizacije nastave pojedinih predmeta. Prema tome, didaktika kao teorija nastave uopšte predstavlja opštu zajedničku osnovu svih metodika. Metodike pojedinih predmeta polaze od opštih didaktičkih zakonitosti koje su zajedničke za nastavu svih predmeta primenjujući ih na posebne slučajeve nastave pojedinih predmeta. Međutim, treba istaći da se didaktika nužno oslanja na predmetne metodike i za svoja didaktička uopštavanja služi se rezultatima svih posebnih metodika. Dakle, odnos didaktike i metodike svodi se na odnos opšteg prema posebnom.

U našim armijskim uslovima moglo bi se reći da metodika bilo kog predmeta treba da predstavlja teoriju o vaspitno-obrazovnoj praksi. Polazeći neposredno od nastavne prakse i uopštavajući njena dostignuća, metodika treba da rešava osnovne probleme cilja, organizacije i praktičnog izvođenja nastave iz jednog predmeta. Ona treba da osvetljava celokupnu vaspitno-obrazovnu problematiku dotičnog predmeta i da uvodi nastavnika u pravilnu i racionalnu primenu

metodičkih postupaka u odgovarajućem predmetu. Ako bismo uzeli za primer metodiku taktičke obuke u Vojnoj akademiji KoV, ona bi trebalo da izvođačima obuke pruži teorijsku razradu metodičkih problema taktičke obuke, ali isto tako i orijentaciju za praktičan svakodnevni nastavni rad. U vezi s tim metodika taktičke obuke imala bi dva osnovna zadatka: teorijski — da sistematski naučno istražuje, usavršava i izlaže celokupnu teoriju nastave predmeta taktička obuka i praktični — da izvođačima obuka daje metodička uputstva za rad sa pitomcima i vojnicima.

METODIKA TAKTIČKE OBUKE

Polazeći od ovakve orijentacije, metodika taktičke obuke za Vojnu akademiju KoV (za pitomce na specijalizaciji u pešadiji) mogla bi imati sledeću načelnu strukturu.

Prvi odeljak. Važnost i zadaci taktičke obuke u vojnoj akademiji. Vaspitni i obrazovni zadaci predmeta. Značaj dobre taktičke osposobljenosti pitomaca za izvođenje obuke u trupu.

Pojam i suština taktičke obuke. Nastavni proces u taktičkoj obuci. Značaj logičnog mišljenja. Uloga čulnog opažanja i predstava za svesno sticanje određenih znanja u taktičkoj obuci. Formiranje i razvijanje predstava na osnovu posmatranja i opisivanja. Izvori znanja u taktičkoj obuci. Analiza procesa taktičkog obrazovanja pitomaca. Usvajanje taktičkih znanja veština i navika. Razvijanje taktičke kulture kod pitomaca u nastavnom radu.

Sadržaj taktičke obuke. Jedinstvo i korelacija programa iz taktičke obuke sa programskom građom iz drugih predmeta. Planiranje časova taktičke obuke.

Metodika vaspitnog rada pri izvođenju nastave iz taktičke obuke. Taktika i vaspitanje. Vaspitanje patriotizma. Razvijanje hrabrosti, inicijative, snalažljivosti, odlučnosti, discipline, drugarstva, uzajamne pomoći i drugih pozitivnih osobina.

Organizacija nastave. Nastavni oblici (grupisanje u taktičkoj obuci): frontalni rad sa celom jedinicom, grupni i individualni rad. Oblici organizacije i izvođenja taktičke obuke. Podela vežbi prema načinu izvođenja: vežbe sa ponavljanjem radnji (taktička uvežbavanja); podela vežbi na jednostrane i dvostrane. Podela vežbi prema upotrebi ubojnih sredstava (municije) na vežbe sa i bez bojnih gađanja. Vežbe za proveru borbene gotovosti, pokazno-metodske i specijalne (opitne, mobilizacijske i taktičko-tehničke vežbe), grupna zanimanja sa prethodnim dejstvom u sastavu borbenog poretka, grupna zanimanja sa elementima ratne igre, KŠRI, komandantska putovanja, kontrolna proveravanja u taktičkoj obuci itd.

Didaktički principi u taktičkoj obuci: princip naučnosti i vaspitne usmerenosti nastave; princip odmerenosti nastavnih sadržaja prema nivou lica koja se obučavaju; princip racionalizacije i ekonomičnosti obuke; princip postupnosti i sistematičnosti; princip svesne aktivnosti; princip očiglednosti; princip povezanosti teorije s praksom i princip trajnosti znanja, veština i navika.

Nastavne metode: metoda usmenog izlaganja, metoda razgovora, metoda rada s tekstom i grafičkim sredstvima, metoda demonstracije nastavnih sredstava pokreta i radnji i metoda vežbanja.

Nastavna sredstva u taktičkoj obuci. Značaj nastavnih sredstava u taktičkoj obuci za njeno približavanje ratnim uslovima. Vrste nastavnih sredstava (naoružanje, oprema, borbena i neborbena tehnička sredstva, artificije, školski bojni otrovi, eksploziv, školske mine, makete i mete, grafička nastavna sredstva itd.)

Proveravanje znanja i ocenjivanje u taktičkoj obuci. Značaj provere. Organizacija proveravanja znanja kroz praktičan rad. Usmeno i pismeno proveravanje. Ocenjivanje u taktičkoj obuci. Norme za ocenjivanje vojnika iz taktičke obuke. Evidencija uspeha (vođenje komandirske beležnice).

Priprema starešina za nastavu iz taktičke obuke. Individualna i kolektivna priprema. Stručna i metodička priprema starešina. Priprema pitomaca u vannastavnom vremenu za pojedine vežbe pod rukovodstvom nastavnika. Priprema nastavnih sredstava i objekata za nastavu (učionica, kabineta, reljefa, priprema na zemljištu itd.)

Vannastavni obrazovni rad. Značaj i važnost vannastavnog rada pitomaca i vojnika za taktičko obrazovanje. Oblici vannastavnog obrazovnog rada (grupni i individualni oblici, predavanja u slobodno vreme, gledanje nastavnih i drugih filmova, vojnički univerzitet itd.)

U didaktici se raspravlja uopšteno o pojedinim pitanjima koja su naznačena u ovom odeljku. Stoga ne bi bilo dobro da se ona obrađuju na isti način i u metodici. Polazeći od ciljeva i zadataka predmeta taktičke obuke, obradi ovog odeljka treba tako pristupiti da se nastavnicima taktičke obuke pruže znanja i teorijski oslonac za savremenije izvođenje nastave. Naročito je korisno, s obzirom na specifičnost taktičke obuke, analizom pojedinih primera i sadržaja ukazati kojim se principima, metodama, sredstvima itd. koristi radi postizanja najboljih rezultata u taktičkoj obuci.

Drugi odeljak. Metodika organizacije i izvođenja nastave sa pitomcima pri njihovom obučavanju u ulozi vojnika. Opšta uputstva za obuku. Kao primer obrađuju se 1—2 vežbe da bi se videlo kako obučavati pitomce u ulozi vojnika.

Metodika organizacije nastave pri obučavanju pitomaca u ulozi komandira odeljenja. Opšta uputstva. Lik komandira odeljenja kao starešine i izvođača obuke u odeljenju. Iz grupe tema koje se obrađuju u okviru dejstva streljačkog odeljenja odabratu dve do tri vežbe i pokazati način njihove obrade, kao i izradu podsetnika za njih.

Metodika organizacije nastave pri obučavanju pitomaca u ulozi komandira voda. Opšta uputstva. Pokazna vežba streljačke čete u napadu, na kojoj bi pitomci trebalo da sagledaju mesto i ulogu streljačkog voda u okviru čete. Na isti način kao i u odeljenjskoj obuci obraditi 1—2 vežbe iz dejstva streljačkog voda i podsetnik za njihovo izvođenje.

Metodika izučavanja dejstva streljačke čete. Način pristupanja izradi metode razrade (elaborata) za jednu taktičku vežbu u okviru čete (priprema nastavnika, stvaranje taktičke zamisli, sastavljanje taktičkog zadatka, priprema pitomaca, provođenje zadatka itd). Obraditi 1—2 taktičke vežbe sa pitomcima u ulozi komandira čete.

Gradivo ovog odeljka treba tako obraditi da omogući nastavnicima uspešno izvođenje nastave iz razdela obuke pojedinca, streljačkog odeljenja, voda i čete.

Treći odeljak. Metodika priprema pitomaca za izvođenje obuke sa vojnicima. Opšta uputstva za rad. Pokazno zanimanje na kome se nastavnik javlja u ulozi odgovarajućeg starešine, a pitomci posmatraju rad, po nekoj od tema, npr: streljačko odeljenje u napadu. Posle ove vežbe planira se nekoliko vežbi na kojima se pitomci javljaju u ulozi starešine — izvođača obuke sa vojnicima. Isto važi za obuku voda i čete. Uporedo sa pripremom za zanimanje pitomci se obučavaju i u izradi podsetnika za ove vežbe.

Instruktorsko-metodika priprema komandira odeljenja i voda (instruktaž). Nastavnik praktično pokazuje kako se oni pripremaju za nastavu u trupi.

U ovom odeljku pitomci hospituju i uvode se u rad sa vojnicima. U planiranim vežbama pitomci primenjuju stečena znanja za izvođenje taktičke obuke.

S obzirom na to što se u nas tek počinje raditi na stvaranju metodičke literature, pri njihovoj izradi mogu se pojaviti dve suprotne tendencije:

Prva je apstraktni deduktivizam. On proističe iz suvoparne teorije i ostaje na najopštijim konstatacijama i dedukovanju didaktičkih zakonitosti. Taj put ne vodi do nastavnika i ne daje odgovore na pitanja pred kojima se oni nalaze u svakodnevnom radu.

Druga je uski prakticizam. On se ograničava na neispitanu praksu i ne otvara teoretske vidike, ili, pak, usmerava obrazovanje samo na potrebe „uskog profila” i na rešavanje prakticističkih zadataka. Ni on ne obezbeđuje sticanje znanja za uspešan nastavnički rad. Bez dubljih teoretskih objašnjenja metodičkih zakonitosti nastave u predmetnim metodikama nastavnicima se ne može dati metodičko obrazovanje. Uski prakticizam može nastavnika da osposobi za uspešno rešavanje konkretnih zadataka, ali ga čini nespremnim za rešavanje novih zadataka koji ga u nastavnom radu očekuju.

Jedino ispravan put je analitičko pristupanje obradi raznih didaktičkih zakonitosti nastave. Ono mora biti dominantno u izradi metode ma kog predmeta. Bilo koju zakonitost nastavnog predmeta (didaktički principi, nastavne metode, ocenjivanje i sl.) u metodici treba tako obrađivati da se jasno shvati kako će nastavnik, polazeći od opštih teorijskih stavova, primenjivati ta znanja u određenom predmetu i pojedinim nastavnim situacijama. Tako je, na primer, razvijanje svesne aktivnosti u nastavi jedan od didaktičkih principa koji se odnosi na nastavu u celini. Međutim, normalno bi bilo da se

analizom različitih situacija u taktici ukaže nastavnicima kako je moguće ovaj važan didaktički zahtev najracionalnije ostvariti i kakav je njegov uticaj na razvijanje inicijative, stvaralaštva, mišljenja itd. Takav način obrade predmetnih metodika je naročito pogodan u odnosu na čisto didaktičko upućivanje, jer se njime obezbeđuje uključivanje nastavnika u kritičko razmatranje različitih metodičkih postupaka. Drugim rečima, od nastavnika se u ovakvim situacijama ne traži samo da usvoje određene metodičke postupke i gotova znanja, već mnogo više — aktivno razmišljanje, stvaralaštvo i izbor novih saznanjnih rešenja za iste nastavne situacije.

Zbog različitih materijalnih osnova, nejednakog obrazovanja onih sa kojima se nastava izvodi, razlike u stručnoj i metodičkoj spremi starešina itd. nije ni moguće, a ni potrerbno obrađivati svaku vežbu u metodici jednog predmeta. Konačno, s obzirom na to što je nastavno-vaspitna praksa pod stalnim uticajem stvaralačke inicijative nastavnika i što se nalazi u stalnom kretanju i razvoju, nemoguće je dati odgovor kako neku vežbu izvoditi, a da on važi za sva vremena. U živoj praksi postavke i smernice za izvođenje nastave stalno se produbljuju, proširuju i bogate novim elementima koji dopunjavaju i osvežavaju našu vojnopedagošku i didaktičku teoriju.

Milun OGNJANOVIC
Potpukovnik

NAUČNO PRILAŽENJE RUKOVOĐENJU JEDINICAMA

Maršal Sovjetskog saveza M. V. Zaharov autor je brošure „O naučnom prilaženju rukovođenju jedinicama“¹, u kojoj, kako i sam napominje, nije imao nameru da široko obrađuje sva pitanja koja se danas postavljaju u toj oblasti, već samo da rasvetli neke probleme iz veštine rukovođenja u savremenim uslovima.

Sa porastom ekonomike i razvojem nauke i tehnike porasli su i komplikovali se zadaci rukovođenja uopšte. To se odnosi podjednako na razne oblasti privrede, kao i na život i delatnost oružanih snaga.

Poznato je da su savremene revolucionarne promene u vojnom delu posledica ogromnih dostignuća nauke, tehnike i proizvodnih snaga društva. Međutim, kod razmatranja revolucionarnih promena u vojnom delu često nedostaje potpuno i jasno tumačenje suštine i uloge naučnih metoda i naučnog prilaženja rukovođenju. Po mišljenju autora, kod jednog dela oficirskog sastava Sovjetske armije rašireno je mišljenje da je rukovođenje isključiva stvar viših instanci, obaveza visokih štabova, uprava i najviših komandanata, pa se, analogno tome, pitanje naučnog prilaženja rukovođenju odnosi samo na njih. Poznato je da su starešinama nižih jedinica „unapred sve regulisali viši štabovi, dali im organizacijska i metodska uputstva, pa prema tome tu ne može biti ni govora o traženju naučnog prilaženja u radu“.

Ovakva i slična mišljenja autor smatra potpuno pogrešnim i objašnjava kako treba pravilno shvatiti suštinu naučnog vojnog rukovođenja u savremenim uslovima.

Sam termin „naučno rukovođenje“ pokazuje da je reč o nauci, o dubokim znanjima na koje se mora oslanjati rukovodilac u svojoj delatnosti. Činjenica je da je nauka i u prošlosti, na ovaj ili onaj način, stajala u službi vojnog dela. Vremenom se izdvojila i stvorena je vojna nauka. Sa razvojem prirodnih nauka i drugih oblasti znanja, sa usavršavanjem tehnike, proširivala se uzajamna veza vojne nauke sa drugim naukama.

Autor promene u oblasti vojne izgradnje u osnovnom svodi na sledeće:

opremanje oružanih snaga raketno-nuklearnim sredstvima izazvalo je korenito tehničko preoružavanje armije i mornarice;

usavršena je i dalje se razvija savremena ratna doktrina;

izvršene su promene u organizacijskoj strukturi oružanih snaga saglasno novoj etapi razvoja vojnog dela;

¹ М. В. Захаров „О научном подходе к руководству войсками“, Военное Издательство Министерства обороны СССР, Москва 1967.

iskrslu su i priznati principijelno novi pogledi i načela ratne veštine.

Vreme je istaklo nove, neuporedivo veće zahteve, nastavlja autor svoja razmatranja, pred intelektualnu delatnost čoveka. Složeno i moćno oružje povećava, logično, i odgovornost komandanata za njegovu upotrebu. Prema tome, u krajnjoj liniji, postao je složeniji zadatak rukovođenja.

U takvim uslovima neizmerno je porasla uloga naučno argumentovanih metoda rukovođenja pri rešavanju svih problema iz oblasti vojne izgradnje, tj. metoda zasnovanih na objektivnim zakonima i zakonomernostima.

Potreba za daljim usavršavanjem rukovođenja u strategijskim, operativnim i taktičkim razmerama postaje, po mišljenju autora, najvažniji problem savremene ratne veštine.

S tim u vezi autor izvlači sledeće zaključke:

a) Sa porastom tehničke baze i masovnosti armije, sa usavršavanjem naoružanja, komandovanje se sve više komplikovalo i sve upornije je tražilo naučno prilaženje. To je dijalektika razvoja vojnog dela, to je istorijska zakonomernost. I kada se danas tvrdi da je na savremenoj etapi izvanredno porasla uloga nauke u rukovođenju, samo se sledi logika marksističko-lenjinističkog učenja o ratu i armiji, o ulozi čoveka — tvorca i nosioca naučno-tehničkog progressa.

b) Sa mnogobrojnim zadacima koji proizilaze iz manevarskog karaktera borbenih dejstava, sa ogromnom zasićenošću oružjem i tehnikom, a naročito sa povećanjem moći oružja, naglo je porasla uloga vojnih kadrova predviđenih za komandovanje taktičkim jedinicama. Odlučujući značaj dobijaju samostalnost i inicijativa, bez izuzetka, svih komandanata, komandira, političkih radnika, inženjera i tehničara. Razvoju ovih osobina doprinose, s jedne strane, mehanizacija i vatrena moć jedinica, a s druge — visok nivo teoretske pripreme komandnih kadrova, njihovo iskustvo dobijeno kroz svakodnevnu borbenu obuku i praksu.

Međutim, koliko god da su obučeni, komandanti se moraju neprekidno i uporno usavršavati. Ništa nije tako opasno kao stagnacija, rutinstvo i pogledi sa visine, što počinje onda kada se prekine briga o sticanju novih i usavršavanju usvojenih znanja, umešnosti i navika.

Da bi umešno rukovodili, komandni kadrovi, osim poznavanja opštih postavki ratne veštine, treba do savršenstva da ovladaju tehnikom kako bi je najbolje mogli iskoristiti u borbi. Stoga moraju da raspolažu temeljnim znanjima iz fizike, matematike, hemije, kibernetike i radio-elektronike. Veoma je važno da umeju široko da koriste računsku i drugu tehniku koja ubrzava rad na proceni situacije i donošenju odluka, itd.

Od komandanata svih stepena zahtevaće se da pravilno odrede i postavе zadatke u vezi sa upotrebom svakog vida tehnike, da ukazu potčinjenima na metode opsluživanja i eksploatacije naoružanja i drugih mašina, da kontrolišu i usmeravaju rad potčinjenih prilikom korišćenja ove tehnike. Razume se da u ovom slučaju komandant mora dobro poznavati ne samo opšte taktičko-tehničke karakteristike vojne tehnike već i njenu konstrukciju, principe eksploatacije i borbene mogućnosti u raznim uslovima.

Autor istovremeno skreće pažnju da nije reč o tome da svaki komandir i komandant bude inženjer. Takva potreba ne postoji, jer u jedinicama ima dovoljno kvalifikovanih specijalista, inženjera i tehničara. Međutim, određena vojnotehnička priprema neophodna je svakom komandantu u savremenim uslovima.

Na taj način nauka je postala ne samo teoretska osnova vojnog dela već i sastavni deo praktične delatnosti savremenog oficira.

Naučni karakter delatnosti savremenog komandanta ogleda se u poznavanju i pravilnom korišćenju zakona materijalističke dijalektike, podataka vojne i drugih nauka.

Danas je organizatorska uloga nauke u praktičnoj delatnosti oružanih snaga veoma velika, pošto čak i mali kolektiv, kao što su baterija, eskadrila ili posada podmornice, izvršava vanredno složene zadatke. Prema tome, ni organizacija rada tih kolektiva ne može se zamisliti bez određenog naučnog prilaženja.

Naučno rukovoditi, smatra autor, znači ispoljavati razumnu inicijativu i preduzimljivost, samostalnost i aktivnost u dejstvima radi postizanja uspeha u izvršavanju svojih zadataka. Ovo se ne odnosi samo na rat već i na obuku u miru.

MARKSIZAM-LENJINIZAM I NAUČNO RUKOVOĐENJE

Podsećajući da marksistička filozofija koristi podatke drugih nauka i formuliše najopštije principe saznanja, autor posebno podvlači da je dijalektički materijalizam sveopšti metod istraživanja i naučnog saznanja.

Što se tiče vojnog dela, marksistička filozofija i njen dijalektički metod ne samo da predstavljaju ključ za upoznavanje zakona i zakonitosti savremene vojne nauke i prakse već omogućuju snalaženje u suštinskim i karakterističnim pojavama u vojnoj izgradnji danas, zatim pogled unapred, odnosno omogućuju da se odrede tendencije razvoja sredstava i oblika oružane borbe, kao i pravilno odaberu njegovi putevi i forme.

Rat predstavlja, kao što je poznato, društvenu pojavu koja se potčinjava ne samo svojim specifičnim već i opštim zakonima — dijalektičkim zakonima. Prema tome, ističe autor, ne mogu se shvatiti suština i specifičnost rata ako se ne usvoje osnove i načela dijalektike.

Tvrđi se da vojno rukovođenje predstavlja veoma širok pojam. U stvari, rukovođenje odbranom zemlje obuhvata, pored vojnih, još i politička, ekonomska, ideološka i diplomatska pitanja.

Rukovođenje oružanom borbom čini sastavni deo opšteg vojnog rukovođenja. Ono se takođe ostvaruje na osnovu zakona materijalističke dijalektike i konkretnih nauka, sa svestranim uzimanjem u obzir faktora od kojih zavisi tok ishod rata.

Raznovrsnost tehnike i naoružanja, brza promena situacija itd. zahtevaju od vojnih kadrova jasnu orijentaciju i čvrsto teoretsko znanje, jer ono predstavlja osnovu naučnog predviđanja.

Dalje se autor zalaže za poboljšanje teoretske pripreme pripadnika oružanih snaga. Neki smatraju, tvrdi on, da je teorija stvar za sebe, da

je odvojena od života. Nema ništa opasnije od takve zablude. Sve promene koje se uočavaju u životu i radu armije objašnjene su teorijom marksizma — lenjinizma.

U toku borbene obuke susreću se novi putevi usavršavanja vojnika, novi načini korišćenja oružja, dolazi se do ideja o stvaranju savršenijih obrazaca tehnike i naoružanja. Sve to unosi ozbiljne promene u vojnički život i rad i postavlja nove zadatke kako pred komandanta divizije tako i pred komandira voda. Te novine uslovljene su zakonima materijalističke dijalektike i zakonima oružane borbe, pa je i uspešno rešavanje tih novih zadataka moguće samo na osnovu teoretskih znanja.

Formalizam i šablon u obuci umanjuju interesovanje starešina za teoretsko uzdizanje i tako nanose štetu vojnom delu.

Naglašavajući važnost marksističko-lenjinističke teorije, autor se ponovo osvrće na one koji smatraju da se poznavanje ove teorije odnosi samo na više starešine; ovakva mišljenja su opasna jer vode uskom prakticizmu, osiromašuju niže rukovodioce i nanose nenadoknadivu štetu daljem uzdizanju kadrova. Današnji komandir voda, lansera, avio-odeljenja, itd., to je sutrašnji rukovodilac nekog većeg vojnog kolektiva, pa je, prema tome, i njemu potrebna osnovna priprema iz teorije i prakse vojnog dela.

Sada je važno kod svakog pobuditi potrebu za daljim usavršavanjem znanja kako bi se u praktičnom radu sagledala potreba i životna snaga nauke. Malo je dati starešini samo čvrsta znanja iz marksističko-lenjinističke teorije. Njega treba naučiti da se služi tom teorijom, tim znanjima. Tako će se on izdići iz kolotečine službe i dolaziti do istinitijih zapažanja, uopštavanja i praktičnih zaključaka.

Vojni rukovodilac se ne može boriti protiv mrtvila i rutinerstva, protiv starog i preživelog, odnosno on ne može voditi borbu za novo i progresivno ako nije ovladao marksističko-lenjinističkom metodologijom analiziranja pojava i činjenica.

U naučnom rukovođenju nije ništa manje značajna ni sposobnost komandanta da dobro i racionalno koristi vreme, da precizno organizuje rad i život vojnika. Još se mogu sresti slučajevi da se rukovodilac bavi sitnim i beznačajnim stvarima i da nepromišljeno troši vreme na drugostepene zadatke. A to dovodi do ispuštanja glavnog i važnog, onog što zaslužuje prvenstvenu pažnju. Umešnost da se pravovremeno reše glavne stvari, promišljeno rasporede obaveze i pravilno iskoriste sposobnosti pomoćnika (saradnika) i potčinjenih treba da odlikuje iskusnog komandanta.

U zaključku autor sumira kvalitete koje treba da poseduje savremeni starešina — rukovodilac, kao što su:

partijnost, visoka idejnost, komunistička svest i ubeđenost, aktivnost i inicijativa, disciplinovanost i skromnost;

umešnost oslanjanja na partijske organizacije i držanje preko njih najneposrednije veze sa masama;

umešno korišćenje pojedinih dostignuća nauke i tehnike za dalje jačanje borbene gotovosti i borbene sposobnosti jedinica;

umešno pravdanje, sa ekonomske tačke gledišta, svojih odluka i postupaka, razumno i pravilno korišćenje materijalnih sredstava u svrhu postizanja pobeđe.

Nije teško primetiti, nastavlja autor svoja razmatranja, da je problem naučnog progressa u interesu daljeg razvoja ekonomske moći zemlje uglavnom istovetan sa problemom daljeg naučnog progressa u interesu jačanja borbene moći oružanih snaga.

Revolucionarne promene u vojnom delu postavljaju pred pripadnike oružanih snaga velike i odgovorne zadatke, među kojima se ističe — ovladavanje vojnotehničkim znanjima.

Potrebno je da pripadnici armije povećaju znanja iz matematike i nuklearne fizike, iz oblasti raketne tehnike i radio-elektronike. Autor posebno govori o povećanom značaju matematike u vojnom delu. Navodi da je sada povećan obim rada komandanta koji mora u kratkom roku da donese odluku za borbu, marš itd. i u vezi s tim da obavi složene proračune. Pri tome svaka greška, čak i najmanja, može da dovede do teških posledica. Sve to zahteva primenu matematičkih metoda za rešavanje borbenih zadataka.

Prošlo je vreme, kaže se u brošuri dalje, kada su razgovori o matematičkim proračunima izazivali podsmeh kod starešina. Stvarno, ranije su komandanti često uspevali uzdajući se u oko, intuiciju i lično iskustvo. No, i onda su postojali odgovarajući matematički elementi koje je usvajala praksa, koja je uostalom uopštavala u iskustvo.

Razume se da u savremenim uslovima raniji metodi nisu primenljivi. Sada, uporedo sa aritmetikom, algebrom i geometrijom, u vojnom delu široku primenu imaju teorija verovatnoće, matematička statistika, teorija informacije, teorija masovnog opsluživanja, teorija istraživanja, matematičko planiranje, modeliranje i teorija igara. Posebno se ističe značaj radio-elektronike, koja je našla veoma široku primenu u vojnom delu i bukvalno ušla u sve pore vojnog organizma.

Naučno rukovođenje, u opštem smislu, takođe podrazumeva pravilnu i naučno opravdanu organizaciju proizvodnje. Sva istraživanja u vezi s tim zaslužuju stalnu pažnju vojnih kadrova. Pored ostalog, mnogo korisnog daje teorija organizacije u smislu sistema u kome se ostvaruje upravljanje i preduzimaju druge mere.

Poznata teza da rukovoditi znači predviđati ima naročito dubok smisao za vojnog rukovodioca. Veoma je teško predviđati razvoj događaja ako se ne poznaju zakonomernosti pojava, ako se one ne umeju analizirati.

Ne može se preći preko izvesnih nedostataka, kao što je improvizacija na zanimanjima i KŠRI. Glavni uzrok tome nije što se taj komandant boji izvesnih teškoća i što neće da komplikuje situaciju. Stvar je u površnom poznavanju prirode i osobenosti savremene borbe, mogućnosti i načina primene novih borbenih sredstava, kao i nepoznavanju oblika i sredstava za upravljanje jedinicama. Otuda potiče neopravdanost i primitivnost odluka, diletantizam u postavljanju zadataka potčinjenim itd. Stiče se dojam kao da vreme ništa nije uticalo na čoveka i da je on ostao sa shvatanjima davnoprošlog vremena.

Važno je da ljudi u svakodnevnoj obuci nauče primenjivati taj složeni matematički metod proračuna koji su usvojili teoretski, kako bi se izbegle improvizacije. Veoma je loša stvar što se na vežbama temeljito

i uporno proračunavaju sitnice i manje važne stvari, dok se glavni i ključni elementi za uspeh tretiraju se većim greškama i propustima.

Jedan od najvažnijih uslova i najobjektivnijih puteva za izvršavanje zadataka od strane rukovodilaca jeste visoka vojno-tehnička pripremljenost vojnih kadrova. Po mišljenju autora, samo raspolaganjem određenim naučnim znanjima i odgovarajućim praktičnim navikama, potpunim poznavanjem tehnike i poverenjem u oružje može se obezbediti stalna visoka borbena gotovost jedinica.

Stari i provereni princip „učiti se onome što treba u ratu” odavno je ušao u praksu borbene obuke jedinica i našao svestrani odraz u pravilima, uputstvima i priručnicima.

U ovom principu, po mišljenju autora, ima mnogo razumljivog. Međutim, on smatra da ga treba malo precizirati: „učiti se onome što obezbeđuje pobedu u ratu, a ne jednostavno onome što je potrebno u ratu”. Potrebe rata su ogromne i raznovrsne, a vojne rukovodiocce treba učiti da u masi stvari odabiraju najvažnije i da rade ono što najkraćim putem i sigurno vodi pobedi.

Bez obzira kako bile raznovrsne i složene opšte pojave u ratu, konkretno — dejstva oružanih snaga, bez obzira koliko ona obilovala slučajnostima i neočekivanostima, postoje ipak zakonitni procesi razvoja događaja i pojava. Proniknuti u suštinu tih pojava i procesa, uzimati u obzir prirodu i specifičnosti savremene borbe da bi se našao najobjektivniji put i metod rešavanja — znači biti u stanju naučno rukovoditi.

Razume se, podvlači autor, da su sve te zakonitosti dovoljno solidno i svestrano odražene u zvaničnim dokumentima koji regulišu život i rad oružanih snaga. Međutim, oni su tamo dati, tako reći, već u gotovom obliku, tj. formulisani su kao principi, zahtevi i preporuke. A iz čega proizilaze takvi zahtevi? Na kakvim se podacima naučnim, praktičnim, opitnim zasnivaju? Kako mogu biti najefikasnije primenjeni ubuduće? To sve nije moguće shvatiti jednostavnim upoznavanjem dokumenata. Zato se u pomoć mora uzeti materijalistička dijalektika, marksističko-lenjinističko učenje o ratu i armiji, ogromno iskustvo Partije, naroda i oružanih snaga.

Danas postoje veoma korisna istraživanja, naučna uopštavanja i razrade o pitanju rata i oružane borbe. Međutim, po sporednijim pitanjima postoje i različiti pogledi i mišljenja. U tome nema ništa čudno jer, kao i svako drugo saznanje, poznavanje zakona oružane borbe se usavršava, razvija, bogati.

Prema tome, princip učiti se onome što obezbeđuje pobedu u savremenom ratu u suštini odražava adekvatnost ciljeva, zadataka i metoda borbene obuke sa zakonima rata i oružane borbe. Ovaj princip takođe znači i najracionalniju upotrebu snaga i sredstava na svakoj etapi borbenog usavršavanja oružanih snaga.

Pošto je izložio neke zakone rata i oružane borbe i ukratko ih objasnio, autor insistira na tome da vojni rukovodioci ne samo teoretski poznaju te zakone već i da ih umeju u praksi primenjivati, jer je to jedini način da se jedan rukovodilac izdigne iznad stihije, proizvoljnog toka događaja.

Istovremeno autor ukazuje na to da su između dejstva zakona rata i oružane borbe i svesne delatnosti rukovodioca, tj. između objektivnog i subjektivnog, moguće protivrečnosti. Njih treba pravilno rešavati, tj. pronalaziti takve odluke koje će biti u skladu sa ovim zakonima. Praksa borbene obuke upravo predstavlja stalno pronalaženje takvih kompromisa. Objektivni zakoni čine objektivnu osnovu za subjektivnu, stvaralačku, svesnu i racionalnu delatnost ljudi, zaključuje autor ovo poglavlje.

ODLIKE SAVREMENOG RUKOVODIOCA

Naučno rukovođenje je svakodnevna delatnost komandanta. To je način mišljenja i akcije savremenog vojnog starešine. Jedinicama rukovodi čovek, ličnost, i od kvaliteta te ličnosti potpuno zavisi uspeh svake delatnosti, svakog rukovođenja. Posle iznošenja nekih primera iz rata, autor postavlja pitanje kakav je vojni rukovodilac našeg vremena? Pre svega, to je čovek visokog komunističkog morala. Njega odlikuje smisao i osećaj za novo, što znači smelost u odbacivanju svega preživelog i zastarelog u životu, u praksi vojne izgradnje, obuke i vaspitanja, a istovremeno energično podržavanje, usvajanje, gajenje i usavršavanje svega novog, vodećeg i progresivnog, makar se to nalazilo u početku razvoja. Umeti razlikovati istinsko novo i progresivno velika je veština savremenog rukovodioca. Zato on treba da ima širok vidokrug, da temeljito poznaje razne nauke, da raspolaže sposobnošću samostalnog snalaženja u vojnoj teoriji, u konstruktivnim osobinama naoružanja i borbene tehnike.

U zaključku autor konstatuje da je potpuno jasno da dalje usavršavanje naučnog rukovođenja predstavlja jedan od najvažnijih i neodložnih zadataka vojne izgradnje. Zatim ističe teškoće vojničkog poziva i zalaže se, pored bespogovornog izvršavanja zadataka, i za inicijativu i stvaralaštvo starešina. Veština vojnog rukovođenja je specifična i usavršava se svaki dan, a proverava samo na bojištu. U savremenim uslovima borbe komandantu će biti kasno da se uči ili da nadoknađuje propušteno. Sve što od njega traži budući rat on treba da nauči još u miru.

Završavajući svoja razmatranja, autor konstatuje da vojna nauka zasnovana na marksističko-lenjinističkom pogledu na svet nikad nije negirala ulogu subjektivnog faktora u oružanoj borbi. On se zalaže za usvajanje suštine i uzajamne veze objektivnog i subjektivnog u ratu. Subjektivni faktor proizilazi iz objektivnih uslova koji ga određuju i utiču na njega. Čovek je sposoban da sebi potčini objektivne uslove i da ih podredi svojim zamislama o planovima.

Subjektivizam kao faktor oružane borbe je svesna delatnost starešina i vojnika, njihovo znanje, iskustvo, moralno-političko stanje, itd. — u skladu sa objektivnom stvarnošću. Po drugom shvatanju subjektivizam predstavlja samovolju u rukovođenju i prilikom donošenja odluka, dejstvo koje ne proizilazi iz realnih uslova, niti se oslanja na naučnim podacima, odnosno koje ignoriše objektivne zakonomernosti.

Sa daljim razvojem revolucionarnih promena u vojnom delu rašće i uloga subjektivnog faktora u oružanoj borbi, jer raste značaj poznavanja objektivnih uslova, procene situacije, pravilne odluke koju donosi rukovodilac. Još veći uticaj na pobedu ispoljiće ličnost komandanta, njegova volja, logika mišljenja i ostalo.

Ne mirenje sa stihijom, ističe na kraju autor, već potčinjavanje situacije i uslova postavljenim ciljevima predstavlja način rešavanja suprotnosti između objektivnog i subjektivnog faktora oružane borbe. Sve to i uslovljava duboko znanje, idejnu čvrstinu, energičnost i odlučnost vojnog rukovodioca.

Lj. B.

STRATEGIJA REGIONALNIH RATOVA U SLEDEĆOJ DECENIJI

Donosimo prikaz članka *Regional war strategy in the 1970's*, koji je objavljen u časopisu „Military Review” za jul 1967. godine. Autor potpuk. J. K. Braton, iz operativne uprave generalštaba KoV SAD, u njemu razmatra strategiju regionalnih ratova u sedamdesetim godinama ovog veka s gledišta politike i prakse SAD. Sam termin „regionalni rat” nije se do sada pojavljivao u američkoj vojnoj literaturi. Suština tog pojma, međutim, nije nova i strategija regionalnih ratova u biti predstavlja dalju konkretizaciju i razradu američke teorije ograničenih ratova, posmatrano u odnosu na određen region (ili regione).

U uvodnom delu članka, pored ostalog, ističe se da će u narednoj deceniji biti nastavljena kretanja (pojave) koja karakterišu savremeni svet, kao što su: nestabilnost izazvana buđenjem novih nacija, ekspanzija stanovništva, širenje nuklearnog naoružanja i, pre svega, borba vodećih sila za prevlast u svetu. Pretnja ili upotreba vojne sile biće, po mišljenju autora, najvažniji faktor operativne moći, mada se može očekivati veća uloga vojske u podršci politike nego u njenoj aktivnoj (operativnoj) funkciji. Opasnost od opšteg rata neće biti otklonjena, a postojaće mogućnosti izbijanja i regionalnih ratova. Do konfrontacije i sukoba prvenstveno bi moglo doći u tzv. perifernim područjima — tj. područjima brzog razvoja u kojima se uticaj komunizma najviše ispoljava.

Što se SAD tiče, one će i u sledećoj deceniji ispunjavati svoje obaveze prema ostalom svetu „kako bi zaštitile vitalne interese slobodnog sveta u svim ugroženim područjima”.

Zatim autor ukratko izlaže probleme strategije regionalnih ratova, analizu i izbor snaga za regionalni deterent,¹ pitanje regionalnih ratova i nuklearnog oružja, probleme odnosa SAD i saveznika u takvom ratu, kao i osnovne strategijske koncepcije i doktrinu vođenja regionalnih ratova.

¹ Pod deterentom se podrazumeva odvratanje od akcije — pretnjom sile i eventualne eskalacije sopstvenih snaga i sredstava. Strategija deterenta podrazumeva držanje takvih snaga čije samo postojanje treba da odvraća potencijalnog protivnika od eventualnog preduzimanja akcija — jednostavno iz straha od uzvratanja (odmazde). U dosadašnjim raspravama obično se govorilo o opštem ili globalnom deterentu, dok se u ovom članku govori i o „regionalnom deterentu”, kao novom pojmu. — Prim. T. M.

Problemi vezani za strategiju regionalnih ratova su mnogobrojni. SAD moraju biti spremne, tvrdi autor, da istovremeno vode bar dva regionalna (ograničena) rata i da, uporedo s tim, budu u mogućnosti da vode opšti rat; za ovo su potrebni odgovarajuća jačina i struktura oružanih snaga, kao i planovi njihove upotrebe. Mogućnost istovremenog angažovanja u dva regionalna rata, na po prostoru udaljenim područjima, zahtevaće odgovarajuću strategijsku pokretljivost i usavršen sistem mobilizacije i aktiviranja rezervi radi brze popune i pojačanja angažovanih snaga u njima — kako se ne bi umanjile mogućnosti snaga za opšti rat.

Autor smatra da u razvoju strategije regionalnih ratova SAD moraju imati unapred pripremljene strategijske planove i usvojenu doktrinu (opštu i za pojedine regione posebnu). Korejski rat, tvrdi se u članku, bio je ograničen — bez unapred pripremljenog plana, a rat koji SAD sada vode u jugoistočnoj Aziji je još jedan primer primene *ad hoc* strategije na situaciju koja nije bila jasno sagledana u začetku.

Najveći problem strategije regionalnih ratova, po mišljenju autora, predstavlja eskalacija. Kada su u pitanju vitalni interesi SAD, onda njihovo sve veće angažovanje u sukobu može da dovede do opšteg rata, što nije cilj strategije regionalnih ratova. „Regionalni rat, ukoliko se ne može izbeći, mora biti ograničen. U zaštiti svojih interesa, SAD moraju biti spremne na vođenje regionalnog rata u određenim granicama, odnosno minimalnog intenziteta, ili, alternativno, da se suoče sa eskalacijom koja može dovesti do opšteg rata, odnosno do kapitulacije. Međutim, ni jedna od ovih alternativa nije prihvatljiva za SAD, što strategija regionalnih ratova mora imati u vidu...”

Pretpostavljajući usku povezanost i zavisnost ograničenih ratova i globalnog deterenta, autor ističe: „Pošto strategija regionalnih ratova mora obezbediti i deterent i njihovo vođenje, to planiranje treba da ima u vidu međusobnu zavisnost nuklearnog i nenuklearnog deterenta. Regionalni deterent ne može biti efikasan bez globalnog, što je još jedan dokaz neposredne međusobne zavisnosti opšteg i ograničenog rata”.

„Važno je”, tvrdi se dalje u članku, „da neprijatelj neprekidno ima u vidu da mu se širom sveta suprotstavljaju oružane snage SAD u celine, mada samo jedan njihov manji deo može biti upotrebljen na bojištu. Slično tome, regionalna stabilnost je prvenstveno funkcija lokalnih odnosa snaga, iako pravog regionalnog balansa ne može biti bez postojanja opšteg, globalnog balansa. Ovo ukazuje na činjenicu, da regionalni ratovi, mada po svojoj prirodi ograničeni, po svom opštem značaju utiču na svetske sile i na odnos snaga u svetu bilo direktno ili indirektno”.

STRUKTURALNI IZBOR (IZBOR SNAGA ZA REGIONALNI DETERENT)

Prilikom planiranja snaga za upotrebu u određenom regionu i za održavanje regionalnog deterenta, SAD mogu računati, u osnovi, na svoje snage koje će locirati u tim regionima, na snage koje baziraju u SAD, kao i na vlastite snage kojima raspolažu ti regioni. Konkretna upotreba i kombinacija ovih snaga mora se brižljivo odmeriti kroz detaljnu pro-

cenu lokalnih faktora i odnosa snaga. Vojno-politička i ekonomska situacija, te opšte obaveze SAD prema datom regionu, biće glavni činioci koji će uticati na donošenje odluka.

„Agresiji, ukoliko je ona deo tzv. operacije grickanja, suprotstaviće se neposredno raspoložive snage u dotičnom regionu... Ukoliko je, međutim, agresija većih razmera, raspoložive snage u regionu zadržavaće agresora do pristizanja rezervi”.

Prema tome, SAD će i u narednoj deceniji, ističe se u članku, održavati deo svojih snaga izvan vlastitih granica, mada će povećane mogućnosti strategijskog transporta u izvesnoj meri umanjiti potrebu za držanjem njihovih velikih vojnih efektivna u prekomorskim područjima. Strategija isturene odbrane važiće i ubuduće, jer ona, po autorovom mišljenju, predstavlja najbolji odgovor i sredstvo za reagovanje u pravo vreme i na pravom mestu.

U planiranju rasporeda i izboru lokacija vojnih baza, ističe autor, treba težiti korišćenju teritorija pod vlastitom kontrolom, odnosno teritorija sigurnih saveznika, kako bi se izbegle političke i druge implikacije.

Da li će nuklearna oružja biti upotrebljena u regionalnom ratu ili ne, stvar je konkretnih okolnosti, tvrdi se u članku. Realno gledajući, njihova upotreba nije u interesu SAD, ali se ta mogućnost ne može unapred odbaciti. Ministar odbrane Maknamara je rekao, navodi autor članka, da se postojeće snage SAD u suzbijanju sovjetsko — kineske agresije mogu osloniti na nuklearna sredstva svuda u svetu, sem u Evropi. Najveća zapreka upotrebi nuklearnih oružja u regionalnom ratu je opasnost od eskalacije koju ta upotreba pretpostavlja.

SAD I SAVEZNICI U REGIONALNOM RATU

U članku se dalje navodi da SAD imaju vojne aranžmane sa više od 40 zemalja u svetu, te će one ispunjavati svoje obaveze iz ugovora o kolektivnoj bezbednosti i u narednoj deceniji. „Ne može biti uspešne strategije deterenta ili vođenja regionalnog rata bez strukture regionalnih saveza”, tvrdi autor članka i, nešto kasnije, nastavlja: „Dokle god SAD budu imale vitalnih interesa u nekom području, dotle mora biti i saveznika u tom području. Za američku strategiju biće veoma važno da održi stabilnost kod saveznika SAD, osobito kada su u pitanju pritisci izvana na njihovu unutrašnju bezbednost”.

Glavni uspeh strategije regionalnih ratova leži u aktivnom angažovanju svih snaga — političkih, ekonomskih i vojnih — unutar samog regiona za rešavanje vlastitih problema. Vlade pojedinih zemalja se mogu najuspešnije suprotstaviti lokalnim pritiscima, a njihove snage — jake i dobro organizovane — angažovati u lokalnim sukobima.

Važnost održavanja savezništva proističe i iz logističkih potreba. „Ni jedna zemlja ne može se uspešno angažovati u jednom udaljenom ratu bez odgovarajuće strukture baza za snabdevanje”. Problemi baza i njihovog korišćenja su mnogobrojni i mogu se rešavati jedino oslanjajući se na efikasan sistem kolektivne bezbednosti i aranžmane o logističkoj saradnji.

Autor na kraju iznosi strategijske koncepcije i vojnu doktrinu koje se mogu odnositi na vođenje regionalnih ratova.

Pošto ni jedna vojna strategija ne može isključiti mogućnost opšteg rata to se i strategija regionalnih ratova mora smatrati samo kao glavna dopuna strategije opšteg rata.

Globalni i regionalni odnosi snaga međusobno su zavisi. S tim u vezi vojna strategija mora voditi računa da globalni i regionalni elementi odnosa snaga, uopšte i posebno, budu u ravnoteži ili da prevagnu u korist SAD.

U regionalnom ratu SAD će verovatno biti saveznik sa jednom ili više zemalja. Oružane snage savezničkih zemalja biće angažovane na vlastitoj teritoriji ili obližnjem području, dok će snage SAD, nasuprot tome, zavisiti od daleke pozadine. Strategija regionalnih ratova stoga diktira da zajednička bezbednost osigura maksimalno učešće snaga i sredstava lokalnih saveznika, čije oružane snage SAD treba — kadgod je to moguće i neophodno — da obuče i opreme pre izbijanja neprijateljstva.

Gubitak Zapadne Evrope poremetio bi odnos snaga u svetu daleko više i ozbiljnije nego gubitak bilo kog drugog područja. Regionalna strategija stoga mora dati prvenstvo održavanju integriteta NATO-a u Evropi.

Finansijski i politički problemi otežavaće održavanje većih vojnih efekтива SAD, u mirnodopskom periodu, u većini svetskih regiona. Postojanje isturenih baza, međutim, ipak je nužno kako bi se sprečio nepovoljan razvoj događaja, aklimatizovale snage, razvila regionalna vojna infrastruktura, pokazala čvrsta rešenost SAD i na taj način doprinelo održavanju regionalne bezbednosti, izgradnji i stabilizaciji izvesne zemlje (ili zemalja). Međutim, odgovarajuće snage SAD i razvijena vojna infrastruktura moraju se nalaziti u onim isturenim regionima gde postoji stvarna opasnost od izbijanja sukoba i gde takve snage prihvata zainteresovana zemlja (ili zemlje).

Teškoće u održavanju isturenih snaga u pojedinim udaljenim područjima i problemi brzog prebacivanja strategijskih rezervi tamo, diktiraju, kao najbolje rešenje, obrazovanje regionalnih rezervnih snaga na kopnu ili na moru.

Moraju se obezbediti potrebne pomorske i vazduhoplovne snage za kontrolu strategijskih pravaca ka bilo kom regionu angažovanja.

U ograničenom ratu većih razmera ili u istovremenim regionalnim ratovima, aktivne snage biće verovatno brojno nedovoljne za angažovanje u dugotrajnijim operacijama. Stoga će strategija regionalnih ratova diktirati organizovanje, obuku, opremanje i održavanje znatnih rezervnih snaga opšte namene, koje će se moći upotrebiti na prekomorskim bojištima u roku od 30 do 45 dana nakon mobilizacije.

Blagovremen strategijski odgovor na pretnju izvesnom regionu zavisice često od mogućnosti SAD da prebace ljudstvo i opremu u ugroženo područje. Da bi se u regionalnom ratu obezbedio brz strategijski odgovor, odabrana vojna oprema, kao i materijal za planirane snage treba da budu unapred smešteni u okviru ili u blizini ugroženih regiona.

Strategija regionalnih ratova treba da predviđa upotrebu nuklearnih oružja samo u izuzetnim okolnostima. Nuklearna oružja za upotrebu u okviru ili u blizini regiona moraju se tamo nalaziti, a njihova upotreba mogla bi da usledi samo nakon odluke odgovarajućeg političkog organa i pošto neprijatelj upotrebi svoja nuklearna sredstva.

Imajući u vidu potrebe opšteg deterenta i mogućnosti istovremenih sukoba, snage iz jednog regiona ne bi trebalo prebacivati u drugi da bi se suzbila neposredna opasnost. Takva opasnost mora se otklanjati prvenstveno snagama unutar samog regiona i strategijskim rezervama.

Strategija regionalnih ratova, kao što se iz ovog članka vidi, predstavlja dalju konkretizaciju i razradu američke teorije ograničenih ratova, sa težištem na određen region (ili regione) i njome se ne menja strategija „isturene odbrane“, niti se dovodi u pitanje koncepcija „elastičnog odgovora“ (koja, uzgred budi rečeno, u praksi ne pokazuje naročitu „elastičnost“ — prim. T. M.). Prema strategiji regionalnih ratova, SAD će, uz veći oslonac na svoje saveznike, biti vojno prisutne i angažovaće se u svim delovima sveta gde i kada, prema vlastitoj oceni, njihovi interesi budu ugroženi.

Treba zapaziti, međutim, da strategija regionalnih ratova, s obzirom na dalji razvoj strategijske pokretljivosti, dozvoljava mogućnost eventualnog smanjenja vojnih efekтива u prekomorskim područjima, ali zato pridaje još veću važnost razvoju vojne infrastrukture (sistemu veza i komandovanja, snabdevanja i sl.). Isto tako, strategija regionalnih ratova ne računa samo sa postojećim, aktivnim snagama, već i sa mobilisanjem rezervi, tj. sa dugotrajnijim ratovima koji bi, verovatno, mogli imati određene faze (prethodnu zategnutost i pripremu, konvencionalnu fazu, zatim nuklearnu stavku ili pauzu, a eventualno i nuklearni „prag“ i sl.).

S obzirom na loša iskustva iz sadašnjeg rata koji SAD vode u regionu jugoistočne Azije, gde je „primenjen a *ad hoc* strategija na situaciju koja nije jasno sagledana u začetku“, u američkoj vojnoj literaturi, kao i u ovom članku, sve se više traži da vojna strategija SAD bude jasnije formulisana. Drugim rečima, zahteva se da prema svakom regionu bude konkretnije određen interes SAD, cilj njihove politike, stepen obaveza, obim i forme angažovanja u određenim situacijama; procene situacija (planiranje akcija i reagovanja) moraju biti blagovremene i potpune.² Blagovremenim planiranjem treba obezbediti snage i sredstva za intervencije, oslanjajući se pri tome u većoj meri na vlade i oružane snage saveznika, tj. tih zemalja koje (kroz razne vidove pomoći) treba osposobiti za što uspešnije rešavanje vlastitih problema.

² General Džon P. Makonel, komandant RV SAD, u časopisu „Ordnance“ za januar-februar ove godine, pored ostalog, piše: „... Da bismo mogli da se suprotstavimo sve većoj verovatnoći čestih sukoba ubuduće, moramo biti potpuno pripremljeni da preduzimamo akcije i da reagujemo, a ako je potrebno i da se borimo na svakom stepenu širokog spektra intenziteta vojnih sukoba. To je zaista veliki zahtev i mi mu možemo udovoljiti samo kroz dobro planirano rukovođenje u odnosu na čitav spektar sukoba, a ne kroz nepredviđenu i neplaniranu „ad hoc“ strategiju...“.

Na tom planu već se preduzimaju izvesne konkretne mere. Tako je, na primer, u periodu 1963/64. godine u sastavu tzv. udarne komande SAD formirana posebna komanda za Bliski istok i severnu Afriku, kojoj su dodeljene određene snage i sredstva sa konkretnim zadacima i planovima upotrebe.

Strategija regionalnih ratova suprotstavlja se silom (kao što su to činile i ranije a i sadašnja vojna teorija i praksa SAD) svakoj promeni odnosa snaga i teži da zadrži ili vrati natrag proces normalnog kretanja i preobražaja savremenog sveta. Otuda ona ne smanjuje mogućnost izbijanja lokalnih i tzv. ograničenih ratova (ograničenih sa gledišta vojnih supersila, ali možda totalnih za zemlju koja je u pitanju), niti opasnost od opšteg nuklearnog rata.

T. M.

RAT NA MORU I REKAMA U VIJETNAMU

Tačno 20. decembra 1966. navršilo se šest godina otkako je otpočeo rat u Južnom Vijetnamu, a 1964. godine, kao što je poznato, on je proširen i na DR Vijetnam. Zapravo 1. avgusta 1964. SAD su optužile ovu zemlju da su njeni torpedni čamci napali američki razarač *Madrox* u Tonkinškom zalivu. Međutim, ni do danas to nije dokazano, pa se ne isključuje mogućnost da su američki brodovi namerno izazvali ovaj napad kako bi se time stvorio povod za proširenje ratnih dejstava i na teritorije DR Vijetnama. Mada su — po podacima SAD — svi torpedni čamci koji su učestvovali u pomenutom napadu potopljeni, ipak su Amerikanci 5. avgusta 1964. započeli sa bombardovanjem objekata u DR Vijetnamu. Ovi napadi su postajali sve jači i 29. juna 1966. započeto je i bombardovanje Hanoja i Hajfonga (glavne luke).¹

Radi orijentacije i lakšeg shvatanja prikaza borbenih dejstava, najpre ćemo dati nekoliko geografskih i ekonomskih podataka o Vijetnamu. Žitnica Južnog Vijetnama je delta reke Mekong, čija površina iznosi oko 70.000 km². Cela delta se sastoji od velikog broja većih i manjih rukavaca, koji su međusobno povezani kanalima za navodnjavanje. Zbog kolebanja vodostaja u toku godine (do 10 metara) poplavljena površina se jako menja. Glavni rukavci Mekonga omogućuju brodovima do 3.000 BRT da dolaze čak do Kambodže. Ukupna dužina plovnih putova u delti Mekonga iznosi oko 2.500 Nm (oko 4.600 km) i duž njih živi jedna trećina stanovništva Južnog Vijetnama. Navigacija u ovom predelu je teška usled struja, plićaka koji često menjaju dubinu, loše preglednosti zbog bujne tropske vegetacije i mnogobrojnih okuka reke. Oko plovnih putova protežu se i močvare; po njima ponegde mogu proći samo čamci sasvim malog gaza. U delti Mekonga saobraćaj je moguć samo vodenim putovima jer, praktično, nema ni cesta ni železničkih pruga.

Koliku važnost predstavljaju vodene komunikacije za pripadnike FNO (Fronta narodnog oslobođenja) Južnog Vijetnama vidi se po tome što Amerikanci dugo nisu mogli da poduzmu korake za likvidaciju oslobođenog teritorija u močvarnom predelu Rung Sat, svega tridesetak kilometara jugoistočno od Sajgona. Saobraćaj je ovde moguć samo vodenim putovima i snage FNO su odavde vršile napade na brodove koji su vozili prema Sajgonu i iz njega. Tek kada su Amerikanci u proleće 1966. skupili specijalne rečne snage, mogli su da poduzmu veću operaciju čišćenja ovog predela.

¹ Opšti aspekt u toku rata u Vijetnamu prikazan je detaljno u *Vojnom delu* broj 2/1967. u članku „Dve strategije rata u Vijetnamu”, pa će ovde akcenat biti na borbenim dejstvima na moru i rekama, bez obzira na vidove koriste vesla, a ponekad i jedra i motor. — Prim. N. S.

Morska obala Južnog Vijetnama je duga 1000 Nm (1852 km) i veoma je plitka. Sedmično kroz priobalne vode prolazi oko 9.000 raznih džunki i sampana². Gustina ovog saobraćaja vidi se i po tome što se računa da na moru boravi danju oko 4.000 ovih brodića, a noću oko 2.000.

Dok se na čitavom teritoriju Južnog Vijetnama vode borbe u kojima učestvuju svi vidovi oružanih snaga, dotle je teritorij DR Vijetnam praktično izložen samo napadima američkog RV, a u zadnje vreme i artiljerijskim napadima američke RM. Stoga ćemo u članku odvojeno prikazati zadatke i dejstva snaga FNO Južnog Vijetnama od onih oružanih snaga DR Vijetnam.

NARODNOOSLOBODILAČKA VOJSKA FNO JUŽNOG VIJETNAMA

FNO Južnog Vijetnama nema pravih ratnih brodova; međutim, oslanjajući se na široku podršku naroda, obilato koristi džunke i sampane duž obala Južnog Kineskog mora, na rekama i kanalima. Kao što je već pomenuto, sistem kopnenih putova je veoma loš i nerazvijen, ali je pristupačan američkim i vladinim trupama koje mogu na njima da koncentrišu oklopne i motorizovane snage. Vodene komunikacije — reke, rukavci i kanali, kao i plitke obalne vode — nude narodnooslobodilačkim snagama veliku mogućnost za dejstva i saobraćaj, jer su za neprijatelja teško pristupačni. Amerikanci i vladine snage Južnog Vijetnama u svakoj džunki ili sampanu, iako ne pripadaju snagama FNO, vide latentnog neprijatelja, jer izvana nije ničim obeležena njihova pripadnost jednoj ili drugoj strani. Dešava se, čak, da neki sampan, za čiju posadu je dugo postojalo uverenje da je na vladinoj strani, na kraju bude uhvaćen da prevozi materijal za snage FNO.

Razgranati sistem vodenih putova, pun okuka i bujne tropske vegetacije, omogućava snagama FNO brzo i prikriveno prebacivanje ljudi i materijala u područja gde nema drugih saobraćajnica. Ove povoljne okolnosti na vodenim komunikacijama snage FNO koriste za:

prevoženje oružja, municije, hrane i ostalih potreba, naročito iz područja delte Mekonga, jedinicama u pojedinim severnim krajevima zemlje;

prevoženje ljudstva na veću udaljenost, kao i u predele gde bi tropska vegetacija i močvare otežale njihovo kretanje na kopnu;

održavanje kurirske veze između štabova i jedinica i upravnih ustanova na oslobođenim teritorijama;

ofanzivna dejstva (potpuno specifična).

Pošto FNO, kao što je već rečeno, nema pravih ratnih, niti naoružanih brodova, svestan je toga koliko tehničku suprotnost ima protivnik i zato traži načine kako da mu nanese što veće gubitke. Do sada se ovo ispoljavalo u:

² Džunke su mali obalski drveni brodovi; obično imaju jedra, a ponekad i motor. Sampani su veći čamci za obalski i rečni saobraćaj; za pokretanje koriste vesla, a ponekad i jedra i motor. — Prim. N. S.

a) polaganju kontrolisanih mina na rekama i kanalima. Mine su jednostavno izrađene, ali dosta efikasne, tako da i Amerikanci ukazuju na veliku opasnost od njih. Prema američkim podacima, jednom su otkrivene dve međusobno povezane kante za mleko od po 20 litara, u kojima je bilo oko 70 kg trotila. Ova količina eksploziva je sasvim dovoljna da potopi i veći trgovački brod. Aktiviranje mine — električnim putem — vrši jedan čovek sa obale; on je kamufliran u visokoj travi i grmlju te se, praktično, ne može blagovremeno otkriti. Električni kabl koji vodi do mine ponekad je ukopan u mulj po dnu reke, odnosno kanala, tako da ga minolovac ne može zakačiti svojom minolovkom. Od ovih mina stradao je već priličan broj rečnih patrolnih čamaca i minolovaca, kao i većih trgovačkih brodova (na primer, jedan američki trgovački brod od 7600 BRT i jedan američki tanker — oba u toku 1966. godine);

b) vatrenim napadima iz zasede na brodove, pri čemu se koriste bestrajni topovi 57 i 76 mm, minobacači, mitraljezi i streljačko naoružanje. Bujna vegetacija, a često i mala širina reke, naročito kanala, pružaju veoma povoljne uslove za takve vrste napada, jer je daljina gađanja minimalna, pa su pogoci, tako reći, sigurni. Često se napadi iz zasede kombinuju sa minskim, tj. u blizini položene mine postavlja se i zaseda. Ukoliko se brod ošteti eksplozijom mine, na njega se sruči još i jaka vatra sa kopna;

c) diverzantskim dejstvima — uz upotrebu ljudi-žaba. Amerikanci tvrde da snage FNO imaju više hiljada ljudi uvežbanih za polaganje kontrolisanih mina a, sem toga, i prikriveno postavljanje tempirnih mina na dno većih brodova koji služe za snabdevanje američkih snaga na rekama. Očigledno, ovde nije reč o podvodnim diverzantima u klasičnom smislu, tj. sa lakom ronilačkom opremom, već o spretnim plivačima-roniocima bez opreme koji mogu, u granicama fizičkih mogućnosti zadržavanja u vodi i pod njom, da izvršavaju razne radove sa eksplozivima. Na ovaj način je u januaru 1967. potopljen američki gliboder u delti Mekonga. Zbog ove opasnosti Amerikanci poduzimaju odgovarajuće protivdiverzantske mere; tako u vojnopomorskoj bazi Da Nang tokom celog dana patroliraju motorni čamci, koji povremeno, nasumice, bacaju bombe protiv diverzanata.

POMORSKE SNAGE DR VIJETNAM

Podaci o pomorskim snagama DR Vijetnama su veoma oskudni. Prema almanahu „Jane's Fighting Ships 1965/66” u sastavu ove RM bili su sledeći brodovi:

4 patrolna čamca (sovjetskog tipa) od 250 t, brzine 28 čvorova,³ sa 4 topa 25 mm;

12 torpednih čamaca (sovjetskog tipa) od 50 tona, brzine 40 čvorova, sa 2 torpedne cevi i 2 do 4 topa 25 mm;

³ čvor = 1 nautička milja — 1,852 km.

22 motorne topovnjače (sovjetskog tipa) od 170 tona, brzine 40 čvorova, sa 2 topa 37 mm i 2 topa 20 mm;

oko 30 motornih topovnjača (kineskog tipa) od 67 tona, brzine 40 čvorova, sa 4 topa 37 mm i 2 PAM 12,7 mm.

Međutim, iz gornjeg almanaha se ne može zaključiti na koje doba se odnosi ovaj podatak o sastavu RM, tj. da li na 1964. godinu — kada su izbila ratna dejstva, ili na početak 1966. — kada je almanah izišao iz štampe. Prema podacima iz njega, RM DR Vijetnam je do sada pretrpela osetne gubitke i to:

potopljeno je oko 15 torpednih čamaca, odnosno motornih topovnjača i 4 do 5 patrolnih čamaca;

oštećeno je oko 20 torpednih čamaca, odnosno motornih topovnjača i 4 patrolna čamca.

Svi navedeni gubici prouzrokovani su napadima aviona sa nosača aviona.

Nije jasno da li su socijalističke zemlje, prvenstveno SSSR i NR Kina, uspele tokom poslednje dve godine da pruže pomoć DR Vijetnamu i u ratnim brodovima i na taj način nadoknade gubitke RM. Takođe nije potvrđeno da je NR Kina u septembru 1964. isporučila DR Vijetnamu 20 torpednih čamaca i motornih topovnjača.

Očigledno da RM DR Vijetnam, ograničena na dejstvu u relativno malom i uskom Tonkinškom zalivu, ne može da ugrožava pomorske snage SAD. Eventualno, izvesni pojedinačni napadi mogli bi imati minimalni materijalni efekat, ali odnos snaga se ovim ne bi ni malo promenio.

Međutim, to ne znači da ne postoji aktivnost DR Vijetnama na moru. Sudeći prema američkim podacima, uz obale DR Vijetnam se odvija veoma živ saobraćaj džunki i sampana koji snabdevaju snage FNO u Južnom Vijetnamu. Ovim Amerikanci i opravdavaju svoje napade na pomenute brodiće, koje vrše avioni sa nosača aviona, kao i brodovi, prvenstveno razarači (26. novembra 1966. dva razarača su artiljerijskom vatrom uništila 47 brodića).

S obzirom na učestalo približavanje američkih brodova obalama DR Vijetnam, dolazi i do borbi sa obalskom artiljerijom. Do sada su u ovim borbama oštećena tri američka razarača a, prema nekim nepotvrđenim podacima, i jedna krstarica.

Radi povećavanja efikasnosti napada na obalske objekte komandant američke VII flote je početkom maja 1967. zatražio da se u Tonkinški zaliv upute krstarice naoružane topovima 203 mm i bojni brodovi naoružani topovima 406 mm. Pošto se ovakvi brodovi sada nalaze u rezervi, to će biti potrebna krupna finansijska sredstva i znatno vreme da se oni opreme.

U vezi sa neprijateljstvima na DR Vijetnam treba napomenuti da iako ova zemlja prima vojnu pomoć, koja dobrim delom dolazi morskim putem, snage američke RM za sada ne diraju strane trgovačke brodove koji prolaze kroz Tonkinški zaliv i u luci Hajfong iskrcavaju materijal. Pojedini američki ekstremisti zahtevaju da se luka Hajfong minira, odnosno blokira, ali izgleda da vlada SAD za sada ne smatra takav

akt oportunim, jer bi to izazvalo zaoštavanje odnosa sa socijalističkim zemljama, prvenstveno sa SSSR, koje su glavni snabdevači DR Vijetnam svim potrebama.

POMORSKE SNAGE SAD I VLADE JUŽNOG VIJETNAMA

Rat u Južnom Vijetnamu nije samo rat na kopnu, jer se delom od-
vija i na vodi — uz obalu i u ogromnom rečnom području delte Mekonga.
Za vreme rata u Indokini 1945 — 1954. god. Francuzi su stekli veliko is-
kustvo u ovom načinu borbe i izgradili prilično jaku flotu rečnih ju-
rišnih čamaca i drugih brodova. SAD su se upustile u borbu sa snagama
FNO Južnog Vijetnama iako nisu raspolagale adekvatnim tehničkim sred-
stvima za borbu. Američka RM je bila uvek orijentirana za dejstva na
velikim oceanskim površinama; njenu glavninu sačinjavaju nosači avio-
na, fregate i raketne podmornice na atomski pogon; osnovno brodsko
naoružanje postale su sada rakete, a elektronika je zastupljena na sva-
kom mestu. Zahteve koje je postavio rat na moru i na rekama Južnog
Vijetnama nisu mogli zadovoljiti takvi brodovi i sredstva. To je dovelo
do užurbane gradnje specijalnih malih brodova i do stvaranja novih tak-
tičkih koncepcija. Američka VII flota je podesna za vazdušno bombardo-
vanje teritorija DR Vijetnam, ali se, na primer, vatrena podrška vlastitih
jedinica na kopnu brodskom artiljerijom ne može u Vijetnamu izvoditi
prema načelima klasičnih operacija ove vrste. Specifičnosti rata u Vi-
jetnamu bile su razlog što su Amerikanci, počev od kraja 1964. godine,
počeli intenzivno da proučavaju pitanja vođenja „malog rata na vodi“
tj. u plitkim obalnim vodama i na rekama Južnog Vijetnama. U vode-
nju ovog malog rata obilato se koriste i snage RM vlade Južnog Vijet-
nama, kojima su pridati mnogi američki „vojni savetnici“. Uloga ovih
„savetnika“ često nije sasvim jasna i izgleda da su oni više potrebni
kao neka mera kontrole i pritiska na južnovijetnamske posade nego
kao instruktori. Teško se može poverovati da je nakon tri i više godi-
na obuke i učestvovanja u borbenim dejstvima potreban instruktor na
motornom čamcu naoružanom teškim mitraljezom!

Treba naglasiti da je američka RM imala izvesnih teškoća i prili-
kom upotrebe nosače aviona koji su već više godina bili predviđeni za
dejstva u nuklearnom ratu. Dejstva aviona protiv ciljeva u Vijetnamu
zahtevaju utrošak velike količine klasičnih borbenih sredstava — umesto
relativno malog broja nuklearnih sredstava za koje su nosači bili pode-
šeni. Zbog toga je trebalo pregraditi neke njihove prostorije u dopunska
skladišta avionskih borbenih sredstava (za bombe, rakete, topovsku mu-
niciju). Povećanje obima elektronike na nosačima aviona (uključujući i
prijemne uređaje radionavigacijskih satelita sistema Transit), kao
i na samim avionima, dovelo je do povećanja broja specijalista potrebnih
za održavanje ove tehnike i rukovanje njome. Povećanje broja ljudi ide
čak i do 25% preko ranije formacije posade, što dovodi do problema
smeštaja.

Općenito u ratu u Vijetnamu treba oštro podeliti zadatke po-
morskih snaga SAD pri dejstvima u DR Vijetnamu od zadataka u Juž-
nom Vijetnamu. Vlada SAD uporno tvrdi da DR Vijetnam rukovodi i

podržava rat u Južnom Vijetnamu svojim ljudstvom i materijalom,⁴ pa stoga borbena dejstva oružanih snaga SAD imaju za cilj da prisile vladu DR Vijetnam da od toga odustane. U sklopu američke politike takozvane „eskalacije“, zadaci američke RM svode se na:

napade iz vazduha na kopnene komunikacije, vojne i privredne objekte i naseljena mesta u DR Vijetnamu;

napade na pomorski dužobalski i rečni saobraćaj.

Borbena dejstva američke RM u Južnom Vijetnamu imaju za cilj uništavanje oružanih snaga FNO i rušenje morala stanovništva koje ih svestrano potpomaže.

Za izvršenje gornjih zadataka Amerikancima stoje na raspolaganju: snage iz sastava VII flote — obično oko 5 udarnih nosača aviona, 2 krstarice, oko 60 razarača, veći broj minolovaca, desantnih i pomoćnih brodova;

specijalne pomorske patrolne snage sastavljene od nekoliko starijih eskortnih razarača, tridesetak patrolnih brodova i preko 80 patrolnih čamaca;

specijalne rečne snage sastavljene od preko 60 (uskoro će ovaj broj biti povećan na 160) rečnih patrolnih čamaca, 3 vozila na vazдушnom jastuku (još su u fazi ispitivanja), jednog odreda rečnih minolovaca i odgovarajućeg broja matičnih brodova (obično su to nešto prepravljani jurišni tenkonosci i desantni jurišni brodovi).

Pored američkih snaga, u borbenim dejstvima u Južnom Vijetnamu učestvuje i RM vlade Južnog Vijetnama, koja se sastoji od:

pomorskih snaga (9 patrolnih brodova, 22 motorne topovnjače, 3 manja minolovca, dvadesetak raznih manjih desantnih brodova);

pomorske flote naoružanih džunki (takozvane „Junk Force“); ova flota je formirana na zahtev SAD u aprilu 1960. god. sa zadatkom sprečavanja infiltracije severnovijetnamskih snaga duž obala Južnog Vijetnama. Najpre su korištene rekvirirane džunke, a zatim se prešlo na gradnju poboljšanog tipa koji ima lak oklop i podvodni deo obložen fiber-glasom protiv drvotočaca. Ove nove džunke imaju brzinu i do 15 čvorova, a naoružane su mitraljezima 7,62 i 12,7 mm. U junu 1965. godine flota džunki brojala je 513 brodića sa ukupno 4.000 ljudi posade;

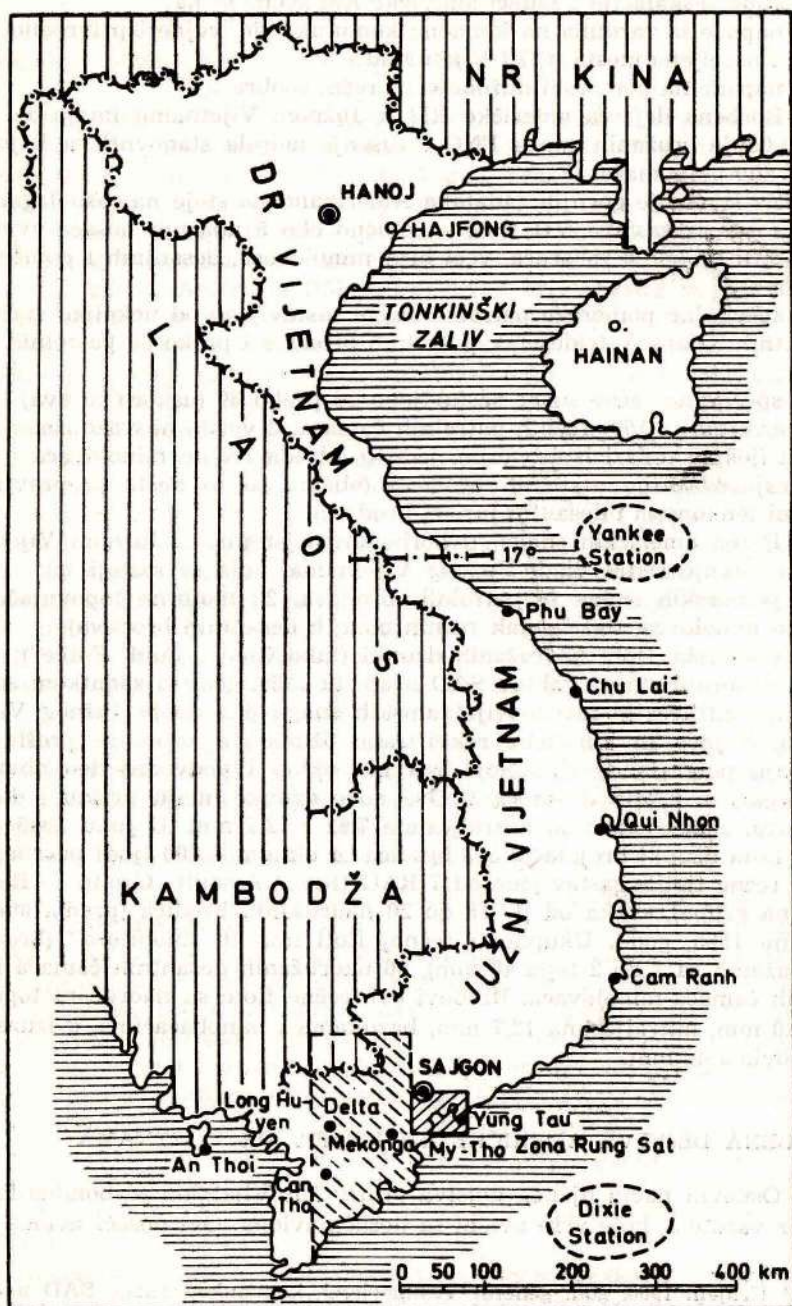
rečne flotile sastavljene od 7 RAG (River Assault Group — Rečna jurišna grupa), svaka od po 18 do 20 naoružanih brodića (prema stanju u junu 1965. god.). Ukupno u rečnoj floti ima 10 „monitora“ (brodića naoružanih sa 1 do 2 topa 40 mm), 86 naoružanih desantnih čamaca i 46 rečnih čamaca-minolovaca. Brodovi ove rečne flote su naoružani topovima 20 mm, mitraljezima 12,7 mm, bazukama i minobacačima, a izuzetno i topovima 40 mm.

BORBENA DEJSTVA AMERIČKE RM PROTIV DR VIJETNAMA

Osnovni način njenog dejstva protiv DR Vijetnam je bombardovanje iz vazduha, koje vrše avioni sa nosača aviona. Ovi nosači aviona za-

⁴ Krajem 1966. god. general Vestmorlend, komandant snaga SAD u Južnom Vijetnamu, izjavio je da FNO ima 9 divizija sa 280.000 boraca, od čega 7 divizija pripada regularnoj armiji DR Vijetnam. — Prim. N. S.

državaju se na poziciji zvanaj „Yankee Station” (ili „Yankee Point”) koja se nalazi oko 100 Nm (180 km) istočno od demarkacione linije na 17-oj paraleli severne širine.

Vijetnamsko bojište i raspored pomorskih i rečnih baza SAD

Do septembra 1966. tu su se stalno nalazila dva nosača aviona, koji su sačinjavali takozvani „Yankee Team”. Posle pomenutog termina ovaj odred je pojačan još jednim udarnim nosačem aviona (koji je ranije bio na poziciji „Dixie Station” na jugu Vijetnama). Na ova tri nosača aviona ima ukupno oko 200 aviona. Avioni poleću sa nosača dnevno u toku 12 časova, a njihova priprema za let, kao i održavanje, zahtevaju dnevno oko 16 časova rada. Sve ovo je veoma naporno i za letače i za tehničko osoblje na nosačima aviona.

Borbeno opterećenje nosača aviona može se sagledati iz sledećeg podatka: prosečno je do sada svaki nosač aviona boravio u vodama Tonkinškog zaliva oko 7 meseci; od toga je vozio preko 150 dana. Za ovo vreme njegovi avioni su izvršili oko 12.000 a/p i utrošili preko 8.000 tona borbenih sredstava.

Prilikom izvršenja vazdušnih napada redovno se organizuje služba traženja i spasavanja posada oborenih aviona. U Tonkinškom zalivu se u ovu svrhu, pored nosača aviona, koriste još najmanje dva razarača i veći broj helikoptera. Pre poletanja pilotima se saopštavaju pozicije ovih razarača, a oni u slučaju nužde nastoje da izvrše prinudno sletanje ili iskakanje padobranom u njihovoj blizini. Prilikom spasavanja pilota koji su se morali spustiti na zemlju koriste se helikopteri uz zaštitu i podršku lovaca-bombardera i lovaca-presretača.

Vesti o broju oborenih aviona veoma su različite, zavisno od toga da li potiču iz SAD ili iz DR Vijetnama. Međutim, čak i američki zvanični podaci govore o tome da je u toku dve godine nad DR Vijetnam izgubljeno 500 aviona — svi pripadaju mornaričkom vazduhoplovstvu. Kako jedan savremeni avion košta u proseku oko 2 miliona dolara, to bi i prema zvaničnom priznanju SAD ukupna vrednost izgubljenih aviona iznosila oko milijardu dolara. Ujedno je izgubljeno 300 pilota, od kojih su neki poginuli, a drugi su zarobljeni.

Prema nekim podacima američko ratno vazduhoplovstvo je počev od marta 1967. god. počelo polagati nekontaktne mine na rekama i kanalima DR Vijetnam, kao i na ulazima u neke pomorske luke, izuzimajući luku Hajfong. Ova akcija treba da oteža prevoženje materijala u unutrašnjost teritorije gde su vodeni putovi veoma važni, a kopnene komunikacije (ceste i železnice) slabe i nerazvijene.

Pored ovih dejstava, u zadnje vreme pomorske snage — prvenstveno razarači, a ponekad i krstarice — vrše artiljerijske napade na obalske radarske stanice sistema PVO i na dužobalski pomorski i kopneni saobraćaj. Pri ovome dolazi i do borbi sa obalskom artiljerijom.

Dužobalski pomorski saobraćaj je takođe izložen žestokim napadima avijacije sa nosača aviona.

BORBENA DEJSTVA AMERIČKE RM U JUŽNOM VIJETNAMU

Pri razmatranju borbenih dejstava američke RM u Južnom Vijetnamu treba uzeti u obzir i učešće RM vlade Južnog Vijetnama, mada ona igra potpuno potčinjenu ulogu. Može se pretpostaviti da je moral južnovijetnamskih brodskih posada nizak i stoga je potrebna stalna i svesrana „kontrola i pomoć” američkih vojnih savetnika.

Zadaci koje obavlja RM u vodama Južnog Vijetnama su načelno sledeći: kontrola dužobalskog pomorskog saobraćaja i rečnih komunikacija, čišćenje terena uz obalu mora i reka, snabdevanje KoV, RV i snaga RM, osiguranje baza.

Kontrola dužobalskog pomorskog saobraćaja — takozvani zadatak „Market Time” — vrši se radi sprečavanja infiltracije morskim putem ljudstva i materijala iz DR Vijetnama.

Već ranije je spomenuto da je pomorski saobraćaj u južnovijetnamskim vodama veoma živ, a to se potkrepljuje i podatkom da je samo u avgustu 1965. god. bilo zaustavljeno preko 85.000 brodića, a od toga je na približno 41.000 izvršen i pretres. Američkim brodovima je naređeno da mogu vršiti pretres vijetnamskih brodova na udaljenosti do 12 Nm (21 km) od obale.

Kontrolu saobraćaja vrše:

oceanski i obalski minolovci koji se veoma dugo zadržavaju na moru (na primer, jedan minolovac proveo je u patroli bez prestanka 74 dana);

patrolni brodovi i patrolni čamci koji dejstvuju samostalno ili u grupama, a u sadejstvu sa eskortnim razaračima opremljenim jakim radarima. Ovi eskortni razarači noću navode patrolne brodove i čamce na otkrivene objekte, a po potrebi pružaju im i vatrenu podršku; oni ponekad služe i kao matični brodovi za patrolne čamce, na kojima su uslovi života, kao što je poznato, prilično teški. Svaki patrolni čamac ima dve, pa čak i tri posade koje se smenjuju na matičnom brodu prilikom povratka iz patrole, a u zadnje vreme i na otvorenom moru pomoću hidroaviona; ovim se znatno produžava boravak ovih patrolnih čamaca na moru;

naoružane džunke iz sastava RM vlade Južnog Vijetnama koje zbog malog gaza mogu prići blizu obale;

hidroavioni i avioni koji otkrivaju objekte na moru vizuelno i radarski, a zatim navode brodove iz patrole na njih radi identifikacije, a po potrebi i pretresa, odnosno uništenja.

Broj patrolnih brodova i čamaca je u stalnom porastu, no izgleda da snage FNO još uvek uspevaju da za saobraćaj koriste male sampane koji mogu proći tamo gde je dubina vode jedva desetak centimetara.

Proširenje zadatka „Market Time” predstavlja zadatak „Game Warden”, kako se zove kontrola rečnog saobraćaja prvenstveno u delti Mekonga i specijalnoj zoni Rung Sat. Kontrolu rečnog saobraćaja vrše:

američki rečni patrolni čamci koji pretražuju rečne rukavce i kanale, vozeći u grupama po dva čamca;

rečne snage RM vlade Južnog Vijetnama, sastavljene od ranije spomenutih naoružanih brodova, kao i rečnih obalskih osmatračkih stanica; avioni i helikopteri.

Patroliranje se vrši samo danju, a skopčano je sa velikim teškoćama i opasnostima. Rečni sampani — kojih ima veoma mnogo — koriste bujnu obalsku vegetaciju i mali gaz i tako imaju veliku mogućnost maskiranja. Ponekad su ovi sampani i naoružani i mogu iznenada otvarati vatru. Osim toga, patrolni čamci su izloženi napadima iz zaseda na obali.

Rat na rekama je za američku RM bio novitet. Trebalo je stvoriti odgovarajuće brodove, a njihove posade obučiti za borbu na brodu i kopnu. Američko komandovanje tvrdi da su dejstva rečnih patrolnih čamaca veoma uspešna (od aprila do juna 1966. oni su zarobili 58 sampana FNO) i stoga užurbano povećava njihov broj.

RM vlade Južnog Vijetnama koristi naoružane rečne čamce, od kojih su neki veoma stari (u sastavu francuskih snaga učestvovali su još u ratu 1945 — 1954. god.). Međutim, baš ovi stari čamci su veoma dobro građeni i bolje podnose pogotke, naročito eksplozije mina, nego novi. Osnovna mana starih čamaca je mala brzina; poznato je da novi čamci raspolažu daleko većom brzinom (do 15 čvorova).

Baziranje predstavlja veliki problem za američke rečne patrolne čamce. Baze su formirane u nekim gradovima, a ponegde se u tu svrhu koriste veliki desantni jurišni brodovi stacionirani na ušću Mekonga.

Čišćenje terena uz morsku obalu obavlja se redovno u obliku istovremenog iskrcavanja desanta i odsecanja snaga FNO od pozadine. Iskrcavanje desanta obično ne nailazi na otpor, jer se snage FNO zadovoljavaju uspostavljanjem osmatračke službe koja ih blagovremeno obaveštava o pojavi desanta radi povlačenja u unutrašnjost, odnosno izbegavanja opkoljavanja. Odsecanje snaga FNO od pozadine vrše snage američke KoV i vlade Južnog Vijetnama.

Desant se obično vrši snagama ojačanog bataljona mornaričke pešadije. Za iskrcavanje se koriste desantni jurišni čamci i amfibijska vozila sa desantnih jurišnih brodova (takozvanih dok-brodova). Nakon uspostavljanja mostobrana u njegovoj pozadini se iskrcava helikopterski desant sa nosača desantnih helikoptera, kao i teže opreme (tenkova, artiljerije itd.) sa jurišnih desantnih transportera.

U slučaju potrebe desant dobija artiljerijsku podršku sa razarača, a ponekad i desantnih raketnih brodova, pa čak i krstarica. Ova vaterena podrška je veoma snažna — razarači tuku topovima 127 mm ciljeve udaljene do 16.000 m, a krstarice topovima 203 mm čak i do 28.000 m. Utrošak municije u ovim dejstvima stalno raste; dok je VII flota u 1965. god. trošila na top srednjeg kalibra prosečno 350 granata, u 1966. god. taj se broj popeo na oko 3.000.

Podrška iskrcanog desanta vrši se i lovačko-bombarderskom avijacijom koja poleće sa nosača aviona (ranije stacioniranog na poziciji „Dixie Station”, oko 100 Nm = 180 km jugoistočno od Sajgona, a sada se isti dodeljuje desantu po potrebi) ili sa obližnjih aerodroma.

Čišćenje terena uz reke je veoma složen zadatak, za koji do sada još nije razrađena specijalna taktika, već se svaki put traže podesne metode — zavisno od konkretne situacije. Ako je u pitanju reka u blizini ušća, onda se koriste ratni i desantni brodovi u sadejstvu sa rečnim ratnim brodovima i avijacijom. Međutim, za dejstva na rekama dalje od ušća služe samo rečni ratni brodovi i avijacija. U oba slučaja angažuje se ujedno i mornarička pešadija.

Kod čišćenja terena u blizini ušća reke događalo se da su razarači, radi pružanja artiljerijske podrške, ulazili duboko u unutrašnjost, tako da su se kretali paralelno sa pešadijom koja nastupa.

Mornarička pešadija ukrcana na LCM (manji desantni brodovi) upada duž reka i kanala i do 10 Nm (18 km) daleko od ušća. Pri tome LCM voze pozadi rečnih minolovaca, a u pratnji rečnih patrolnih čamaca i „monitora”. Na maršu su brodovi često izloženi jakoj vatri iz zaseda. U takvom slučaju veoma je korisna intervencija „monitora”, koji mogu topovima 40 mm neutralisati napadače. Za prodiranje kroz močvarno područje koriste se mali čamci sa vanbrodskim motorima. Na određenom mestu pešadija se iskrcava i „pročešljava” teren, a zatim se ponovo ukrcava, prebacuje na sledeće mesto, gde se čitav postupak ponavlja. Koliko su ovakva čišćenja efikasna teško je proceniti.

Kod pomenutih rečnih operacija ima često i originalnih improvizacija. Tako su jednom na palubu jednog velikog tenkonosca, napružanog samo topovima 20 i 40 mm, ukrcana tri gusenična vozila tipa Ontos, svako sa 6 bestrajnih topova 106 mm. Ova vozila su sa palube broda gurala ciljeve na kopnu, pa je tenkonosac postigao veoma veliku vatrenu moć i time pružio znatnu vatrenu podršku iskrcavanja desanta.

Za borbu sa snagama FNO duž reka i kanala dalje od obale mora do sada su služile samo rečne snage RM vlade Južnog Vijetnama. Ove snage su formirane, kao što je već pomenuto, u rečne jurišne grupe. Takvu jurišnu grupu sačinjava mešoviti sastav „monitora”, rečnih oklopnih čamaca, minolovaca i desantnih čamaca. Po potrebi se na desantne čamce ukrcava pešadija, koja u takvom slučaju sačinjava „Riverine Task Force”, tj. udarnu grupu za dejstvo uz reku. Rečna udarna grupa prodire uz reku, a čim naiđe na otpor sa kopna, iskrcava desant, održavajući ga vatrom. Nakon što iskrcana pešadija savlada protivnika, ponovo se ukrcava na desantne čamce i udarna grupa prodire dalje uz reku. Istu takvu taktiku su primenjivali Francuzi za vreme rata u Indokini 1945. — 1954. god. i to uspešno; međutim, iz sadašnjih američkih podataka ne vide se njeni rezultati danas. Nije isključeno da uzrok neefikasnosti u prvom redu leži u načinu otpora i visokom moralnom nivou jedinica i pripadnika FNO, odnosno u niskom borbenom moralu trupa južnovijetnamske vlade. To se može pretpostaviti i na osnovu toga što američka RM formira vlastite rečne jedinice patrolnih čamaca, a operacije čišćenja u delti Mekonga od pre izvesnog vremena izvodi vlastitim snagama.

Kod svih operacija čišćenja terena uz reke i u močvarama veoma važnu ulogu ima avijacija, koja vrši izviđanje i lovačko-bombarderska dejstva. Osim toga, mnogo se koriste helikopteri, kako za vatrenu podršku, tako i za dovoz pojačanja, municije i opreme, kao i evakuaciju ranjenika.

Snabdevanje jedinica američke KoV, RV i RM predstavlja veoma složen zadatak. Za prevoz materijala iz SAD služi preko 100 raznih transportnih brodova iz sastava RM i oko 80 iznajmljenih (privatnih) trgovačkih brodova. Problem leži i u lučkim kapacitetima, jer je u početku rata samo luka Sajgon imala dovoljnu dubinu za pristajanje velikih brodova uz obalu. Sada je ova luka znatno proširena. Osim toga, izgrađena je i luka u Kam Ranhu, a u izgradnji je i nova luka Vung Tau (na moru u blizini Sajгона). U drugim lukama materijal se mora često najpre prekravati sa transportnih na desantne brodove, a zatim ovi pristaju uz neizgrađenu obalu i prekravaju materijal na kamione.

Dalji problem predstavlja prevoženje materijala iz pomenutih luka do pojedinih uporišta u unutrašnjosti zemlje. I ovde važnu ulogu igra RM, koja za ova prevoženja upotrebljava desantne brodove na rekama. Mali gaz omogućuje ovim brodovima da stižu daleko uzvodno kao, na primer, do uporišta Song Mao, koje leži 140 Nm (250 km) od Sajgona. Ovakve vožnje su ujedno i prilično opasne, jer su brodovi izloženi mogućnosti nailaska na mine, kao i na zasede sa kopna.

Česta potapanja i prinudna nasukavanja brodova zbog nailaska na mine i zasede snaga FNO u delti reke Mekong, kao i na plovnim putovima od mora do Sajgona, zahtevaju da se plovni putovi što pre osposobe. U ovu svrhu u Sajgonu postoji odred za osposobljavanje luka, koji raspolaže odgovarajućim tehničkim sredstvima. Amerikanci priznaju da ovaj odred ima dosta posla.

Za protivmisku odbranu plovnog puta od mora do Sajgona formiran je odred malih američkih čamaca-minolovaca, koji svakodnevno u grupama pretražuju minolovkama plovne putove, pri čemu je ponekad izložen napadima sa kopna. Postojeća minolovna oprema nije podesna za rezanje električnih kablova kontrolisanih mina koji vode po dnu od obale do mine, tako da posade minolovaca same izrađuju improvizirane i podesnije minolovke za pomenuti zadatak.

Američko komandovanje poduzima i protivdiverzantske mere u lukama, o čemu je već ranije bilo govora. Osim bacanja bombi, motorni čamci pregledaju sve džunke i sampane koji pristaju u luke. Noću je za civilne brodiće u lukama svaki saobraćaj zabranjen i uveden je „pomorski policijski čas“ koji traje od 20.00 do 04.00 časa.

Iz navedenog prikaza borbenih dejstava i snaga koje SAD u njima koriste vidi se naprezanje tih snaga i tendencija ka daljem proširenju ovih dejstava i pojačanju njihovog intenziteta. Ovo zahteva od naroda Vijetnama i njegovih oružanih snaga da izdrže nov pritisak i pronađu nove metode borbe, što im je bar do sada polazilo za rukom. Prema procenama samih Amerikanaca, bombardovanje DR Vijetnama nije postiglo najavljeni cilj, tj. „sprečavanje severnovijetnamskih infiltracija u Južni Vijetnam i prisiljavanje DR Vijetnam da uvidi kako bi je pregovaranje stajalo manje od nastavljanja rata“. Isto tako nije suzbijen ni oružani ustanak kojim rukovodi FNO Južnog Vijetnama.

Kapetan b. broda u penz.
Nikola SAFONOV

LITERATURA:

United States Naval Institute Proceedings 1965—67. god.;

Marinerundschau 1965—67. god.;

La Revue maritime 1965—67. god.;

Flugwehr und Technik 1965—67. god.;

Technology Week 1965—67. god.;

All Hands 1965—67. god.;

Ordnance 1966—67. god.;

Revue de défense nationale 1965—1966. god.;

Wehrkunde 1965—67. god.;

Морской сборник 1966—67. god.;

Mornarički glasnik 1965—67. god.

BIONIKA I NJENA VOJNA PRIMENA*

Posleratni period odlikuje se primenom pojava, sredstava i metoda jedne nauke u drugim naukama, tj. međusobnom povezanošću raznih nauka. Taj proces se suštinski odražava, s jedne strane, na pojavu nauka koje obuhvataju različite oblasti ljudskog znanja, a s druge, na njihovu dalju diferencijaciju, tj. na nastajanje novih, uskospecijalizovanih nauka. Kao primer navedenih procesa može da posluži međusobna povezanost tehničkih i bioloških nauka koja je uslovlila pojavu novih, kao što su kibernetika i bionika.

Na osnovu zakona o upravljanju biološkim i mehaničkim objektima stvorena je veoma dragocena i za praksu danas već i neminovna nauka — kibernetika koja pojmovno predstavlja opštu teoriju upravljanja i prenosa informacija mašinama i živim organizmima, a u praksi njeni rezultati su: široka primena elektronskih računskih mašina u svim sferama ljudske delatnosti, razrada optimizacije upravljanja proizvodnjom, razrada principa i sredstava programirane obuke, mašinsko prevođenje, neophodna pomoć organizaciji i komandovanju u vojsci itd.

Osnovna karakteristika kibernetike jeste njeno raščlanjivanje na niz drugih nauka i njena isprepletenost s njima. Jedna od najperspektivnijih i za vojnu problematiku najinteresantnijih grana kibernetike, koja već danas ima ogroman značaj i postaje samostalna nauka, jeste bionika. Ona se bavi proučavanjem i primenom iskustava i dostignuća žive prirode u rešavanju tehničkih problema.

Reč „bionika” potiče od grčke reči „bion”, što znači „ćelija života”. Termin „bionika” primenjen je prvi put 1960. god. radi obeležavanja suštine pitanja razmatranih na konferenciji koju je organizovao naučno-istraživački centar Ratnog vazduhoplovstva SAD.

U užem smislu, pod bionikom se podrazumeva nova nauka koja razrađuje metode stvaranja tehničkih sistema čije se karakteristike približavaju karakteristikama živih sistema (organizama). Pri rešavanju tog zadatka mogućna su tri prilaza: teoretski — čiji je cilj stvaranje matematičkih modela procesa koji se zbivaju u živom organizmu, biološki — čiji je sadržaj iznalaženje principa koji predstavljaju osnovu procesa života, i tehnički — koji se sastoji u modeliranju potpuno novih tehničkih sredstava i čitavih sistema upravljanja na osnovu prirodnih procesa koji se dešavaju u živim organizmima.

Međusobno obogaćivanje saznanjima biologije i tehnike omogućilo je, s jedne strane, stvaranje niza izvanrednih kibernetičkih mašina, a s druge, produblјivanje saznanja o suštini procesa u biološkim sistemima.

* Prema podacima iz inostrane literature. — Prim. N. B.

Međutim, između bioloških i tehničkih sistema, osim analogije, postoje i bitne razlike. Prvi imaju mnoga preimućstva nad drugima, a u ponečemu zaostaju za njima. Biološki sistemi se odlikuju malim razmerama, malim utroškom energije, velikom osetljivošću i vrlo visokim stepenom pouzdanosti, mada se ponekad sastoje iz znatno većeg broja sastavnih elemenata. Osim toga, što je vrlo značajno, za razliku od tehničko-kibernetičkih sistema, biološki sistemi raspolazu osobinama samoorganizovanja i samoprilagodavanja. To se objašnjava time što su se oni usavršavali tokom stotine miliona godina razvitka žive prirode, u toku kojih su negativna svojstva odbacivana, a pozitivna su se stalno usavršavala i prenosila na mlađe generacije.

Neposredni razlozi koji su nametnuli razvoj tehničke bionike jesu mnogobrojne teškoće sa kojima se svakodnevno susreću istraživači i konstruktori složenih automatskih sistema upravljanja. Teškoće su uslovljene neprekidnim porastom broja i obima informacija i sve većom potrebom brzine i tačnosti njihove obrade u raznim automatizovanim sistemima. Ovo se u najvećoj meri odnosi na automatizovane sisteme i, uopšte, savremene sisteme oružja, pošto se uslovi njihove eksploatacije pogoršavaju usled veštačkih smetnji (elektronski rat!), kao i usled sve većih brzina njihovog dejstva, što zahteva i sve veće brzine rada automatizovanih sistema. Otuda potiče i stalni porast njihovih dimenzija, težine, potrošnje energije, kao i znatno smanjenje njihove pouzdanosti.

Značaj tih problema potvrđuje i sledeći primer. Bombarder ratnog vazduhoplovstva SAD B-17, uveden u naoružanje četrdesetih godina, imao je svega oko 2.000 elektronskih delova, bombarder B-52 u 1955. god. imao ih je već oko 50.000, a B-58, uveden u naoružanje 1960. god, ima ih oko 97.000. Potpuno je razumljivo da su gabariti i težine elektronskih delova vrlo mnogo porasli, što nameće potrebu rešavanja i raznih drugih problema (pouzdanost sistema, aerodinamički problemi, snabdevanje rezervnim delovima, itd).

Izlaz iz tih i sličnih problema naučnici traže u dostignućima prirode koja je u procesu evolucije stvorila izvanredno racionalne žive sisteme (organizme) koji obezbeđuju optimalno funkcionisanje i upravljanje na veoma visokom nivou, uz minimalne dimenzije, težine i utroške energije, a uz istovremeno maksimalnu pouzdanost. Obim prirodnih organa meri se kubnim santimetrima ili milimetrima, a kod insekata je još manji. Izvori energije koji napajaju te organe (čula) po minijaturnosti, ekonomičnosti i koeficijentu korisnog dejstva daleko ostavljaju za sobom izvore napajanja tehničkih uređaja. Osim toga, čula po pravilu funkcionišu do kraja života ljudi i životinja, a vek trajanja tehničkih uređaja je veoma ograničen. Najzad, čula su veoma osetljiva, pouzdana i elastična u svom dejstvu, što nije slučaj kod tehničkih uređaja.

Osnova za podražavanje živih organizama pri stvaranju tehničkih sistema jeste principijelna istovetnost procesa upravljanja koji obezbeđuje delatnost jednih i drugih. Istovetnost se ogleda u tome što u oba slučaja bazu upravljanja čini informacija, tj. ulazni signal — pobudivač (spoljni nadražaj) koji se u daljem procesu obrađuje u interesu normalnog funkcionisanja sistema (organizma ili uređaja).

Sagledavajući veliki značaj bionike za istraživanje i razvoj novih ratnih materijalnih sredstava, kao i za upravljanje automatizovanim sistemima, mnoge armije joj poklanjaju sve veću pažnju.

U ovom članku iznećemo neka do sada poznata dostignuća bionike koja, po mišljenju inostranih stručnjaka, mogu naći ili su već našla primenu u vojnoj nauci i tehnici.

RADIO-UREĐAJI, RADARI I DRUGE VRSTE LOKATORA

Od pojave radara do danas, jedan od najvažnijih problema njihovog funkcionisanja jeste smanjenje njihove osetljivosti i povećanje pouzdanosti na veštačke smetnje. Smatra se da u rešavanju tih pitanja bionika treba da odigra odlučujuću ulogu. Naučnici su konstatovali da mnoge životinje imaju izvanredno osetljiva čula koja kod njih imaju ulogu radio-uređaja i radara.

Tako, na primer, neke vrste riba veoma su osetljive na mirise. Ako se samo gram neke mirisne materije rastvori u jezeru dubine 10 m i veličine 100 x 100 km, ove ribe će je otkriti. Suština je u tome što molekuli mirisne materije stvaraju oscilacije niske učestanosti, odnosno emituju elektromagnetne talase dužine 8 — 14 mikrona koje prima čulo mirisa. Drugim rečima, sa tim talasnim dužinama moguće je ostvariti podvodnu radio-vezu, jer tu talasnu dužinu voda ne apsorbuje. Ako se imaju u vidu problemi na koje naučnici nailaze pri razmatranju mogućnosti ostvarenja podvodne radio-veze ili konstruisanja podvodnih lokatora (na primer, za otkrivanje podmornica na većim odstojanjima), onda je vidno da sama priroda ukazuje na to koje su talasne dužine za ovo pogodne.

Veoma interesantan i poučan primer živog radara sa visokim stepenom pouzdanosti na smetnje jeste ultrazvučni aparat slepih miševa i delfina. Ultrazvučni radar slepih miševa, i pored svoje minijturnosti, ima bolje karakteristike nego veštački radari. On je precizniji i može da funkcioniše pri signalima koji su za 35 decibela slabiji od srednje jačine šuma. Treba imati u vidu da otkrivanje tako slabih signala pomoću radio-elektronskih uređaja predstavlja veoma težak zadatak koji se danas može rešavati samo pri neprekidnim šumovima i to pomoću korelacionih uređaja.

Kako funkcioniše radar slepog miša? Naizmeničnim ispuštanjem i zadržavanjem vazduha u njegovom grlu nastaju ultrazvučni impulsi. U toku jedne sekunde slepi miš može da ostvari 10—200 impulsa.

Odstojanje do cilja ili prepreke slepi miš kontroliše po razlici u vremenu između poslatog i odbijenog signala — impulsa. Ako se njegov cilj —noćni leptir nalazi, na primer, na odstojanju od 15 cm, razlika između signala i odjeka, posle odbijanja od leptira, iznosiće hiljaditi deo sekunde. Slepi miš može i da menja frekvenciju svojih signala. Njegov „radar“ je u stanju ne samo da precizno odredi mesto mikroskopski malih ciljeva, veličine 0,2 mm, već i veoma brzo. U stvari, mozak slepog miša, brzinom elektronske mašine za računanje, proračunava podatke za određivanje pravca, odstojanja i brzine navođenja na cilj. Naučnici smatraju da je sposobnost razlaganja „radara“ slepih miševa bliska savršenoj. Ta karakteristika radara je, međutim, jedno od najosetljivijih pitanja savremene PVO, pošto se pomoću njega rešava pitanje raspoznavanja stvarnih ciljeva od lažnih.

Pretpostavlja se da će dalja istraživanja omogućiti usavršavanje metoda otkrivanja odbijenih radarskih signala na bazi šumova i da će se moći iskoristiti pri razvoju sredstava zaštite radarskih sistema od ometanja.

Postoje i neke vrste slepih miševa koje ostvaruju radarsko otkrivanje riba u vodi, što u vezi sa već navedenim slabim prostiranjem radio-talasa kroz vodu ima poseban značaj.

Naročito je važna činjenica da „ultrazvučni radar“ slepog miša teži svega 1/10 grama pri obimu od 1 cm³. Radi upoređenja navešćemo da aerodromski radar, koji obrađuje mnogo manji broj informacija, teži stotine kilograma, zauzima veliki prostor, a zapremina mu je nekoliko kubnih metara.

U vezi sa razvojem sistema protivrakete odbrane nameće se pitanje raspoznavanja stvarnih ciljeva od lažnih. Stručnjaci SAD nastoje da nađu analogno rešenje ovog problema u živoj prirodi. Smatra se da izvesna analogija sistema raspoznavanja postoji u lokacionom „aparatu“ sivih delfina. Istraživanja su pokazala da delfini mogu ne samo da otkrivaju ribe na većoj udaljenosti već i da razlikuju pojedine vrste riba na daljini do tri kilometra. Pokazalo se da oni mogu da emituju dve vrste signala. Za međusobnu vezu i informisanje koriste zvuke u dijapazonu 10—400 Hz, dok signali pomoću kojih otkrivaju i raspoznaju različite objekte leže u dijapazonu 750—300.000 Hz. Može se pretpostaviti da „lokacioni aparat“ delfina analizira strukturu signala odbijenog od njegovog cilja. Postojanje različitih frekvencija povećava informacioni kapacitet odbijenog signala. Potrebno je napomenuti da analiza uslova rada radarskih sistema za raspoznavanje pokazuje da je celishodno da se ti sistemi, slično delfinovom, učine višefrekventnim. Potrebno je, sem toga, naglasiti da se rad delfinovog lokacionog aparata ne pogoršava ni pri postojanju veštačkih smetnji. Istraživanja se nastavljaju da bi se dobijeni rezultati iskoristili radi poboljšanja sistema hidrolokacije, radarskog raspoznavanja ciljeva, kao i sistema samonavođenja.

ANTIRADARSKA ZAŠTITA I „ELEKTRONSKI RAT“ U PRIRODI

Poslednjih godina naučnici su otkrili da, pored slepog miša, ultrazvučne radare imaju i sove, šljuke i neke ptice pevačice, koje ih koriste kada ih u toku leta uhvati magla ili mrak.

Interesantne su antiradarske sposobnosti nekih životinja. Kod nekih noćnih insekata razvilo se u toku njihove evolucije vrlo osetljivo čulo sluha u odnosu na ultrazvuk, koje im omogućuje da blagovremeno osete približavanje opasnosti. Kada dospeju u snop radarskog zračenja slepog miša, noćni leptirovi počinju naglo da krivudaju na sve strane, nastojeći da pobegnu. U ovom svetlu postaje jasna i činjenica da su oni obrasli gustim slojem dlačica čija je uloga apsorbovanje radarskih zraka koji padaju na njih. Nedavno je američki naučnik Reder otkrio da noćni leptirovi imaju i „prijemnik“ koji obrađuje radarske signale slepog miša. Sićušnost tog leptirovog „aparata“ predstavlja poseban problem, ali istovremeno i izvanredan patent prirode.

U prirodi se svakodnevno odvija i svojevrsni „elektronski rat“ koji zbog jednostavnosti i minijaturnosti primenjenih „sredstava“ privlači pažnju naučnika.

Tako, na primer, žablje oko je veoma interesantan „aparat“ koji umnogome olakšava njen život. Istraživanja su pokazala da to oko propušta u žabin mozak samo one informacije koje su za nju važne. Otuda, ako neka muva leti u blizini žabe, ona trenutno reaguje, a ako leti na većoj udaljenosti, te se lov ne isplati, njene oči kao da je i ne vide. Kada njene oči registruju naglo pomeranje neke senke, one trenutno izveštavaju mozak i žaba je odmah spremna za akciju. Kratko rečeno, žablje oči nisu samo vizuelni aparat već i razumni stražari koji vrše selekciju spoljnih nadražaja.

Naučnici su izveli zaključak da se na osnovu žabljih očiju može konstruisati kibernetički uređaj koji rešava teške tehničke zadatke. Prvi automat konstruisan na principu rada žabljih očiju, nazvan „Retinatron“, ima zapreminu od 1,8 m³ i sadrži 30.000 releja, tranzistora, fotoelektričnih ćelija i drugih elektronskih elemenata. Glavni deo uređaja ima šest jednakih računskih mašina, poređanih u nizu. One, u stvari, zamenjuju šest slojeva mrežnjače (retine) žabljih očiju. Slika se projektuje na ekranu sa 1.620 fotoćelija koja imaju ulogu prednjeg sloja mrežnjače. Odatle se informacija prenosi sa sloja na sloj i ujedno sortira na potrebne i nepotrebne. Prenos se vrši pomoću svetlosnih zrakova.

Elektronsko „žablje oko“ je spregnuto sa aerodromskim radarom i zadatak mu je da sprečava nastajanje opasnih situacija u vazduhu iznad aerodroma. Ono reaguje i daje signal uzbune samo ako pretil opasnost od sudara dva aviona ili u sličnim situacijama.

JOŠ NEKI PATENTI PRIRODE

Pre izvesnog vremena otkrivena je tajna brzine plivanja delfina koji, plivajući brzinom od 60 km/č, mogu da prestizu i najbrže brodove. Pokazalo se da specijalna mikrostruktura kože delfina odstranjuje turbulenciju vode, tako da delfini klize kroz nju uz minimalni otpor. U inostranstvu se već projektuju podmornice i torpeda sa odgovarajućim „delfinskim“ omotačem koji će im omogućiti postizanje znatno većih brzina bez povećanja jačine motora.

Jedna vrsta malih riba koje žive uz obale Japana, kao i neke meduze znatno ranije otkrivaju nailazak uragana i tajfuna od najpreciznijih barometara. Svojim tzv. infrauhom one mogu da čuju i najslabije infrazvuke morskih vetrova i talasa i da se blagovremeno sklone od nepogode koja nailazi. Naučnici su već konstruisali nove uređaje na bazi tih prirodnih prototipova, te su sada u stanju da znatno ranije otkrivaju nailazak katastrofalnih uragana.

I pored mnogih nastojanja naučnika, do sada je ostalo nerazjašnjeno pitanje na koji način ptice-selice, morske kornjače i neke ribe mogu da se tako reći nepogrešivo orijentišu, mada često prevaljuju hiljade kilometara. Moguće je, pretpostavljaju naučnici, da će rešenje tog problema doprineti razvoju automatskog sistema navigacije u kosmičkom prostoru.

Mnoge životinje su u stanju da osele i najmanje potrese u utrobi zemlje — one su, u stvari, preteče katastrofalnih zemljotresa, te mogu da posluže kao živi seizmografi. Ali, osnovno pitanje — na koji način i čime one to reaguju na nekoliko časova pre katastrofe — naučnici tek treba da otkriju.

Čulo vida nekih životinja, naročito mnogih insekata, bitno se razlikuje od čovečijeg oka. Oko u pčele, na primer, sastoji se od velikog broja nezavisnih elemenata-omatida koji su podeljeni na osam delova. Ovakva struktura pčelinjeg oka omogućava joj da se orijentiše prema suncu čak i kada je ono prekriveno oblacima. Osim toga, ono je omogućilo konstruisanje uređaja kojim se meri brzina aviona u odnosu na zemlju, jer se slika pokretnog predmeta postupno pojavljuje u omatidima.

Još veće interesovanje i očekivanje naučnika pobuđuje princip funkcionisanja očiju oktopoda. Za razliku od kičmenjaka, oktopodi nemaju organ za ravnotežu, tako da se u prostoru orijentišu samo pomoću očiju. Može se, dakle, pretpostaviti da bi neki uređaj konstruisan na bazi očiju oktopoda mogao da se kreće kroz prostor bez žiroskopa.

Mala tropska riba astroskopus izvanredan je primer sprege lokacije cilja i njegovog uništenja. Usta i oči ribice povezani su sa organima za stvaranje električnih impulsa koji joj se nalaze na leđima. Žrtva koja pliva iznad očiju astroskopusa pobuđuje vizuelni impuls koji, prenesen trenutno na električni organ, prinuđuje ga da generiše električnu struju usmerenu na žrtvu. Pogodena električnim udarom, ova pada u otvorena usta astroskopusa.

Žiroskop nove konstrukcije, sa tankim vibrirajućim pločicama, konstruisan je posle dugog i brižljivog izučavanja organa za orijentaciju domaće muve i nekih drugih insekata. Tome su poslužili izraštaji na nogama insekta koji pri njegovom letu trepere i stvara karakteristično zujanje.

Pre izvesnog vremena naučnici su otkrili još jedan „patent“ omraženog insekta: neobičnu osetljivost njegovog čula ukusa. Jedva dodirnuvši nogama bilo koji predmet, muva trenutno vrši vrlo preciznu hemijsku analizu njegovog sastava. Zahvaljujući tom čulu ona „zna“ šta se pod njenim nogama nalazi.

Kod životinja postoje specijalni nervni završeci — hemijski receptori. Oni se pobuđuju pri izmeni hemijskog sastava okolne sredine. Kod čoveka, kao što je poznato, oni se nalaze u nosu i na jeziku, a na prstima ih nema. Kod muve se oni, i to u velikom broju, nalaze na njenim nogama koje su pokrivene mnogobrojnim sićušnim „dlačicama“ — izvanredno osetljivim nervima koji primaju signale o hemijskom sastavu objekta na kojem muva stoji i prenose ih njenom mozgu.

Mada mehanizam funkcionisanja muvine mikroskopske „laboratorije“ još nije potpuno razjašnjen, nedavno je učinjen važan korak u tom pravcu. Pokazalo se da materija koju muva „istražuje“ deluje na njene nerve ne hemijskim već električnim putem: u zavisnosti od električnih osobina molekula materije menjaju se i električne osobine „dlačica“ na njenim nogama. Time se i objašnjava brzina „analize“, umesto sporih hemijskih reakcija — trenutno električno merenje.

Vest o ovom otkriću pobudila je veliko interesovanje naučnika, jer će se na osnovu tog principa moći konstruisati hemijski indikatori i

brojači potpuno novog tipa kojima će se brže i bolje kontrolisati hemijski procesi, odnosno upravljati njima.

U vezi sa ovim učinjen je još jedan interesantan i značajan korak napred. Ispitana je mogućnost realizovanja novih automatskih sistema koji bi se mogli nazvati bioautomatskim. Suština se sastoji u tome što se umesto nekog kompleksnog i komplikovanog tehničkog sistema primenjuje kombinacija u kojoj je baš najkomplikovaniji deo zamenjen živim bićem. Drugim rečima, koristi se svojevrsna simbioza živog bića i tehničkog uređaja.

U jednom takvom sistemu, kao element za davanje informacije o pojavi minimalnih količina mirisnih čestica iskorišćena je muva. U nervne ganglije (koje, u stvari, predstavljaju mozak) muve montirane su sićušne elektrode. Pri pojavi čak i najminimalnije količine BOt, u tim ganglijama stvaraju se impulsi karakterističnog oblika. Ti signali se u vidu biostruja prenose sa elektroda u pojačavač, zatim na analizator u kome se signali — reakcije muve na miris — izdvajaju od drugih. Na kraju, posle analizatora, signal dospeva do uređaja za davanje zvučne ili svetlosne uzbune. Što je najvažnije, ceo taj proces se odvija u deliću sekunde.

BIOLOŠKA I ČOVEKOVA VIŠA NERVNA DELATNOST

Uporedo sa proučavanjem čula raznih životinja, istraživanja se vrše i u domenu čovekove više nervne delatnosti (mišljenja). Radovi u toj oblasti usmereni su uglavnom na iznalaženje puteva za usavršavanje elektronskih računara. Još 1948. god. osnivač kibernetike, Norbert Viner, izneo je misao da je čovek ne samo organizam sa određenim vidovima delatnosti već i fantastično složen elektronski računar. U to vreme se još vrlo malo znalo o mehanizmu procesa u toj „mašini“ da bi se principi njenog funkcionisanja mogli primeniti u elektronskim šemama. Međutim, u procesu istraživanja mozga pošlo je za rukom da se izmere električne struje u pojedinačnim nervnim ćelijama — neuronima, a kasnije i da se izrade njihove elektronske šeme.

Naučnici danas imaju rešenja za mnoge zadatke koje izvršava najstariji elektronski računar — čovekov mozak, mada je njegova složenost nedostižna. On se sastoji iz preko 14 milijardi neurona, a po pouzdanosti funkcionisanja je neuporedivo bolji od svih raspoloživih tehničkih sistema. Mada u toku svakog časa (60 minuta) kod čoveka odumire oko 1000 neurona, njegov mozak funkcioniše besprekorno sve do duboke starosti. Stoga naučnici i govore da je on jedini elektronski računar koji kao celina funkcioniše pouzdano i kada mu pojedini elementi ispadnu iz stroja. Osim toga, čovečiji mozak raspoznaje pojave i predmete. Ako bi se mogla konstruisati mašina sa istim osobinama, ona bi bez greške mogla da raspozna važne objekte i ciljeve među okolnim predmetima. Na primer, bojna glava rakete mogla bi se otkriti među lažnim ciljevima, a izviđački sateliti bi mogli pouzdano da otkrivaju položaje za lansiranje dalekometnih raketa.

Najzad, čovekov mozak je u stanju da se prilagođava svakoj trenutnoj situaciji i da se stalno obučava. S druge strane, za rešavanje za-

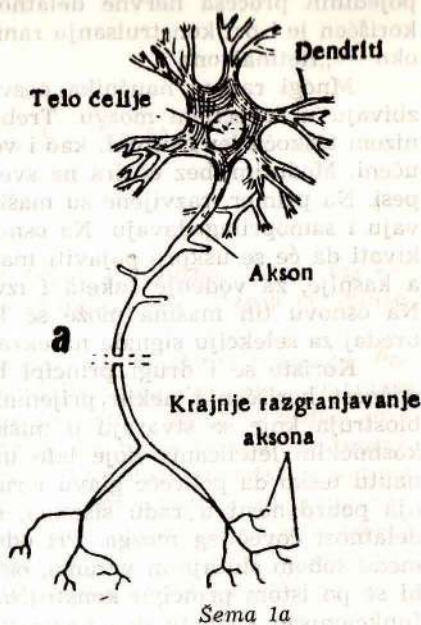
dataka pomoću postojećih elektronskih računara svaki korak u rešavanju mora se programirati. Razvoj mašina koje bi bile u stanju da se obučavaju omogućio bi da se znatno uprosti programiranje i proširi krug zadataka koje rešavaju ovi računari. Takve mašine bi se tada mogle primenjivati za automatsko upravljanje opremom koja se koristi u uslovima opasnim po život.

Osnovu za modeliranje takvih računara predstavlja elektronski model neurona. Da bi se shvatio princip njegovog modeliranja, podsetićemo se njegove šeme. Neuron ima nekoliko stotina, pa čak i hiljada ulaza — dendrita (šema 1a) i jedan izlaz — akson. Obrada signala se vrši u telu neurona (ćelije). Postoje dendriti koji pobuđuju i oni koji prigušuju.

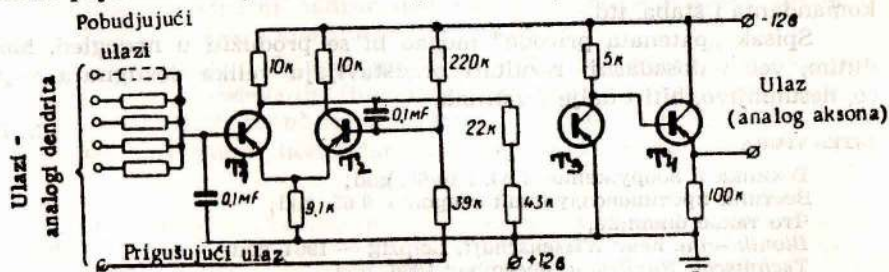
Signali koji dolazi po pobuđujućim dendritima izazivaju pobuđivanje ćelije, a oni koji prigušujućim, sprečavaju njeno pobuđivanje. Kada sumarni pobuđujući signal premaša sumarni prigušujući signal, ćelija se pobuđuje i na njenom izlazu se javlja električni impuls. Na taj način, izlaz realnog biološkog neurona je dvostruk, tj. on radi na principu „da” ili „ne”.

Amplituda izlaznog impulsa raznih neurona može biti različita, ali kod datog neurona nastoji da ostane ista, neovisno od signala na ulazu. U proseku, amplituda iznosi 120 milivolti, a trajanje 5 milisekundi. Na osnovu navedenih podataka jasno je da stvaranje električnog modela neurona ne predstavlja neki težak zadatak. To je šema koja se sastoji iz četiri tranzistora T_1, T_2, T_3, T_4 (šema 1 b). Tranzistori T_1 i T_2 čine monovibrator koji se aktivira kada zbir ulaznih signala premaša neki, ranije određeni nivo. Pri tome se stvara impuls koji odlazi na pojačavač — tranzistor T_3 i dalje — na emitterski spoj T_4 .

Na osnovu ovakvih i sličnih modela neurona stvaraju se električne šeme pojedinih čula, kao i složenije šeme koje omogućuju podražavanje

Sema 1a

Sema 1b

pojedinih procesa nervne delatnosti. Princip primenjen kod tih šema korišćen je i pri konstruisanju ranije opisanog uređaja koji imitira žablje oko — „Retinatrona”.

Mnogi radovi naučnika posvećeni su modeliranju procesa koji se zbivaju u čovečijem mozgu. Treba imati u vidu da je to povezano sa nizom teškoća jer neuroni, kao i veze među njima, nisu još detaljno proučeni. Međutim, bez obzira na sve teškoće, već su postignuti izvesni uspesi. Na primer, razvijene su mašine koje su u stanju da se samoobučavaju i samoprilagođavaju. Na osnovu postignutih rezultata može se očekivati da će se uskoro pojaviti mašine za dešifrovanje aerofoto-snimaka, a kasnije, za vođenje raketa i izviđanje pomoću bespilotnih sredstava. Na osnovu tih mašina može se konstruisati i elektronski operator — uređaj za selekciju signala na ekranu radara i obradu tih podataka.

Koriste se i drugi principi bionike. Proučava se, na primer, mogućnost korišćenja nekih prijemnih elemenata na površini tela, kao i biostruja koje se stvaraju u mišićima radi izrade sistema upravljanja kosmičkim letelicama koje lete uz ogromna ubrzanja, kada je kosmonautu teško da pokreće glavu i ruke. Pri rešavanju zadataka povećavanja pouzdanosti u radu sistema, stručnjaci imaju u vidu analogiju — delatnost čovečijeg mozga. Pri odumiranju jednog od neurona spojenih među sobom slučajnim vezama, ostali preuzimaju njegovu funkciju. Ako bi se po istom principu konstruisao „elektronski mozak”, on bi sigurno funkcionisao kada bi deo njegovih elemenata bio oštećen, pa čak i izbačen iz stroja.

U kosmičkom brodu, u kome je remont nemoguć, elektronski računar bi trebalo da funkcioniše kada neki njegovi delovi prestanu da rade. Takvi uređaji trajali bi tada (bez održavanja) desetinama godina umesto, kao sada, nekoliko nedelja (bez održavanja i opravki). U tom pravcu su već i učinjeni prvi koraci. Stvorene su logičke šeme iz strukturnih modeia — tripleta. Tripleti već mogu da rade pri kratkotrajnom ispadanju iz stroja jednog od sastavnih modula. Proračuni pokazuju da čak i to malo usavršavanje može znatno da poboljša pouzdanost elektronskih računara.

Može se reći da rad elektronskih računskih mašina sve više počinje da liči na rad čovečijeg mozga, da one počinju da reaguju na nepredviđene promene koje programom nisu predviđene. One mogu da izvršavaju i razne borbene zadatke, kao što su automatska klasifikacija otkrivenih signala, obrada velikog broja informacija, vođenje raketa i aviona na cilj, dešifrovanje i obrada podataka, učešće u upravljanju vatrom i komandovanju trupama na bojištu — razume se uz odlučujuću ulogu komandanta i štaba, itd.

Spisak „patenata prirode” mogao bi se produžiti u nedogled. Međutim, već i dosadašnji rezultati predstavljaju velika dostignuća koja će, nesumnjivo, biti i dalje forsirana.

LITERATURA

- Техника и вооружение 1/64. i 10/66. god;
Вестник противовоздушной обороны 9/65. god;
Что такое бионика,
Bionik -eine neue Wissenschaft, Leipzig — 1964. god;
Technische Rundschau, decembar 1966. god;
Знание — Сила 1/64. god;
Наука и жизнь 3/64. i 5/65. god.

N. B.

VOJNOGEOGRAFSKA SLUŽBA SR NEMAČKE

Vojnogeografska služba, ili kraće vojna geoslužba, SR Nemačke¹ ima zadatak da za potrebe Bundesvera obrađuje sva pitanja iz oblasti geodezije, geografije i geologije.

SR Nemačka nema centralnu ustanovu za izvođenje premera. Posle drugog svetskog rata rasformirana je i civilna centralna ustanova „Državni ured za topografsko snimanje zemljišta”. Njeni su zadaci preneti na urede za premer pojedinih zemalja. Da bi se sačuvalo jedinstvo državnog premera obrazovana je Radna zajednica geodetskih uprava zemalja Savezne Republike Nemačke. Ovo je interesantno zbog toga što Osnovni zakon SR Nemačke nije dao saveznoj upravi nikakva suverena prava iz oblasti geodezije i kartografije, te pravo izdavanja zakona i ostalih propisa iz oblasti ovih stručnih disciplina pripada pojedinim zemljama.

U Saveznom ministarstvu odbrane postoji Referat za vojnu geodeziju, geografiju i geologiju — kao najviši upravni organ vojne geoslužbe. Za izvršenje tehničkih zadataka i obradu naučnih problema posebno je formiran Vojnogeografski ured, koji je neposredno potčinjen Ministarstvu odbrane. Referat, odnosno Uprava vojne geoslužbe tesno saraduje sa civilnim geodetskim organima i organizacijama, a naročito sa Radnom zajednicom geodetskih uprava zemalja, pri kojoj zastupa vojne zahteve i potrebe iz oblasti navedenih nauka o Zemlji.

Osnovni zadaci referata su sledeći: prepiska sa odgovarajućim civilnim nadležstvima o svim pitanjima iz oblasti vojne kartografije i geodetske službe, kao i vojnogeografske dokumentacije; obrada svih geodetsko-kartografskih pitanja od načelnog značaja (osnovna geodetska mreža, sistem razmera karata, izbor projekcije, podela na listove, vojnogeografska dokumentacija i dr.); regulisanje snimanja iz vazduha i korišćenje aerofoto-snimaka; organizacija, formacija, popuna osobljem i materijalna oprema jedinica vojnogeografske službe; zastupanje nemačkih stavova iz oblasti vojnogeografske problematike prema svim NATO-organizacijama i stručni nadzor nad radom Vojnogeografskog ureda i vojnogeografskih resora komandi vojnih oblasti.

Osnovni zadatak Vojnogeografskog ureda, sa sedištem u Bad Godesbergu, jeste snabdevanje Bundesvera kartama i obrada svih vojno-naučnih i tehničkih problema iz oblasti geoslužbe — prema zahtevima trupnih jedinica. Što se tiče zadataka iz oblasti premeravanja, ovaj ured

¹ Informacija o „Vojnogeografskoj službi SR Nemačke” načinjena je na osnovu priručnika *Taschenbuch für Wehrfragen 1957/58. i 1966/67*, kao i članka: E. Thaler, *Der Militärgeographische Dienst des Wehrbereichs als Hilfe für die Truppe*, „*Truppenpraxis*”, SR Nemačka, br. 1, 1965. godine.

izvršava samo zadatke vojnog premera, dok državni premer (radi izrade i ažuriranja karata) izvode zemaljski uredi za premer. Vojnogeografski ured ima u svom sastavu dva odeljenja: Geodetsko i Geografsko-geološko. Geodetsko odeljenje ima Geodetski, Fotogrametrijski i Kartografski odsek, a Geografsko-geološko odseke vojnogeografske dokumentacije i geologije.

U komandi svake vojne oblasti postoji resor vojne geografije, na čijem se čelu nalazi geograf (topograf) vojne oblasti. Zadatak ovog resora je uskladištenje i raspodela svih vojnih karata, tačaka geodetske osnove i vojnogeografskih opisa i organizacija i kontrola nastave iz vojne topografije i kartografije. Resor neposredno saraduje sa stručnim referatom zemaljskog ministarstva, nadležnog za dotičnu vojnu oblast, kao i sa zemaljskim Uredom za premer i drugim stručnim institucijama koje se nalaze na teritoriji vojne oblasti. On izvodi i premeravanja manjeg obima (na garnizonim i trupnim poligonima). U saradnji sa Ministarstvom saobraćaja i privrede zemlje na čijoj se teritoriji nalazi vojna oblast i stručnim referentom za bezbednost, resor vojne geografije vodi nadzor nad aerofoto-snimanjem, izvodi vojnogeografska izviđanja (reka, mostova, energetskih izvora, prohodnosti zemljišta i dr.) i rezultate izviđanja dokumentuje ucrtavanjem u karte, foto-snimke ili tekstuelnim opisom.

U korpusnim i divizijskim štabovima zadatke vojnogeografske službe izvršavaju topografski oficiri koji su, s jedne strane, načelnici specijalnih odeljenja štaba a, s druge, istovremeno komandiri topografske baterije koja je potčinjena korpusu, odnosno divizijske topografske sekcije. Topografska baterija je osposobljena da vrši premer, izrađuje i reprodukuje karte, kao i da postojeće karte brzo dopunjuje, ispravlja i štampa; osposobljena je i za korišćenje aerofotogrametrijskih snimaka.

Oficiri i ostalo osoblje vojnogeografske specijalnosti raspoređuje se još i na ove dužnosti: u kopnenoj vojsci — u korpusnim štabovima i topografskim baterijama, u divizijskim štabovima i topografskim sekcijama i u Komandi artiljerije; u vazduhoplovstvu — pri Komandi vazduhoplovstva i pri vazduhoplovnim grupama sever i jug; u mornarici — pri Komandi mornarice postoje vojni hidrografi koji tesno saraduju sa Hidrografskim institutom u Hamburgu. Nastavu iz oblasti geo-nauka izvode oficiri vojne geoslužbe. Slušaoci viših vojnih škola vidova i oficiri generalštabne struke upoznaju se sa geografskim činjenicama i pojavama i njihovim značajem za vojna dejstva na kopnu, moru i u vazduhu i mogućnostima njihovog iskorišćavanja; u oficirskim školama pitomci se upoznaju sa osnovima nauka o Zemlji, uključujući kartografiju, fotogrametriju i jednostavne postupke topografskih merenja; u artiljerijskoj školi oficiri, podoficiri i vojnici geoslužbe jedinstveno se obučavaju u onim znanjima koja se ne mogu steći u trupnim jedinicama. Oficiri geoslužbe delegiraju se i u armijske grupe NATO-pakta.

Nabrojaćemo osnovne zadatke geoslužbe vojne oblasti iz domena geodezije, kartografije, fotogrametrije, geografije i geologije.

Geodezija. Najvažniji i najobimniji zadatak iz oblasti geodezije jeste u sastavljanju i ažuriranju vojnih kataloga (spiskova) koordinata. Oni sadrže sve trigonometrijske tačke sa koordinatama izraže-

nim kako u civilnom tako i u vojnom sistemu. Sačinjavaju se za listove karata razmere 1:50.000. Vojne koordinate se sračunavaju putem transformacije iz civilnih. Osnovna razlika između civilnog i vojnog koordinatnog sistema vidi se iz sledeće tabele:

	Civilni geodetski sistem	Vojni geodetski sistem
Oznaka sistema	Gaus-Kriggerov	Univerzalni transversalni Merkatorov (UTM)
Referenc-elipsoid	Besel	Hejford
Geodetska osnova	Potsdam Potsdam Datum (PD)	Evropska Europäisches Datum (ED)
Oznake koordinata	Rechts (R) — desno Hoch (H) — gore	East (E) — istočno North (N) — severno
Geografske koordinate	(PD)	(ED)
Širina zone	3°	6°
Srednji meridijani zona	3°, 6°, 9°, 12°, 15° istočno od Griniča	3°, 9°, 15° istočno od Griniča

Pored ovih podataka, za svaku tačku se daje nadmorska visina i položajna skica. Za sada se priprema novo izdanje kataloga koordinata NATO-paketa, kao nemačko izdanje koje treba da zameni ranija američka i britanska izdanja. Teškoću predstavlja preračunavanje velikog broja tačaka iz civilnog u vojni sistem za Bavarsku i Baden-Virtemberg, pošto su koordinate izražene u raznim sistemima (Soldner i dr.). Za ovu svrhu se koriste elektronski računari.

Kartografija. Prema sporazumu, u okviru NATO-pakta Bundesver je zadužen za izradu i obnavljanje NATO-karata u razmeri 1:25.000, 1:50.000 i 1:250.000 za područje SR Nemačke. Ovaj obiman zadatak uglavnom izvršavaju civilne ustanove — prema ugovoru sa Bundesverom. Karte razmere 1:25.000 i 1:50.000 rade uredi za premer zemalja, a kartu 1:250.000 — Institut za primenjenu geodeziju, koji je potčinjen Saveznom ministarstvu unutrašnjih poslova. Karta 1:100.000, koju je još 1959. godine izradila Vojna kartografska služba SAD, ne ulazi u normalno snabdevanje trupe i koristi se za specijalne zadatke. NATO-karta 1:50.000 uglavnom je završena krajem 1964. godine. Ona će se koristiti kao taktička karta i kao karta za izvršavanje gađanja, a od 1965. godine ona zamenjuje karte 1:100.000 i 1:25.000. Kopnena vojska se snabdeva kartama iz skladišta vojne oblasti, i to snabdevanje se odvija preko topografskih baterija korpusa za jedinice i komande korpusa, a

preko divizijskih topografskih sekcija za bataljone i samostalne čete. Za snabdevanje topografskim kartama jedinica i komandi vazduhoplovstva, komande vojnih oblasti upućuju ove karte vazduhoplovnim grupama sever i jug i iz njihovih skladišta se snabdevaju trupne jedinice vazduhoplovstva. Kada je stvorena civilna zaštita, NATO-karte su dodeljivane i njenim organima. Pored toga, ove karte se dodeljuju i graničnim organima, kao i policijskim stanicama. U komandama vojnih oblasti izrađuju se i karte za vojne poligone i vežbališta u razmerama 1:25.000 i 1:50.000. Komande vojnih oblasti nastoje da se svake godine što veći broj listova karata, koje prekrivaju teritoriju oblasti, reambulira (obnovi). Ovo utoliko pre što se u SR Nemačkoj za period od 5 godina sadržaj karte izmeni za oko 35%.

Fotogrametrija. Od 1958. do 1965. godine, po nalogu Vojnogeografskog ureda, civilni organi su snimili dve trećine teritorije SR Nemačke. Snimci su vertikalni sa 60% uzdužnog i 30% poprečnog preklapanja. Razmer snimaka je u početku bio 1:18.000, a u zadnje vreme 1:24.000. Format snimka 23 x 23 cm. Snimanje je izvršeno aerofotogrametrijskim kamerama sa žižnom daljinom 15 cm. Za 358 listova karata 1:25.000 izvršeno je redresiranje i izrađeni su i delimično umnoženi foto-planovi 1:25.000, sa koordinatnom mrežom UTM. U toku 1958. i 1959. godine vojni poligoni su prvi put posle rata snimljeni iz vazduha, tako da je reambulacija karata ovih poligona znatno ubrzana korišćenjem aerofoto-snimaka. Neki poligoni su snimani i po drugi put. Komande vojnih oblasti koriste aerofoto-snimke i za reambulaciju topografskih karata. Pored toga, aerofoto-snimci se daju i korpusnim komandama za njihova područja; oni ne mogu da zamene kartu, ali je u znatnoj meri dopunjuju. Službeni snimci Bundesvera daju se na korišćenje civilnim organima samo izuzetno i uz naplatu; davanje snimaka privatnim licima najstrože je zabranjeno. Prema Zakonu o vazдушnom saobraćaju, aerofoto-snimci se mogu publikovati, ili na drugi način pustiti u promet, samo uz dozvolu odgovarajućeg ministarstva dotične zemlje. Ukoliko se na snimcima nalaze vojni objekti (na primer, aerodromi ili skladišta municije), ministarstvo dotične zemlje upućuje ovakve snimke nadležnoj komandi vojne oblasti. Pošto se aerofoto-snimci sve više koriste za potrebe izgradnje puteva, komasacije i katastarskog premera, broj snimaka čiji sadržaj treba kontrolisati stalno se povećava.

Geografsko-geološki radovi. U toku 1957. godine komande vojnih oblasti su dobile nalog da prikupe podatke za objekte od vojnog značaja, koji su, pored ostalog, imali da posluže i za izbor „osetljivih tačaka”. Tačne pozicije objekata unete su u odgovarajuće listove karata 1:25.000. Pored toga, sačinjena je kartoteka ovih objekata. Zbirka koja se sastoji od 8 grupa objekata sačinjena je na osnovu zvaničnih podataka saveznih železnica, pošte, uprava za puteve, statističkih ureda i drugih organa. Komande vojnih oblasti izradile su i izdale specijalne — pregledne karte pijaćih voda u razmeri 1:250.000 i karte prirodnih prepreka (opasnih mesta) takođe u razmeri 1:250.000. Radi se i nova NATO-karta puteva i mostova u razmeri 1:50.000, pošto su ranije izrađene američke i britanske karte zastarele. Karta sadrži podatke od vojnog značaja o putevima, kao što su širina kolovoza, krivine, usponi i dr. Izvršena je podela na puteve sposobne za saobraćaj po svakom vre-

menu (tip X), puteve na kojima je prilikom vremenskih nepogoda otežan saobraćaj (tip Y) i puteve koji se mogu koristiti samo po lepom vremenu (tip Z). Na karti se daju i podaci o mostovima, a ista je namenjena za planiranje i izvršenje marša i kao podloga za planiranje angažovanja pionira na opravci puteva i mostova.

Na kraju se komanda vojne oblasti obraća trupnim jedinicama sa preporukom da se karte racionalno troše, da se nevažee ili upotrebljavane karte vraćaju radi iskorišćenja, da se čuvaju belege i signali trigonometrijskih tačaka od uništenja, kao i da se dostavljaju primedbe na sadržaj karata i spiskova koordinata.

M. S.

VOJNI GLASNIK br. 7/67.

Uz dvadesetogodišnjicu časopisa

Za šire saradivanje i više iskustava iz obuke (neka mišljenja starešina)

Pukovnik Dragić Gajović: *Tretiranje pozadine u časopisu*

Pukovnik Mirko Semiz: *Priprema taktičkih vežbi*

Pukovnik Miloš Petrović: *Neki problemi savremene obuke*

Poručnik Dragan Marčetić: *Vatrena obuka tehničkih posada*

Pukovnik u rez. Borivoje Filipović: *Protivpožarna zaštita u nuklearnom*

ratu

Pored ovoga, *Vojni glasnik* u ovom broju donosi i uobičajene rubrike „Sa vijetnamskog ratišta” i „Iz inostranih armija”.

VOJNI GLASNIK br. 8—9/67.

Major Isidor Đuković: *Rad komandira čete na uređivanju četvrtog odbrambenog rejona*

Potpukovnik Dragomir Delibašić: *Bataljonska vatrena grupa*

Major dr Dragoljub Petrović: *Radna sredina u tenku i preventivne mere*

Pukovnik Emil Volk: *Neka zapažanja sa ispita za čin artiljerijskog majora*

Časopis *Vojni glasnik* donosi i druge interesantne priloge u ovom broju, kao i uobičajene rubrike „Sa vijetnamskog ratišta” i „Iz inostranih armija”.

Nekoliko priloga posvećeno je i proslavi pedesetogodišnjice Oktobarske revolucije.

VAZDUHOPLOVNI GLASNIK br. 3/67.

General-pukovnik Viktor Buban: *Naše obaveze danas*

Potpukovnik Dušan Jončić: *Vazduhoplovna štampa u NOR-u*

Čedo Janić: *Novi podaci o prvim partizanskim letovima*

Pukovnik dr Zdravko Kolar: *Sadržaj i sistem rada političkih organa*

Pukovnik Miloš Kovačević: *Problemi u avijacijskoj vatrenoj podršci*

Pored drugih priloga, *Vazduhoplovni glasnik* u ovom broju donosi i uobičajene rubrike „Iz stranih RV”, „Vesti i novosti” i „Naše knjige i časopisi”.

VAZDUHOPLOVNI GLASNIK br. 4/67.

Pukovnik Dušan Radojković, dipl. inž.: *Manevarske i vatrene sposobnosti helikoptera*

Potpukovnik Kosta Mićović: *Otkrivanje ciljeva i manevar za napad*

Potpukovnici Bojan Savnik i Zoran Teodorović: *Pilot — lovac i figurno letenje*

Major Žarko Pardoški: *Predaja podataka vizuelnog izviđanja pri letu na maloj visini*

Pored drugih priloga, *Vazduhoplovni glasnik* u ovom broju donosi i uobičajene rubrike „Iz stranih RV”, „Vesti i novosti” i „Naše knjige i časopisi”.

MORNARIČKI GLASNIK br. 3/67.

Kapetan b. broda Kuzman Smileski: *Osnovni faktori u planiranju naučno-istraživačkog rada na razvoju naoružanja i opreme RM*

Kapetan b. broda Petar Žonja: *Neke specifičnosti pozadinskog obezbeđenja i zbrinjavanja jedinica u odbrani morske obale*

Kapetan b. broda Frane Aničić: *Odras geografskog faktora na izgradnju, organizaciju i upotrebu malih RM u uskom moru*

Kapetan I kl. Radovan Kotarac: *Trenažeri za obuku iz BOB-a*

Kapetan korvete Branko Perović: *Nosioci pomorskih diverzanata*

Pored ovoga, *Mornarički glasnik* u ovom broju donosi i uobičajene rubrike „iz naše pomorske prošlosti”, „Odzivi i diskusije”, „Iz vojnopomorske literature”, „Iz nauke i tehnike”, „Vesti i novosti” i „Bibliografija”.

MORNARIČKI GLASNIK br. 4/67.

Admiral Mate Jerković: *Strategijski okviri i operativne mogućnosti naše RM*

Ante Zmijarević: *Trgovačka mornarica — jedna od najznačajnijih izvoznih grana naše privrede*

Kapetani b. broda Ante Jeričević i Ante Bogdanić: *Usavršavanje sistema borbene obuke neophodan uslov za neprestano podizanje njenog kvaliteta*

Kapetan b. broda Ljubomir Mijović: *Baziranje pomorskih snaga u savremenim uslovima*

Kapetan fregate Ljubiša Mihajlović: *Jadransko vojište i strategija NATO u južnoj Evropi*

Kapetan b. broda Anđelko Kalpić: *Pomorske snage u izraelskoj agresiji na arapske zemlje*

Pored ovoga, *Mornarički glasnik* u ovom broju donosi i uobičajene rubrike „Iz naše pomorske prošlosti”, „Odzivi i diskusije”, „Iz vojnopomorske literature”, „Iz nauke i tehnike”, „Vesti i novosti” i „Bibliografija”.

VOJNOISTORIJSKI GLASNIK br. 1/67.

Dr Branko Petranović: *O predmetu, metodu i nekim drugim problemima rada na istoriji socijalističke Jugoslavije*

Miroslav Luštek: *Pripreme Komunističke partije Slovenije za odbranu zemlje i dobrovoljci u aprilskom ratu 1941. godine*

Dr Dušan Lukač: *Borba KPJ protiv istrebljivačkih i denacionalizatorskih mera okupatora u zemljama razbijene Jugoslavije do početka ustanka*

Zoran Lakić: *Razmjena ratnih zarobljenika u Crnoj Gori u toku NOR-a*

Dr Đorđe K. Knežević: *Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca i dva neuspela pokušaja restauracije Habsburga 1921. godine*

Dr Gavra Škrivanić: *Organizacija srednjovekovne vojske u Srbiji, Bosni i Dubrovniku*

Pored ovoga, *Vojnoistorijski glasnik* u ovom broju donosi sledeće rubrike „Prilozi”, „Osvrti i prikazi”, „Beleške”, „Informacije” i „Bibliografija”.

A. Gašparov: *Problemi dijagnostike i terapije gastroduodenalnih ulkusa u našim internističkim ustanovama*

B. Rašajski i sar.: *Dezaktivisanje rečne vode od Sr⁸⁹ i Ce¹⁴¹ domaćim glinama i aluminijumsulfatom*

S. Suša i sar.: *Neurološki i psihijatrijski poremećaji izazvani uremičnim sindromom*

V. Kraguljac: *Primena polimera (poliuretana) kao pomoćnog sredstva u plastičnoj i rekonstruktivnoj hirurgiji*

S. Latifić: *Zubozdravstvena preventiva i njen značaj u armiji*

D. Petrović: *Jonizacija vazduha*

M. Bervar i sar.: *Zatvorena traumatska retroperitonealna ruptura duodenuma*

Pored ovoga, *Vojnosanitetski pregled* u ovom broju donosi i rubrike „Seminar praktičnog lekara”, „Izveštaji s puta”, „Prikazi knjiga” i „Referati”.

VOJNOSANITETSKI PREGLED br. 9/67.

B. Kandić i sar.: *Osvrt na neke specifične aspekte problema epilepsije u vojnika uz analizu kliničkog materijala*

M. Tomašević sar.: *Neka zapažanja o ulkusnoj bolesti i bolu u gornjem truhu u vojnika*

V. Vlatković sar.: *Epidemija tuberkuloze respiratornih organa u jednom vojnom kolektivu*

T. Šprem: *Kirurgija kroničnih upala srednjeg uha i radna sposobnost*

D. Jovanović i sar.: *Prilog pitanju određivanja kalaja u konzervama mesa*

M. Bervar i sar.: *Kako postupiti sa abdominalnim povredama u masovnog priliva povredjenih*

A. Hranilović i sar.: *Trupna sanitetska problematika i školovanje farmaceuta u sanitetskoj oficirskoj školi*

V. Đorđević i sar.: *Lipoidna nekrobioza dijabetičara*

Pored ovoga, *Vojnosanitetski pregled* donosi i rubrike „Seminar praktičnog lekara”, „Kongresi i konferencije”, „Izveštaji s puta” i „Referati”.

VOJNOTEHNIČKI GLASNIK br. 9/67.

Major Anto Inić: *Zaštitna maska — osobine, uloga i korišćenje*

Potporučnik Angel Nastevski: *Eksploatacija drobilica pri izgradnji puta*

Potpukovnik Branko Stipčić: *O merama za poboljšanje snabdevanja rezervnim delovima i motorima*

Potpukovnik Franjo Jejetić i kapetan I kl. Milan Nikolić: *Primena artiljerijskog logaritmara M63 u radu izviđača, topografa i računara*

Vojnotehnički glasnik u ovom broju, pored drugih interesantnih priloga iz oblasti tehnike, donosi i rubrike „Tehnička unapređenja”, „Pitanja i odgovori” i „Naučne i tehničke novosti i zanimljivosti iz inostranih časopisa”.

VOJNOTEHNIČKI GLASNIK br. 10/67.

Major Dragoljub Milatović, dipl. inž.: *Galvanomagnetski efekti*

Kapetan I kl. Miodrag Đorđević, dipl. inž.: *Termoelektrični termometri*

Poručnik Branislav Ninković, dipl. inž.: *Termoregulatori motora sa vođenim hlađenjem*